

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

mgr Anna Klawe

**Wojskowe służby specjalne w systemie politycznym Polski
po 1989 roku**

Military Special Services in the Political System of Poland after 1989

Promotor:
prof. dr hab. Andrzej Stelmach

Poznań, 2024 r.

WSTĘP	4
ROZDZIAŁ I: ISTOTA SŁUŻB SPECJALNYCH.....	15
1. INFORMACJA A SPRAWOWANIE WŁADZY	15
2. SŁUŻBY SPECJALNE W STRUKTURZE PAŃSTWA	19
3. SŁUŻBY SPECJALNE JAKO INSTRUMENT BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA 33	
4. KONTROLA CYWILNA NAD SŁUŻBAMI SPECJALNYMI	41
ROZDZIAŁ II: SŁUŻBY SPECJALNE W II RP I W OKRESIE PRL	67
1. SYTUACJA POLITYCZNA PO I WOJNIE ŚWIATOWEJ.....	67
2. WYWIAD I KONTRWYWIAD II RP	72
3. WOJSKOWE SŁUŻBY SPECJALNE PRL	87
ROZDZIAŁ III: WOJSKOWE SŁUŻBY SPECJALNE W PROCESIE DEMOKRATYZACJI	111
1. PRZEŁOM.....	111
2. WOJSKOWE SŁUŻBY SPECJALNE W POLITYCZNEJ KARUZELI	127
3. KONTROWERSJE WOKÓŁ USTAWY O WOJSKOWYCH SŁUŻBACH INFORMACYJNYCH.....	142
ROZDZIAŁ VI: W KIERUNKU SŁUŻB IV RP	175
1. WOJSKOWE SŁUŻBY SPECJALNE W KAMPANII WYBORCZEJ 2005 R. 175	
2. PREZYDENCKIE PROJEKTY USTAW O SKW I SWW	193
3. SEJMOWE PRACE NAD PROJEKTAMI USTAW	210
ROZDZIAŁ V: LUSTRACJA WOJSKOWYCH SŁUŻB INFORMACYJNYCH	235
1. WERYFIKACJA KADR.....	235
2. PODSTAWY PRAWNE SPORZĄDZENIA ORAZ PUBLIKACJI RAPORTU .	259
3. PUBLIKACJA RAPORTU	277
ZAKOŃCZENIE	301
BIBLIOGRAFIA	311

Szanowni Państwo,

Pragnę złożyć serdeczne podziękowania wszystkim, którzy w jakikolwiek sposób przyczynili się do powstania tej dysertacji. Proces pisania pracy doktorskiej jest nie tylko wielkim wyzwaniem naukowym, ale także osobistym i bez wsparcia wielu życzliwych osób nie udałoby mi się osiągnąć tego etapu.

Szczególne podziękowania chciałabym skierować w stronę promotora – prof. dr. hab. Andrzeja Stelmacha. Zaangażowanie, cierpliwość i otwartość Pana Profesora były dla mnie niezwykle cenne. Przez cały czas mogłam liczyć na fachowe rady i cenne wskazówki, które pozwalały mi spojrzeć na moją pracę z różnych perspektyw. Pana wsparcie miało kluczowe znaczenie nie tylko dla jakości tej pracy, ale również dla mojego rozwoju naukowego.

Jestem ogromnie wdzięczna za każde słowo zachęty, za motywację do dalszych działań oraz za ogromną pomoc w kształtowaniu ostatecznej wersji tej dysertacji.

Z wdzięcznością,

Anna Klawe

Wstęp

Służby specjalne są ważnym instrumentem ochrony bezpieczeństwa narodowego. Skomplikowana natura obecnych zagrożeń powoduje, że skuteczność tych służb pozostaje kluczowa dla ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, praw obywateli i porządku konstytucyjnego państwa. Ich waga ujawnia się w szczególności w sytuacjach zagrożenia lub zajścia nieprzyjaznych dla państwa i jego struktur zjawisk lub procesów. W czasach stabilizacji, zarówno ekonomicznej jak i politycznej, ich funkcjonowanie zazwyczaj nie przyciąga uwagi ani opinii publicznej ani decydentów. Niemniej jednak to w wtedy służby specjalne gromadzą informacje, których wykorzystanie podczas kryzysu może dać organom państwa decydującą przewagę w konflikcie.

Służby dążąc do skutecznego realizowania swych zadań, muszą nieustannie uwzględniać zachodzące zmiany zarówno w samym państwie jak i w środowisku międzynarodowym. Ważne jest, aby były otwarte na zachodzące procesy polityczne, gospodarcze czy społeczne w celu przekazywania wiarygodnych i rzetelnych informacji upoważnionym organom.

Aby zrozumieć specyfikę pracy służb specjalnych, należy odnieść się jednocześnie do roli informacji stanowiącej istotę ich działania. Nie sposób zaprzeczyć, iż stanowi ona źródło władzy a kontrola jej przepływu stwarza przewagę nad innymi.

Każdy z odbiorców informacji interesuje się źródłem jej pochodzenia, wiarygodnością a także ocenia jej wartość. Analizuje jak może być wykorzystana w toku działalności, uwzględnia konieczność jej ochrony oraz ewentualnie zasadność przekazania innym podmiotom. Posiadanie informacji ułatwia planowanie i realizację zadań, natomiast ograniczenie dostępu do niej, utrudnia funkcjonowanie konkurentowi.

Rola informacji we współczesnym państwie ciągle wzrasta. Warunkiem podejmowania decyzji przez organy władzy publicznej, jest posiadanie odpowiedniego jej zasobu, o wiarygodnym i o ustalonym pochodzeniu. Należy jednak pamiętać, iż możliwość pozyskiwania informacji przez służby specjalne determinuje otoczenie, w którym się one poruszają. Niewątpliwie ma tutaj znaczenie położenie geograficzne, stan stosunków dyplomatycznych, uwarunkowania gospodarcze a także sytuacja polityczna i ekonomiczna.

Szczególnie organa uprawnione do podejmowania decyzji w zakresie bezpieczeństwa muszą mieć stały dostęp do rzetelnych informacji, co oznacza, iż efekty pracy służb specjalnych są użyteczne przede wszystkim dla tych, którzy planują

i programują działania mające zapewnić stabilność i ochronę podstaw funkcjonowania państwa.

Klasycznie rozumiane zadania służb specjalnych, czyli wywiad i kontrwywiad, dotyczą rozpoznania i przeciwdziałania zjawiskom zewnętrznym oraz wewnętrznym zagrażającym interesom państw i społeczeństw. Polegają na uzyskiwaniu, analizowaniu, przetwarzaniu i przekazywaniu właściwym organom informacji, które mogą mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa we wszystkich jego wymiarach. Niezwykle przy tym istotne jest uzyskiwanie informacji wyprzedzających, dając tym samym czas na przygotowanie się i przeciwdziałanie zagrożeniom. Dla sytuacji wewnętrznej kraju szczególnej uwadze podlega zwalczanie działalności obcych wywiadów, zapobieganie i przeciwdziałanie terroryzmowi, ochrona zdolności obronnych i potencjału ekonomicznego kraju, które to czynniki szczególnie warunkują jego międzynarodową pozycję. Równie ważne jest eliminowanie bądź zmniejszanie ryzyka zakłócenia bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku konstytucyjnego. Służby specjalne zapewniają również ochronę kraju w odniesieniu do funkcjonowania głównych elementów infrastruktury krytycznej, gospodarki państwa i jego systemu obronnego.

Swymi działaniami służby specjalne wojskowe obejmują co do zasady trzy dziedziny: politykę wewnętrzną, politykę zagraniczną oraz zagadnienia wojskowe. Z jednej strony ochraniają ustrój państwa, zapobiegając szpiegostwu, akcjom terrorystycznym, ekstremizmowi, handlowi bronią czy przestępczości zorganizowanej. Z drugiej zaś zdobywają informacje o zagrożeniach zewnętrznych i wspierają interesy własnego kraju poprzez działania poza jego granicami. Trzecim elementem są wojskowe służby specjalne. Odgrywają one szczególną rolę, gdyż mają chronić siły zbrojne (czyli podstawowy element bezpieczeństwa w razie konfliktu zbrojnego) przed zagrożeniami wywiadowczymi czy sabotażowymi oraz dostarczać informacji o potencjalnym przeciwniku. Bez ich skutecznego działania trudno dziś sobie wyobrazić efektywne prowadzenie operacji militarnych w czasie wojny jak i przygotowanie się do nich w czasie pokoju.

Funkcjonowanie wojskowych służb specjalnych dla podstawowych interesów państwa, przy jednoczesnym wysokim stopniu utajnienia aktywności operacyjnej tych służb, wymaga jednak stałego nadzoru i kontroli ze strony władz politycznych (rządu i parlamentu) oraz organów wymiaru sprawiedliwości.

To trywialne twierdzenie w państwach demokratycznych - jak się wydaje - przybiera postać „twardej normy” stanowiącej fundament tzw. demokratycznego

zarządzania służbami. W ramach tej koncepcji przyjmuje się, że rząd wyznacza kierunki działalności służb i sprawuje nad nimi bieżący nadzór, parlament zajmuje się kontrolą działalności takich służb poprzez wprowadzenie praw, ustalanie budżetu czy możliwość żądania informacji od osób odpowiedzialnych za kierowanie służbami. Władza sądownicza natomiast kontroluje legalność stosowania uprawnień specjalnych.

Teza pracy

Kierunek rozwoju wojskowych służb specjalnych ma ścisły związek z realizacją aktualnego kursu politycznego. Doraźne potrzeby polityczne determinują wprowadzanie zmian w bieżącej działalności służb nie tylko na poziomie merytorycznym, ale także organizacyjno – kadrowym. Poprzez ograniczoną informację o działalności służb oraz niesprecyzowaną dostatecznie wiedzę o ich istocie, czyli zadaniach i sposobach ich realizacji, stanowią one instytucję, którą łatwo postrzegać w kategoriach walki politycznej. Wykorzystanie realnej lub domniemanej wiedzy i możliwości kreowania rzeczywistości, stanowi zachętę dla decydentów do użycia służb jako elementu kreowania przewagi w stosunku do oponentów politycznych.

Pytania badawcze

1. Czy instytucjonalny model nadzoru nad wojskowymi służbami specjalnymi w Polsce zapewnia wystarczającą dla demokratycznego państwa prawa kontrolę nad ich działalnością?
2. Czy istniejące podziały polityczne w okresie transformacji ustrojowej państwa miały znaczący wpływ na trudności w realizacji stabilnej kontroli nad wojskowymi służbami specjalnymi?
3. W jakim stopniu współpraca naczelnich ośrodków władzy wykonawczej w państwie wpłynęła na funkcjonowanie i największą reformę wojskowych służb specjalnych?
4. Jakimi motywami kierowali się decydenci polityczni dopuszczając się znaczących ingerencji w sferę funkcjonowania wywiadu i kontrwywiadu?

Metody badawcze

W opracowaniu źródeł i materiałów podstawowymi sposobami ich przetwarzania jest analiza, pozwalająca na rozbiór złożonego przedmiotu czy pojęcia na części składowe

oraz synteza, pozwalająca na łączeniu prostych pojęć względnie prostych zdarzeń celem osiągnięcia wyników złożonych. Podstawowymi zaś sposobami wnioskowania będzie indukcja jako proces prowadzący do formułowania uogólnień.

W pracy zostały wykorzystane stosowane w politologii metody opracowania i interpretacji materiałów a mianowicie:

□ Analiza systemowa

Analiza systemowa w politologii polega na konstruowaniu modelu pojęciowego (modelu systemowego) zjawisk politycznych. Różnorodne dziedziny rzeczywistości politycznej interpretuje się nie jako luźne zbiory izolowanych elementów, lecz jako wewnętrznie zintegrowane, wyróżniające się z otoczenia i kierujące się swoistymi prawidłowościami całości. Analiza systemowa polityki może dotyczyć różnych jej przedmiotów, np. systemu politycznego jako całości. Ujawnia się wtedy analiza makrosystemowa. Analiza ta może dotyczyć określonego podsystemu w ramach szerszego systemu politycznego (np. systemu partyjnego itp.). Występuje wtedy analiza systemowa średniego rzędu. Analiza systemowa może skupić się również na określonym elemencie systemu politycznego (np. konkretnej decyzji). Wtedy ma miejsce analiza mikrosystemowa.

Model systemowy generuje określone istotne pytania badawcze: Jakie elementy należą do otoczenia? Jakie elementy stanowią najważniejsze czynniki zmian w systemie? Z jakimi podsystemami dany system jest najmocniej (względnie najsłabiej) powiązany? Jaka jest względna rola danego podsystemu w utrzymaniu funkcjonowania systemu jako całości? Jaki jest stopień autonomii danego podsystemu? Z jakimi innymi elementami systemu dany element jest powiązany? Jaki jest charakter oddziaływań?¹.

Wykorzystanie analizy systemowej było szczególnie istotne przy określeniu kierunku rozwoju służb oraz wzajemnej interakcji pomiędzy nimi a głównymi elementami systemu politycznego kraju. Analiza ta pozwoliła wskazać w jaki sposób zmieniła się pozycja wojskowych służb specjalnych nie tylko w samym szeroko rozumianym systemie bezpieczeństwa państwa, ale też w odniesieniu do organów władzy wykonawczej i w jaki sposób te ostatnie wzmacniały swoje kompetencje nadzorcze i kontrolne.

¹ A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 2004, s. 119-120.

□ Metoda porównawcza

Metoda porównawcza, zwana też komparatywną bądź analogią, polega na wykrywaniu podobieństw między procesami i zjawiskami, które prowadzą także do ustalenia różnic między nimi. Punktem wyjścia do jej stosowania w politologii jest określenie zakresu badań; w założeniu rozpoznawane zjawiska powinny być porównywalne pod względem jakości. W wyborze przedmiotu badań stosuje się często podejście instytucjonalne. Polega ono na doborze instytucji politycznych szczególnych jako tworzywa do porównań wyselekcjonowanych według ich cech zewnętrznych. Ujęcie funkcjonalne w stosowaniu tej metody pozwala wnikać w istotę porównywalnych zjawisk. Porównuje się wtedy podobne funkcje pełnione w życiu politycznym, czasem przez całkowicie różne instytucje².

Wykorzystanie metody porównawczej było szczególnie istotne w wykazaniu różnic charakteryzujących poszczególnych uczestników systemu politycznego w podejściu do reformy wojskowych służb specjalnych i ich miejsca w strukturze państwa i sił zbrojnych. Metoda ta pozwoliła szczególnie na wskazanie różnic postaw partii politycznych w stosunku do określenia stopnia niezależności służb w systemie. Ponadto umożliwiła porównane usytuowania poszczególnych służb w systemie politycznym.

□ Analiza instytucjonalno-prawna

Przez pojęcie instytucja prawna rozumie się zwykle zespół norm prawnych określających konkretne zjawisko lub wyodrębnioną strukturę organizacyjną. Jeżeli rozpoznawane zjawisko lub struktura wiążą się z ustrojem politycznym państwa, można wtedy mówić o instytucji prawnoustrojowej. W poznaniu instytucjonalno-prawnym rzeczywistości politycznej, czyli analizie norm prawnych, fundament stanowi rozpoznanie tekstów aktów normatywnych. Metoda ta polega na zakreślaniu pola badań do sfery określonych przepisów prawnych. W politologii stosowanie analizy instytucjonalno-prawnej istotne jest zwłaszcza w badaniu funkcjonowania instytucji politycznych, systemów politycznych, podejmowania decyzji politycznych itp.³

Wykorzystanie analizy instytucjonalno-prawnej było szczególnie istotne podczas interpretacji rozwiązań legislacyjnych i aktów normatywnych regulujących zakres działania, strukturę, nadzór oraz podległość wojskowych służb specjalnych.

² *Ibidem*, s. 125-126.

³ *Ibidem*, s. 126.

Została ona zastosowana w obszarach pracy w których prześlędzono przebieg procesów politycznych i ich wpływ na ostateczny kształt aktów prawnych regulujących pozycję i funkcjonowanie wojskowych służb specjalnych.

□ Metoda historyczna

Dla badań politologicznych istotną wartość przedstawiają metody i siatka pojęć historii. W obrębie politologii mieści się współczesna historia polityczna. Na metodę historyczną stosowaną w politologii składają się takie elementy, jak: badanie genezy zjawisk politycznych, traktowanie łącznie ich aspektów strukturalnych, funkcjonalnych i genetycznych, prowadzenie studiów biograficznych⁴.

Wykorzystanie metody historycznej było szczególnie istotne podczas badania genezy i rozwoju wojskowych służb specjalnych. Przeanalizowanie i zrozumienie bowiem opisanych w pracy procesów politycznych wymagało umieszczenia ich w znacznie szerszym niż bieżąca sytuacja kontekście historycznym.

Cele pracy

W dysertacji przedstawiono analizę ewolucji wojskowych służb specjalnych w ujęciu teoretyczno-historycznym. Celem rozprawy jest analiza współzależności pomiędzy realizacją bieżącej polityki państwa, a kierunkami zmian strukturalnych i personalnych w wojskowych służbach specjalnych. Przeprowadzone badania koncentrują się na analizie procesu reformowania wojskowych służb specjalnych będących konsekwencją zmian zachodzących wewnątrz systemu politycznego oraz partyjnego.

Uwaga została skupiona na zmianach ustrojowych dotyczących służb, podstaw prawnych ich działania, przyznawanych uprawnień oraz najważniejszych zmianach personalnych. Badaniu jest poddany szerszy aspekt wzajemnych relacji wojskowych służb specjalnych z organami państwa, w szczególności tymi o charakterze wykonawczym. Interakcje między nimi rzutowały bowiem na kolejne etapy zmian jakim poddane zostały służby wojskowe aż do uzyskania docelowego kształtu instytucjonalnego i formalno-prawnego.

Ponadto wskazuje się różnice charakteryzujące poszczególnych uczestników systemu politycznego, w zakresie sprawowania nadzoru i kontroli nad wojskowymi służbami specjalnymi, jak również podległości, strukturę i aktywności tych służb. W tym kontekście przedstawia się podejmowane działania celem dostosowania

⁴ *Ibidem*, s.127.

modelu i działania wojskowych służb specjalnych do rzeczywistości politycznej kreowanej przez rządzące zgrupowania polityczne.

Konstrukcja pracy

Praca składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy zawiera teoretyczne ujęcie wywiadu i kontrwywiadu będących elementami składowymi służb specjalnych. Ujmuje je jako instrumenty bezpieczeństwa państwa wskazując jednocześnie na podstawowe zasady ich funkcjonowania. Rozdział ten stanowi również przegląd ustawowych zadań polskich służb specjalnych. Ukazana w nim została problematyka cywilnej kontroli nad działalnością wywiadu i kontrwywiadu. Wyjaśnione zostały pojęcia kontroli, nadzoru i koordynacji, a także ich istota. W dalszej kolejności analizie zostały poddane podmioty sprawujące cywilną kontrolę nad służbami oraz zakres tej kontroli z podziałem na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą.

W drugim rozdziale zaprezentowano i poddano analizie wojskowe służby specjalne w ujęciu historycznym. W pierwszej części przedstawiono analizę niekorzystnego położenia geopolityczne II Rzeczypospolitej jak i uwarunkowania wojskowo - polityczne stanowiące potrzebę stworzenia służb informacyjnych. Ich ówczesnym najważniejszym celem była ochrona niepodległości. W drugiej części rozdziału przedstawiono służby wojskowe Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jako instrumentu wdrażania i utrwalania władzy. Służby stały się tym samym elementem systemu kontroli politycznej nad społeczeństwem. Zarówno w pierwszej jak i drugiej części rozdziału ukazane zostały struktury oraz zadania służb wywiadu i kontrwywiadu.

Trzeci rozdział sytuuje wojskowe służby specjalne w procesie demokratyzacji. Analizie został poddany brak zmian instytucjonalno - kadrowych łamiących monopol Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: PZPR) w Ministerstwie Obrony Narodowej (dalej: MON), czego efektem była kontynuacja funkcjonowania po 1989 roku wojskowych służb specjalnych w sensie personalnym i mentalnym. Zobrazowany został brak spójnego programu obejmującego weryfikację kadr i zmian strukturalnych analogicznych do sfery cywilnej. W rozdziale poddano analizie funkcjonowanie wojskowych służb specjalnych w warunkach nieformalnej kurateli Prezydenta RP. Ówczesna praktyka polityczna uznawała bowiem istnienie tzw. resortów prezydenckich (Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych), na których działanie premier miał ograniczony wpływ. Istotną

częścią rozdziału jest także analiza procesu uchwalania ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych.

Czwarty rozdział poświęcony jest położeniu wojskowych służb specjalnych w okresie, gdy zarówno pałac prezydencki jak i parlament znalazły się pod kontrolą ludzi wywodzących się z obozu postsolidarnościowego. Tym samym kończy się okres, gdy co najmniej jeden z ważniejszych ośrodków władzy kontrolowany był przez polityków obozu postkomunistycznego. Owa „koncentracja władzy” dała możliwość ingerencji w ciągłość organizacyjno – kadrową wojskowych służb specjalnych. Zmiana dokonana w 2006 roku dała bowiem do ręki premierowi instrumenty bezpośredniego oddziaływania na służby wojskowe przyznając mu chociażby uprawnienia dotyczące zatwierdzania wytycznych w sprawie kierunków działania Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego oraz wyrażania zgody na nadawanie służbom wojskowym statutów określających ich strukturę wewnętrzną. Obszerłą część rozdziału analizę procesu uchwalania ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego.

Piąty rozdział stanowi analizę celu i przebiegu prac Komisji Weryfikacyjnej powołanej w związku z likwidacją Wojskowych Służb Informacyjnych. Uchwalone zapisy ustawowe nie przewidywały automatycznego przyjęcia byłych żołnierzy i pracowników WSI do nowo tworzonych służb SKW i SWW. Następnie zostały przeanalizowane podstawy prawne sporządzenia oraz publikacji raportu o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych, realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych. W dalszej kolejności zostały poddane analizie kontrowersje dotyczące upubliczniania informacji dotyczących działalności służb, a także najczęściej przytaczane uwagi krytyczne do poszczególnych części Raportu. Wydarzenie to z jednej strony stanowiło zakończenie procesu transformacji wojskowych służb specjalnych, z drugiej natomiast stanowiło najpoważniejszą polityczną ingerencją w sferę funkcjonowania służb specjalnych w Polsce po 1989 roku.

Literatura przedmiotu

Eksploracja problematyki badawczej możliwa była w oparciu o zróżnicowaną literaturę umożliwiającą zapoznanie się z tematyką funkcjonowania wojskowych służb specjalnych w różnych aspektach życia politycznego. Źródłami są tu monografie autorów polskich i zagranicznych, publikacje naukowe jak i akty normatywne.

Wśród najważniejszych publikacji dotyczących rozważań nad teoretyczną istotą wywiadu i kontrwywiadu a także podejmujących zagadnienia związane ze sprawowaniem nad nimi kontroli cywilnej szczególną uwagę należy zwrócić na opracowania Andrzeja Żebrowskiego (*Ewolucja polskich służb specjalnych. Wybrane obszary walki informacyjnej. Wywiad i kontrwywiad w latach 1989-2003*, Kraków 2005), (*Kontrola cywilna nad służbami specjalnymi III Rzeczypospolitej 1988-1999. Zagadnienia politologiczno-prawne*), Kraków 2001) oraz Sławomira Zalewskiego (*Służby specjalne w państwie demokratycznym*, Warszawa 2005).

Teoria funkcjonowania służb specjalnych została także obszernie przedstawiona w publikacjach – Zbigniewa Grzegorowskiego (*Służby specjalne a bezpieczeństwo państwa polskiego*, Toruń 2013), Łukasza Romana i Grzegorza Winogradzkiego (*Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa*, Józefów 2016), oraz Mirosława Mikiny (*Sztuka wywiadu w państwie współczesnym*, Warszawa 2014). Piotra Swobody (*Wywiad i kontrwywiad w Polsce w procesie przemian systemowych 1989 – 2007*, Kraków 2016).

Ponadto przydatne były pozycje dotyczące polskich służb wywiadu i kontrwywiadu w perspektywie historycznej, między innymi takich autorów jak: Andrzej Peplowski (*Kontrwywiad II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002), (*Wywiad a dyplomacja II Rzeczypospolitej*, Toruń 2004), (*Wywiad polski na ZSRR 1921-1939*, Warszawa 1996), (*Wojna o tajemnice. W tajnej służbie Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1944*, Kraków 2011), Andrzej Krzak (*Kontrwywiad wojskowy II Rzeczypospolitej przeciwko radzieckim służbom specjalnym 1921-1939*, Toruń 2007), Andrzej Misiuk (*Służby specjalne II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1998), Władysław Tkaczew (*Powstanie i działalność organów Informacji Wojska Polskiego w latach 1943-1948*, Warszawa 1994), Zbigniew Palski (*Agentura Informacji Wojskowej w latach 1945-1956*, Warszawa 1992), Jerzy Poksiński (*„TUN” Tatar-Utnik, Nowicki. Represje wobec oficerów Wojska Polskiego w latach 1949-1956*, Warszawa 1992) oraz Bartosz Kapuściak (*Instrukcje pracy kontrwywiadowczej Wojskowej Służby Wewnętrznej wraz z instrukcjami prowadzenia dokumentacji i ewidencji 1957-1990*, Kraków 2010).

Przy analizie zagadnień dotyczących zjawiska oraz przebiegu transformacji systemowej w Polsce, szczególnie przydatne okazały się opracowania takich autorów, jak: Stanisław Jarmoszko (*Wojsko Polskie pierwszej dekady transformacji. W poszukiwaniu teorii przemian*, Toruń 2003), Jerzy Zalewski (*Wojsko Polskie w przemianach ustrojowych 1989-2001*, Warszawa 2002), oraz (*Apolityczność Sił Zbrojnych Drugiej*

i Trzeciej Rzeczypospolitej Polskiej. Teoria i praktyka, Warszawa 2009), Antoni Dudek (*Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988-1990*, Kraków 2004) oraz (*Historia polityczna Polski 1989-2012*, Kraków 2013), Tomasz Somka (*Prezydent Rzeczypospolitej po 1989 roku. Ujęcie porównawcze*, Warszawa 2005), Andrzej Brzezicki (*Tadeusz Mazowiecki. Biografia naszego premiera*, Kraków 2002), Tadeusz Mazowiecki (*Rok 1989 i lata następne. Teksty wybrane i nowe*, Warszawa 2012), Witold Bereś, Jerzy Skoczylas (*General Kiszczak mówi...prawie wszystko*, Warszawa 1991), Ireneusz Czyżewski (*Trzęsienie ziemi w MON*, Warszawa 1993) oraz Jacek Kurski, Piotr Semka (*Lewy czerwcowy. Mówią: Kaczyński, Macierewicz, Parys, Glapiński, Kostrzewa-Zorbas*, Warszawa 1992).

Wśród najważniejszych publikacji podejmujących zagadnienia związane z wiza wdrażania i funkcjonowania IV Rzeczypospolitej szczególną uwagę należy zwrócić na opracowania Michała Kornowskiego i Piotra Zaremby (*O dwóch takich...: alfabet braci Kaczyńskich*, Kraków 2006), Piotra Semki (*Lech Kaczyński. Opowieść arcypolska*, Warszawa 2010), Pawła Szalამachy (*IV Rzeczpospolita. Pierwsza odsłona*, Poznań 2009), Łukasza Warzechy (*Lech Kaczyński. Ostatni wywiad*, Warszawa 2010), Patryka Wawrzyńskiego (*Prezydent Lech Kaczyński. Narracje niedokończone*, Toruń 2012) oraz Piotra Zaremby (*O jednym takim...Biografia Jarosława Kaczyńskiego*, Warszawa 2010).

W istotnych częściach opracowania, obejmujących analizę zmian w zakresie funkcji, zadań, uprawnień oraz struktur wywiadu i kontrwywiadu główną rolę odgrywają akty prawne dotyczące administracji publicznej, w szczególności rangi ustawowej, regulujące funkcjonowanie poszczególnych służb. Niemniejszy przy tym znaczenie miały wydawane na ich podstawie akty wykonawcze, które znacząco wpływały na kompetencje czy pozycję służb.

Nieocenionym źródłem informacji pozostają przy tym dokumenty Biblioteki Sejmowej, w tym szczególności stenogramy posiedzeń zarówno plenarnych jak i komisji, dające obraz oficjalnie prezentowanych przez polityków postaw i opinii. Bardzo użyteczne są teksty publicystyczne, programy partii politycznych, wspomnienia i rozważania przedstawicieli elit politycznych. Ponadto w dyskursie medialnym pojawiła się duża liczba wiarygodnych informacji i analiz dotyczących reformy służb specjalnych.

Mając jednocześnie na względzie, iż od badanych wydarzeń i procesów nie upłynął relatywnie długi okres, podjęto wysiłek dotarcia do dokumentów roboczych stanowiących autentyczny zapis badanych zdarzeń oraz osób biorących w nich udział.

Rozdział I: Istota służb specjalnych

1. Informacja a sprawowanie władzy

Państwa tworzą i uwierzytelniają zorganizowany system zdobywania i ochrony informacji ważnych ze względu na ich interes i bezpieczeństwo. Jest to zasada podstawowa i uniwersalna, o fundamentalnym znaczeniu dla istnienia struktur władzy. W systemie tym jest wiele instytucji, z których każda w zakresie swojej właściwości wykonuje zadania na rzecz zaspokajania potrzeb informacyjnych. Jednak szczególne zadanie w tym obszarze powierzone zostało służbom specjalnym, tworząc z nich bezpośrednich uczestników walki informacyjnej, w wyniku której pozyskują informacje, zapobiegają zdobywaniu ich przez przeciwnika oraz zapewniają ochronę własnych zasobów informacyjnych.

Służby, w celu skutecznego realizowania swych zadań muszą stale uwzględniać zachodzące zmiany zarówno w środowisku międzynarodowym, jak i w państwie. Muszą być otwarte na zachodzące procesy, w tym szczególnie na zagrożenia i szanse w celu przekazywania wiarygodnych informacji upoważnionym osobom. Tym samym, służby funkcjonują w systemie, którego zadaniem jest przetwarzanie otrzymywanych z otoczenia wewnętrznego i zewnętrznego informacji oraz udostępnianie ich tylko uprawnionemu odbiorcy⁵.

Według Iwony Dudzik, *informacja istnieje i funkcjonuje bezwzględnie tylko z ludzkim umysłem. Jest ona szczególną formą sygnału, który pobudza ludzki umysł do tworzenia pewnej wizji rzeczywistości. Poprzez przyjmowane doznania recepcyjne (wzrok, słuch, dotyk, smak, węch) umysł ludzki przetwarza sygnały w wyobrażenia informacyjne. Wiedza nie posiada masy ani energii, powstaje wyłącznie w ludzkim umyśle i jej relacje zachodzą wyłącznie w kierunku człowiek-człowiek, a tym samym informacje także będą wymieniane w relacji człowiek-człowiek*⁶.

Aby zrozumieć specyfikę pracy służb specjalnych, należy odnieść się do roli informacji⁷, stanowiącej istotę działania tychże służb. Nie sposób zaprzeczyć, iż

⁵ A. Żebrowski, *Ewolucja polskich służb specjalnych: wybrane obszary walki informacyjnej (wywiad i kontrwywiad w latach 1989-2003)*, Kraków 2005, s. 54.

⁶ I. Dudzik, *Wywiad i kontrwywiad w aspekcie walki informacyjnej XXI wieku [w:] Wywiad i kontrwywiad w polityce międzynarodowej na przełomie XX i XXI wieku*, red. M. Górka, Warszawa 2016, s. 34.

⁷ Rola informacji we współczesnym państwie ciągle wzrasta. Warunkiem podejmowania decyzji zarówno przez organy władzy publicznej, jak i podmioty prowadzące działalność gospodarczą, a także obywateli jest posiadanie odpowiedniej dozy informacji. Każdy z podmiotów interesuje się źródłem pochodzenia informacji, jej wiarygodnością, rozważa jej przedmiot. Analizuje wykorzystanie jej w toku swej działalności,

stanowi ona źródło władzy i ma zasadnicze oddziaływanie na funkcje jej sprawowania. Kontrola przepływu in-formacji natomiast stwarza przewagę nad innymi. Jak twierdzi Andrzej Żebrowski: *informacja jest tym czynnikiem, który przyczynia się do sukcesu bądź klęski jednostki lub organizacji. Jej rzeczywiste znaczenie wynika z faktu, że każde działanie jest warunkowane wiedzą, jaka jest konieczna do rozpoznania otoczenia (wewnętrznego i zewnętrznego) przeciwnika, partnera, własnego. Jest ona niezbędna, aby podjąć właściwą decyzję. Ze względu na treść należy ją traktować jako powszechnie lub częściowo dostępną albo ogólnie niedostępną*⁸.

Tak więc szybka i wiarygodna informacja staje się wyznacznikiem władzy⁹. Zatem, jak słusznie wskazuje Zygmunt Topolewski: *kto ma wiedzę ten ma władzę*¹⁰.

W podobnym brzmieniu wypowiada się Sławomir Zalewski: *dla sprawowania władzy potrzebna jest wiedza o otoczeniu – tym bliższym i dalszym. Potrzebna jest informacja o zagrożeniach i ich charakterze. Wykonywanie funkcji władczych wymaga pełnej identyfikacji w relacjach podstawowych – jak choćby „swój-obcy”*¹¹.

Należy jednak pamiętać, iż możliwość pozyskiwania informacji przez służby specjalne determinuje otoczenie, w którym się one poruszają. Niewątpliwie ma tutaj znaczenie wzajemne położenie geograficzne, stan stosunków dyplomatycznych, bilateralne stosunki gospodarcze, współpraca kulturalno-naukowa, tradycje, związki między ludnością, a także wewnętrzna sytuacja polityczna i ekonomiczna państwa rozpracowywanego oraz ogólna sytuacja międzynarodowa. Zalicza się do niej także stan sojuszy polityczno-wojskowych, zagrożenia (np. terroryzm, cyberterroryzm, handel bronią konwencjonalną, proliferacja broni masowego rażenia i środki do jej przenoszenia itp.)¹².

uwzględnia konieczność jej ochrony oraz ewentualnie zasadność przekazania innym podmiotom. Operowanie informacją można oprzeć na dwóch założeniach. Według pierwszego, posiadanie informacji ułatwia planowanie i realizację zadań. Według drugiego założenia, ograniczenie dostępu do informacji innym podmiotom utrudnia funkcjonowanie konkurentowi. R. Szałowski, *Prawna ochrona informacji niejawnych i danych osobowych*, Warszawa 2000, s. 11.

⁸ A. Żebrowski, *Ewolucja...*, op. cit. s. 23.

⁹ Istnieje ścisła zależność między władzą a wiedzą. Rządzący zawsze dążyli do rozbudowy systemu przekazywania informacji celem wzmocnienia swej władzy. Najbardziej cenne informacje dotyczyły nastrojów w państwie oraz koncentracji zagrażających wojsk. W starożytności celem przekazywania informacji wykorzystywano sygnały dymne lub ogniowe. Już w XV wieku Wenecja zastosowała szyfry. Tą tajną działalność prowadzili „sekretarze od szyfrów”, ich siedziby mieściły się w pałacu dożów. W XVII w. zaczęto przechwytywać i odczytywać zaszyfrowaną pocztę. J. Piekałkiewicz, *Dzieje szpiegostwa*, Warszawa 1999, s. 34.

¹⁰ Z. Topolewski, *Ochrona informacji w systemach informatycznych*, Wrocław 2008, s. 15.

¹¹ S. Zalewski, *Służby specjalne wobec władzy politycznej. Charakterystyka wzajemnych relacji w ujęciu historycznym i współczesnym*, [w:] *Wymiary bezpieczeństwa na progu XXI wieku. Między teorią a praktyką*, red. A. Zaremba, B. Zapała, Toruń 2010, s. 102.

¹² A. Żebrowski, *Ewolucja...*, op. cit. s. 54.

Geneza walki informacyjnej sięga początków zbrojnych starć. Odniesienie zwycięstwa uzależniano nie tylko od poznania wroga, ale także siebie. Według Zbigniewa Grzegorowskiego *poznanie związane jest z szeroko rozumianą informacją o intencjach, zamiarach, możliwościach wroga, ale także własnych zdolnościach utrudniania i przeciwdziałania wrogim zamiarom. A te elementy od wieków stanowią sferę zainteresowania tajnych służb*¹³. Niemożliwe jest ustalenie dokładnej daty i sytuacji, w czasie której zaczęto pozyskiwać informacje. Na szeroką skalę rozpowszechniony jest pogląd, iż wiele ekspansywnych organizacji państwowych miało już własne zorganizowane systemy zbierania informacji¹⁴. Początkowo informacje zbierano okazjonalnie, w trakcie rutynowego wykonywania obowiązków przez dyplomatów, dziennikarzy, podróżników i handlowców. Z czasem działania te przyjęły zinstytucjonalizowany proces, którym kierowała i które realizowała wyspecjalizowana grupa fachowców. Źródłem tego były zjawiska charakterystyczne dla XIX i XX wieku. Pierwsze z nich to ruchy rewolucyjne, których celem było obalenie istniejącego porządku społecznego. Aby zachować porządek, państwo stanęło przed koniecznością monitorowania zachowań rewolucjonistów. Drugi to prawdopodobieństwo wybuchu konfliktu, powodujące konieczność gromadzenia informacji o potencjalnym przeciwniku. Trzecim czynnikiem kształtującym instytucje wywiadowcze niewątpliwie był postęp technologiczny. Ponadto w XIX stuleciu nastąpił szybki rozwój środków transportu i łączności. Wynalezienie telegrafu, kolei oraz telefonu zmieniło diametralnie sposób porozumiewania się między ludźmi. Zarówno ruchy rewolucyjne, stany zagrożenia jak i postęp technologiczny wymuszały konieczność tworzenia zbiurokratyzowanych organizacji, zajmujących się pozyskiwaniem i analizą informacji oraz przekazywaniem ich decydom w sposób umożliwiający zrozumienie i wykorzystanie w procesie podejmowania decyzji¹⁵. Zatem, wielostronna interpretacja pozyskanych i przeanalizowanych informacji dotyczących wszelkich zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych zmian niewątpliwie wpływała na przyszłość państwa.

Tak więc głównym celem służb specjalnych było pozyskiwanie i ochrona informacji kluczowych dla zapewnienia zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa państwa¹⁶. Tym samym służby te były aparatem wykonawczym, do których zadań należało dostarczanie określonych informacji rządowym ośrodkom decyzyjnym,

¹³ Z. Grzegorowski, *Służby specjalne a bezpieczeństwo państwa*, Toruń 2013, s. 257.

¹⁴ Z. Bagiński, *Wszystko o..., Wywiad*, Warszawa 1975, s. 10-11.

¹⁵ M. Minkina, *Sztuka wywiadu w państwie współczesnym*, Warszawa 2014, s. 56-57.

¹⁶ Z. Grzegorowski, *Służby..., op. cit.* s. 104.

kształtującym wewnętrzną i zewnętrzną politykę państwa. Osoby uprawnione do podejmowania decyzji muszą mieć stały dostęp do rzetelnych informacji, co oznacza, iż efekty pracy służb specjalnych są użyteczne przede wszystkim dla tych, którzy planują i programują działania mające zapewnić bezpieczeństwo państwa.

Powyższe działania zawierają też proces wpływania na przeciwnika, który ma doprowadzić do osłabienia jego potencjału politycznego, ekonomicznego, militarnego i moralnego¹⁷.

W zależności od tego, kto pierwszy zdobędzie wiedzę na temat przeciwnika zależy sukces lub porażka. Olbrzymia skala i znaczenie przepływu informacji może jednak nieść za sobą także poważne zagrożenia. Zasada – *dozwolone jest wszystko co daje wyniki, stwarza warunki do uzyskiwania coraz pełniejszej kontroli nad społeczeństwem*. Egmont Koch i Jochen Sperber zagadnienie to utożsamiają z Państwem Orwella, które *zbliża się cichutko, na paluszkach, a dalej najprawdopodobniej będzie szło po trupach (...) wizja Wielkiego Brata może stać się obecnie rzeczywistością (...) możliwy już jest dyktator, który wszystko słyszy, widzi i wie*¹⁸.

Jak uważa Udo Ulfkotte: *służby specjalne pojawiają się wszędzie tam, gdzie przekraczane są granice praworządności lub gdy działania oficjalne nie są wskazane*¹⁹.

W ujęciu A. Żebrowskiego: *służby specjalne jako bezpośredni uczestnicy walki informacyjnej to organizacje formalne, działające w sposób ciągły w określonym zakresie swoich kompetencji. Ich aktywność jest skierowana do wąskiego kręgu adresatów. Realizują one funkcje państwa w specyficznym zakresie działania tylko im przypisanym (...) cywilne i wojskowe służby specjalne, to przede wszystkim monitorowanie otoczenia wewnętrznego i zewnętrznego (bliższego i dalszego) państwa ułatwiające podejmowanie decyzji w czasie zbliżonym do rzeczywistego. Posiadane zasoby i uprawnienia w zakresie wykonywania czynności operacyjno – rozpoznawczych stwarzają tym służbom warunki na zdobywanie takich informacji, w posiadanie których nie są w stanie wejść inne instytucje rządowe. Sprawia to, że dysponują one specyficznymi zbiorami informacji oraz metodami pozyskiwania i przetwarzania ich na sygnały*

¹⁷ *Ibidem*, s. 16.

¹⁸ E. Koch, J. Sperber, *Infomania. Szpiegostwo komputerowe, handel informacją, tajne służby*, Gdynia 1999, s. 7.

¹⁹ U. Ulfkotte, *Pod osłoną mroku: wielkie wywiady bez tajemnic*, Warszawa 2008, s. 17.

sprawiające, że uprawnione organy władzy wykonawczej mogą podejmować bardziej racjonalne decyzje w sferze bezpieczeństwa i obronności państwa²⁰.

Grzegorz Rydlewski wskazuje: *w warunkach demokratycznego państwa prawa służby specjalne są ważnym instrumentem ochrony bezpieczeństwa mającym kluczowe znaczenie dla ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego oraz ochrony praw obywateli i porządku konstytucyjnego²¹. Według S. Zalewskiego w najczęściej stosowanym ujęciu służby specjalne to zorganizowane zazwyczaj przez państwo struktury, ukierunkowane na niejawnie pozyskiwanie informacji, istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa organizatora tej działalności (państwa) bądź przeciwdziałanie ich zdobywaniu przez podobne struktury, identyfikowane jako obce²².*

Natomiast według Bartłomieja Opalińskiego, pojęciem służby specjalne określa się *zorganizowane struktury utworzone przez aparat państwowy, których pierwszorzędnym celem jest niejawnie pozyskiwanie informacji istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa tego państwa bądź przeciwdziałanie zdobywaniu takich informacji przez podobne struktury identyfikowane jako obce²³.*

2. Służby specjalne w strukturze państwa

Od innych organów państwa służby specjalne odróżnia przede wszystkim charakter wykonywanych zadań. Co do zasady powinny one realizować zadania, których efektem jest dostarczenie informacji z obszarów, gdzie inne organa państwowe nie posiadają kompetencji lub kompetencje te nie pozwalają w odpowiednim czasie na ich dostarczenie. Klasyczny podział na służbę wywiadu i kontrwywiadu, dysponowanie uprawnieniami do wykonywania ustawowo określonych czynności operacyjno-rozpoznawczych, stosowane formy i metody pracy – to model historyczny, posiadający wiele odmian i rodzajów. Państwo, które posiada odpowiednio przygotowane i wyposażone służby specjalne jest w stanie nie tylko z lepszym wynikiem wykorzystać posiadane siły i środki, ale i zachować swoje możliwości działania w środowisku międzynarodowym i w otoczeniu wewnętrznym, gdyby sytuacja uległa niekorzystnej zmianie²⁴.

²⁰ A. Żebrowski, *Ewolucja...*, *op. cit.* s. 14.

²¹ G. Rydlewski, *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa 2009, s. 231-232.

²² S. Zalewski, *Służby...*, *op. cit.*, s. 34.

²³ B. Opaliński, *Kompetencje Rady Ministrów w zakresie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Przyczynek do rozważań*, „*Polityka i Społeczeństwo*” 2013, nr 2 (11), s. 12.

²⁴ A. Żebrowski, *Ewolucja...*, *op. cit.* s. 51.

Swymi działaniami służby specjalne obejmują trzy dziedziny: politykę wewnętrzną, politykę zagraniczną oraz zagadnienia wojskowe. Z jednej strony ochraniają ustrój państwa, zapobiegają szpiegostwu, akcjom terrorystycznym, ekstremizmowi, handlowi bronią i przestępczości zorganizowanej. Z drugiej zaś są to działania opierające się na zdobywaniu informacji do-tyczących bezpieczeństwa zewnętrznego, jak i wspieranie interesów własnego kraju poprzez operacje za granicą. Trzecim elementem są wojskowe służby specjalne, dostarczające informacji o siłach zbrojnych państw obcych, ich zamiarach, potencjale i aktywności a także o wrogich nastrojach i działaniach wewnątrz własnych wojsk²⁵.

Z instytucjonalnego punktu widzenia służby specjalne pełnią istotną rolę w sferze bezpieczeństwa, jednakże żaden akt normatywny nie podaje ich jednolitej definicji. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego wskazuje, iż służby specjalne *to ogólna nazwa dla cywilnych i wojskowych służb organizujących i prowadzących działania wywiadowcze i kontrwywiadowcze*²⁶.

Służby muszą nieustannie modyfikować swoje zachowania, dostosowując je do zmieniającej się rzeczywistości. Według A. Żebrowskiego, tym samym muszą charakteryzować się otwartością na zachodzące zmiany, kompleksowością w podejściu do rozwiązywania problemów bezpieczeństwa państwa, orientacją na przyszłość, kreatywnością oraz umiejętnością poszukiwania partnerów wśród służb innych państw, celem budowania związków strategicznych w aspekcie istniejących zagrożeń, mających coraz częściej charakter międzynarodowy²⁷.

Ponadto – jak wskazuje A. Żebrowski – obecne środowisko działania służb specjalnych to systematyczna konfrontacja z tak zwanym rozregulowanym otoczeniem, w którym:

- stale poszerza się obszar działania państw, a tym samym służb specjalnych;
- rośnie zakres wzajemnych zależności w środowisku międzynarodowym, gdzie procesy społeczne, polityczne, ekonomiczne, narodowościowe, religijne czy wojskowe stale się komplikują, co powoduje trudności państw w zaadoptowaniu się do nowej rzeczywistości;

²⁵ U. Ulfkotte, *op. cit.* s. 15.

²⁶ W. Łepkowski, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2013, s. 65.

²⁷ A. Żebrowski, *Bezpieczeństwo państwa a funkcja informacyjna służb specjalnych*, [w:] *Bezpieczeństwo współczesnego świata. Polskie aspekty i uwarunkowania*, red. W. Stach, Poznań 2011, s. 318-319.

- następuje proces umiędzynarodowienia działalności gospodarczej powodujący zmianę reguł przepływu surowców, finansów, towarów i usług;
- rozwija się międzynarodowa przestępczość zorganizowana;
- ekspansja innych wzorców powoduje, iż tradycje i doświadczenia z odmiennych kultur stanowią poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa środowiska międzynarodowego²⁸.

W ramach służb specjalnych wyodrębnia się działalność wywiadowczą oraz działalność kontrwywiadowczą.

Uogólniając zasadniczym celem wywiadu jest zagwarantowanie integralności terytorialnej i dogodnej pozycji wśród innych państw i narodów²⁹. Jest to sposób działalności, polegający na zbieraniu i opracowywaniu wiadomości o innych państwach w celu wykorzystania ich w interesie własnego państwa³⁰.

Według Stanisława Kozieja działalność wywiadowcza polega między innymi na:

- pozyskiwaniu, przetwarzaniu, analizowaniu i dystrybucji dla uprawnionych podmiotów politycznych i wojskowych informacji, mogących mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa i międzynarodowej pozycji państwa, jego potencjału obronnego i ekonomicznego;
- rozpoznawaniu zagrożeń zewnętrznych godzących w bezpieczeństwo, obronność, niepodległość, nienaruszalność terytorium państwa i przeciwdziałaniu im;
- rozpoznawaniu podmiotów pozarządowych prowadzących, inspirujących, finansujących międzynarodową działalność terrorystyczną, uprawiających przestępczość zorganizowaną lub o charakterze ekstremistycznym;
- rozpoznawanie międzynarodowego handlu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, narkotykami, ponadto towarami, technologiami i usługami;
- znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także rozpoznaniu międzynarodowego obrotu bronią masowego rażenia oraz środków do jej przenoszenia;

²⁸ *Ibidem*, s. 318.

²⁹ Ł. Roman, G. Winogradzki, *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa*, Józefów 2016, s. 25.

³⁰ *Ibidem*, s. 18.

- rozpoznawaniu i analizowaniu zagrożeń występujących w rejonach napięć, konfliktów i kryzysów międzynarodowych oraz podejmowaniu działań mających na celu eliminowanie tych zagrożeń³¹.

W opinii Mirosława Minkiny wywiad jest dla państwa najbardziej użyteczny, jeśli:

- zbiera informacje o podmiotach, które są przeciwnikiem lub konkurencją oraz identyfikuje aktualne i potencjalne obszary rywalizacji,
- przewiduje wystąpienie nowych podmiotów konkurencyjnych wobec państwa,
- sprawnie przekazuje powyższe informacje do instytucji podejmujących decyzje,
- uniemożliwia lub utrudnia podmiotom konkurencyjnym sprawowanie trzech powyższych funkcji w celu uzyskania przewagi informacyjnej³².

Jednakże według M. Minkiny wiele informacji nie jest dostępnych ze względu na ukrywanie ich przez państwa lub inne podmioty zagrażające bezpieczeństwu międzynarodowemu. Autor wskazuje przy tym na prawdopodobne motywy ich ukrywania:

- kraje nie ujawniają wrogich planów wobec innych państw;
- państwa nie upubliczniają swoich zdolności wojskowych;
- państwa ukrywają próby naruszeń norm prawa międzynarodowego i porozumień międzynarodowych;
- negocjacje dyplomatyczne prowadzone są w sposób nie ujawniający celów i strategii oraz ewentualnych następstw;
- działania nielegalne prowadzone są w sposób niejawnny, uniemożliwiający ich odkrycie³³.

Wyjątkowość działań wywiadu wynika z pracy na rzecz bezpieczeństwa macierzystego kraju, prowadzonej na obszarze niepodlegającym jego jurysdykcji. Przez to działania te nie-rzadko stoją w sprzeczności z prawem międzynarodowym, naruszają terytorium obcego państwa, jego przestrzeń i prawo wewnętrzne. Niejednokrotnie dotyczy to także państw, z którymi utrzymuje się normalne stosunki dyplomatyczne. Tak więc pożądana jest wiedza dotycząca zamiarów zarówno przeciwników, jak i sojuszników³⁴.

³¹ S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr 2, s. 270.

³² M. Minkina, *Sztuka...*, *op. cit.*, s. 58.

³³ *Ibidem*, s. 59.

³⁴ Z. Siemiątkowski, *Wywiad a władza. Wywiad cywilny w systemie sprawowania władzy politycznej PRL*, Warszawa 2009, s. 28.

Straciły na znaczeniu tradycyjne obszary aktywności służb wywiadowczych związane z rywalizacją dwóch bloków ideologiczno – militarnych. Z tego względu działalność wywiadowcza uległa globalizacji. Wzrósł popyt na informacje z obszarów innych niż zagrożenia militarne. Bardziej pożądane stały się dane dotyczące ekonomii, technologii, gospodarki, nauki czy przemysłu.

Stąd, jak słusznie wskazuje Łukasz Skoneczny - *wyznacznikiem pozycji państwa na arenie międzynarodowej, a zarazem jego bezpieczeństwa są możliwości pozyskiwania i ochrony posiadanej wiedzy - w przeciwieństwie do okresu zimnej wojny, gdzie pierwszoplanową rolę odgrywały zasoby militarne*³⁵.

Współcześnie, jak sądzi M. Minkina - *informacja wywiadowcza rozumiana jest jako taka, która ma znaczenie dla formułowania celów politycznych oraz implementacji polityki, dotyczącej realizacji interesów narodowych w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa oraz postępowania wobec zagrożeń, których źródłem jest obecny potencjalny przeciwnik lub podmiot konkurencyjny z punktu widzenia naszych interesów*³⁶.

Jak pisał ten sam autor *dostarczone przez wywiad informacje mogą być wykorzystane w różnym stopniu i na różnych szczeblach, począwszy od taktycznego czy operacyjnego, kiedy to surowe, szczegółowe i nieprzetworzone informacje wykorzystywane są do działań o charakterze krótkoterminowym, po szczebel strategiczny, na którym przetworzone informacje są bardziej ogólne i służą formowaniu strategii państwa, instytucji oraz założeń ich polityki długofalowej*³⁷.

Tak więc, jak słusznie zauważa Zbigniew Siemiątkowski *wywiad jest wartością dodaną do dyplomacji, polityki zagranicznej i militarnej każdego suwerennego państwa*³⁸. Ewentualne słabe punkty w systemie bezpieczeństwa państwa decydują o poziomie aktywności wywiadowczej. W państwach charakteryzujących się podwyższonym ryzykiem zagrożeń zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, służbom wywiadowczym nadaje się określone priorytety.

Natomiast kontrwywiad i jego działania, jak pisał Jan Bury - *mają na celu zapewnienie ochrony przed wykradaniem informacji – szpiegostwem – ze strony obcych*

³⁵ Ł. Skoneczny, *Rola Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w systemie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2009, nr 1, s. 24.

³⁶ M. Minkina, *Sztuka...*, *op. cit.*, s. 31-32.

³⁷ *Ibidem*, s. 37.

³⁸ Z. Siemiątkowski, *op. cit.* s. 24.

*państw, pod-miotów wielonarodowych lub grup bezpieczeństwa, sabotażem czy aktami terroru*³⁹.

Kontrywiadem określa się także działania podejmowane w celu udaremnienia wysiłków wrogich służb wywiadowczych w penetrowaniu oraz dekonspirowaniu własnej służby wywiadowczej i jej operacji.

Obszar zainteresowania kontrywiadu obejmuje głównie:

- organizacje wywiadowcze państw obcych;
- skrajne organizacje nielegalne rozwijające działalność we własnym kraju;
- zagraniczne i krajowe organizacje terrorystyczne;
- działania ekonomiczne zagrażające bezpieczeństwu lub funkcjonowaniu państwa⁴⁰.

Funkcją kontrywiadu jest między innymi udaremnianie obcym służbom dostępu do informacji będących tajemnicą państwową, dlatego instytucje administracji państwowej i siły zbrojne poddane są szczególnej ochronie kontrywiadowczej⁴¹.

Tym samym działalność kontrywiadu ściśle połączona jest z zapewnieniem bezpieczeństwa oraz ochroną informacji niejawnych⁴².

W ocenie M. Minkiny, funkcją kontrywiadu jest ochrona obywateli przed szeroko pojętym szpiegostwem oraz sabotażem wymierzonym w system państwowy, zabezpieczanie ich dobra, infrastruktury i zasobów informacyjnych. Może on być rozumiany w znaczeniu funkcjonalnym (określony rodzaj działalności i procedur) oraz organizacyjnym (instytucje posiadające wiedzę niezbędną do ochrony i utrzymania gospodarczej, politycznej, społecznej oraz militarnej siły państwa)⁴³.

Według S. Kozieja zadania o charakterze kontrywiadowczym wykonywane są zwłaszcza poprzez:

- rozpoznawanie zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku konstytucyjnego, ze szczególnym wskazaniem na suwerenność, nienaruszalność terytorium i obronność państwa, zapobieganie im i ich zwalczanie;

³⁹ J. Bury, *Rola służb specjalnych w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego. Wyzwania i problemy*, [w:] *Problemy bezpieczeństwa wewnętrznego i bezpieczeństwa międzynarodowego*, red. K. Książkowski, Warszawa 2009, s. 263-264.

⁴⁰ Ł. Roman, G. Winogradzki, *op. cit.*, s. 21-22.

⁴¹ M. Minkina, *Sztuka...*, *op. cit.*, s. 45.

⁴² M. Witkowski, D. Jęda, *Ochrona informacji niejawnych. Nowe wyzwania*, Warszawa 2007, s. 7.

⁴³ M. Minkina, *Sztuka...*, *op. cit.*, s. 367.

- rozpoznawanie i zwalczanie przestępstw terrorystycznych, szpiegostwa, naruszenie przepisów dotyczących informacji niejawnych, godzących w podstawy ekonomiczne państwa, korupcji osób pełniących ważne funkcje publiczne; przestępstw dotyczących produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami o strategicznym znaczeniu dla bezpieczeństwa państwa; przestępstw nielegalnego wytwarzania, posiadania i obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, bronią masowego rażenia i środkami do jej przenoszenia oraz narkotykami;
- podejmowanie przedsięwzięć związanych z kontrwywiadowczą ochroną państwa, zwłaszcza w zakresie odpowiedzialności za funkcjonowanie strategicznych elementów infrastruktury gospodarczej i obronnej;
- zwalczanie, wspólnie z organami o charakterze policyjnym i innymi uprawnionymi podmiotami cywilnymi i wojskowymi, transgranicznych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa;
- wykonywanie w zakresie ochrony informacji niejawnych, w tym także wymienianych w ramach współpracy sojuszniczej i międzynarodowej – zadań służby ochrony państwa i krajowej władzy bezpieczeństwa określonych w ustawach oraz umowach międzynarodowych (w tym ochrona infrastruktury teleinformatycznej państwa związanej z jego bezpieczeństwem i obronnością);
- zapewnienie ochrony infrastruktury krytycznej państwa⁴⁴.

Ponadto A. Żebrowski wskazuje na defensywną rolę kontrwywiadu, uważając, iż ma coraz większe znaczenie w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego, a wiele państw wykorzystuje ją, gdyż:

- istnieje zapotrzebowanie na informacje wyprzedzające o zagrożeniach;
- trzeba monitorować niejawne działania, tak rządowych, jak i pozarządowych podmiotów państw obcych, które prowadzą działalność przeciwko państwu znajdującemu się w obszarze jego zainteresowania;
- służy on przyszłym działaniom tego charakteru na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny;
- na nim spoczywa obowiązek ochrony tajemnicy państwowej i służbowej⁴⁵.

⁴⁴ S. Koziej, *op. cit.* s. 270.

⁴⁵ A. Żebrowski, *Ewolucja...*, *op. cit.* s. 47

Tak więc rola wywiadu i kontrwywiadu to nieustanne dostarczanie władzy informacji o aktualnym i przyszłym przeciwniku. W tym celu prowadzone jest ciągle monitorowanie przestrzeni politycznej, ekonomicznej, wojskowej, przestępczej i informacyjnej zarówno w zakresie wewnętrznej, jak i zewnętrznej strefy państwa. Szczególny nacisk kładzie się na symptomy konfliktów, mogących stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa kraju. Czynności te zamykają się w obszarach pozyskiwania i zakłócania informacji, jak i jej ochronie. Według A. Żebrowskiego czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, strategia rozwoju państwa i jego komponentów przekładane są na zadania służb specjalnych. Ze względu na występujące relacje między sytuacją wewnętrzną i zewnętrzną oraz celami państwa, ich istnienie jest niezbędne i uzasadnione⁴⁶.

Ponadto działania służb dla wielu państw są koniecznością, ponieważ:

- mocarstwa światowe i regionalne, poprzez działania polityczne i ekonomiczne będą dążyły do dominacji;
- państwa średniej wielkości, chcąc się rozwijać muszą monitorować zarówno otoczenie zewnętrzne, jak i wewnętrzne;
- państwa słabe i małe mogą stać się celem ataku⁴⁷.

Zabiegiem porządkującym relacje pomiędzy pojęciem wywiadu i kontrwywiadu będzie wskazanie dzielących ich różnic. Jako pierwsze kryterium możemy wskazać stosunek do zasobów informacyjnych. Istotną działalnością wywiadu jest zdobywanie informacji niezbędnych z punktu widzenia państwa. W tym aspekcie istotą kontrwywiadu jest ochrona zasobów informacyjnych własnego kraju przed ich spenetroowaniem przez obcy wywiad. Innym, ważnym kryterium jest relacja pomiędzy działalnością służb a normami prawa krajowego. Wywiad pozyskuje informację na terenie obcym, gdzie jego działań nie koordynuje i nie chroni prawo, a działalność szpiegowska jest przestępstwem ściganym przez prawo niemalże wszystkich państw. Kontrwywiad natomiast wykonuje swoje zadania na własnym terenie, a jego działalność poddana jest normom prawa krajowego i jest prawnie chroniona⁴⁸.

Warto jeszcze nakreślić różnice pomiędzy służbami państw demokratycznych i niedemokratycznych. Z całą pewnością o prestiżu i pozycji służb specjalnych

⁴⁶ *Ibidem*, s. 48.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 59.

⁴⁸ Ł. Roman, G. Winogradzki, *op. cit.*, s. 22-23.

w ośrodkach decyzyjnych stanowi jego umiejscowienie w systemie instytucji rządowych.

W państwach demokratycznych służby specjalne podlegają bezpośrednio egzekutywie władzy rządowej (prezydentowi lub premierowi), a także parlamentarnej kontroli ustawodawczej. W takim układzie stanowią autonomiczny czynnik realizacji polityki, a ich ewentualna nadmierna emancypacja jest korygowana przez mechanizm demokratycznej kontroli.

W państwach niedemokratycznych natomiast służby specjalne są częścią systemu organów bezpieczeństwa wewnętrznego, wykonującego wraz z nim zadania zlecone przez monopartię. Są one jedynie posłusznym realizatorem polityki partii. Przywódcy oczekują od służb specjalnych zaangażowania w walkę z wewnętrznymi i zewnętrznymi przeciwnikami reżimu. Walka z wszelkimi objawami i dążeniami wolnościowymi jest w tych systemach najważniejszym zadaniem służb specjalnych⁴⁹.

Służby specjalne są przede wszystkim organem gwarantującym bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne państwa oraz obywateli. Każdej z nich przypisano określone funkcje i zadania w tym zakresie. Zostały one wyodrębnione instytucjonalnie i prawnie usytuowane na strategicznym poziomie zarządzania państwem, jako najważniejsze źródła informacji w procesie kształtowania bezpieczeństwa kraju⁵⁰.

Stosując kryterium normatywne, służby specjalne w Polsce to: Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu, Służba Kontrwywiadu Wojskowego, Służba Wywiadu Wojskowego i Centralne Biuro Antykorupcyjne.

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego została utworzona na mocy ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu⁵¹. Jest służbą odpowiedzialną za ochronę bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i jego porządku konstytucyjnego. Na jej czele stoi Szef Agencji, który ma status centralnego organu administracji rządowej. Do zadań ABW należy:

- 1) rozpoznawanie, zapobieganie i zwalczanie zagrożeń godzących w bezpieczeństwo wewnętrzne państwa oraz jego porządek konstytucyjny, a w szczególności w suwerenność i międzynarodową pozycję, niepodległość i nienaruszalność jego terytorium, a także obronność państwa;
- 2) rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw:

⁴⁹ Z. Siemiątkowski, *Służby...*, *op. cit.* s. 43-45.

⁵⁰ Z. Grzegorowski, *Ewolucja...*, *op. cit.*, s. 179.

⁵¹ *Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu*, (Dz. U. 2002, Nr 74, poz. 676).

- szpiegostwa, terroryzmu, bezprawnego ujawnienia lub wykorzystania informacji niejawnych i innych czynów godzących w bezpieczeństwo państwa;
- wykroczeń godzących w podstawy ekonomiczne państwa;
- korupcji osób pełniących funkcje publiczne;
- w zakresie produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa;
- nielegalnego wytwarzania, posiadania i obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, bronią masowej zagłady oraz środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, w obrocie międzynarodowym;

a) rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie zagrożeń godzących w bezpieczeństwo funkcjonowania państwa, istotnych z punktu widzenia ciągłości, systemów teleinformatycznych organów administracji publicznej lub systemu sieci teleinformatycznych, instalacji, urządzeń i usług wchodzących w skład infrastruktury krytycznej;

3) realizowanie w granicach swojej właściwości zadań związanych z ochroną informacji niejawnych oraz wykonywanie funkcji krajowej władzy bezpieczeństwa w zakresie ochrony informacji niejawnych w stosunkach międzynarodowych;

4) uzyskiwanie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji, mogących mieć istotne znaczenie dla ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i jego porządku konstytucyjnego;

5) podejmowanie innych działań określonych w odrębnych ustawach i umowach międzynarodowych⁵².

Agencja Wywiadu została utworzona na mocy ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu⁵³. Jest służbą właściwą w sprawach ochrony bezpieczeństwa zewnętrznego państwa. Na jej czele stoi Szef Agencji, który ma status centralnego organu administracji rządowej. Do zadań AW należy:

- 3) uzyskiwanie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji, mogących mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa i międzynarodowej pozycji Rzeczypospolitej Polskiej oraz jej potencjału ekonomicznego i obronnego;

⁵² *Ibidem.*

⁵³ *Ibidem.*

- 4) rozpoznawanie i przeciwdziałanie zagrożeniom zewnętrznym, godzącym w bezpieczeństwo, obronność, niepodległość i nienaruszalność terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- 5) ochrona zagranicznych przedstawicielstw Rzeczypospolitej Polskiej i ich pracowników przed działaniami obcych służb specjalnych i innymi pracami mogącymi przynieść szkodę interesom Rzeczypospolitej Polskiej;
- 6) zapewnienie ochrony kryptograficznej łączności z polskimi placówkami dyplomatycznymi i konsularnymi oraz poczty kurierskiej;
- 7) rozpoznawanie międzynarodowego terroryzmu, ekstremizmu oraz międzynarodowych grup przestępczości zorganizowanej;
- 8) rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi oraz towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią masowej zagłady i zagrożeń związanych z rozprzestrzenianiem tej broni oraz środków jej przenoszenia;
- 9) rozpoznawanie i analizowanie zagrożeń występujących w rejonach napięć, konfliktów i kryzysów międzynarodowych, mających wpływ na bezpieczeństwo państwa oraz podejmowanie działań mających na celu eliminowanie tych zagrożeń;
 - a) rozpoznawanie, przeciwdziałanie i zapobieganie zdarzeniom o charakterze terrorystycznym, wymierzonym przeciwko obywatelom lub mieniu Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, z wyłączeniem zdarzeń o charakterze terrorystycznym, skierowanych przeciwko personelowi lub mieniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej;
- 10) prowadzenie wywiadu elektronicznego;
- 11) podejmowanie innych działań określonych w odrębnych ustawach i umowach międzynarodowych⁵⁴.

Centralne Biuro Antykorupcyjne zostało utworzone na mocy ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym⁵⁵. Jest służbą specjalną do spraw zwalczania korupcji⁵⁶ w życiu publicznym i gospodarczym, w szczególności

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. 2006, Nr 104, poz. 708).

⁵⁶ W rozumieniu ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, korupcją jest czyn:

w instytucjach państwowych i samorządowych, a także do zwalczania działalności go-
dzącej w interesy ekonomiczne państwa. CBA jest urzędem administracji rządowej.

Do zadań CBA należy:

- 1) rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw przeciwko:
 - działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego;
 - wymiarowi sprawiedliwości;
 - wyborom i referendum;
 - obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi;
 - finansowaniu partii politycznych;
 - obowiązkowi podatkowemu i rozliczeniom z tytułu dotacji i subwencji;
 - zasadom rywalizacji sportowej;
 - obrotowi lekami, środkami spożywczymi specjalnego przeznaczenia żywie-
niowego, wyrobami medycznymi.
- 2) ujawnianie i przeciwdziałanie przypadkom nieprzestrzegania przepisów
ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ograniczeniu prowadzenia działalności go-
spodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne;
- 3) dokumentowanie podstaw i inicjowanie realizacji przepisów ustawy z dnia 21
czerwca 1990 r. o zwrocie korzyści uzyskanych niesłusznie kosztem Skarbu
Państwa lub innych państwowych osób prawnych;
- 4) ujawnianie przypadków nieprzestrzegania, określonych przepisami prawa,
procedur podejmowania i realizacji decyzji w przedmiocie: prywatyzacji

1) polegający na obiecywaniu, proponowaniu lub wręczaniu przez jakąkolwiek osobę, bezpośrednio lub
pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści osobie pełniącej funkcję publiczną dla niej samej lub dla
jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu jej funkcji;

2) polegający na żądaniu lub przyjmowaniu przez osobę pełniącą funkcję publiczną bezpośrednio lub po-
średnio, jakichkolwiek nienależnych korzyści, dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby lub przyjmo-
waniu propozycji lub obietnicy takich korzyści, w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykony-
waniu jej funkcji;

3) popełniany w toku działalności gospodarczej, obejmującej realizację zobowiązań względem władzy (in-
stytucji) publicznej, polegający na obiecywaniu, proponowaniu lub wręczaniu, bezpośrednio lub pośrednio
osobie kierującej jednostką niezaliczaną do sektora finansów publicznych lub pracującej w jakimkolwiek
charakterze na rzecz takiej jednostki, jakichkolwiek nienależnych korzyści, dla niej samej lub na rzecz ja-
kiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działania, które narusza jej obowiązki i sta-
nowi społecznie szkodliwe odwzajemnienie;

4) popełniany w toku działalności gospodarczej obejmującej realizację zobowiązań względem władzy (in-
stytucji) publicznej, polegający na żądaniu lub przyjmowaniu bezpośrednio lub pośrednio przez osobę kie-
rującą jednostką niezaliczaną do sektora finansów publicznych lub pracującą w jakimkolwiek charakterze na
rzecz takiej jednostki, jakichkolwiek nienależnych korzyści lub przyjmowaniu propozycji lub obietnicy ta-
kich korzyści dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działa-
nia, które narusza jej obowiązki i stanowi społecznie szkodliwe odwzajemnienie.

Ibidem.

- i komercjalizacji, wsparcia finansowego, udzielania zamówień publicznych, rozporządzania mieniem jednostek lub przedsiębiorców;
- 5) kontrola prawidłowości realizacji umów dotyczących partnerstwa publiczno-prywatnego;
 - 6) kontrola prawidłowości i prawdziwości oświadczeń majątkowych lub oświadczeń o prowadzeniu działalności gospodarczej osób pełniących funkcje publiczne;
 - 7) prowadzenie działalności analitycznej dotyczącej zjawisk występujących w obszarze właściwości CBA oraz przedstawianie w tym zakresie informacji Prezesowi Rady Ministrów, Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej, Sejmowi oraz Senatowi;
 - 8) podejmowanie innych działań określonych w odrębnych ustawach i umowach międzynarodowych⁵⁷.

Służba Kontrwywiadu Wojskowego została utworzona na mocy ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego⁵⁸. Jest służbą właściwą w sprawach ochrony przed zagrożeniami wewnętrznymi dla obronności Państwa, bezpieczeństwa i zdolności bojowej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych jednostek podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej. SKW jest urzędem administracji rządowej. Do zadań SKW należy:

- 1) rozpoznawanie, zapobieganie oraz wykrywanie, popełnianych przez żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową, funkcjonariuszy SKW i SWW oraz pracowników SZ RP i innych jednostek organizacyjnych MON, przestępstw:
 - przeciwko pokojowi, ludzkości oraz wojennych;
 - przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej;
 - zagrażających bezpieczeństwu lub zdolności bojowej Sił Zbrojnych RP;
 - przeciwko ochronie informacji;
 - związanych z obrotem towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa,

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego* (Dz. U. 2006, Nr 104, poz. 709).

- 2) współdziałanie z Żandarmerią Wojskową i innymi organami uprawnionymi do ścigania przestępstw wymienionych w pkt. 1;
- 3) rozpoznawanie, zapobieganie oraz wykrywanie zdarzeń oraz przestępstw o charakterze terrorystycznym, godzących w bezpieczeństwo potencjału obronnego państwa, SZ RP oraz jednostek organizacyjnych MON;
- 4) uzyskiwanie, gromadzenie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji mających znaczenie dla obronności państwa, bezpieczeństwa lub zdolności bojowej SZ RP lub innych jednostek organizacyjnych MON;
- 5) prowadzenie kontrwywiadu radioelektronicznego oraz przedsięwzięć z zakresu ochrony kryptograficznej i kryptoanalizy;
- 6) uczestniczenie w planowaniu i przeprowadzaniu kontroli realizacji umów międzynarodowych dotyczących rozbrojenia;
- 7) ochrona bezpieczeństwa jednostek wojskowych, innych jednostek organizacyjnych MON oraz żołnierzy wykonujących zadania służbowe poza granicami państwa⁵⁹.

Służba Wywiadu Wojskowego została utworzona na mocy ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego⁶⁰. Jest służbą właściwą w sprawach ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi dla obronności Państwa, bezpieczeństwa i zdolności bojowej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych jednostek podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej. SWW jest urzędem administracji rządowej. Do zadań SWW należy:

- 1) uzyskiwanie, gromadzenie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji, mogących mieć istotne znaczenie dla:
 - bezpieczeństwa potencjału obronnego Rzeczypospolitej Polskiej;
 - bezpieczeństwa i zdolności bojowej SZ RP;
 - warunków realizacji przez SZ RP zadań poza granicami państwa.
- 2) rozpoznawanie i przeciwdziałanie:
 - militarnym zagrożeniom zewnętrznym godzącym w obronność Rzeczypospolitej Polskiej;

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

- zagrożeniom międzynarodowym terroryzmem.
- 3) rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi oraz towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią masowej zagłady i zagrożeń związanych z rozprzestrzenianiem tej broni oraz środków jej przenoszenia;
- 4) rozpoznawanie, przeciwdziałanie i zapobieganie zdarzeniom o charakterze terrorystycznym, wymierzonym przeciwko personelowi i mieniu SZ RP poza granicami państwa oraz zwalczanie skutków takich zdarzeń;
- 5) rozpoznawanie i analizowanie zagrożeń występujących w rejonach napięć, konfliktów i kryzysów międzynarodowych, mających wpływ na obronność państwa oraz zdolność bojową SZ RP, a także podejmowanie działań mających na celu eliminowanie tych zagrożeń;
- 6) prowadzenie wywiadu elektronicznego na rzecz SZ RP oraz przedsięwzięć z zakresu kryptoanalizy i kryptografii;
- 7) współdziałanie w organizowaniu polskich przedstawicielstw wojskowych za granicą;
- 8) uczestniczenie w planowaniu i przeprowadzaniu kontroli realizacji umów międzynarodowych dotyczących rozbrojenia;
- 9) podejmowanie innych działań przewidzianych dla SWW w odrębnych ustawach, a także umowach międzynarodowych, którymi Rzeczypospolita Polska jest związana⁶¹.

3. Służby specjalne jako instrument bezpieczeństwa państwa

Pojęcie bezpieczeństwa pozostaje w ścisłym związku z powstaniem państwa i znane jest od początku dziejów. Wraz z ewoluującą globalizacją, a zarazem integracją polityczną i gospodarczą jego znaczenie stale rośnie. Istotne jest także wdrażanie coraz bardziej zaawansowanych technologii informatycznych. Tak więc bezpieczeństwo, a zwłaszcza jego ochrona, wymaga coraz większego zaangażowania instytucji odpowiedzialnych za zapobieganie zagrożeniom⁶².

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² K. Pietrak, *Cywilne służby specjalne w kontekście walki z zagrożeniami dotyczącymi bezpieczeństwa publicznego*, [w:] *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa. Praktyczne aspekty bezpieczeństwa*, red. M. Ilnicki, A. Piotrowski, Poznań 2012, s. 28.

Wiedza powszechna określa bezpieczeństwo jako stan świadomości człowieka wolny od jakichkolwiek zagrożeń. Oznacza to życie bez odczuwania lęku, niepokoju o siebie i innych, a także brak poczucia zagrożenia, mogącego spowodować utratę zdrowia, mienia czy życia z jednoczesnym posiadaniem komfortu psychicznego, umożliwiającego realizację celów i marzeń. W języku potocznym bezpieczeństwo także utożsamiane jest z instytucjami gwarantującymi obywatelom pewność jutra. Dzięki nim w sytuacjach nieprzewidywanych człowiek ma świadomość, że może liczyć na ich pomoc⁶³.

W naukach społecznych bezpieczeństwo oznacza stan obiektywny, polegający na braku zagrożeń, co odczuwalne jest przez jednostki lub grupy w sposób subiektywny. To stan, w którym jednostka, grupa społeczna lub państwo nie odczuwają zagrożenia. Bezpieczeństwo związane jest z zaspokajaniem potrzeby przetrwania, istnienia, tożsamości, spokoju, niezależności, posiadania i pewności rozwoju. Zaspokojenie tych potrzeb jest warunkiem prawidłowego funkcjonowania zarówno jednostek, jak i zbiorowości⁶⁴.

Wraz ze wzrostem potrzeby poczucia bezpieczeństwa, człowiek bardziej interpretuje swoje miejsce i pozycję. Ten sam człowiek jednak, jak podkreśla Leszek Korzeniowski, wraz z rozwojem cywilizacji generuje nowsze i większe zagrożenia. Niebezpieczeństwu ulega wszystko to, co jest jego dziełem. Tak więc człowiek, który wytworzył i podporządkował sobie świat zaczął czuć ułomność swojej potęgi⁶⁵.

Interesującą sugestię przedstawił A. Żebrowski. Twierdzi on, że – *źródłem wielu zagrożeń obok sił natury jest człowiek. Jest on największym zagrożeniem dla innych, a także dla samego siebie. Oznacza to, że stanowi najsłabsze ogniwo w systemie bezpieczeństwa*⁶⁶.

Inni autorzy, wykorzystując łacińskie określenie – *sine cura-securitas*, gdzie *sine* znaczy bez, *cura* – zmartwienie, strach, obawa, określają bezpieczeństwo jako stan wolny od niepokoju, tworzący poczucie pewności⁶⁷.

⁶³ *Ibidem*, s. 29.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 30.

⁶⁵ L. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Warszawa 2012, s. 7.

⁶⁶ A. Żebrowski, *Bezpieczeństwo... op. cit.*, s. 315-316.

⁶⁷ Ł. Roman, G. Winogrodzki, *op. cit.*, s. 34.

Ryszard Zięba rozumie bezpieczeństwo jako istotną potrzebę egzystencjalną, która wynika z obiektywnych warunków bytowania ludzi i różnych grup społecznych oraz ich wzajemnych relacji⁶⁸.

Ponieważ bezpieczeństwo jest równoznaczne z poczuciem stanu pewności, brakiem poczucia zagrożenia i ochroną przed niebezpieczeństwem, zaspakają ono potrzebę przetrwania, spokoju i niezależności. Tym samym, definiować je można, zarówno jako stan (poprzez osiągnięte poczucie bezpieczeństwa), jak i proces (zapewnianie poczucia bezpieczeństwa).

Według S. Kozieją odzwierciedleniem dynamicznego charakteru zjawiska bezpieczeństwa jest podejście drugie, które jest bardziej praktyczne. Jak twierdzi: *bezpieczeństwo danego podmiotu to ta dziedzina jego aktywności, której treścią jest zapewnianie możliwości przetrwania (egzystencji) i swobody realizacji własnych interesów w niebezpiecznym środowisku, w szczególności poprzez wykorzystywanie szans (okoliczności sprzyjających), stawianie czoła wyzwaniom, redukcję ryzyka oraz przeciwdziałanie (zapobieganie i przeciwstawianie się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów*⁶⁹.

Z punktu widzenia Andrzeja Szymonika:

- bezpieczeństwo obejmuje wszystkie dziedziny naszego życia, a tym samym jest pojęciem bardzo szerokim;
- zagrożenie może pojawić się niespodziewanie zarówno z bliższego, dalszego, wewnętrznego i zewnętrznego otoczenia;
- bezpieczeństwo dotyczy konkretnego podmiotu (człowieka, grupy ludzi, systemu gospodarczego, państwa, narodu itd.);
- bezpieczeństwo zaspokaja potrzebę istnienia, przetrwania, tożsamości, niezależności, pewności;
- działania zabezpieczające przed zagrożeniami są kierowane zarówno do wewnątrz, jak i na zewnątrz celem eliminowania niekorzystnych sytuacji wzbudzających lęk, obawę czy niepewność;

⁶⁸ R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Toruń 2005, s. 33.

⁶⁹ S. Koziej, *op. cit.*, s. 19-21.

- aspektami bezpieczeństwa (ekonomicznego, politycznego, militarnego, kulturowego, informacyjnego itp.) zajmują się wyspecjalizowane instytucje, ośrodki naukowe i badawcze⁷⁰.

Natomiast według Ewy Olejniczak-Szałowskiej bezpieczeństwo i poczucie bezpieczeństwa to stan, za którego powodzenie i ochronę odpowiedzialne jest przede wszystkim państwo⁷¹.

Bezpieczeństwo państwa to stan braku zagrożeń pozwalających na funkcjonowanie oraz realizację jego interesów na odpowiednim poziomie⁷². Zatem zapewnienie bezpieczeństwa winno być traktowane jako podstawowe zadanie państwa dążącego do zapewnienia nienaruszalności bytu oraz bezpieczeństwa obywateli w ramach zrównoważonego rozwoju kraju. System bezpieczeństwa państwa można określić jako zbiór wzajemnie powiązanych elementów (organizacji, ludzi, urządzeń) wyznaczonych celem zapewnienia stabilności bytu narodu w trwałych granicach państwa oraz przeciwdziałania zagrożeniom ograniczającym swobodny i stabilny rozwój życia społecznego. Musi to jednak być system integrujący siły i środki w ramach jednej, sprawnie zarządzanej struktury⁷³.

Jednakże S. Zalewski wskazuje, aby nie tylko postrzegać bezpieczeństwo jako stan wolności od zagrożeń, ale w większym stopniu podkreślać ujęcie dynamiczne obejmujące podejmowanie wysiłków celem zapewnienia bezpieczeństwa danego podmiotu. W tym ujęciu bezpieczeństwo państwa jest procesem informacyjnym, którego realizacja odbywa się za pomocą pozyskiwania danych, ich przetwarzania i archiwizowania oraz udostępniania⁷⁴.

Bezpieczeństwo jest ważną wartością dla państw i systemów międzynarodowych. W stosunkach międzynarodowych zaspokaja ono interesy oraz potrzeby jej uczestników, takie jak istnienie, przetrwanie, integralność, tożsamość, niezależność czy rozwój⁷⁵. Obejmuje problematykę przeciwdziałania zagrożeniom dla istnienia

⁷⁰ A. Szymonik, *Organizacja i funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Warszawa 2011, s. 180.

⁷¹ E. Olejniczak – Szałowska, *Prawo ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego*, [w:] *Materiałne prawo administracyjne – pojęcia, instytucje, zasady*, red. M. Stahl, Warszawa 2005, s. 343.

⁷² A. Misiuk, *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno – ustrojowe*, Warszawa 2008, s. 15.

⁷³ Ł. Roman, G. Winogradzki, *op. cit.*, s. 36.

⁷⁴ S. Zalewski, *Służby...*, *op. cit.*, s. 74.

⁷⁵ P. Bączek, *Zagrożenia informacyjne a bezpieczeństwo państwa polskiego*, Toruń 2006, s. 14.

oraz rozwoju narodu i państwa, zewnętrznym oraz wewnętrznym. To każdy kraj ustala zbiór wartości wewnętrznych, które winny być chronione przed zagrożeniami⁷⁶.

Jak twierdzą autorzy, Łukasz Roman i Grzegorz Winogradzki – *bezpieczeństwo państwa można zdefiniować jako taki stan stabilności wewnętrznej i suwerenności, który przedstawia brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokajania potrzeb behawioralnych i egzystencjonalnych społeczeństwa) oraz ustosunkowania się do państwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych*⁷⁷.

Jednakże stan idealnego bezpieczeństwa można analizować jedynie teoretycznie, gdyż pomimo tymczasowego braku zagrożeń nie można wykluczyć możliwości pojawienia się kolejnych, nowych wynikających ze splotu destrukcyjnych zdarzeń. Tak więc stany bezpieczeństwa i zagrożenia mają ze sobą ścisły związek.

Jak słusznie zauważa Sławomir Dworecki – *zagrożeniem bezpieczeństwa jest taki splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych – w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.*⁷⁸

We współczesnym państwie ochrona bezpieczeństwa to zadanie dla szeregu organów państwowych tworzących system, który można nazwać instytucjonalnym systemem bezpieczeństwa państwa⁷⁹.

Ponieważ do podstawowych zadań organów państwa należy zarówno ochrona przed ingerencją zewnętrzną, jak i ochrona porządku wewnętrznego i praworządności, zadania w tej dziedzinie powierzono organom, które dysponują wyspecjalizowanym aparatem wykonawczym. Do nich należą między innymi służby specjalne, których rola i znacznie rośnie w sytuacji eskalacji napięć, konfliktów czy wojny. Wszelkie stany, których nie identyfikujemy z pokojem powodują zagrożenie utraty wpływów i przywilejów zarówno przez państwo, jak i rządzących. W takich sytuacjach znacznie zwiększa się rola służb specjalnych⁸⁰.

⁷⁶ K. Liedel, *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Toruń 2005, s. 10-11.

⁷⁷ Ł. Roman, G. Winogradzki, *op. cit.*, s. 35.

⁷⁸ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2002, s. 61.

⁷⁹ M. Bożek, *Funkcje i zadania służb specjalnych we współczesnym świecie. Zarys problemu na tle uwarunkowań normatywnych*, „Wiedza Obronna”, 2012 nr 3 (242), s. 40.

⁸⁰ Ł. Roman, G. Winogradzki, *op. cit.*, s. 25.

Zasoby informacyjne są podstawą kierowania systemem bezpieczeństwa, zatem służby specjalne powinny je nieustannie uzupełniać. Współczesne zagrożenia i wyzwania sprawiają, że punkt ciężkości w sferze bezpieczeństwa koncentruje się na wczesnym i elastycznym reagowaniu na sytuacje niekorzystne już na etapie ich powstawania⁸¹. Dlatego bez względu na ustrój większość krajów na świecie powołuje i utrzymuje instytucje identyfikowane jako służby specjalne, których działania kierowane są na zapewnienie zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa⁸². Kreowane są one również przez władze w celu niejawnego pozyskiwania informacji oraz podejmowania skrytych przedsięwzięć, ukierunkowanych na ochronę ich interesów⁸³.

Ponadto, w ujęciu bezpieczeństwa państwa funkcje służb specjalnych obejmują sferę związaną z pozyskiwaniem i przetwarzaniem informacji o zagrożeniach oraz obszar zadań związanych z ochroną ważnych interesów państwa⁸⁴.

Niewątpliwie służby specjalne odgrywają szczególną rolę w systemie ochrony bezpieczeństwa państwa, w związku z przyznanymi kompetencjami (szczególne uprawnienia), zasobami kadrowymi (odpowiednie kwalifikacje i predyspozycje) oraz zajmowaną pozycją w ustroju państwa⁸⁵.

Przy określaniu funkcji służb specjalnych w systemie bezpieczeństwa państwa wskazuje się na:

- funkcję informacyjną polegającą na pozyskiwaniu, gromadzeniu i analizie informacji istotnych dla bezpieczeństwa i przekazywaniu ich określonym organom państwa. Celem pracy analitycznej jest przedstawienie informacji w sposób zwięzły i dostępny. Immanentnymi jej cechami są wiarygodność, użyteczność i rzetelność. Jednocześnie istotnym kryterium powinna być aktualność, bowiem czas jej przekazania musi pozwalać na podjęcie decyzji mających na celu przeciwdziałanie zagrożeniu lub łagodzenie jego skutków⁸⁶;

⁸¹ A. Żebrowski, *Ewolucja...*, *op. cit.*, s. 58.

⁸² Ł. Roman, G. Winogrodzki, *op. cit.*, s. 34.

⁸³ S. Zalewski, *Służby...*, *op. cit.*, s. 97-98.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 69.

⁸⁵ M. Ilnicki, A. Piotrowski, *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa. Praktyczne aspekty bezpieczeństwa*, Poznań 2012, s. 7.

⁸⁶ P. Białek, *Zarys pracy analitycznej – informacyjnej realizowanej dla odbiorców zewnętrznych przez Urząd Ochrony Państwa i Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Wydanie Specjalne z okazji 80. rocznicy urodzin Krzysztofa Kozłowskiego, pierwszego Szefa Urzędu Ochrony Państwa”, Warszawa 2011.

- funkcję procesową polegającą na zapobieganiu i wykrywaniu przestępstw godzących w bezpieczeństwo państwa. W przypadku tej funkcji istotą uzyskanej informacji w trakcie rozpoznawania zagrożeń jest jej wykorzystanie do ich zwalczania. Celem jest uzyskanie wiedzy na temat okoliczności popełnienia przestępstwa oraz przetworzenie jej na wiarygodny materiał procesowy, będący dowodem w kontekście przepisów postępowania karnego⁸⁷;
- funkcję ochronno – kontrolną polegającą na zapobieganiu naruszeniom ochrony tajemnicy państwowej i służbowej oraz na wyjaśnianiu wątpliwości związanych z zachowaniami określonych osób i podmiotów instytucjonalnych. Całość zadań realizowanych przez służby specjalne stanowi istotny element systemu bezpieczeństwa państwa. Zasadniczym celem tych prac jest zapewnienie bezpieczeństwa państwa⁸⁸.

Reasumując, głównym elementem działań służb specjalnych w systemie bezpieczeństwa państwa jest rozpoznawanie wszelkiego rodzaju zagrożeń uniemożliwiających sprawne funkcjonowanie organizacji państwowej. Jest to czynnik *sine qua non* podejmowania skutecznych działań zmierzających do neutralizacji zagrożeń. Rozpoznawanie i przeciwdziałanie zagrożeniom materializuje się w wyżej wskazanych funkcjach⁸⁹.

Do różnorodności bezpieczeństwa w sposób najbardziej czytelny odnosi się dokument – Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej⁹⁰. Ujmuje on, w sposób całościowy zagadnienia bezpieczeństwa narodowego oraz wskazuje optymalne sposoby wykorzystania na jego potrzeby wszelkich zasobów pozostających w dyspozycji państwa w sferze obronnej, ochronnej, społecznej i gospodarczej.

System bezpieczeństwa narodowego obejmuje siły, środki i zasoby przeznaczone przez państwo do realizacji zadań w tym obszarze, odpowiednio zorganizowane, utrzymywane i przygotowywane. Składa się on z podsystemu kierowania i podsystemów wykonawczych.

⁸⁷ T. Kuć, *Funkcje służb specjalnych RP w świetle regulacji prawnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo – Humanistycznego w Siedlcach” 2016, nr 110, s. 142.

⁸⁸ G. Rydlewski, *op. cit.*, s. 231-232.

⁸⁹ T. Kuć, *Funkcje...*, *op. cit.* s. 147-148.

⁹⁰ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej [online]*, www.bbn.gov.pl/fip/SBN%20RP.pdf [dostęp: 11 września 2019].

Kluczowym elementem jest pierwszy z nich, który tworzą organy władzy publicznej i kierownicy jednostek organizacyjnych, wykonujący zadania związane z bezpieczeństwem narodowym. Podsystemy wykonawcze to siły i środki przewidziane do realizacji zadań w obszarze bezpieczeństwa narodowego, pozostające w dyspozycji organów kierowania nim. Dzielą się one na podsystemy: operacyjne (obronny i ochronne) oraz wsparcia (społeczne i gospodarcze).

Służby specjalne stanowią część składową podsystemów operacyjnych i odpowiadają za naturalizację określonej części zagrożeń mogących naruszać interesy ogólnopaństwowe i ogólnospołeczne. Wojskowe służby wykonują powierzone zadania w ramach podsystemu obronnego, natomiast służby cywilne funkcjonują w podsystemach ochronnych⁹¹.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego zakłada, że: *podstawową misją służb wywiadu w sferze obronnej jest uzyskiwanie, gromadzenie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie informacji organom państwa odpowiedzialnym za bezpieczeństwo narodowe o istniejących i potencjalnych zagrożeniach Rzeczypospolitej Polskiej, jej interesów oraz obywateli. Działania wywiadowcze obejmują także: identyfikowanie i monitorowanie szans oraz ryzyk dla bezpieczeństwa narodowego; wspieranie Sił zbrojnych RP uczestniczących w operacjach poza granicami kraju; monitorowanie międzynarodowego obrotu bronią oraz proliferacji broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia; obserwację działań związanych z polityką energetyczną i surowcową; zwiększanie własnych możliwości poprzez współpracę z sojusznikami oraz koalicjantami. Zadaniem służb kontrwywiadu w sferze obronnej jest przeciwdziałanie: szpiegostwu, zamachom na jednostki wojskowe oraz obiekty lub urządzenia o znaczeniu obronnym, korupcji w obszarze produkcji dla obronności państwa i naruszeniom ochrony informacji niejawnych, jak również szeroko pojętego bezpieczeństwa informacyjnego. Istotnym zadaniem w tym obszarze jest także zapewnienie bezpieczeństwa badań naukowych i prac rozwojowych zleczanych przez Siły Zbrojne RP oraz inne jednostki resortu obrony narodowej, a także zabezpieczanie produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami o przeznaczeniu wojskowym⁹².*

Istotą działań ochronnych jest natomiast zapewnienie warunków dla utrzymania ładu konstytucyjnego, wewnętrznej stabilności państwa, bezpieczeństwa powszechnego i porządku publicznego. W tym zakresie Strategia Bezpieczeństwa

⁹¹ *Ibidem.*

⁹² *Ibidem.*

Narodowego mówi, że: *osłona kontrwywiadowcza ukierunkowana jest na ochronę porządku konstytucyjnego i demokratycznego ustroju przed naruszeniami stabilności państwa oraz operacyjne rozpoznawanie zagrożeń dla bezpieczeństwa Polski, wynikających z działalności obcych służb specjalnych. Do głównych zadań kontrwywiadu w tym zakresie należy zaliczyć: skuteczne rozpoznawanie potencjalnych i realnych zagrożeń oraz zapobieganie im za pomocą dostępnych metod operacyjnych i procesowych; bieżący monitoring i analizę sytuacji w obszarze zidentyfikowanych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa; prowadzenie działań profilaktycznych, szczególnie w zakresie ochrony informacji niejawnych; koordynację działań i współpracy z innymi komponentami systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej oraz podmiotami zagranicznymi i międzynarodowymi zgodnie z zobowiązaniami sojuszniczymi*⁹³.

4. Kontrola cywilna nad służbami specjalnymi

Służby specjalne zarówno ze względu na posiadane zasoby informacyjne, jak i charakter wykonywanych zadań tworzą specyficzną agendę rządową. W tej sytuacji istnieje obawa, iż ich działalność może zmierzać do reprezentowania własnych interesów, między innymi poprzez narzucanie swojej woli instytucjom państwowym⁹⁴.

Dlatego też służby, które są postrzegane jako instrument zapewniający bezpieczeństwo kraju niejednokrotnie mogą być zagrożeniem dla jego konstytucyjnych zasad ustrojowych, a tym samym dla demokracji państwa. Polityczna neutralność i bezstronność służb są miarą ich skuteczności i efektywności działania w państwie demokratycznym. Dlatego realizując czynności, służby powinny kierować się wartościami konstytucyjnymi i ustrojowymi, a funkcjonariusze winni przestrzegać etyki zawodowej⁹⁵.

Poprzez kreowanie zagrożeń służby specjalne mogą również wpływać na mechanizmy funkcjonowania państwa czego rezultatem może być rozszerzanie ich uprawnień, skutkujących budową ich omnipotencji, sprzecznej zarówno z realizacją interesu państwa, jak i wartościami państwa demokratycznego⁹⁶.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ A. Żebrowski, *Kontrola...*, *op. cit.* Kraków 2001, s. 131.

⁹⁵ M. Minkina, *Służby...*, *op. cit.*, s. 287.

⁹⁶ M. Minkina, *Problemy badań nad wywiadem*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo polityczne*, red. S. Jaczyński, M. Kubiak, M. Minkina, Warszawa – Siedlce 2012 s. 186.

Ponadto, zasób posiadanych informacji, jak i sposób ich rozpowszechniania może skutkować wywołaniem pożądaných, określonych działań ze strony administracji rządowej. Tym samym skuteczna kontrola, jak i nadzór nad służbami specjalnymi jest standardem

w państwach demokratycznych, które poprzez mnogość przedsięwzięć prawno-organizacyjnych nie dopuszczają do dominacji służb w państwie⁹⁷.

W doktrynie prawniczej kontrola stanowi porównanie stanu faktycznego ze stanem wymaganym, który wyznaczony jest przez normy prawne. Badaniu podlega stan organizacyjny oraz działanie lub niedziałanie przy zachowaniu określonych kryteriów. Przedmiotem kontroli jest więc zarówno struktura organizacyjna administracji, jak i jej aktywność⁹⁸.

Odpowiednio zbudowany system kontroli zmusza organy kontrolowane do osiągnięcia założonych celów w zakresie zapewnienia zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa, zgodnego z założeniami polityki państwa⁹⁹.

Według A. Żebrowskiego kontrola jest formą władzy, w wyniku której rozpoczyna się działania celem uzyskania wiedzy o aktywności podmiotu kontrolowanego z jednoczesną modyfikacją inspekcji w kierunku korzystnym dla kontrolującego. W tym ujęciu kontrola prowadzona jest w celu utrzymania lub zmiany zaistniałej konfiguracji politycznej¹⁰⁰.

Według Edwarda Komorowskiego, kontrola jest taką formą relacji, w której organ kontrolujący dysponuje możliwością sprawdzenia działalności jednostki kontrolowanej, jednakże przy braku instrumentów w postaci poleceń i nakazów, mogących wiążąco wpływać na jej bieżącą działalność. W tym ujęciu kontrola stanowi sprawdzenie działalności podmiotu pod kątem stanu wymaganego przez przepisy prawa, a następnie sprecyzowanie zaleceń mających na celu eliminację bądź zaniechanie uchybień w jego dalszej działalności¹⁰¹.

Zasadniczym celem kontroli jest nie tylko wykrycie nieprawidłowości w funkcjonowaniu instytucji, ale także wskazanie powodów ich powstania. W tym przypadku stosuje się kryterium legalności, celowości, szybkości, terminowości, gospodarności

⁹⁷ M. Minkina, *Sztuka...*, *op. cit.* s. 69.

⁹⁸ M. Wierzbowski, *Prawo administracyjne*, wyd. 4, Warszawa 2001, s. 58.

⁹⁹ A. Żebrowski, *Sejmowa kontrola działalności służb specjalnych – rzeczywistość czy fikcja*, „Doctrina. Studia Społeczno – Polityczne” 2008, nr 5, s. 227.

¹⁰⁰ A. Żebrowski, *Kontrola...*, *op. cit.* s. 132.

¹⁰¹ E. Komorowski, *Podstawowe pojęcia w nauce prawa administracyjnego*, [w:] *Prawo administracyjne. Część ogólna*, red. M. Chmaj, Warszawa 2007, s. 86.

i rzetelności działania. Organy kontrolujące dysponują przy tym uprawnieniami wstępu do pomieszczeń, wglądu do akt i materiałów, a także mogą żądać wyjaśnień w stosunku do nich.

G. Herc wskazuje na podstawowe funkcje tak rozumianej kontroli:

- rozpoznanie działalności lub stanu wraz z ustaleniem rzeczywistego obrazu w określonym czasie;
- ocena działalności lub stanu pod kątem prawidłowości lub nieprawidłowości;
- zdiagnozowanie ewentualnych nieprawidłowości przy uwzględnieniu zarówno aspektów przedmiotowych jak i personalnych;
- formułowanie wniosków mających na celu przeciwdziałanie nieprawidłowościom w przyszłości¹⁰².

Tak więc domeną organów nadzorujących jest posiadanie środków władczych względem podmiotu kontrolowanego. Tym samym daje to prawną możliwość modyfikacji działań organu nadzorowanego¹⁰³. Z punktu widzenia kontrolującego jest to forma władzy, która jednoznacznie wskazuje na fakt, iż stosunek między kontrolującym a kontrolowanym jest asymetryczny, a ewentualna modyfikacja aktywności organu kontrolowanego ma zmierzać w kierunku pożądanym dla kontrolującego.

Według A. Żebrowskiego tak rozumiana kontrola zmierza w kierunku utrzymania lub zmiany istniejącej konfiguracji politycznej, a tym samym prowadzić może do podejmowania przez elity rządzące działań mających na celu wywieranie wpływu na wyspecjalizowane instytucje kontrolne¹⁰⁴.

Służby specjalne funkcjonujące w obrębie państwa demokratycznego, tak jak wszystkie jego instytucje winny być poddane kontroli. Oczywistym jest, że specyfika działań służb może być efektywnym narzędziem realizującym cele państwa, ale też może stanowić zagrożenie dla jego funkcjonowania. Tak więc państwo udzielające uprawnień do podejmowania niejawnych działań powinno kontrolować, czy są one prowadzone w jego interesie¹⁰⁵.

Cywilna kontrola nad służbami musi respektować zasadę podziału władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Przy czym, według A. Żebrowskiego,

¹⁰² G. Herc, *Kontrola wewnętrzna administracji oraz kontrola zewnętrzna sprawowana przez parlament, organy kontroli państwowej i ochrony prawa*, [w:] *Prawo administracyjne...*, op. cit. s. 267.

¹⁰³ P. Sobieszewski, *Instytucja nadzoru w świetle doktryny i norm polskiego prawa administracyjnego*, [w:] *Polska lat dziewięćdziesiątych. Przemiany państwa i prawa*, red. M. Mozgawa, M. Nazar, J. Stelmasiak, T. Bojarski, Lublin 1997, s. 133.

¹⁰⁴ A. Żebrowski, *Kontrola op. cit.*, s. 132.

¹⁰⁵ S. Zalewski, *Służby...*, op. cit. s. 94.

dominującą rolę odgrywa władza wykonawcza (głowa państwa, szef rządu, ministrowie: obrony, spraw wewnętrznych, koordynator do spraw służb specjalnych). Władza ustawodawcza odnosi się do podstaw prawnych działania służb specjalnych, wielkości ich budżetu czy zatwierdzenia założeń polityki obronnej państwa. Zakres kompetencji władzy sądowniczej nie jest znaczny, jego rola w tym zakresie jest niewielka¹⁰⁶.

Pojęcie cywilnej kontroli w stosunku do instytucji realizujących zadania w dziedzinie bezpieczeństwa państwa jest bardzo szerokie, gdyż nie obejmuje wyłącznie czynności administracyjnych, lecz dotyczy kształtowania mechanizmów ujmowania w odpowiednie ramy, łączące efektywność działania w warunkach demokratycznego państwa prawa z zagwarantowaniem ochrony wolności obywateli przed ingerencją państwa. Istotą kontroli nad służbami specjalnymi jest więc zapewnienie efektywnego działania tychże służb na rzecz państwa w warunkach demokracji¹⁰⁷.

W odniesieniu do polskiego systemu politycznego, wśród podstawowych zasad urzeczywistniających cywilną kontrolę nad służbami specjalnymi wskazać można zasadę demokratycznego państwa prawa¹⁰⁸, zasadę legalności¹⁰⁹ oraz zasadę trójpodziału władz¹¹⁰. Ponadto, ochronę praw obywatelskich oraz legalność działania organów państwowych gwarantuje konstytucja oraz umowy międzynarodowe. Tym samym ustrojowe zasady wytyczają cywilną kontrolę nad strukturami bezpieczeństwa państwa, w tym nad służbami specjalnymi¹¹¹.

Sprawowanie kontroli rozpoczyna się od aktów ustawodawczych, stanowiących jasne i czytelne prawne ramy funkcjonowania służb. Na podstawie rozwiązań obowiązujących w państwach demokratycznych można wskazać obszary nadzoru nad służbami specjalnymi inkorporowane do prawodawstwa tych państw. Według M. Minkiny należą do nich przede wszystkim:

- zakres odpowiedzialności;
- ograniczenia kompetencyjne;

¹⁰⁶ A. Żebrowski, *Kontrola...*, *op. cit.*, s. 7.

¹⁰⁷ P. Swoboda, *Wywiad i kontrwywiad w Polsce w procesie przemian systemowych 1989-2007*, Kraków 2016, s. 306.

¹⁰⁸ Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483).

¹⁰⁹ Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483).

¹¹⁰ Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, (Dz. U. 1997, Nr 78 poz. 483).

¹¹¹ P. Swoboda, *Wywiad...*, *op. cit.*, s. 307.

- metody pracy operacyjnej oraz jej ograniczenia;
- ogólna struktura organizacyjna;
- relacje pomiędzy służbami wywiadowczymi, a kontrwywiadowczymi oraz strukturami bezpieczeństwa;
- środki kontroli oraz egzekwowania odpowiedzialności;
- mechanizmy kontroli przez władzę wykonawczą i sądowniczą nadzoru parlamentarnego;
- sankcje prawne w przypadku skarżenia na działalność oraz złamanie prawa¹¹².

Należy zgodzić się z poglądem, że efektywna kontrola nad służbami specjalnymi jest wyznacznikiem standardów demokracji. Kolejnym czynnikiem sankcjonującym kontrolę jest skuteczny nadzór nad sferą działań niejawnych, które w przypadku jej braku mogą wpływać na próbę zmian standardów demokratycznego państwa prawa, a tym samym na ograniczenie swobód praw obywateli. Możliwa jest również ingerencja w proces podejmowania decyzji w państwie poprzez kierowanie się partykularnymi interesami służb, a nie dobrem państwa i jego obywateli¹¹³. Dlatego bardzo ważny jest skuteczny nadzór nad działalnością służb specjalnych, gdyż z jednej strony może on być zgodny z interesami państwa, poprzez zapewnienie ochrony przed zagrożeniami, z drugiej zaś może wpływać na elementy kreacji władzy i proces podejmowania decyzji, a w konsekwencji prowadzić do zagrożeń swobód i praw obywateli¹¹⁴. Według S. Zalewskiego to właśnie zależność pomiędzy obszarem ochrony praw publicznych, a działaniami służb, które mogą ingerować w te prawa są obszarem, gdzie materializuje się całokształt zagadnień związanych z nadzorem nad służbami specjalnymi¹¹⁵.

Realizacja kontroli służb specjalnych w ustroju demokratycznym odbywa się poprzez nadzór polityczny sprawowany przez organy państwa oraz wpływ społecznych podmiotów życia publicznego. Wzajemne oddziaływanie tych stref tworzy podłoże decyzji w stosunku do służb specjalnych¹¹⁶. Źródłem może być również nacisk

¹¹² M. Minkina, *Sztuka...*, *op. cit.*, s. 69.

¹¹³ P. Skórnicki, *Wybrane aspekty prawne funkcjonowania polskich służb specjalnych*, [w:] *Cichy Front. Służby Wywiadu i Kontrwywiadu w systemie bezpieczeństwa państwa. Materiały i analizy*, red. M. Awadziun, S. Kochanowicz, Szczecin 2012 r., s. 123.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ S. Zalewski, *Służby...*, *op. cit.*, s. 117-118.

¹¹⁶ *Ibidem*, s. 104.

środowisk politycznych, organizacji pozarządowych czy samej opinii publicznej, ukierunkowany na wywarcie określonego skutku politycznego¹¹⁷.

Bardzo dużym potencjałem zarówno dla otoczenia zewnętrznego i wewnętrznego państwa, jak i samych służb są zasoby informacyjne. Fakt, iż mogą być one wykorzystane do podjęcia partykularnych interesów dla grup społecznych bądź jednostek, niewątpliwie stanowi przesłankę do ustanowienia i egzekwowania kontroli służb specjalnych. Ponadto służby mogą chcieć realizować własne interesy, a tym samym narzucać swoją wolę instytucjom państwowym. Dlatego kontrola obejmująca odpowiednie przedsięwzięcia prawno – organizacyjne powinna nie dopuścić do dominacji służb specjalnych w państwie, a tym samym winna być politycznym fundamentem ustroju demokratycznego¹¹⁸.

System kontroli służb specjalnych jest zbliżony do kontroli obejmującej inne działy administracji rządowej, jednakże musi ona uwzględniać specyfikę działania służb, która niewątpliwie rzutuje na możliwość ujawniania informacji organom kontrolującym. Ograniczenia te niejednokrotnie wynikają z niejawnego charakteru pracy służb. Jednakże zasadniczym celem kontroli służb specjalnych jest ustalenie zgodności działań z prawem oraz efektywności funkcjonowania w sferze bezpieczeństwa i obronności państwa, przy jednoczesnej analizie zjawisk mających miejsce wewnątrz służb oraz w ich bliższym i dalszym otoczeniu. Tym samym kontrola dąży do analizy prowadzonych czynności użytych środków pod kątem celowości i skuteczności osiągnięcia stanu zamierzonego¹¹⁹.

Jednakże według A. Żebrowskiego uzupełnieniem nadzoru pod względem celowości i skuteczności jest także kontrola:

- formalno-prawna, polegająca na sprawdzeniu wiarygodności dokumentów zapewniających odtworzenie stanu rzeczywistego, a także na zbadaniu prawidłowości sposobu sporządzania tych dokumentów;
- dokumentalna, ograniczająca się do ustalenia stanu faktycznego na podstawie sprawdzenia dokumentów odnoszących się do kontrolowanej działalności;
- faktyczna, polegająca na sprawdzeniu kontrolowanych zjawisk i czynności poprzez oględziny, mierzenie, liczenie itp.¹²⁰

¹¹⁷ Z. Grzegorowski, *Służby...*, *op. cit.* s. 207.

¹¹⁸ A. Żebrowski, *Kontrola...*, *op. cit.* s. 131.

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 134.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 135.

W procesie kontroli służb specjalnych A. Żebrowski wskazuje etapy postępowania, które polegają między innymi na:

- ustaleniu stanu obowiązującego w odniesieniu do istniejących przepisów prawa oraz kierunków i planów działania na dany rok, które stanowią wzorzec dla organów kontrolujących;
- ustaleniu stanu działania pod kątem realizacji ustawowych zadań, użytych sił i środków a także wydatkowaniem środków finansowych;
- porównaniu stanu działania z uprzednio przyjętym wzorcem, na podstawie którego stwierdza się ich zgodność bądź nieprawidłowości,
- wytyczenie kierunków działania, usprawniających aktywność służb specjalnych¹²¹. Tak więc istotą procesu kontrolnego jest pozyskiwanie i weryfikacja informacji odnoszących się do konkretnych stanów, a następnie ich ocena wraz z formułowaniem wniosków¹²².

W kontrolnej działalności służb specjalnych najistotniejsze jest wskazanie pozytywnych i negatywnych elementów, mających wpływ na skuteczność i efektywność ich działania, co w konsekwencji prowadzić powinno do wypracowania rozwiązań usprawniających. Każda kontrola winna zakończyć się wypracowaniem określonych wniosków, mogących wskazywać na konieczność dostosowania stanu zastanego do pożądanego, bądź też zmiany obowiązującego wzorca. Wynika to z faktu, iż kontrola służy nie tylko do wykrywania błędów i uchybień, lecz pełni istotną funkcję w optymalizacji działań. Tak więc każda rewizja służb obejmować winna merytoryczną ocenę ich działań, zwłaszcza pod względem celowości i skuteczności¹²³.

Określenie „cywilna i demokratyczna kontrola” nawiązuje do angielskiego zwrotu *civil control* i oprócz pojęcia kontroli zawiera w sobie także element zarządzania czy władzy. Również w języku francuskim słowo *control* oznacza władzę nad czymś oraz nad kimś i ma zastosowanie w przypadku określenia czynności związanych z kierowaniem¹²⁴.

Z kolei nadzór wobec podległej lub podporządkowanej jednostki oznacza stałe i bieżące kontrolowanie przy równoczesnym wydawaniu odpowiednich decyzji celem usprawnienia działalności kierowanej jednostki. Uprawnienia te dają możliwość

¹²¹ *Ibidem*, s. 134.

¹²² M. Stębel, *Opinia na temat kontroli sejmowej wobec służb specjalnych*, „Zeszyty Prawnicze” 2011, nr 1(29), s. 54.

¹²³ A. Żebrowski, *Kontrola...*, *op. cit.*, s. 134.

¹²⁴ Z. Trejnis, *Siły zbrojne w państwie demokratycznym i autorytarnym*, Warszawa 1997, s. 215.

wiążącego wpływu na instytucje i organy nadzorowane¹²⁵. Nadzór jest więc sytuacją, gdzie organ nadzorujący posiada środki, dzięki którym ma możliwość oddziaływania na postępowanie jednostek nadzorowanych. Nie może jednak wyręczać tych podmiotów w ich działalności. W pewnym sensie organ nadzorujący współadministruje, odpowiadając za wyniki organizatorskie organów podległych nadzorowi. Władczy charakter wobec jednostek nadzorowanych wynika z jasno określonych uprawnień przyznanych przez prawo¹²⁶.

Nadzór jest więc pojęciem szerszym, gdyż nie obejmuje wyłącznie kontroli, lecz również odpowiedzialność jednostki nadzorującej za działania organu nadzorowanego, w takim zakresie, w jakim mógł wpłynąć na ich aktywność w wyniku zastosowania środków nadzorczych. Typowymi środkami monitoringu jest możliwość uchylecia rozstrzygnięcia organu niższego, wstrzymania takiej decyzji, zatwierdzenia postanowień organów niższego stopnia oraz zawieszenia tego organu w działalności na określony czas. Oznacza to, że nadzorujący w każdym czasie i na każdym etapie może poprawiać, zmieniać lub uchylać decyzje podwładnego mające na celu usunięcie stwierdzonych uchybień¹²⁷.

Kontrola nad służbami ma wymiar zarówno polityczny jak i społeczny. Nadzór nad nimi jest natomiast instrumentem państwa demokratycznego, który wynika z ich podporządkowania organom władzy cywilnej. Proces kontroli można określić mianem tworzenia warunków, w których służby podległe różnym decydom obejmuje się spójnym systemem dyrektyw, przy jednoczesnej weryfikacji ich działań, tak aby w określonych warunkach mogły wspierać politykę państwa¹²⁸.

Mechanizmy demokratycznej i cywilnej kontroli nad działalnością służb specjalnych ukształtowane w polskim systemie odnoszą się przede wszystkim do sprawowania politycznej i merytorycznej kontroli i nadzoru w sensie administracyjnym i można je podzielić na dwa elementy:

- kontrola wewnątrzadministracyjna, która jest realizowana przez organy władzy wykonawczej i głównie przejawia się w podległości wobec naczelnych organów administracji rządowej, jak również resortowych lub międzyresortowych organów koordynujących i nadzorujących ich działalność;

¹²⁵ M. Wierzbowski, *Prawo administracyjne*, wyd. 4, Warszawa 2001, s. 58.

¹²⁶ P. Swoboda, *Wywiad...*, *op. cit.*, s. 313-314.

¹²⁷ A. Żebrowski, *Kontrola...*, *op. cit.*, s. 135.

¹²⁸ Z. Grzegorowski, *Służby...*, *op. cit.*, s. 195.

- kontrola zewnętrzna, która jest realizowana przez organy władzy ustawodawczej, sądowniczej oraz rzeczników interesu publicznego, jak również – w ograniczonym stopniu – przez inne podmioty, takie jak organizacje pozarządowe, media czy opinia publiczna¹²⁹.

W takim znaczeniu kontrola jest fundamentem podstawowej zasady demokratycznego zarządzania służbami, gdzie rząd wyznacza kierunki działalności służb przy jednoczesnym sprawowaniu nadzoru. Parlament zajmuje się kontrolą działalności poprzez, między innymi, ustalanie budżetu, wprowadzanie praw, czy żądanie informacji od osób odpowiedzialnych za kierowanie służbami. Władza sądownicza natomiast kontroluje stosowanie uprawnień¹³⁰.

Rozbudowana struktura służb specjalnych, w skład których wchodzi wyspecjalizowane komórki realizujące często specyficzne i wyjątkowe zadania, których powiązania pozwalają na osiąganie konkretnych celów powoduje, iż instrument kontroli i nadzoru odgrywa bardzo znaczącą rolę. Pozwala on bowiem organom uprawnionym korzystać z informacji zawartych w zasobach służb specjalnych, dotyczących wykonawstwa zadań przez poszczególne ich ogniwa (wywiadu i kontrwywiadu). Daje także możliwość kontroli poszczególnych komórek¹³¹.

Zwierzchnictwo nad służbami wynika głównie z niejawności charakteryzującej ich działalność. Wprawdzie determinuje ona skuteczność działań służb, jednakże może wpływać na proces ich autonomizacji i stwarzać warunki do nieuprawnionego wpływu na mechanizmy funkcjonowania państwa¹³².

Zatem, jak określa S. Zalewski, istotą zwierzchnictwa jest sytuacja, w której państwo tworząc organizację, której udziela uprawnień do podejmowania niejawnych działań, sprawdza czy są one prowadzone w jego interesie¹³³.

Poza kontrolą i nadzorem nad służbami specjalnymi funkcjonują także inne relacje. Przede wszystkim jest to kierownictwo i koordynacja. Kierownictwo charakteryzuje się najobszerniejszym wpływem na podległy podmiot i pozwala mu na kierowanie w sposób niezależny od jego woli za pośrednictwem wszelkich środków, z wyjątkiem zakazanych przez prawo. Oznacza to większe uprawnienia w stosunku do

¹²⁹ P. Swoboda, *Wywiad...*, *op. cit.*, s. 309.

¹³⁰ M. Bożek, *Nadzór...* *op. cit.*, ss. 9-10.

¹³¹ A. Żebrowski, *Kontrola...*, *op. cit.*, s. 135.

¹³² T. Kuć, *Analiza funkcjonalności systemu kontroli nad służbami specjalnymi w Polsce*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” nr 16(9)2017, s. 190.

¹³³ S. Zalewski, *Bezpieczeństwo...*, *op. cit.*, s. 179.

posiadanych przez organy nadzorujące, które mogą korzystać tylko ze środków precyzowanych przez konkretne przepisy prawa. Niesie to ze sobą większą odpowiedzialność, gdyż organ kierowniczy odpowiada za działania podmiotu kierowanego. Specyficznym rodzajem uprawnień jest koordynacja, gdyż nie zawsze wykonywana jest ona w stosunku do organu czy instytucji bezpośrednio podlegającej. Organ koordynujący oddziałuje na podmioty podległe innym organom bądź działające samodzielnie, w celu harmonizacji ich funkcjonowania, mogąc wpływać na ich działalność w drodze dyspozycji koordynacyjnych czy interwencji u organów przełożonych¹³⁴.

Kompetencje naczelných organów państwa, pozycję ustrojową, jak i ich wzajemne relacje w obszarze bezpieczeństwa i obronności określa system rządów, który został ustalony w konstytucji. Tym samym, rola władzy ustawodawczej i wykonawczej wynika z przypisanych w ustawie zasadniczych funkcji¹³⁵.

W ujęciu kontroli przyjmuje się, iż władza ustawodawcza w odniesieniu do służb specjalnych uchwała przepisy dotyczące ich zadań i uprawnień, ustala budżet, ale i żąda informacji. Władza wykonawcza wyznacza kierunki ich działania i utrzymuje nad nimi nadzór. Władza sądownicza natomiast rozpatruje ewentualne nadużycia funkcjonariuszy służb¹³⁶.

Efektywna kontrola służy przede wszystkim należytemu funkcjonowaniu instytucji kontrolowanej. Nie powinna być ona z założenia celem samym w sobie, a głównie pełnić funkcję profilaktyczną, jak również naprawczą – usprawniającą¹³⁷. Pełni więc wymaganą i nieodłączną funkcję w celu zapewnienia rzetelności i sprawności działania instytucji¹³⁸.

Wysoki stopień utajnienia aktywności służb, w połączeniu z działaniami na rzecz interesu państwa wymaga stałego nadzoru i kontroli ze strony rządu, parlamentu i organów wymiaru sprawiedliwości. Jest to tzw. „twarda norma”, stanowiąca fundament zarządzania służbami w państwach demokratycznych¹³⁹.

¹³⁴ P. Swoboda, *Wywiad...*, *op. cit.*, s. 316.

¹³⁵ M. Wojciszko, *Kompetencje naczelných organów państwa w obszarze obronności*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni” nr 4 (187) 2011, s. 324.

¹³⁶ T. Kuć, *Analiza...*, *op. cit.*, s. 190.

¹³⁷ H. Zięba-Załużka, *Organy kontroli państwowej i ochrony prawa w Konstytucji RP*, Rzeszów 2000, s. 19-20.

¹³⁸ P. Czarny, *Sejmowa Komisja do Spraw Służb Specjalnych na tle ogólných dylematów parlamentarnej kontroli tych służb*, „Przegląd Sejmowy” 2008, nr 3(86), s. 95.

¹³⁹ M. Bożek, *Nadzór...*, *op. cit.*, s. 9-10.

Sejm i Senat jako władza ustawodawcza jest zarówno najwyższym organem władzy państwowej, jak i ciałem przedstawicielskim reprezentującym wolę narodu. Pełnią one również funkcje kontrolne w stosunku do władzy wykonawczej oraz podporządkowanej jej administracji, co zawarte zostało w konstytucji i ustawach¹⁴⁰.

Funkcja kontrolna władzy ustawodawczej może być realizowana również przez Zgromadzenie Narodowe, poszczególne izby parlamentu, jak i jego wewnętrzne instytucje parlamentarne, takie jak komisje stałe i nadzwyczajne. Wyraża się ona także poprzez specjalnie powołane organy kontroli państwowej i ochrony prawa. Należy tu wymienić Najwyższą Izbę Kontroli, Trybunał Stanu, Trybunał Konstytucyjny czy Rzecznika Praw Obywatelskich¹⁴¹.

Kontrola parlamentarna w stosunku do działalności służb specjalnych jest pochodną kontroli realizowanej przez parlament wobec rządu i podległych jej agend rządowych. Przedmiotową kontrolę warunkuje treść art. 95 ust. 2 Konstytucji¹⁴². Oznacza to, że poszczególne elementy tej kontroli wynikają zarówno z przepisów konstytucyjnych, jak i zwykłych ustaw. Na gruncie tego przepisu kontrolowanie rządu jest wyłączną domeną Sejmu, a nie obu izb parlamentu¹⁴³.

Z uwagi na fakt, iż celem działania służb specjalnych jest ochrona bezpieczeństwa państwa i jego porządku konstytucyjnego, w większości państw są one postrzegane jako istotne ogniwo aparatu państwowego. Niewątpliwie, takie usytuowanie implikuje poddanie ich kontroli parlamentarnej. Jednakże jak twierdzi Z. Galicki, kontrola i nadzór nad służbami winny być wykonywane w taki sposób, aby – po pierwsze – zagwarantować odpowiednie działanie służb specjalnych w określonych ramach istniejącego porządku prawno-ustrojowego, po drugie zaś, aby zapewnić tym służbom niezbędne warunki bezpiecznego i skutecznego funkcjonowania¹⁴⁴.

Utrudnieniem dla kontroli parlamentarnej jest zjawisko, które należy określić mianem „usamodzielniania się” służb specjalnych. Można zauważyć, iż poprzez ustawy i w drodze praktyki uzyskują pewien stopień autonomizacji, tym samym dążą do wyłamania się spod nadzoru i kontroli zewnętrznej¹⁴⁵. Warto w tym miejscu

¹⁴⁰ P. Swoboda, *Wywiad...*, s. 317.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² „Sejm sprawuje kontrolę nad działalnością Rady Ministrów w zakresie określonym przepisami konstytucji i ustaw”, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, (Dz. U. 1997, Nr 78 poz. 483).

¹⁴³ M. Bożek, *Kontrola parlamentarna służb specjalnych w Polsce*, „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 1(108), s. 9.

¹⁴⁴ Z. Galicki, *Kontrola parlamentarna nad działalnością służb specjalnych (na przykładzie wybranych państw obcych)*, „Biuletyn Ekspertyzy i Opinie Prawne” 1991, nr 1, s. 13.

¹⁴⁵ P. Czarny, *Sejmowa...*, *op. cit.* s. 97.

przytoczyć wypowiedź ówczesnego Prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska – *Odnoszę przygnębiające wrażenie, że bardzo wielu oficerów służb specjalnych to są prywatne armie byłego szefa, aktualnego szefa czy przyszłego szefa*¹⁴⁶.

Funkcja władzy ustawodawczej w tworzeniu skutecznego nadzoru nad służbami specjalnymi ma swój początek na etapie procesu legislacji. Chociaż procesu tego nie można traktować jako kontroli sensu stricto, to podstawy funkcjonowania służb stanowiączone przez Sejm jednoznacznie określają ramy systemu i nadzoru w stosunku do nich, zgodnie zarówno z ustawą zasadniczą, jak i ochroną praw i wolności obywateli¹⁴⁷.

Oprócz prawodawstwa, funkcja kontrolna parlamentu jest jednym z podstawowych jego zadań w systemie wzajemnego oddziaływania organów państwowych. Pomimo wyraźnego ograniczenia pozycji na tle zasady podziału władz, parlament jest istotnym wyznacznikiem funkcjonowania państwa demokratycznego, zwłaszcza w zakresie kontrolnym, gdyż ma uprawnienia do zdobywania informacji o funkcjonowaniu rządu, działaniach ministrów i administracji¹⁴⁸. Zatem kontrola sejmowa służb specjalnych stanowi niezmiernie istotny element rozwiązań ustrojowych, będący wyznacznikiem standardów państw demokratycznych¹⁴⁹. Takie rozwiązania spełniają rolę wtórną wobec regulacji konstytucyjnych czy ustawowych¹⁵⁰.

W systemie parlamentarnym legislatura musi mieć możliwość kontroli wszystkich aspektów działalności rządu. Odnosi się to także do pracy służb specjalnych, pomimo tego, że charakteryzuje je wysoki stopień utajnienia¹⁵¹. Jednakże należy pamiętać o tym, że parlament to organ stanowiący przez członków partii politycznych. Mamy więc do czynienia z polityczną jednością rządu i większości parlamentarnej¹⁵². Z tego powodu można wnioskować, iż sprawowanie funkcji kontrolnej jest domeną opozycji, która z natury nastawiona jest na krytykę rządu¹⁵³.

¹⁴⁶ J. Baczyński, J. Paradowska, *Rewolucja małych kroków. Rozmowa Polityki z prezesem Rady Ministrów Donaldem Tuskiem*, „Polityka” 09.II.2008, [online]

<https://www.polityka.pl/archiwumpolityki/1817270,1,rewolucja-malych-krokow.read>.

¹⁴⁷ J. Jaskiernia, *Bezpieczeństwo państwa a ochrona praw i wolności jednostki*, [w:] *Świat wobec wspólnych wyzwań i zagrożeń*, red. J. Simonides, Warszawa 2010, s. 286.

¹⁴⁸ A. Mróz, H. Pajdała, *Komisja do Spraw Służb Specjalnych – uwagi na tle dotychczasowego funkcjonowania*, „Przegląd Sejmowy” 2004, nr 5 (64), s. 79.

¹⁴⁹ M. Bożek, *Sejmowa...*, *op. cit.*, s. 48.

¹⁵⁰ *Ibidem*, s. 50.

¹⁵¹ *Ibidem*, s. 49.

¹⁵² L. Garlicki, *Parlament...*, *op. cit.*, s. 239-241.

¹⁵³ P. Czarny, *Sejmowa...*, *op. cit.*, s. 94.

Sejm w odniesieniu do służb specjalnych może realizować swoje uprawnienia kontrolne na posiedzeniach plenarnych. Kontrola odbywa się zarówno w stosunku do Rady Ministrów, jak i jej członków, a wyraża się poprzez:

- rozpatrywanie programu działania rządu przedstawionego w exposé Prezesa Rady Ministrów w zakresie bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego państwa, gdzie służby specjalne wykonują przypisane im ustawowo zadania;
- udzielanie wotum zaufania lub wyrażanie wotum nieufności dla Rady Ministrów lub poszczególnych jej członków, w tym ministrów nadzorujących służby specjalne;
- rozpatrywanie sprawozdania z wykonania ustawy budżetowej, podejmowanie uchwały o udzieleniu lub odmowie udzielenia absolutorium dla Rady Ministrów, przy czym ustawa budżetowa wskazuje na środki budżetowe przeznaczone na działalność służb specjalnych;
- analizowanie rządowych sprawozdań wraz z podejmowaniem uchwał dotyczących między innymi bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego państwa, a tym samym odnoszących się do działalności służb specjalnych;
- rozpatrywanie interpelacji poselskich w sprawach służb specjalnych;
- podejmowanie decyzji o pociągnięciu do odpowiedzialności konstytucyjnej określonych osób, w tym ministrów nadzorujących służby specjalne¹⁵⁴.

Tak więc kontrola parlamentarna służb specjalnych ma na celu dwie kluczowe kwestie.

Z jednej strony parlament powinien dokonywać bieżącej oceny działalności służb specjalnych, z drugiej zaś wyciągać konsekwencje w stosunku do członków rządu nadzorujących te służby¹⁵⁵.

Sejm dysponując uprawnieniami kontrolnymi, które oznaczają możliwość zdobywania informacji o działalności innych organów państwa, wykorzystuje też instytucjonalne instrumenty kontroli, którymi są komisje sejmowe. Pełnią one funkcję organów pomocniczych izby i w realizacji zadań kontrolnych stanowią formę wykonywania przez Sejm jego funkcji ustrojowej¹⁵⁶.

¹⁵⁴ A. Żebrowski, *Sejmowa...*, *op. cit.*, s. 232.

¹⁵⁵ M. Bożek, *Kontrola...*, *op. cit.*, s. 15.

¹⁵⁶ M. Stębelki, *Opinia prawna na temat kontroli sejmowej wobec służb specjalnych*, „Zeszyty Prawnicze” 2011, nr 1 (29), s. 54.

To właśnie w Komisji do Spraw Służb Specjalnych materializuje się udział władzy ustawodawczej usytuowany w obszarze cywilnej kontroli nad służbami specjalnymi.

Aktywność komisji ma charakter stały i oprócz powoływanych doraźnie sejmowych komisji śledczych do badania zgodności z prawem konkretnych działań służb, jest istotnym instrumentem funkcji kontrolnej parlamentu¹⁵⁷.

W celu skutecznego sprawowania kontroli Sejm winien mieć dostęp do szczegółowych informacji. Sejmowa Komisja do Spraw Służb Specjalnych ma prawo żądać danych dotyczących każdej sprawy, może również domagać się obecności szefów służb na jej posiedzeniach. Jednakże utrudnieniem w tej materii są przepisy ustaw określających prace służb, w których szefowie decydują, komu i w jakim zakresie zostaną udzielone informacje. Ponadto nie mogą oni przekazywać „wrażliwych” danych poza struktury służby, a tym samym mają prawo odmówić zarówno udzielenia informacji, jak i przedstawienia dokumentów. Nie dotyczy ich również odpowiedzialność parlamentarna, gdyż szefowie służb nie wchodzi w skład Rady Ministrów. Komisja może natomiast egzekwować taką odpowiedzialność wobec tych członków Rady Ministrów, którym służby podlegają¹⁵⁸.

Podstawą funkcjonowania Komisji do Spraw Służb Specjalnych jest Regulamin Sejmu¹⁵⁹. Rozdział 12 przedmiotowego Regulaminu określa zakres zadań Komisji. Sklasyfikować go można w trzech zasadniczych obszarach: legislacyjnym, opiniodawczym i kontrolnym¹⁶⁰.

W obszarze legislacyjnym zadania związane są z:

- opiniowaniem projektów ustaw, rozporządzeń, zarządzeń oraz innych aktów normatywnych dotyczących służb specjalnych, w tym regulujących działalność tych służb;
- opiniowaniem projektu budżetu w zakresie dotyczącym służb specjalnych.

W obszarze opiniodawczym zadania związane są z:

¹⁵⁷ J. Jaskiernia, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., s. 286.

¹⁵⁸ A. Król, *Podstawy prawne działalności kontrwywiadu cywilnego i wojskowego oraz kształtowanie cywilnego systemu nadzoru nad działalnością służb specjalnych w Polsce po 1990 r.*, [w:] *Cichy Front. Służby Wywiadu i Kontrwywiadu w systemie bezpieczeństwa państwa. Materiały i analizy*, red. M. Awadziun, S. Kochanowicz, Szczecin 2012, s. 103.

¹⁵⁹ *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r., Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*, (M.P. 1992, Nr 26 poz. 185).

¹⁶⁰ P. Radziewicz, *Uprawnienia, środki działania oraz prawne podstawy funkcjonowania sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych*, „Przegląd Legislacyjny” 2006, nr 2, s. 29.

- opiniowaniem wniosków w sprawie powołania i odwołania poszczególnych osób na stanowiska szefów służb specjalnych i ich zastępców;
- opiniowaniem kierunków działań i rozpatrywaniem corocznych sprawozdań szefów służb specjalnych.

Zadania kontrolne związane są natomiast z:

- rozpatrywaniem corocznego sprawozdania z wykonania budżetu służb specjalnych oraz innych informacji finansowych dotyczących tej jednostki;
- zapoznawaniem się z informacjami służb specjalnych o szczególnie istotnych wydarzeniach z ich działalności, w tym odnoszących się do podejrzeń występowania nieprawidłowości w ich funkcjonowaniu oraz naruszaniu prawa, poprzez dostęp i wgląd do informacji, materiałów i dokumentów uzyskanych w wyniku wykonywania zadań, zgodnie z ustawą o ochronie informacji niejawnych oraz ustaw regulujących działalność służb specjalnych;
- oceną współdziałania służb specjalnych z innymi organami i służbami oraz instytucjami uprawnionymi do wykonywania czynności operacyjno – rozpoznawczych w zakresie działań podejmowanych przez nie na rzecz bezpieczeństwa państwa;
- oceną współdziałania służb specjalnych z siłami zbrojnymi, organami administracji rządowej, organami ścigania i innymi instytucjami państwowymi i jednostkami samorządu terytorialnego oraz właściwymi organami i służbami specjalnymi innych państw;
- oceną ochrony informacji niejawnych oraz badaniem skarg, dotyczących działalności służb specjalnych¹⁶¹.

Załącznik do regulaminu Sejmu zatytułowany „Przedmiotowy zakres działania komisji sejmowych” jest dokumentem określającym podział pracy pomiędzy poszczególne komisje stałe. Tym samym nie ustanawia kompetencji komisji sejmowych wobec innych pozasejmowych organów, lecz określa zakres przedmiotowy ich działalności. Tak więc kompetencje komisji, w tym również kontrolne, muszą opierać się na przepisach konstytucji lub ustaw. Regulamin określa natomiast w jaki sposób komisje mogą z nich korzystać¹⁶².

¹⁶¹ *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r...., op. cit.*

¹⁶² P. Czarny, *Opinia prawna w sprawie zakresu działania Komisji do Spraw Służb Specjalnych*, „Zeszyty Prawnicze” 2011, nr 1(29), s. 48.

Komisja do Spraw Służb Specjalnych, podobnie jak pozostałe komisje sejmowe, jest organem Sejmu o charakterze pomocniczym i wewnętrznym. Nie funkcjonuje samodzielnie na zewnątrz izby, lecz wspiera konstytucyjne funkcje parlamentu, zwłaszcza pod kątem dokonywania analiz prawnych, organizacyjnych i kadrowych, w zakresie właściwym dla działania służb specjalnych¹⁶³.

Z uwagi na fakt, iż Komisja do Spraw Służb Specjalnych wykonuje zadania, których cała izba nie może realizować, gdyż byłoby to nieracjonalne z uwagi na brak stosownej wiedzy, problematyka jej składu ma zupełnie inne znaczenie niż w przypadku pozostałych komisji. Ujawnienie tajemnicy zbyt dużemu gremium mogłoby w praktyce skutkować jej upublicznieniem, tak więc liczebność tej komisji radykalnie różni się od wielkości innych komisji stałych. Ponadto, odrębną kwestią są również predyspozycje posłów do zasiadania w tejsze komisji¹⁶⁴. Preferowani są doświadczeni parlamentarzyści, którzy swoją dotychczasową postawą wykazali, iż nie ulegają pokusie wykorzystywania informacji poufnych. Poza tym bardzo ważna jest fachowa wiedza o funkcjonowaniu służb, gdyż jak twierdzi Piotr Czarny – *parlamentarne gremia kontrolujące służby specjalne są ślepyimi strażnikami, w dodatku bez oręża*¹⁶⁵.

Wybór składu komisji dokonywany jest przez Sejm, jednakże w praktyce mamy do czynienia z brakiem możliwości wykonywania funkcji kontrolnej przez posłów, którzy nie posiadają poświadczenia bezpieczeństwa. W przypadku gdy nie gwarantują zachowania tajemnicy, nie mogą mieć dostępu do informacji niejawnych. Postępowanie sprawdzające wobec posłów prowadzi Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Tym samym dochodzi do szczególnej sytuacji, gdy posłowie są sprawdzani przez instytucję, którą mają następnie kontrolować i oceniać. Odmowa wydania poświadczenia bezpieczeństwa, w praktyce skutkuje brakiem możliwości wykonywania zadań w Komisji do Spraw Służb Specjalnych¹⁶⁶.

Zgodnie z art. 137 ust. 1 i 2 Regulaminu Sejmu, w skład Komisji do Spraw Służb Specjalnych wchodzi nie więcej niż siedmiu członków, przy czym Sejm na wniosek Prezydium Sejmu, w drodze uchwały ustala liczbę osób w Komisji. Zgłoszenia do Marszałka Sejmu na członków Komisji dokonują przewodniczący klubów poselskich lub grupy co najmniej 35 posłów. Sejm, na wniosek Prezydium Sejmu, zgłoszony

¹⁶³ A. Mróz, H. Pajdała, *Komisja..., op. cit.* s. 78.

¹⁶⁴ P. Czarny, *Sejmowa..., op. cit.*, s. 100.

¹⁶⁵ *Ibidem*, s. 102.

¹⁶⁶ *Ibidem*.

w głosowaniu łącznym po zaciągnięciu opinii Konwentu Seniorów wybiera skład osobowy Komisji¹⁶⁷.

Pierwsze posiedzenie Komisji do Spraw Służb Specjalnych zwołuje i prowadzi Marszałek Sejmu. Komisja typuje ze swojego grona prezydium, jednakże ze względu na ograniczoną liczbę członków, może wybrać do dwóch zastępców¹⁶⁸. Obostrzenia takie nie dotyczą innych komisji, gdzie ustalenie liczby zastępców wynika z przyjętej zasady podziału komisji sejmowych na duże, średnie i małe¹⁶⁹.

Uwagi wymaga również formuła posiedzeń zamkniętych Komisji do Spraw Służb Specjalnych, ponieważ jest inna niż wynikająca z art. 156¹⁷⁰ regulaminu Sejmu, gdyż tryb wywiązujący się z tego artykułu wyklucza inne osoby niż wskazane przez komisję. W tym przypadku właściwy jest art. 139¹⁷¹, określający zamknięty charakter posiedzeń. Przepis ten wyłącza udział posłów nie będących członkami komisji. Zamknięty charakter posiedzeń ma źródło w charakterze jej prac, między innymi w fakcie, iż dotyczy informacji niejawnych w rozumieniu ustawy o ochronie informacji niejawnych¹⁷². Szczególny status prawny Komisji do Spraw Służb Specjalnych wynika z faktu, że w odróżnieniu od większości komisji sejmowych, część z przysługujących jej kompetencji ma wsparcie ustrojowe. Komisja może uchwalać dezyderaty, opinie, sprawozdania, a także projekty uchwał, rezolucji, apeli, oświadczeń lub deklaracji Sejmu. Może ona również w drodze uchwały, przyjąć do wiadomości przedłożoną jej informację bądź stanowisko. Nadto przewodniczący Komisji z mocy ustawy jest członkiem Kolegium do Spraw Służb Specjalnych. Komisja ta, podobnie jak inne komisje korzysta z uprawnień związanych z pozyskiwaniem informacji od podmiotów zewnętrznych¹⁷³.

Przepis art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora stanowi: *członkowie Rady Ministrów oraz przedstawiciele właściwych organów i instytucji państwowych i samorządowych, organizacji społecznych,*

¹⁶⁷ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r...., *op. cit.*

¹⁶⁸ *Ibidem.*

¹⁶⁹ A. Mróz, H. Pajdała, *Komisja...*, *op. cit.*, s. 85.

¹⁷⁰ Komisja może postanowić odbycie posiedzenia zamkniętego, określając osoby, których udział w posiedzeniu jest niezbędny. Ta część posiedzenia, podczas której zapada postanowienie, jest zamknięta. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r...., *op. cit.*

¹⁷¹ Posiedzenia Komisji do Spraw Służb Specjalnych są zamknięte. (W posiedzeniach komisji, w tym również zamkniętych, mogą uczestniczyć posłowie niebędący jej członkami. Mogą oni zabierać głos w dyskusji i składać wnioski bez prawa udziału w głosowaniu). Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r...., *op. cit.*

¹⁷² A. Mróz, H. Pajdała, *Komisja...*, *op. cit.*, s. 88.

¹⁷³ W. Odrowąż-Sypniewski, *Podział kompetencji między przewodniczącego a prezydium Komisji do Spraw Służb Specjalnych*, „Zeszyty Prawnicze” 2009, nr 1(21), s. 50.

*zakładów i przedsiębiorstw państwowych i samorządowych, spółek prawa handlowego z udziałem państwowych lub komunalnych osób prawnych są zobowiązani przedstawiać informację i wyjaśnienia na żądanie stałych i nadzwyczajnych komisji sejmowych i senackich, w sprawach będących przedmiotem zakresu ich działania*¹⁷⁴.

Natomiast zgodnie z art. 153 ust. 1 regulaminu Sejmu *na żądanie prezydium komisji ministrowie oraz kierownicy naczelných organów administracji państwowej, a także kierownicy innych urzędów i instytucji państwowych są obowiązani przedstawiać sprawozdania i udzielać informacji oraz uczestniczyć w posiedzeniach komisji, na których rozpatrywane są sprawy dotyczące zakresu ich działania*¹⁷⁵.

Komisja do Spraw Służb Specjalnych, może również domagać się przedstawienia przez Ministra Sprawiedliwości – Prokuratora Generalnego (lub przez prokuratora stojącego na czele jednostki organizacyjnej prokuratury) informacji i wyjaśnień odnośnie śledztwa prowadzonego przez prokuraturę, w przypadku, gdy pozostaje on w związku z działalnością służb specjalnych. Prezydium komisji może również żądać, by w jej posiedzeniu uczestniczył Minister Sprawiedliwości – Prokurator Generalny (ewentualnie prokurator kierujący właściwą jednostką organizacyjną prokuratury)¹⁷⁶.

Z uwagi zarówno na niewielki skład osobowy, jak i specyficzny zakres przedmiotowy, Komisja do Spraw Służb Specjalnych znacznie odróżnia się od innych stałych komisji, gdzie liczba zastępców wynosi od trzech do czterech, w tej jest co najwyżej dwóch. Takie ograniczenia wynikają z kilkusobowego składu komisji. W przypadku większej liczby zastępców, przeważająca część członków komisji należałaby do jego prezydium¹⁷⁷.

Zasadniczą odrębnością w stosunku do innych komisji, w przypadku składu prezydium jest rotacja na stanowisku przewodniczącego. Osoby sprawujące tę funkcję zmieniają się co pół roku. Pozwala to na kierowanie komisją również przez przedstawicieli opozycji parlamentarnej¹⁷⁸.

Posiedzenia komisji odbywają się w terminach określonych przez nią, jej prezydium lub przewodniczącego¹⁷⁹. Uprawnienie Prezydium Sejmu ma charakter fakultatywny. Przepisy Regulaminu Sejmu nie precyzują ani okoliczności faktycznych,

¹⁷⁴ Ustawa z dnia 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora, (Dz. U. 1996, Nr 73, poz. 350).

¹⁷⁵ Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. 1992, Nr 26, poz. 185).

¹⁷⁶ W. Odrowąż-Sypniewski, *Zakres kompetencji Komisji do Spraw Służb Specjalnych. Problem dostępu do akt prokuratorskich*, „Zeszyty Prawnicze Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu” 2006, nr 2(10), s. 13.

¹⁷⁷ P. Czarny, *Sejmowa...*, op. cit., s. 106.

¹⁷⁸ *Ibidem*, s. 107.

¹⁷⁹ *Regulamin Sejmu...*, op. cit.

w jakich posiedzenie komisji może zostać zwołane, ani nie formułują przesłanek prawnych podjęcia decyzji przez Prezydium¹⁸⁰.

Zasadą jest, że w posiedzeniach Komisji do Spraw Służb Specjalnych nie mogą brać udziału inni posłowie, gdyż posiedzenia mają charakter zamknięty. Natomiast mogą na nie być zapraszani ministrowie, kierownicy naczelnych organów administracji państwowej oraz kierownicy innych urzędów i instytucji państwowych, którzy zobligowani zostali do przedstawiania sprawozdań, udzielania informacji oraz uczestniczenia w posiedzeniach komisji, gdzie rozpatrywane są sprawy dotyczące ich zakresu działania (możliwy jest udział przedstawiciela na podstawie pisemnego upoważnienia). Przewodniczący, zgodnie z wolą większości członków, może zaprosić również inne osoby, jednakże za pośrednictwem lub po powiadomieniu Marszałka Sejmu oraz ministrów, którym podlegają służby specjalne¹⁸¹.

Tylko w wyjątkowych sytuacjach posiedzenie może mieć charakter jawny, gdy Komisja do Spraw Służb Specjalnych odbywa posiedzenie wspólne, podczas którego nie ma konieczności utajnienia obrad.

Na podstawie uprawnień do żądania informacji, w tym materiałów i dokumentów komisja porównuje swoje ustalenia ze wzorem postępowań zawartym w ustawach. Punktem wyjścia są regulacje określające zadania i uprawnienia służb. To one stanowią normatywny model działania służb, stanowiąc wzorzec kontroli¹⁸².

W nadzorze decydująca rola koordynacji, jak również ukierunkowanie zadań służb specjalnych, należy do Prezesa Rady Ministrów. Szczególnie materializuje się ona w podporządkowaniu szefów cywilnych służb specjalnych premierowi. Uprawnienia nadzorcze szefa rządu wobec cywilnych służb specjalnych wynikają z przepisów ustawy o działach administracji rządowej¹⁸³.

Do ustawowych prerogatyw szefa rządu w zakresie programowania i koordynowania działań służb specjalnych oraz nadzoru nad nimi należy:

- powoływanie i odwoływanie szefów służb (w odniesieniu do SKW i SWW – na wniosek ministra obrony narodowej);

¹⁸⁰ P. Radziewicz, *W sprawie zasad zwoływania posiedzeń Komisji do Spraw Służb Specjalnych*, „Zeszyty Prawnicze Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu” 2006, nr 2(10), s. 13.

¹⁸¹ P. Radziewicz, *W sprawie możliwości skierowania projektu ustawy do Komisji do Spraw Służb Specjalnych, w celu przeprowadzenia przez nią pierwszego czytania lub szczegółowego rozpatrzenia projektu*, „Zeszyty Prawnicze Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu” 2006, nr 2(10), s. 13.

¹⁸² M. Bożek, *Sejmowa...*, *op. cit.* ss. 61-62.

¹⁸³ *Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej* (Dz. U. 1997, Nr 141, poz. 943).

- powoływanie i odwoływanie zastępców szefów służb na wniosek ich szefów (wobec zastępców szefów SKW i SWW leży to w kompetencjach szefa MON);
- określanie kierunków działania służb w drodze wytycznych (dla SKW i SWW wytyczne określone przez szefa MON zatwierdza premier)
- przyjmowanie corocznych sprawozdań szefów służb specjalnych, z działalności podległych im instytucji za rok poprzedni (sprawozdania od szefów SKW i SWW premier otrzymuje równoległe z szefem MON);
- zapoznawanie się z planami działań na kolejny rok (służby wojskowe przedstawiają plany ministrowi obrony narodowej, który je zatwierdza), przedstawionymi przez szefów służb;
- wydawanie zgody szefom służb na podejmowanie współpracy z organami i służbami innych państw (przed wydaniem zgody dla szefów SKW i SWW premier zasięga opinii MON);
- przewodniczenie Kolegium do Spraw Służb Specjalnych, organowi opiniodawczo – doradczemu Rady Ministrów;
- wydawanie wiążących wytycznych, żądanie informacji i opinii od szefów służb w celu koordynacji działań w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności państwa (wobec SKW oraz SWW – za pośrednictwem szefa MON);
- żądanie od szefów służb informacji związanych z planowaniem i wykonaniem powierzonych zadań w celu zapewnienia wymaganego współdziałania służb (o żądaniu skierowanym do szefa SKW lub szefa SWW jednocześnie jest informowany minister obrony narodowej);
- określanie organizacji wewnętrznej służb przez nadanie statutu w drodze zarządzenia (statut SKW i SWW jest nadawany przez szefa MON po uzyskaniu zgody premiera);
- wyrażanie lub odmowa zgody szefom służb na kontynuację prowadzenia sprawy będącej przedmiotem czynności operacyjno – rozpoznawczych, niepozostającej we właściwości danej służby;
- koordynowanie działalności służb specjalnych (ABW, AW, CBA, SKW, SWW)¹⁸⁴.

¹⁸⁴ Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, (Dz. U. 2002, Nr 74, poz. 676); Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym..., *op. cit.* Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu, *op. cit.*

Ze względu na konieczność kierowania całością prac rządu, otwartą sprawą pozostaje kwestia osobistego nadzoru premiera nad bieżącą pracą służb specjalnych. Rozwiązaniem tego problemu może być scedowanie części swoich uprawnień wobec służb specjalnych (szczególnie ABW, AW i CBA) na ministra koordynatora służb specjalnych.

Należy wspomnieć tutaj o jeszcze jednej funkcji Prezesa Rady Ministrów. Zgodnie bowiem z zapisami ustawy o ochronie informacji niejawnych¹⁸⁵. Prezes Rady Ministrów stanowi instytucję odwoławczą w sytuacjach wydania decyzji o odmowie wydania poświadczenia bezpieczeństwa, o cofnięciu poświadczenia bezpieczeństwa albo o umorzeniu postępowania sprawdzającego lub kontrolnego postępowania sprawdzającego, dla podmiotów uprawnionych do ich przeprowadzania więc też dla służb specjalnych. O ile w wypadku CBA, AW i SWW dotyczy to postępowań prowadzonych na wewnętrzne potrzeby tj. dla własnych funkcjonariuszy, żołnierzy i pracowników o tyle w sytuacji SKW i ABW problem jest szerszy. Te dwie ostatnie służby specjalne uprawnione są bowiem do prowadzenia postępowań i wydawania poświadczeń uprawniających do dostępu do informacji niejawnych o klauzulach „tajne” i „ściśle tajne” dla stosunkowo szerokiej rzeszy osób, których praca lub pełnione funkcje takiego dostępu wymagają. Wykonując funkcje odwoławcze (w praktyce realizują wyspecjalizowane komórki KPRM) premier ocenia zasadność podejmowanych przez służby zarówno czynności jak i decyzji. Analizie podlegają przy tym nie tylko formalne kwestie procedur, ale także zasadność podejmowanych czynności i ich legalność.

Minister koordynator służb specjalnych po raz pierwszy został powołany w styczniu 1997 r. na podstawie ustawy o Radzie Ministrów¹⁸⁶. Jego pozycja wynikała z Rozporządzenia Rady Ministrów i obejmowała zadania w zakresie programowania służb, oceny ich działalności, ogólnej kontroli oraz formułowania opinii na temat kandydatów na szefów.

Znacząca zmiana w sprawie działalności ministra koordynatora pojawiła się w latach 2006-2007. Ówczesne Rozporządzenie premiera Jarosława Kaczyńskiego¹⁸⁷ dawało koordynatorowi wiele instrumentów stwarzających możliwość realnej kontroli

¹⁸⁵ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. 2010, Nr 182 poz. 1228).

¹⁸⁶ Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz. U. 1996, Nr 106, poz. 492).

¹⁸⁷ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 sierpnia 2006 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra – członka Rady Ministrów – Koordynatora Służb Specjalnych Zbigniewa Wassermana (Dz. U. 2006, Nr 141, poz. 998).

służb specjalnych. W myśl Rozporządzenia, minister koordynator został upoważniony do wnioskowania o zastosowanie wobec służb specjalnych prawnych środków nadzoru, pozostających w gestii premiera, rozpatrywania skarg dotyczących działań służb, a także prowadzenia postępowań kontrolnych ich pracy oraz oceny współdziałania z innymi podmiotami bezpieczeństwa państwa. Z punktu widzenia nadzoru szczególnie istotna była możliwość żądania od szefów służb informacji, dokumentów i sprawozdań dotyczących szczegółów spraw realizowanych przez podległe im jednostki¹⁸⁸.

Zakres przyznanych kompetencji wskazywał na możliwość żądania przez koordynatora dostępu do akt postępowań karnych oraz spraw operacyjnych i był zobligowany jedynie wymogiem poinformowania ministra obrony narodowej¹⁸⁹.

Warto podkreślić, iż wskazanie przez szefa rządu osoby, która w jego imieniu realizuje nadzór nad służbami specjalnymi oznacza ograniczenie działalności premiera w tym obszarze. Szef rządu deleguje na ministra koordynatora część swoich uprawnień wynikających z przysługującej mu kompetencji nadzoru¹⁹⁰.

Zasadniczym elementem systemu kontroli i nadzoru egzekutywy nad służbami specjalnymi jest organ opiniodawczo – doradczy Rady Ministrów, czyli Kolegium do Spraw Służb Specjalnych.

W świetle art. 11 ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, Kolegium do Spraw Służb Specjalnych jest organem opiniodawczo – doradczym w sprawach programowania, nadzorowania i koordynowania działalności Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Centralnego Biura Antykorupcyjnego, zwanych dalej „służbami specjalnymi” oraz podejmowanych dla ochrony bezpieczeństwa państwa działań Policji, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Żandarmerii Wojskowej, Służby Więziennej, Służby Ochrony Państwa, Krajowej Administracji Skarbowej, organów informacji finansowej oraz służb rozpoznania Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej¹⁹¹.

Do zadań Kolegium do Spraw Służb Specjalnych należy formułowanie ocen lub wyrażanie opinii w sprawach:

¹⁸⁸ T. Kuć, *Analiza...*, *op. cit.*, s. 195.

¹⁸⁹ *Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 sierpnia 2006 r...*, *op. cit.*,

¹⁹⁰ M. Bożek, *Nadzór...*, *op. cit.*, s. 27.

¹⁹¹ *Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji...*, *op. cit.*

- 1) powoływania i odwoływania Szefa ABW, Szefa AW, Szefa SKW, Szefa SWW oraz Szefa CBA;
- 2) kierunków i planów działania służb specjalnych;
- 3) szczegółowych projektów budżetów służb specjalnych przed rozpatrzeniem ich przez Radę Ministrów;
- 4) projektów aktów normatywnych i innych dokumentów rządowych dotyczących działalności służb specjalnych;
- 5) wykonywania przez służby specjalne powierzonych im zadań zgodnie z kierunkami i planami działania tych służb;
- 6) rocznych sprawozdań przedstawianych przez Szefów z działalności podległych im służb specjalnych;
- 7) koordynowania działalności ABW, AW, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Centralnego Biura Antykorupcyjnego, a także działalności służb specjalnych z Policją, Strażą Graniczną, Strażą Marszałkowską, Żandarmerią Wojskową, Służbą Ochrony Państwa, Krajową Administracją Skarbową, organami informacji finansowej i służbami rozpoznania Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz ich współdziałania w dziedzinie ochrony bezpieczeństwa państwa;
- 8) współdziałania podmiotów, o których mowa w art. 10¹⁹², ze służbami specjalnymi;
- 9) współdziałania służb specjalnych z właściwymi organami i służbami innych państw;
- 10) organizacji wymiany informacji istotnych dla bezpieczeństwa i międzynarodowej pozycji Rzeczypospolitej Polskiej pomiędzy organami administracji rządowej;
- 11) ochrony informacji niejawnych dotyczących:
 - a) zagrożeń o zasięgu ogólnokrajowym w zakresie ochrony informacji niejawnych;
 - b) sposobów postępowania w sytuacji zagrożenia o zasięgu ogólnokrajowym, powstałej wskutek ujawnienia informacji niejawnych oraz dokonywanie oceny skutków ujawnienia takich informacji;

¹⁹² Organy administracji rządowej, organy samorządu terytorialnego, instytucje państwowe oraz przedsiębiorcy prowadzący działalność w zakresie użyteczności publicznej są obowiązani, w zakresie swojego działania, do współdziałania z Agencjami, a w szczególności udzielania pomocy w realizacji zadań Agencji, *Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji..., op. cit.*

- c) projektów aktów normatywnych i innych dokumentów rządowych dotyczących ochrony informacji niejawnych;
- d) innych spraw zleczanych przez Radę Ministrów lub Prezesa Rady Ministrów oraz wnoszonych przez ministrów w zakresie realizacji zadań związanych z ochroną informacji niejawnych.

W skład Kolegium do Spraw Służb Specjalnych wchodzi:

- 1) przewodniczący – Prezes Rady Ministrów;
- 2) sekretarz Kolegium;
- 3) członkowie:
 - a) minister właściwy do spraw wewnętrznych;
 - b) minister właściwy do spraw zagranicznych;
 - c) Minister Obrony Narodowej;
 - d) minister właściwy do spraw finansów publicznych;
 - e) Szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego;
 - f) minister-członek Rady Ministrów właściwy do spraw koordynowania działalności służb specjalnych, jeśli został wyznaczony przez Prezesa Rady Ministrów.

W posiedzeniach Kolegium do Spraw Służb Specjalnych uczestniczą także:

- 1) Szef ABW;
- 2) Szef AW;
- 3) Szef Centralnego Biura Antykorupcyjnego;
- 4) Szef Służby Kontrwywiadu Wojskowego;
- 5) Szef Służby Wywiadu Wojskowego;
- 6) Przewodniczący Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych¹⁹³.

Ponadto przewodniczący Kolegium może zapraszać do udziału w posiedzeniach przewodniczących właściwych komisji sejmowych, przedstawicieli organów państwowych oraz inne osoby, których uczestnictwo jest niezbędne ze względu na tematykę obrad. Również Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej może delegować swojego przedstawiciela¹⁹⁴. W pracach Kolegium uczestniczą więc osoby, które z racji zajmowanych stanowisk mają wpływ na poszczególne obszary szeroko rozumianego bezpieczeństwa¹⁹⁵.

¹⁹³ Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji..., *op. cit.*

¹⁹⁴ A. Król, *Podstawy...*, *op. cit.* s. 105

¹⁹⁵ M. Bożek, *Nadzór...*, *op. cit.* s. 32.

Katalog uprawnień i zakres działania Kolegium do Spraw Służb Specjalnych jednoznacznie wskazuje na fakt, iż organ ten pełni bardzo ważną funkcję w systemie nadzoru i kontroli nad służbami specjalnymi. Są to funkcje bezpośrednio związane z nadzorowaniem i programowaniem służb. Kolegium odgrywa również rolę kolegiального koordynatora istotnych aspektów funkcjonowania służb specjalnych. Kolegium działa przy Radzie Ministrów, a nie przy szefie rządu. Premier jednak jako jego przewodniczący kieruje merytoryczną stroną funkcjonowania Kolegium¹⁹⁶. To w jego gestii leży nadzorowanie służb specjalnych, tak więc Kolegium koncentruje swą uwagę na kwestiach związanych bezpośrednio z tego rodzaju kompetencją premiera, stając się jednym z najistotniejszych instrumentów, dzięki którym szef rządu może nadzorować działalność służb specjalnych.

Udział władzy sądowniczej w systemie kontroli nad służbami specjalnymi sprowadza się w szczególności do oceny ich działań pod kątem przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków. Wszelkie organy państwa podejmują działania na podstawie ustanowionego prawa oraz w obrębie jego upoważnień. Tym samym, osoby wykonujące czynności w ramach służb specjalnych upoważnione są i zobowiązane jedynie do realizacji ustawowych zadań z wykorzystaniem przyznanym prawnie środków¹⁹⁷.

Pośrednia kontrola sądowa wynika również ze znowelizowanych zapisów ustaw regulujących działalność służb specjalnych a dotyczących uzyskiwania przez nie danych telekomunikacyjnych, pocztowych lub internetowych. Nadzór ten sprawują sądy okręgowe właściwe dla jednostki pobierającej takie dane a w przypadku SWW i SKW Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie. W ramach powyższego, w okresach półrocznych szefowie służb raportują zarówno liczbę i rodzaj pobieranych danych jak i kwalifikację prawną czynów. Co jednak najistotniejsze, ustawa dopuszcza możliwość zapoznania się przez sędziów z materiałami stanowiącymi podstawę do pobrania danych. *De facto* stanowi więc to kontrolę legalności fragmentu działalności służb specjalnych. Dzieje się to wprawdzie pośrednio i w niewielkim zakresie jednak umożliwia osobom spoza struktur służb ocenę merytoryczną prowadzonych czynności operacyjnych.

¹⁹⁶ Z. Grzegorowski, *Służby...*, *op. cit.*, s. 179.

¹⁹⁷ T. Kuć, *Analiza...*, *op. cit.*, s. 209.

Należy również zaznaczyć, iż pośrednia kontrola sądowa dokonuje się poprzez sądową analizę materiałów dołączanych do wniosków służb specjalnych o zastosowanie technik specjalnych (podśluchów czy podglądów) lub złożonych przez nie materiałów stanowiących podstawę do składanych przez prokuraturę aktów oskarżenia, wniosków o zastosowanie środków zapobiegawczych itp. Także i tutaj sędziowie rozpatrujący składane wnioski dokonują siłą rzeczy oceny legalności działań służb a rozpatrując przypadki konkretnych już spraw oceniają zebrany materiał nie tylko pod kątem jego wartości dowodowej, ale także sposobu jego pozyskania. Poprzez taką ocenę, działania służb specjalnych, z którymi wychodzą one poza wewnętrzne struktury napotykać w systemie prawnym na konieczność przedstawienia własnych działań nie tylko jako merytorycznych, mieszczących się w ustawowej delegacji, ale też usankcjonowanych prawnie.

Warto przy tym wspomnieć o fakcie, iż służby specjalne organizacyjnie stanowią organa administracji rządowej. Wydawane w związku z tym decyzje (np. w formie rozkazów personalnych funkcjonariuszy i żołnierzy) lub też kwestie zatrudnienia pracowników cywilnych podlegają trybom opisanym przez kodeks postępowania administracyjnego oraz prawo pracy. Pomimo wydawałoby się czysto administracyjnego charakteru tych zagadnień, przy ich rozpatrywaniu sądy mogą a czasami muszą zapoznawać się z materiałami dotyczącymi realizowanych przez służby zadań, gdyż to one stanowią mogą podstawę do zaskarżanych decyzji personalnych lub dyscyplinarnych.

Rozdział II: Służby specjalne w II RP i w okresie PRL

1. Sytuacja polityczna po I Wojnie Światowej

W wyniku ponad stuletniego okresu niewoli rozbiorowej społeczeństwo polskie nie rozwinęło instytucji państwowych podobnych do narodów posiadających własną państwowość. Władze rosyjskie nasilały politykę antypolską poprzez odsuwanie Polaków od administracji, zsyłanie w głąb Rosji wybitnych działaczy polskich, konfiskatę majątków czy ograniczenie swobód z jednoczesną rusyfikacją szkolnictwa. W zaborze pruskim szczególnym nasileniom akcji germanizacyjnej poddana została Wielkopolska, Pomorze i Górny Śląsk. Dążono do wykupu ziem z rąk polskich, w szkołach miejsce języka polskiego zajął język niemiecki. Zabór austriacki, pomimo prowadzonej liberalnej polityki, pod względem ekonomicznym był najslabiej rozwinięty. Kwestia państwowości polskiej na arenie międzynarodowej nie istniała lub była podnoszona sporadycznie. Jednakże na początku XX wieku państwa zaborcze znalazły się na przeciwnych biegunach. Powstanie konkurencyjnych bloków – Trójprzymierza Niemiec, Austro-Węgier i Włoch oraz Trójporozumienia (Ententy) Francji, Anglii i Rosji utworzyło nowy układ¹⁹⁸.

W świadomości Polaków nieustannie rozgrywał się konflikt między rzeczywistością niewoli a wolą niepodległości. Panowało wówczas jednomyślne przekonanie, iż niepodległe państwo jest ich prawem¹⁹⁹.

Przekonanie to stało u podstaw działań wielu polskich środowisk niepodległościowych. Przebieg działań zbrojnych i towarzyszące im procesy polityczne i społeczne wskazywały bowiem jednoznacznie, iż powojenna Europa będzie miała zupełnie inny kształt. Te nadzieje zmaterializowały się w 1918 roku w wyniku faktycznej klęski państw centralnych.

Powojenna Europa, wyniszczona wojną, stanęła przed wieloma wyzwaniami. Nie tylko związanymi z odbudową zniszczeń, ale przede wszystkim, ze zmianami politycznymi i społecznymi na kontynencie. Rewolucja rosyjska 1917 roku, rozpad Austro-Węgier, klęska Niemiec stworzyły sprzyjające warunki dla działań wyzwolńczych narodów ujarzmionych dotychczas przez mocarstwa. Tworzące się na gruzach starego porządku państwa narodowe stawały się pełnoprawnymi podmiotami relacji międzynarodowych. W oczywisty sposób procesy te nie przebiegały ani łagodnie, ani

¹⁹⁸ W. Roszkowski, *Historia Polski 1914 – 2004*, Warszawa 2004, s. 7-8.

¹⁹⁹ P. Zaremba, *Historia dwudziestolecia. 1918-1939, Tom I*, Warszawa 1981, s. 13-22.

bezkonfliktowo. Nałożyć na nie przy tym trzeba coraz silniejsze ruchy rewolucyjne różnych odmian, wprowadzające dodatkowe elementy destabilizujące państwa. Jednocześnie wycofanie się z kontynentu wojsk amerykańskich i przejście przez Stany Zjednoczone do polityki izolacjonizmu, pozostawiło kontynent samemu sobie.

Zakończenie działań wojennych, rewolucja w Rosji oraz faktyczna klęska państw centralnych stworzyły nadzwyczajną sytuację, która została wykorzystana przez polskie elity do odbudowy państwa po 123 latach zaborów. Po części siłą faktów dokonanych stworzono zręby polskiej państwowości na terenach wydartych zaborcom. Wyniszczona wojną Europa dążyła do pokoju za wszelką cenę a zwycięska koalicja chciała raz na zawsze zlikwidować niemieckie zagrożenie.

Podpisany w tym duchu 28 czerwca 1919 roku Traktat Wersalski nie tylko ustanawiał i konstytuował nowe państwa, wyznaczał ich granice, ale wprowadzał nowy porządek polityczny w Europie. Nowy układ sił, utworzona międzynarodowa organizacja pod nazwą Liga Narodów, miały zagwarantować pokój, dobrobyt i zrównoważony rozwój kontynentu.

Jednak powersalska Europa, mimo że powstrzymała walkę nie spowodowała eliminacji istniejących antagonizmów. Spełnione pragnienia pokoleń Polaków i innych narodów były nie do zaakceptowania, dla państw które ze światowego konfliktu wyszły przegrane. Upokorzone Niemcy, bolszewicka Rosja, nierozwiązane konflikty etniczne niemalże gwarantowały wybuch kolejnego konfliktu.

W szczególności strona sowiecka, jak i niemiecka nie godziły się z istniejącym stanem rzeczy występując pod wspólnym hasłem rewizji granic, a docelowo likwidacji Polski. Działania koalicji antypolskiej często spotykały się z pozytywnym odzewem ze strony innych państw zainteresowanych rewizją powersalskiego porządku. Należy pamiętać, iż pomimo zasadniczych różnic ideologicznych, tak Niemcy jak i Rosję łączyło poczucie klęski w stosunku do swoich imperialnych zamierzeń.

Przywrócenie przedwojennego status quo w Europie Wschodniej stało się celem polityki niemieckiej. Określenie „Saisonstaat” było tożsame z postrzeganiem Polski jako efemerycznego tworu traktatu wersalskiego. Jej niepodległość stanęła na drodze trwającego od wieków „Drang nach Osten”²⁰⁰.

²⁰⁰ H. Ćwiąg, *Rotmistrz Sosnowski. As wywiadu Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2010, s. 15.

Z nie mniejszym poczuciem krzywdy państwo niemieckie odniosło się do postanowień traktatowych obejmujących kwestie wojskowości²⁰¹.

Jednocześnie ustroj niepodeległej Rzeczypospolitej oparty na dziewiętnastowiecznym europejskim wzorze państwa liberalnego stał w sprzeczności z polityką Rosji, która opierając się na powszechnej rewolucji, miała doprowadzić do triumfu komunizmu na świecie. Niewątpliwie różnice ustrojów obu państw stanowiły istotę negatywnych stosunków między Moskwą a Warszawą²⁰², a istnienie niepodeległej Polski w ujęciu strategii bolszewików, groziło krachem całego przedsięwzięcia rewolucyjnego²⁰³.

Jak słusznie zauważa Henryk Ćwięk wspólnym mianownikiem zarówno dla Rosji jak i dla Niemiec stał się negatywny *stosunek do Polski jako państwa buforowego, które zamierzały zlikwidować*²⁰⁴. Z powyższego widzimy, iż odradzenie się państwa polskiego w tak konfliktogennych warunkach wymuszało potrzebę stworzenia systemu bezpieczeństwa zarówno wewnętrznego jak i zewnętrznego.

Dodatkowym impulsem dla konieczności formowania sprawnego systemu obrony była rozbudowa potencjału militarnego w poszczególnych państwach poweralskiej Europy. Motywy tej rozbudowy były różnorakie. Władysław Kozaczuk wskazuje na poczucie zagrożenia i pragnienie umocnienia własnej zdolności obronnej, zamiar ekspansji środkami zbrojnej przemocy, dążenie do zmiany wynikłego po klęsce status quo, oraz potrzebę dominacji w Europie²⁰⁵.

²⁰¹ Traktat wersalski zniósł w Niemczech powszechną służbę wojskową, nakazał rozwiązanie Sztabu Generalnego, zakazał przygotowań mobilizacyjnych i utrzymania wyższych szkół wojennych, ograniczył liczbę okrętów wojennych oraz budowę fortyfikacji i umocnień warownych. Magazynowanie broni miało być zredukowane do minimum, a niektóre tereny Niemiec całkowicie zdemilitaryzowane. A. Peplowski, *Kontrwywiad II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002, s. 117. W myśl postanowień traktatu wersalskiego Niemcy nie mogły prowadzić wywiadu ofensywnego. Istniejąca stutysięczna Reichswehra miała mieć tylko charakter formacji przygotowanej do utrzymania ładu i porządku wewnętrznego, a także do obrony granic. Naczelne władze wojskowe były organizacyjnie przystosowane do realizacji tylko takich zadań Reichswehry, jakie wyznaczał jej traktat. Zatem w strukturze Ministerstwa Obrony Rzeszy uwzględniono jedynie komórkę, która miała zajmować się działalnością kontrwywiadowczą tzw. Abwehre. H. Ćwięk, *Obrona Śląska przed wpływami wywiadu niemieckiego w latach 1933-1939*, Katowice 1999, s. 11. Formalnie Abwehra funkcjonowała jako wydział o niewiele mówiącej nazwie T 3 (Abteilung T 3, Heeresstatistische Abteilung) w ramach Biura Wojsk (Truppenamt), które powstało w miejsce rozwiązanego na mocy traktatu wersalskiego Sztabu Generalnego. K. Gelles, *Niemiecko-niemiecka wojna wywiadów*, [w:] *Służby specjalne. Przeszłość i teraźniejszość*, red. Rdzanek, G. Tokarz, Wrocław 2009, s. 65.

²⁰² J. Zalewski, *Apolityczność sił zbrojnych Drugiej i Trzeciej Rzeczypospolitej Polskiej. Teoria i praktyka*, Warszawa 2009, s. 72.

²⁰³ A. Peplowski, *Wywiad w wojnie polsko – bolszewickiej 1919-1920*, Warszawa 1999, s. 5.

²⁰⁴ H. Ćwięk, *Zagrożenie bezpieczeństwa Polski ze strony Republiki Weimarskiej. Na podstawie materiałów Oddziału II Sztabu Generalnego (Głównego) Wojska Polskiego*, Częstochowa 2006, s. 5-6.

²⁰⁵ W. Kozaczuk, *Bitwa o tajemnice. Służby wywiadowcze Polski i Rzeszy Niemieckiej 1922-1939*, Warszawa 1977, s. 20.

Konkludując trzeba podkreślić, iż państwa i rządy traktowały istniejący okres pokoju jako rozejm, który należy wykorzystać w celu czynienia przygotowań do kolejnej konfrontacji.

Analizując powyższe zagadnienia należy stwierdzić, iż niezaprzeczalnym priorytetem państwa polskiego była ochrona samodzielności, odzyskanej niepodległości jak i zapewnienie bezpieczeństwa zarówno wewnętrznego jak i zewnętrznego. Cel ten zamierzano osiągnąć na płaszczyźnie działań politycznych, dyplomatycznych oraz wojskowych²⁰⁶.

Władze Drugiej Rzeczypospolitej były świadome niekorzystnego usytuowania geopolitycznego, a tym samym zdawały sobie sprawę, iż w głównej mierze ich uwaga powinna koncentrować się na ochronie własnych tajemnic wojskowych²⁰⁷ oraz zapobieganiu działalności obcych służb wywiadowczych, gdyż determinanty takie jak kształt granic²⁰⁸ oraz masowe skupiska mniejszości narodowych²⁰⁹, stanowiły ułatwienie dla pracy wywiadowczej służb Rosji i Niemiec.

²⁰⁶ A. Misiuk, *Służby specjalne II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1998, s. 15.

²⁰⁷ Ochronę tajemnicy rozumiano wówczas, co ma miejsce także dzisiaj, znacznie szerzej niż kontrwywiad. W ochronie tajemnicy wojskowej chodziło o czujność każdego obywatela na przejawy szpiegostwa, o fizyczne zabezpieczenie dokumentów i informacji wojskowych, szczególnie dotyczących planów działania na wypadek zagrożenia państwa lub wojny, a także o poufność funkcjonowania całego systemu instytucji państwowych i prywatnych współpracujących z siłami zbrojnym. M. Ryszkowski, T. Zybala, *Rys historyczny działań z zakresu ochrony informacji niejawnych w Polsce do roku 1939*, [w]: *X lat ustawy o ochronie informacji niejawnych 1999-2009. Materiały konferencyjne*, Katowice 2009, s. 184.

²⁰⁸ H. Dominiczak wskazuje, iż granica polsko-niemiecka okresu międzywojennego była w przeważającej mierze sztuczna. Przy jej wytyczaniu największą rolę odgrywały względy polityczne, a znacznie mniej czyniki natury historycznej, geograficznej, ekonomicznej czy nawet demograficznej, na które zawsze powoływały się zwycięskie mocarstwa sojusznicze. Z punktu widzenia obronności, a więc także wywiadu i kontrwywiadu granica z Niemcami miała najmniej korzystny kształt. H. Dominiczak, *Granica polsko-niemiecka 1919-1939*, Warszawa 1975, s. 33. Województwo pomorskie było wyjątkowo niekorzystnie położone pod względem strategicznym. Według organów polskiego kontrwywiadu teren ten był określany mianem „dziury gdańskiej”. Termin ten uzasadniano tym, że między Gdańskiem a Gdynią panował duży ruch osób zatrudnionych w obu miastach co ułatwiała działalność obcych wywiadów. Największe nasilenie propagandy niemieckiej notowano na pograniczu. Polska straż graniczna, ustawicznie penetrowana przez wywiad niemiecki i zastraszana przez bojówki niemieckich i pruskich organizacji wojskowych, nie była zdolna skutecznie się przeciwstawić antypolskiej dywersji politycznej płynącej zza kordonu. Wywiad niemiecki przy werbowaniu polskich celników z powodzeniem wykorzystywał ich niezadowolone spowodowane pogłoskami o mającym wkrótce nastąpić zastąpieniu straży celnej przez Korpus Ochrony Pogranicza. A. Peptoński, *Kontrwywiad II...*, *op. cit.*, s. 110-112. W przypadku Rosji, mimo uznanej wzajemnie granicy, między obu państwami istniał potencjalny konflikt terytorialny, wynikający z faktu zamieszkiwania polskich Kresów Wschodnich przez kilka milionów Ukraińców i Białorusinów, których ZSRR uznawał za mieszkańców oderwanych od Rosji obszarów zachodniej Ukrainy i zachodniej Białorusi. W wyniku bowiem przesunięcia granic Polski na wschód od linii Curzona znalazło się w jej granicach kilka milionów obcej etnicznie ludności nie ukrywającej swego wrogiego stosunku do państwowości polskiej. Sytuację tę umiejętnie starał się wykorzystywać wywiad sowiecki, prowadzący masowy werbunek agentów i rezydentów., H. Dominiczak, *Granica wschodnia...*, *op. cit.*, Warszawa 1992, s. 13-14.

²⁰⁹ T. Wawrzyński powołując się na spis ludności przeprowadzony w roku 1921 wykazuje, iż Polskę zamieszkiwało wówczas 31,4% mniejszości narodowych. T. Wawrzyński, *Materiały źródłowe do dziejów mniejszości niemieckiej w Polsce 1921-1939 przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 2/1970, s. 67. Dodatkowym ułatwieniem dla pracy radzieckiego wywiadu była obecność na jej terytorium stosunkowo licznej, z oczywistych powodów szczególnie podatnej na wszelkiego rodzaju formy nacisku i perswazji, kolonii rosyjskiej. Do współpracy z nimi skłonni byli także

Powyższa sytuacja oznaczała dla państwa polskiego konieczność wypracowania właściwych kierunków w dziedzinie polityki wojskowej. Nadto sytuacja zewnętrzna, nieustannie ulegająca dezaktualizacji²¹⁰, powodowała potrzebę posiadania informacji dotyczących przeciwnika. Co więcej, układ rapallski²¹¹ tworzył niekorzystną konfigurację dla Polski. Oznaczał on bowiem zacieśnienie współpracy politycznej między Rosją a Niemcami, czego następstwem było współdziałanie militarne obu państw. Obejmowało ono szkolenie kadr, wzajemną wymianę broni jak i urządzeń do jej wytwarzania oraz surowców strategicznych. Niemieckie firmy przemysłowo – zbrojeniowe podjęły działalność na terenie Rosji. Zaczęto opracowywać wspólne plany strategiczne i wojskowe²¹². Bardzo ciekawą opinię na temat współpracy obu państw przytoczył Norman Davies: *skoro ani Rosji, ani Niemiec nie dało się opanować z osobna, tym bardziej nie ma na to żadnych szans, gdyby zdecydowały się działać wspólnie*²¹³.

W odniesieniu do powyższych stwierdzeń, należy podkreślić, iż odradzaniu się Rzeczypospolitej Polskiej towarzyszyło ciągłe zagrożenie. Niekorzystne położenie geopolityczne, geostrategiczne, jak i narażenie na infiltracje ze strony służb wywiadowczych państw sąsiednich powodowało konieczność posiadania wiedzy o możliwościach i zamiarach przeciwnika. Jej odbiorcą oprócz władz wojskowych miał też być prezydent, premier oraz ministrowie kluczowych resortów. Koniecznym, więc stało się powołanie instytucji pozyskującej pożądaną informację. W tym celu zamierzano powołać służby informacyjno – wywiadowcze Wojska Polskiego.

nieproporcjonalnie licznie przedstawiciele mniejszości narodowych, traktujący państwowość polską obojętnie lub nawet wrogo. P. Wieczorkiewicz, *Uwagi o działalności agentury sowieckiej na odcinku polskim po roku 1921*, [w:] *Polski wywiad wojskowy*, red. P. Kołakowski, Toruń 2006.

²¹⁰ Chodzi o kształtowanie się między państwowych sojuszy wojskowych, a także stan stosunków politycznych między Polską a państwami sąsiadującymi.

²¹¹ Choć traktat dotyczył formalnie jedynie nawiązania stosunków na płaszczyźnie wzajemnego wyrzeczenia się powojennych reparacji, w praktyce stanowił sojusz polityczny i wojskowy. Na mocy bowiem dalszych porozumień nawiązano ścisłą współpracę z Reichswerą; Niemcy szkolili wyższych oficerów sowieckich i dostarczali RKKA (Robotniczo - Chłopska Armia Czerwona) najnowszej technologii wojskowej, w zamian mogli potajemnie testować na poligonach w głębi Rosji najnowocześniejsze typy broni i uzbrojenia, zwłaszcza samoloty i czołgi, których produkcji zabraniał im traktat wersalski. L. Bazyłow, P. Wieczorkiewicz, *Historia Rosji*, Wrocław 2006, s. 412.

²¹² M. Leczyk, *Druga Rzeczpospolita 1918-1939. Społeczeństwo, gospodarka, kultura, polityka*, Warszawa 2006, s. 192-193.

²¹³ N. Davis, *Europa*, Kraków 2008, s. 998.

2. Wywiad i kontrwywiad II RP

W dniu 25 października 1918 r. utworzony został Sztab Generalny Wojska Polskiego²¹⁴. Natomiast na mocy dekretu z 27 października 1918 r. przystąpiono do tworzenia polskiej armii²¹⁵. Należy pamiętać o tym, iż ówczesna odpowiedzialność za kształt i charakter przyszłej armii polskiej spoczywała głównie w rękach generałów armii zaborczych, którzy zajęli się pierwszymi pracami organizacyjnymi²¹⁶. Istotnym elementem był fakt, iż w siłach zbrojnych miał obowiązywać zakaz prowadzenia działalności politycznej²¹⁷ jak i zasada apolityczności²¹⁸.

Dnia 11 listopada 1918 r. Rada Regencyjna przekazała Józefowi Piłsudskiemu zwierzchnictwo nad tworzonym Wojskiem Polskim²¹⁹. Tadeusz Kmiecik wskazuje, iż od tego faktu datuje się formalne powstanie Wojska Polskiego²²⁰.

Nowopowstały Sztab Generalny Wojska Polskiego składał się z 7 wydziałów:

Wydział I – Organizacyjny;

Wydział II – Informacyjny (wywiad i kontrwywiad wojskowy);

Wydział III – Naukowy;

Wydział IV – Geograficzny;

Wydział V – Adiutantury;

Wydział VI – Prasowy;

Wydział VII – Żandarmeria Wojskowa oraz Komisja Kasowa²²¹.

Wydział II Informacyjny był integralną częścią tej instytucji²²². Natomiast realizacja nałożonych na niego zadań dotyczyła:

²¹⁴ Zdaniem A. Peplńskiego powstał on kilka dni wcześniej, o czym świadczą zapisy w dzienniku korespondencyjnym Sztabu Generalnego. Wynika z nich, iż Sztab Generalny istniał w nieznannej bliżej formie organizacyjnej w ramach Komisji Wojskowej przy Departamencie Wojny Tymczasowej Rady Stanu. A. Peplński, *Wywiad polski na ZSRR 1921-1939*, Warszawa 1996. s. 14.

²¹⁵ Zob. Dekret z dnia 27 października 1918 r. o przystąpieniu do formowania narodowej armii regularnej (Dz. U. 1918, Nr 13, poz. 27).

²¹⁶ A. Wojtaszek, *Generalicja Wojska Polskiego 1921-1926*, Szczecin 2005, s. 80-82.

²¹⁷ T. Wawrzyński zauważył, że pomimo tego, iż władze polskie od samego początku zwalczały wszelkie przejawy myśli rewolucyjnej i ostro występowały przeciwko agitacji komunistycznej wśród żołnierzy to „praca polityczna Komunistycznej Partii Polski w wojsku była jednym z bardzo ważnych elementów działalności komunistów polskich w okresie dwudziestolecia międzywojennego”. T. Wawrzyński, *Materiały źródłowe do działalności Komunistycznej Partii Polski w wojsku 1918-1938 przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 1/1969, s. 13.

²¹⁸ Bliższe omówienie tej kwestii można znaleźć [w]: *Apolityczność...*, *op. cit.*, red. J. Zalewski.

²¹⁹ Zob. Orędzie Rady Regencyjnej z dnia 11 listopada 1918 r. w przedmiocie przekazania naczelnego dowództwa wojsk polskich brygadjerowi Józefowi Piłsudskiemu (Dz. U. 1918, Nr 17 poz. 38).

²²⁰ T. Kmiecik, *Sztab Generalny (Główny) Wojska Polskiego w latach 1918-1939*, Słupsk 2005, s. 39.

²²¹ R. Czarnańska, *Organizacja Sztabu Generalnego WP (Naczelnego Dowództwa WP) w latach 1918-1921*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 26/ 2003, s. 40.

²²² Zręby kadrowe służby wywiadowczej tworzyły wcześniej działające struktury Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), lecz nie miały one za sobą aparatu państwowego, W. Skóra, *Placówki wywiadu polskiego w Chojnicach*, Poznań 2011, s. 18-19.

- studium armii obcych i ich literatury wojskowej;
- służba wywiadowcza ofensywna i defensywna;
- oddziały polskie za granicą;
- biuletyny mocarstw obcych;
- podawanie do wiadomości kompetentnych władz wyższych wiadomości wojskowych i politycznych ościennych państw;
- attache wojskowi;
- szyfry²²³.

W drugiej połowie listopada 1918 roku Wydział II Informacyjny – jak wskazuje Robert Majzner – podlegał następującemu podziałowi:

II a – wywiad na Zachód;

II b – wywiad na Wschód;

- studium armii obcych i ich literatury wojskowej na wschodzie, attache wojskowi;
- służba wywiadowcza na Wschodzie;
- służba armii obcych na Wschodzie, studium polskich oddziałów na Wschodzie;

II c – kontrwywiad;

II d – informowanie kompetentnych władz o ważnych problemach wojskowych i politycznych ościennych państw²²⁴.

W wyniku kolejnej reorganizacji Wydział Informacyjny otrzymał numer VI i stanowił jeden z ówczesnych dziesięciu Oddziałów. Składał się wówczas z następujących komórek:

- Sekcja specjalnych przeznaczeń;
- Sekcja spraw organizacyjnych i szyfrów;
- Sekcja spraw Wschodu;
- Sekcja spraw Zachodu i attache wojskowych;
- Sekcja spraw politycznych;
- Sekcja spraw wojskowo-policyjnych;
- Sekcja adiutantury;

²²³ R. Majzner, *Polski wywiad wojskowy wobec polityki III Rzeszy 1933-1939. Militarne aspekty polityki III Rzeszy w świetle analiz Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego*, Toruń 2009, s. 14.

²²⁴ *Ibidem*, s. 14-15.

- Oddział Wywiadowczy;
- Biuro Prasowe;
- Oficer łącznikowy z Ministerstwem Spraw Zewnętrznych;
- Oficer łącznikowy z żandarmerią Wojska Polskiego²²⁵.

Na mocy rozkazu z 13 lutego 1919 r. Sztab Generalny Wojska Polskiego zaczął używać w korespondencji nagłówek Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego. Ponadto w wyniku wojny polsko – bolszewickiej²²⁶ nastąpił szczegółowy rozdział kompetencji pomiędzy Ministerstwem Spraw Wojskowych a Naczelnym Dowództwem Wojska Polskiego. Dowództwu Naczelnemu WP podlegały wszystkie formacje położone na obszarze wojennym, a Ministerstwu Spraw Wojskowych – wszystkie pozostałe jednostki wojskowe.

Wówczas struktura organizacyjna Oddziału VI – Informacyjnego, podlegającego Naczelnemu Dowództwu WP przedstawiała się następująco:

- Sekcja I – wojskowo – dyplomatyczna;
- Sekcja II – sprawy Zachodu;
- Sekcja III – sprawy Wschodu;
- Sekcja IV – polityczna;
- Sekcja V – policyjno – wojskowa (cenzura depeš i listów);
- Sekcja VI – biuro wywiadowcze;
- Sekcja VII – biuro prasowe i redakcja „Żołnierza Polskiego”;
- Sekcja VIII – adiutantura²²⁷.

Od 11 maja 1919 roku Oddział VI, w wyniku powtórnej reorganizacji Sztabu Generalnego znalazł się w układzie organizacyjnym na drugiej pozycji i przyjął nazwę Oddziału II.

W trakcie wojny polsko - bolszewickiej działalność tego Oddziału znacząco różniła się od funkcjonowania w warunkach pokojowych. Uwarunkowania te

²²⁵ T. Grabarczyk, *Struktura organizacyjna i metody działania bydgoskiej Ekspozytury polskiego wywiadu w latach 1930-1939*, Toruń 2002, s. 11.

²²⁶ Konflikt Rzeczypospolitej Polskiej z Rosją był spowodowany z jednej strony dążeniami bolszewików do rozprzestrzenienia rewolucji komunistycznej na zachód Europy, z drugiej natomiast – dążeniem Józefa Piłsudskiego do realizacji idei federacyjnej, zakładającej powstanie związku państwowego Polski, Litwy i Białorusi, połączonego sojuszem z niepodległą Ukrainą. A. Orzechowska, *Wojna polsko – bolszewicka 1919-1920 na forum sejmiku ustawodawczego Drugiej Rzeczypospolitej i jej wpływ na ustawodawstwo wojskowe*, „Rocznik Archiwalno – Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego” nr 3(32)/2010, s. 76.

²²⁷ R. Czarnecka, *Organizacja Sztabu...*, op. cit.

zasadniczo oddziaływały na podział personelu i rozmieszczenie placówek, nakierowanych wówczas głównie na wschód.

Infiltracja ze strony służb radzieckich miała bardzo istotne znaczenie dla polskiego kontrwywiadu. Dla służb sowieckich bardzo cenne były informacje nie tylko o stanie organizacyjnym wojska polskiego, ale również bardzo pożądana była wiedza o nastrojach społeczeństwa w stosunku do przemian jakie zaszły w Rosji. Meritum stanowił fakt, iż ewentualne zwycięstwo nad Polską mogłoby znacząco przyczynić się do urzeczywistnienia hasła „rewolucji światowej”.

Andrzej Krzak wskazuje na zasadnicze kierunki działalności wschodnich służb specjalnych:

- działania mające na celu pozyskiwanie informacji dotyczących sytuacji na froncie i zapleczu, stanu organizacyjnego i możliwości bojowych wojsk polskich;
- działania dywersyjne wobec społeczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem danych na temat opinii społecznej o państwie robotniczo-chłopskim.

Duże znaczenie dla kontrwywiadu wojskowego stanowiło rozpoznawanie i likwidacja zagrożeń ze strony ruchu komunistycznego, wykorzystywanego przez obce służby specjalne do prowadzenia działalności zagrażającej bezpieczeństwu państwa polskiego. Wymuszało to utrzymywanie w gotowości dużej ilości sił i środków służb bezpieczeństwa II RP. Równocześnie działania polskich organizacji komunistycznych dążyły do osiągnięcia celu, jakim było dokonanie przewrotu i obalenie porządku konstytucyjnego. Jednak metody stosowane przez komunistów odbiegały od obowiązujących norm prawnych a partia komunistyczna prowadząca legalną działalność polityczną uznawała, że zmiana systemu władzy w Polsce może nastąpić jedynie w wyniku rewolucji. Dlatego też obok oficjalnej działalności politycznej polskie organizacje komunistyczne na masową skalę prowadziły działalność o charakterze destrukcyjnym wobec państwa polskiego²²⁸.

Powyższy problem wiązał się z koniecznością włączenia do prac klasycznego kontrwywiadu działań w zakresie propagandy i dezinformacji.

²²⁸ A. Krzak, *Terrorystyczna i wywrotowa działalność organizacji komunistycznych w Polsce w latach 1921-1939*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” nr 2(2)2010, s. 60.

Toteż Wydział VI Propagandy Zewnętrznej – jak wskazuje Konrad Paduszek – wnosił zamęt i destrukcję w szeregi wroga, wskazując jednocześnie bezcelowość walki z armią polską²²⁹.

Ponadto rozbudowany radziecki aparat propagandowy mobilizował członków partii komunistycznej w Polsce do przeprowadzania masowych akcji antypolskich za granicą²³⁰.

Co więcej, jak utrzymuje Paweł Skubisz: w celu rozpracowania polskiej sieci wywiadowczej i kontrywiadowczej Sowietów powszechnie wykorzystywali przewerbowanych agentów oraz współpracowników wysyłanych do Polski z zadaniem podjęcia pracy w polskich instytucjach wywiadowczych²³¹.

Zawieszenie działań wojennych, jak i podpisanie traktatu pokojowego z Rosją²³² dały możliwość przystosowania polskich służb do działalności w warunkach pokojowych. Tym samym przystąpiono do reorganizacji struktur kontrywiadu.

Całokształt spraw leżących w kompetencjach Sztabu Generalnego, którego pierwszym szefem został Władysław Sikorski był realizowany w pięciu Oddziałach²³³.

Wywiad defensywny i ofensywny skupiony był w Oddziale II Informacyjnym obejmując – jak wskazuje Tomasz Gajownik – trzy wydziały:

Wydział I Organizacyjny – w jego skład weszły następujące referaty:

²²⁹ K. Paduszek., *Propaganda i dezinformacja jako narzędzie działania „dwójki”*. Spostrzeżenia dotyczące wojny polsko-bolszewickiej, [w:] *Polski wywiad...*, op.cit., red. P. Kołakowski, A. Peplowski, s. 42-43.

²³⁰ Bliższe omówienie tej kwestii można znaleźć w: A. Peplowski, *Wojna o tajemnice. W tajnej służbie Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1944*, Kraków 2011.

²³¹ P. Skubisz, *Wojska Pograniczne ZSRS na odcinku z Polską w świetle materiałów wywiadu II Rzeczypospolitej (1921-1939)*, Szczecin 2010, s. 67.

²³² Rokowania pokojowe polsko – sowieckie rozpoczęły się w sierpniu 1920 r. w Mińsku. Jesienią 1920 przeniesione zostały na neutralny grunt do Rygi. Najważniejsze decyzje w sprawie zawarcia pokoju Sejm Ustawodawczy podjął w październiku 1920 r. Ustawowa ratyfikacja preliminarium pokojowych i rozejmu przez Sejm RP nastąpiła 22 października 1920 r. na 177 posiedzeniu. A. Orzechowska, *Wojna polsko...*, op. cit. s. 30. W dniu 18 marca 1921 r. w Rydze podpisano Traktat Pokoju Między Polską a Rosją i Ukrainą. (Dz. U. 1921, nr 49 poz. 300). Traktat ryski ustalał wspólną granicę na linii Dżisna-Dok-szyce-Słucz-Ostróg-Zbrucz. Ponadto obie strony gwarantowały swobodę wyznaniową dla mniejszości polskiej po wschodniej stronie, a rosyjskiej i ukraińskiej po zachodniej stronie. W. Roszkowski, *Historia...*, op. cit., s. 28.

²³³ Całokształt spraw leżących w kompetencjach Sztabu Generalnego został rozdzielony między poszczególne Oddziały w sposób następujący: Oddział I Organizacyjny – zajmował się organizacją wojska, rezerwami, przygotowaniem mobilizacji i demobilizacji, dyslokacją oraz uzbrojeniem i wyposażeniem, Oddział II Informacyjny – organizował wywiad defensywny i ofensywny, Oddział III Operacyjny – opracowywał plany wyszkolenia sił zbrojnych i jego rezerw, ogólne regulaminy oraz instrukcje, kierował szkoleniem oficerów i prowadził całokształt spraw, związanych z podnoszeniem poziomu intelektualnego i fizycznego żołnierza, a także redagował prace wojskowo - historyczne, Oddział IV Zaopatrzenia i Komunikacji – zajmował się materialnym zaopatrzeniem armii, rozbudową sieci komunikacyjnej, przygotowaniem ruchu transportów i opisu terenu państw ościennych, Oddział V Personalny – opracowywał wytyczne dotyczących pragmatyki służbowej oficerów i szeregowych oraz prowadził sprawy personalnych generałów i oficerów Sztabu Generalnego. W. Włodarkiewicz, *Przed 17 września 1939 roku. Radzieckie zagrożenie Rzeczypospolitej w ocenach polskich naczelnych władz wojskowych 1921-1939*, Warszawa 2002, s. 25-26.

- organizacyjny (organizacja krajowych i zagranicznych placówek wywiadowczych);
- wyszkolenia (prowadzenie studiów nad metodami, środkami i efektami pracy w służbie wywiadowczej);
- personalny (ewidencja personelu, propozycje obstawy stanowisk);
- finansowy (ustalanie sposobu wydatkowania sum z funduszu dyspozycyjnego oraz kontrola ich użycia);
- szyfrów własnych i korespondencji (rozsyłanie i kontrolowanie szyfrów);
- prasy obcej (działalność inspiracyjna wobec prasy zagranicznej);

Wydział II – Ewidencyjny – jego zadania obejmowały segregacje oraz opracowanie napływającego materiału oraz przesyłanie syntetycznych informacji czynnikom zwierzchnim.

Wydział III – Wywiadowczy – w jego skład weszły cztery referaty:

- Referat A – akcje dywersyjne, ewidencja baz operacyjnych, gromadzenie materiałów na potrzeby dywersji, pracownia chemiczno – badawcza, biuro paszportowe, fotograficzne;
- Referat B – szkolenie agentów, werbunek próbny kandydatów, ewidencja agentury;
- Referat C – ewidencja szpiegostwa państw obcych na terytorium Polski, stały nadzór obserwacyjny nad podejrzanymi, zabezpieczenie jednostek Wojska Polskiego oraz instytucji wojskowych, prowadzenie kontrwywiadu zaczepnego;
- Referat D – rozpracowywanie szyfrów wojskowych państw obcych, technika radiowywiadu i podsłuchu²³⁴.

Andrzej Pepłoński wskazuje na ówczesne kierunki działań służby kontrwywiadowczej, polegające na:

- śledzeniu i unieszkodliwianiu organizacji szpiegowskich i osób uprawiających szpiegostwo;
- wykrywaniu struktur i zamierzeń obcych wywiadów;

²³⁴ T. Gajownik, *Tajny front niewypowiedzianej wojny. Działalność polskiego wywiadu wojskowego na Litwie w latach 1921 – 1939*, Warszawa 2010, s. 44-45.

- gromadzeniu danych o osobach kierujących obcymi służbami wywiadowczymi oraz na temat agentów, konfidentów i wszelkich podejrzanych o prowadzenie szpiegostwa;
- prowadzeniu obserwacji i inwigilacji podejrzanych o szpiegostwo, prowadzenie akcji antypaństwowej i agitacji wywrotowej w wojsku, gromadząc fotografie podejrzanych, należące do nich rękopisy, wszelkie pisma, odezwy, a także druki i legitymacje wykorzystywane w działalności szpiegowskiej;
- śledzeniu ruchu granicznego;
- obserwowaniu agencji i towarzystw, które świadomie lub nieświadomie ułatwiały uprawianie szpiegostwa²³⁵.

Zwrócono równocześnie uwagę na konieczność istnienia biur terenowych nazwanych Ekspozyturami. Fundamentem ich powołania było zarządzenie Ministra Spraw Wojskowych z 12 sierpnia 1921 roku, na podstawie którego powstały pierwsze Ekspozytury Oddziału II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego:

- nr I w Wilnie;
- nr II w Gdańsku;
- nr III w Poznaniu²³⁶;
- nr IV w Krakowie;
- nr V we Lwowie;
- nr VI w Brześciu.

Działalność kontrwywiadowczą prowadziły także Samodzielne Referaty Informacyjne Dowództw Okręgu Korpusu²³⁷.

Kolejna reorganizacja doprowadziła do istotnego podziału Oddziału II na Wydział

²³⁵ A. Peplowski, *Kontrwywiad II...*, *op. cit.*, s. 16.

²³⁶ Z inicjatywy mjr Jana Żychonia Ekspozytura nr III przeniesiono w 1930 r. z Poznania do Bydgoszczy. Został on też pierwszym i jedynym szefem tej placówki. Pod jego kierownictwem Ekspozytura nr III odniosła szereg bardzo znaczących sukcesów. Jednym z nich była akcja „wózek” polegająca na przejmowaniu i kopiowaniu całości tajnej, wojskowej korespondencji niemieckiej przewożonej tranzytem przez terytorium Polski do Królewca. J. Zataj-Ross, *Na tajnym froncie. Walka służb wywiadowczych podczas II wojny światowej*, Bydgoszcz 2009, s. 12.

²³⁷ Siedziby SRI DOK znajdowały się przy dowództwach korpusów w następujących miastach: Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu I – Warszawa, Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu II – Lublin, Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu III – Grodno, Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu IV – Łódź, Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu V – Kraków, Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu VI – Lwów, Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu VII – Poznań, Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu VIII – Toruń, Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu IX – Brześć, Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Okręgu Korpusu X – Przemyśl, Samodzielny Referat Informacyjny Dowództwa Floty. A. Peplowski, *Kontrwywiad II...*, *op. cit.*, s. 18.

II a Wywiadowczy i Wydział II b Kontrwywiadowczy. Jak twierdzi Andrzej Misiuk, po raz pierwszy wówczas rozdzielono organizacyjnie wywiad ofensywny i defensywny co stanowiło zakończenie okresu, kiedy to traktowano wywiad i kontrwywiad jako jednolitą całość²³⁸.

Ówczesna struktura wewnętrzna Oddziału II przedstawiała się następująco:

Szef Oddziału II

Zastępca Szefa Oddziału II;

Wydział I – Organizacyjny;

- Referat Organizacyjno-Mobilizacyjny;
- Referat Personalny;
- Referat Szyfrów Własnych;
- Referat Budżetowy;

Wydział II a – Wywiadowczy;

- Referat „Wschód”;
- Referat „Zachód”;
- Referat Techniczny;
- Referat Radiowywiadowczy;

Wydział II b – Kontrwywiadowczy;

- Referat Narodowościowy;
- Referat Kontrwywiadowczy;
- Referat Ochrony;
- Referat Inspiracyjny;
- Referat Organizacyjny;

Wydział III – Studiów;

- Referat „Rosja”;
- Referat „Niemcy”;
- Referat Organizacyjno-Ewidencyjny;

Wydział IV – Traktatowy;

- Referat Ligi Narodów;
- Referat Tranzytowy;

Samodzielny Referat Ogólny;

²³⁸ A. Misiuk, *Slużby...*, op. cit., s. 34.

Kancelaria²³⁹.

W odniesieniu do powyższej struktury organizacyjnej należy podkreślić, iż nastąpiło scentralizowanie ogniw wywiadowczych i kontrwywiadowczych w ramach tegoż samego Wydziału, a tym samym Wydział II był jedyną wojskową i ogólnopaństwową służbą specjalną.

Jednolitość kierownictwa organów informacyjnych miała być zapewniona poprzez podporządkowanie Wydziału II b szefowi Wydziału II a²⁴⁰.

Z całym przekonaniem można uznać, iż w Oddziale II skumulowane zostały zarówno działania z zakresu zdobywania informacji z obcych terytoriów jak i obronne działania wewnętrzne, a to jak wymienia Leszek Gondek:

- ewidencjonowanie, studiowanie, kompilowanie wszelkich uzyskanych wiadomości oraz ich redakcja i odpowiednie zestawienie w formy komunikatów, opracowań itd.;
- prowadzenie kontrwywiadu oraz wszechstronne zabezpieczanie tajemnicy państwowej i wojskowej;
- realizowanie zasad obronnych Państwa polskiego – poprzez ofensywne działania dywersyjne;
- prowadzenie szeroko pojętych spraw związanych z zewnętrzną reprezentacją Wojska Polskiego²⁴¹.

Wyodrębniono cztery kategorie podziału państw będących w centrum zainteresowania polskich służb wywiadowczych. Jak twierdzi A. Misiuk nastąpiło to w celu uproszczenia i zwiększenia skuteczności pracy. Podział ten dzielił państwa na:

- graniczące z Polską, należące do państw wrogich lub sprzymierzonych;
- graniczące z sąsiadem Polski i w razie konfliktu mogące wpływać na układ sił w pozytywnym lub negatywnym kierunku;
- nie graniczące pośrednio lub bezpośrednio, natomiast mogące mieć wpływ na ogólny bieg wypadków międzynarodowych;
- państwa niebudzące zainteresowania²⁴².

Działania kontrwywiadowcze nałożone na Wydział II b obejmowały:

- badanie spraw narodowościowych;

²³⁹ R. Majzner, *Polski wywiad...*, *op. cit.*, s. 23.

²⁴⁰ H. Cwiąg, *Zagrożenie bezpieczeństwa...*, *op. cit.*, s. 68.

²⁴¹ L. Gondek, *Wywiad polski w Trzeciej Rzeszy 1934-1939. Zarys struktury, taktyki i efektów obronnego działania wywiadu polskiego w Niemczech hitlerowskich*, Gdańsk 1975, s. 28.

²⁴² A. Misiuk, *Służby...*, *op. cit.*, s. 32.

- zwalczanie dywersji, szpiegostwa, wykonywanie ekspertyz w sprawach szpiegowskich;
- ochronę tajemnicy w wojsku i opracowywanie odpowiednich instrukcji;
- kontrolę zabezpieczenia ochrony tajemnicy;
- współpracę z innymi organami w powyższej problematyce;
- prowadzenie studiów nad pracami wywiadów obcych;
- ogólne zabezpieczenie funkcjonowania Wydziału²⁴³.

Działania kontrwywiadowcze strictly operacyjne nakazywały:

- obserwację osób i instytucji, które mogły zostać wykorzystane do działalności szpiegowskiej;
- perlustrację korespondencji²⁴⁴;
- podsłuch telefoniczny i telegraficzny;
- kontrola ruchu (przemieszczania) się ludności, ze szczególnym uwzględnieniem cudzoziemców i mniejszości narodowych;
- wywiady, opinie i inne działania weryfikujące tożsamość osób;
- rozmowy i przesłuchania²⁴⁵.

H. Ćwięk określa wytyczne opracowane w celu zwalczania wpływów obcych wywiadów polegające na wykonywaniu takich zadań, jak:

- rozpoznanie nieprzyjacielskich organów służby wywiadowczej;
- systematyczne gromadzenie informacji o wszystkich aspektach służb specjalnych przeciwnika;
- inwigilacja osób zaangażowanych w działalność szpiegowską w kraju i poza jej granicami;
- usprawnienie organizacji ochrony granic i granicznych punktów przejściowych;
- ochrona tajemnicy służbowej w instytucjach wojskowych;

²⁴³ A. Krzak, *Kontrwywiad...*, *op. cit.*, s. 55.

²⁴⁴ Perlustracja korespondencji w jednostkach wojskowych prowadzona była na masową skalę, obejmując głównie osoby podejrzane o działalność szpiegowską i komunistyczną lub inną zagrażającą bezpieczeństwu państwa. W szczególności zwracano uwagę na: kim były osoby wysyłające listy, jaki był ich stan rodzinny, dokładny adres nadawcy (lub odbiorcy), czy korespondowali z obywatelami państw ościennych (przede wszystkim ZSRR i Niemiec), czy w listach ujawniali informacje związane ze służbą wojskową, czy wyrażali chęć wyjazdu, np. do ZSRR (lub przyjazdu do Polski), jaki był stosunek (nadawców i adresatów) do państwa radzieckiego, jakiej byli narodowości i wyznania religijnego (nadawca i adresat). A. Krzak, *Metody...*, *op. cit.*, s. 335-336.

²⁴⁵ *Ibidem*.

- uzgadnianie działań kontrwywiadowczych organów Sztabu Generalnego z organami zajmującymi się tego typu problematyką w ministerstwach: spraw wewnętrznych, spraw wojskowych i spraw zagranicznych oraz sztabach poszczególnych dowództw²⁴⁶.

Istotnym elementem był dobór kadr do organów Wydziału II. Opierał się on na wnikliwym procesie kwalifikacyjnym polegającym na egzaminowaniu kandydatów w zakresie:

- przedmiotów ogólnowojskowych i regulaminów;
- języków obcych;
- testów psychotechnicznych²⁴⁷.

W tym kontekście należy zaznaczyć, iż odrębną grupę stanowiły osoby pozyskiwane w celu uprawiania działalności szpiegowskiej. Posiadały one bardzo zróżnicowane wykształcenie i wywodziły się z wszystkich warstw społecznych. Na tej podstawie dzielono ich na grupę wyższego i niższego stopnia.

Szpiegdy wyższego stopnia, zwani szpiegami honorowymi, rekrutowali się spośród przedstawicieli dyplomatycznych, konsulatów, sztabów armii, sfer wielkiego przemysłu, arystokracji itp. Ze względu na koneksje polityczne oraz wobec zachowania wszelkich zewnętrznych form towarzyskich ich działalność była trudna do wykrycia.

Szpiegdy niższego stopnia rekrutowali się spośród szeregowego personelu ambasad, poselstw, konsulatów i misji zagranicznych, handlarzy, hotelarzy, artystów kabaletowych czy prostytutek²⁴⁸.

Istotnym elementem zapewniającym utrzymanie bezpieczeństwa państwa była współpraca Oddziału II z organami Policji, Straży Granicznej i Korpusu Ochrony Pogranicza.

Współdziałanie to polegało na:

- wzajemnym przekazywaniu sobie informacji i wyników wywiadu mających wpływ na kształtowanie stanu bezpieczeństwa;

²⁴⁶ H. Ćwięk, *Obrona Śląska...*, *op. cit.*, s. 49.

²⁴⁷ Ponadto dobór do organów kontrwywiadu opierał się o szczegółowy proces kwalifikacyjny oraz specjalistyczne szkolenie w ramach kursów informacyjno-wywiadowczych. Kładziono nacisk na wykształcenie, znajomość języków obcych, cechy charakteru niezbędne do realizacji specyficznych zadań oficera służb specjalnych, nienaganną postawę obywatelską, niekaralność oraz odpowiednie poglądy polityczne. Oficer kontrwywiadu nie mógł być członkiem partii politycznych i innych organizacji ani posiadać jakichkolwiek związków z organizacjami o charakterze lewicowym. A. Krzak, *Kontrwywiad wojskowy...*, *op. cit.*, s. 64-65.

²⁴⁸ Litwiński R., *Druga Rzeczpospolita wobec zagrożenia szpiegostwem ze strony państw ościennych na przykładzie ZSRR*, [w:] *Szpiegostwo, wywiad, państwo*, red. C. Taracha, Lublin 2009, s. 181.

- dochodzeniu przestępstw i porozumieniu ze sobą, ewentualnie na wspólnym dochodzeniu i likwidacji działalności przestępczej;
- wzajemnej pomocy przy poszukiwaniach, pościgach i obławach;
- udzielanej wzajemnej pomocy w innych, ważnych, niecierpiących zwłoki wypadkach²⁴⁹.

Uściślając, zadaniem Policji, jak wskazuje A. Peplowski, było:

- przeprowadzanie wywiadów na osobach będących w zainteresowaniu służb wojskowych;
- zarządzanie obserwacji lub inwigilacji wobec osób wskazanych przez Oddział II i jego ekspozytury lub Samodzielne Referaty Informacyjne przy Dowództwach Okręgu Korpusu;
- prowadzenie obserwacji lub dozoru policyjnego wojskowych w czasie ich pobytu na terenie kraju (na żądanie Oddziału II);
- powiadamianie właściwych Samodzielnych Referatów Informacyjnych przy Dowództwach Okręgu Korpusu o każdym ujawnionym przypadku szpiegostwa wojskowego;
- oddawanie w wyjątkowo ważnych przypadkach, na każdorazowe odpowiednio umotywowane żądanie, wywiadowców policyjnych, agentów, funkcjonariuszy policyjnych do wykonywania specjalnego lub poufnego zadania w granicach państwa;
- zaopatrywanie Oddziału II, jego ekspozytur oraz Samodzielnych Referatów Informacyjnych przy Dowództwach Okręgu Korpusu, w materiały ewidencyjne i inwigilacyjne dotyczące „tak wypadków szpiegostwa, zdrady stanu, agitacji przeciwpaństwowej i przewrotowej, jak również bezpieczeństwa ogólnego i informacji politycznych”;
- dostarczanie organom wojskowym wszelkich zakwestionowanych dokumentów państw obcych, pism, książek, pozbawionych debietu w Polsce, które zawierały dane dotyczące życia ekonomicznego, zwłaszcza ZSRR i Ukrainy²⁵⁰.

Natomiast współpraca Straży Granicznej z kontrwywiadem opierała się głównie na:

- rozpoznawaniu organizacji i działalności obcych wywiadów w rejonie granicy;

²⁴⁹ H. Skrzeczowski, *Współdziałanie wojskowych służb informacyjnych z Policją Państwową w II Rzeczypospolitej*, Toruń 2003, s. 193.

²⁵⁰ A. Peplowski, *Kontrwywiad II...*, *op. cit.*, s. 70.

- uczestniczeniu w rozpracowywaniu afer szpiegowskich w pasie granicznym;
- prowadzeniu obserwacji nielegalnego ruchu granicznego;
- zbieraniu danych o sytuacji politycznej i narodowościowej na pograniczu;
- poszukiwaniu informacji o całokształcie życia państwowego, politycznego i społecznego po drugiej stronie granicy ze szczególnym uwzględnieniem osób i instytucji, które mogły współpracować z wywiadem przygranicznym przeciwnika²⁵¹.

Po przejęciu władzy przez Hitlera nastąpił wzrost aktywności niemieckich służb specjalnych. Dążyły one do pozyskiwania osób mających duże możliwości działań. Abwehra wykorzystywała wśród ludności polskiej najczęściej jednostki z różnego powodu podatne charakterologicznie, skorumpowane, często mające w drzewie genealogicznym ślady pochodzenia niemieckiego²⁵².

Nadto na terenie Rosji powstawały podwaliny niemieckiej potęgi militarnej. Na jej obszarze Niemcy pozyskiwały wiedzę taktyczną, kształciły wykwalifikowaną kadrę specjalistów, tworzyły nowoczesne programy szkoleń. Strona niemiecka zabiegała o to, by Armia Czerwona zapewniła jej bazy wojskowe nadające się do prowadzenia doświadczeń z wojskami lotniczymi, pancernymi i gazami bojowymi, swobodę w przeprowadzaniu prób technicznych z różnymi rodzajami broni i możliwość wzajemnej wymiany doświadczeń oraz informacji. Rosjanie otrzymywali w zamian finansowe wynagrodzenie za wynajmowanie baz oraz dostęp do wyników doświadczeń technicznych, teoretycznych i taktycznych²⁵³. Również bardzo istotnym elementem współpracy między Reichswehrą i Armią Czerwoną była wymiana informacji między sztabowych o armii polskiej.

Dane zdobywane przez Oddział II, oraz analizy dotyczące polityki obu sąsiadów wobec Polski, ich współpracy, stanu przemysłu wojennego, uzbrojenia, dyslokacji wojsk, przebiegu manewrów i ćwiczeń, a nawet szkolenia wskazywały na nieuniknioną agresję.

W 1937 roku w ramach Oddziału II utworzono wydział planowania, którego zadaniem było zorganizowanie sieci wywiadowczej, kontrwywiadowczej oraz dywersji na wypadek wojny. W ramach służby informacyjno-wywiadowczej na stopie wojennej

²⁵¹ *Ibidem*, s. 90.

²⁵² H. Cwięk, *W tajnej służbie II Rzeczypospolitej. Wywiad polski wobec Niemiec w latach 1918-1939*, Częstochowa 2009, s. 145.

²⁵³ H. Cwięk, *Rotmistrz Sosnowski ...*, *op. cit.*, s. 69-70.

miały wchodzić, zgodnie z planem mobilizacyjnym, następujące organa, z których większość miała swoje odpowiedniki w okresie pokojowym:

- Centrala Służby Informacyjno-Wywiadowczej (Oddział II Naczelnego Wodza);
- attachaty wojskowe;
- oddziały II sztabów dowództw operacyjnych;
- organa wywiadu zaczepnego, tj. ekspozytury Oddziału II i placówki wywiadowcze za granicą;
- organa kontrwywiadu, tj. Samodzielne Referaty Informacyjne przy Dowództwach Okręgów Korpusu i Dowództwie Floty, a także ich placówki,
- Biuro Cenzury Pocztovej;
- organa terenowe radiowywiadu i łączności Oddziału II;
- komórki dywersyjne²⁵⁴.

Lecz przygotowania wojenne służby informacyjno-wywiadowczej przebiegały nierównomiernie. Wiosną 1939 roku wiele organów było w stadium przygotowawczym, a niektóre pozostały w takim samym stanie do wybuchu wojny. Miały miejsce duże opóźnienia w opracowaniu podstawowych wytycznych mobilizacyjnych. Niektóre przygotowania wojenne realizowano zbyt późno, inne zaś nie wyszły poza sferę założeń.

Należy jednak stwierdzić, iż zdecydowana większość informacji była wykorzystywana przez najwyższe czynniki wojskowe przy analizowaniu spodziewanych wariantów wojny z obu najgroźniejszymi sąsiadami. Pomimo spóźnionych prac nad planem zachodnim studia i plany operacyjne, powstające przed agresją, opierały się w poważnym stopniu na danych uzyskiwanych przez Oddział II, których ilość była wprost proporcjonalna do narastania remilitaryzacji państw sąsiednich.

Rozpatrując problem zasadności funkcjonowania służb specjalnych w dwudziestoleciu międzywojennym, można twierdzić, iż to słabość państwa była tym wyznacznikiem, który uzasadniał rozwój służb informacyjno – wywiadowczych.

Jednakże w literaturze przedmiotu nader często spotkać można opinie świadczące o upolitycznieniu ówczesnych służb. Dla lepszego zobrazowania tych powiązań warto przytoczyć kilka interesujących opinii podnoszących ten problem.

²⁵⁴ *Ibidem*, s. 231.

Przemysław Olstowski: *oddział II Sztabu Głównego Wojska Polskiego stanowił jedyną ogólnopaństwową służbę informacyjno – wywiadowczą kompetentną w zakresie wywiadu i kontrwywiadu. (...) Uprawnienia w zakresie uzyskiwania strategicznych dla państwa informacji jak i profesjonalnej oceny i analizy tychże powodowały, iż nader często korzystano z opinii Oddziału II w kwestiach dotyczących spraw gospodarczych związanych z obcym kapitałem jak i w obszarze polityki wewnętrznej. (...) Dochodziło do przenikania kadr kontrwywiadu do kluczowych instytucji i posiadania sporego, niczym nieuzasadnionego wpływu na wiele spraw państwowych*²⁵⁵.

Agnieszka Orzechowska: *regulacje prawne dotyczące armii i jej potrzeb były ściśle powiązane z całokształtem polityki wewnętrznej państwa oraz zapatrywaniem się władz Rzeczypospolitej na sprawy wojska*²⁵⁶.

Andrzej Żebrowski, Marek Żmigrodzki i Julian Babula: *pomimo, iż Oddział II wchodząc w skład Sztabu Głównego posiadał taką samą pozycję jak pozostałe komórki tej instytucji to wpływy jego i oddziaływania tak i w siłach zbrojnych, jak i w skali całego państwa były znacznie większe. (...) Oddział II był oceniany w wyższych kategoriach państwowych i prawnych co wynikało ze specyfiki i charakteru wykonywanych zadań które na wielu płaszczyznach przyczyniały się do wzmocnienia pozycji rządu i utrzymywania panujących stosunków*²⁵⁷.

Roger Faligot i Remi Kauffer: *oddział II stał się główną podporą grupy rządzącej poprzez nadzorowanie stronnictw opozycyjnych, zwłaszcza lewicowych, oraz mniejszości narodowych*²⁵⁸.

Należy pamiętać o tym, iż w przeciwieństwie do wielu innych krajów przyjęto w Polsce zasadę, iż cała, zarówno zewnętrzna, jak i wewnętrzna służba informacyjna winna być skupiona w jednej instytucji i podlegać jednemu ośrodkowi dyspozycyjnemu. Oddział II Sztabu Głównego WP był więc jedynym informatorem polskiego dowództwa wojskowego i rządu. On właśnie dostarczać miał czynnikom rządowym materiałów informacyjnych niezbędnych do podejmowania ważnych decyzji. W tym

²⁵⁵ P. Olstowski, *Oddział II Sztabu Generalnego. Stan badań i potrzeby dalszych prac badawczych nad dziejami służby informacyjno – wywiadowczej Wojska Polskiego w latach 1918-1945* [w:] *Polski wywiad..., op. cit.*, red. P. Kołakowski, A. Peplowski, s. 42-43.

²⁵⁶ A. Orzechowska, *Polskie ustawodawstwo wojskowe w świetle akt Grupy Zespołów Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych z lat 1926 – 1939*, „Rocznik Archiwalno – Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego” 3(32)/2010, s. 52.

²⁵⁷ A. Żebrowski, M. Żmigrodzki, J. Babula, *Rola służb specjalnych w siłach zbrojnych. Wywiad i kontrwywiad*, Kraków 1999, s. 146.

²⁵⁸ R. Faligot, R. Kauffer, *Służby specjalne. Historia wywiadu i kontrwywiadu na świecie*, Warszawa 1999, s. 12.

kontekście można uznać, że stanowił główną podporę grupy rządzącej i przenikał do różnych resortów aparatu państwowego.

Odbiorcami opracowań i analiz Oddziału II były przede wszystkim: Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych, Ministerstwo Spraw Wojskowych, poszczególne oddziały Sztabu Generalnego WP. Na podstawie informacji wywiadu były formułowane oceny stanu bezpieczeństwa państwa przez Komitet Obrony Państwa oraz podczas narad na najwyższym szczeblu z udziałem prezydenta RP. Rola Oddziału II sprowadzała się do zdobywania i analizowania informacji oraz sporządzania ocen uwzględniających zapotrzebowanie władz wojskowych i politycznych²⁵⁹.

Decydujące znaczenie miało nie tylko zapewnienie stałego dopływu niezbędnych informacji, natury politycznej, gospodarczej i wojskowej, ale także ich wnikliwe analizowanie oraz trafne wykorzystanie.

3. Wojskowe służby specjalne PRL

Budowa struktur wewnętrznych²⁶⁰ jak i system prawny²⁶¹, realizowany w Polsce od połowy 1944 roku kierował się całkiem innymi wyznacznikami opierając się na nowych fundamentach, znacznie innych od tych, którymi posługiwano się w II Rzeczypospolitej.

Eugeniusz Duraczyński pisze: *klęska Trzeciej Rzeszy mogła satysfakcjonować – i rzeczywiście satysfakcjonowała – chyba wszystkich Polaków. Większość poraził jednak sukces ZSRR, a raczej jego rozmiary; ta większość swoje nadzieje wiązała z Zachodem. Walka z nowym systemem władzy – poza nieuchronnymi ofiarami – nie rokowała sukcesu. Emigracja była dostępna dla stosunkowo nielicznych i nie*

²⁵⁹ A. Peplowski, *Wywiad...*, op.cit., s. 62

²⁶⁰ G. Górski określa: *władze administracyjne PRL do 1956 roku były w pełni – całkowicie i bezpośrednio – zależne od odpowiednich struktur sowieckich, przez co zapewniona była pełna kontrola wszystkich obszarów polskiego życia państwowego*. G. Górski, *Wokół genezy PRL*, Lublin 2004, s. 21

²⁶¹ Powstające akty prawne miały gwarantować skuteczne sprawowanie władzy oraz dawać możliwość skutecznej rozprawy z przeciwnikiem politycznym, domniemanym czy rzeczywistym. W styczniu 1946 r. zdecydowano o konieczności powołania Wojskowych Sądów Rejonowych. Istniejące w latach 1946-1955 w siedemnastu miastach wojewódzkich sądy te sprawowały swoją władzę nie tylko wobec żołnierzy, funkcjonariuszy UB, MO i służby więziennej, ale także w stosunku do osób cywilnych. K. Szwaagrzyk, J. Żaryn, *O karach śmierci w latach 1944-1956*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” nr 11(22)/ 2002, s. 8.

Analizując przepisy wydane przez władzę komunistyczną w Polsce w latach 1944-1956, trzeba uwzględnić specyfikę ówczesnego państwa polskiego. Specyfika ta polegała przede wszystkim na niesuwerenności państwa i narzuceniu społeczeństwu wrogiego ustroju. Obie te cechy wpłynęły w sposób istotny na katalog dóbr chronionych przepisami określającymi przestępstwa przeciwko państwu. Również czyny skierowane przeciw ZSRR wprowadzone zostały do katalogu przestępstw przeciwko Polsce Ludowej dając możliwość walki z osobami podważającymi zależność Polski od Związku Radzieckiego. P. Kładoczny, *Ograniczenia wolności wypowiedzi na tle polityki karnej czasów stalinowskich*, [w:] *Aparat represji wobec inteligencji w latach 1945-1956*, red. R. Habielski, D. Rafalska, Warszawa 2010, s. 198.

zapewniała dającego się przewidzieć w czasie powrotu do Polski wolnej i suwerennej. Można natomiast było pogodzić się z faktami dokonanymi w państwie zależnym od Moskwy, pozbawionym wielu atrybutów suwerenności, zdominowanym przez komunistów i uczestniczyć w odbudowie kraju oraz chcąc nie chcąc, w tworzeniu systemu, który wiele lat później nazywano realnym socjalizmem²⁶².

W podobnym brzmieniu wypowiadają się Błażej Brzostek i Marcin Zaremba: oto w PRL stanęły naprzeciw siebie „społeczeństwo” i „władza”, byty o przeciwstawnych interesach i obcych sobie systemach wartości²⁶³.

Wskazać jednak trzeba, iż w konfrontacji tej istotną rolę pełnić miała armia, gdyż zgodnie z leninowską wizją, przekształconą w doktrynę, w państwach dyktatury proletariatu armia miała być zbrojnym instrumentem w walce o władzę i ochraniać rewolucyjne zdobycze, a ściślej – służyć interesom klasy robotniczej i jej sojuszników²⁶⁴.

Z powyższego wynika, iż armia była utożsamiana z nośnikiem idei rewolucyjnej. W swym orężu miała posiadać świadomość polityczną oraz wolę walki o Polskę Ludową²⁶⁵. Koniecznym, więc było utworzenie jednostek Wojska Polskiego walczących u boku Armii Czerwonej o Polskę wolną i ludową.

Miejscem przeznaczonym do formowania 1 Dywizji Piechoty im. T. Kościuszki stał się obóz wojskowy w Sielcach. Tym samym radzieckie wojskowe komendy uzupełnień zaczęły tam kierować Polaków przebywających na terenie ZSRR²⁶⁶.

Od samego początku w szeregach wojska położono nacisk na pracę polityczno – wychowawczą, czego wynikiem stało się opracowanie Tymczasowego statusu pracy oświatowo-wychowawczej 1 Dywizji, który zawierał wytyczne takie jak:

- wychowanie całego składu osobowego dywizji w duchu zbrojnej walki Polaków, ramię w ramię z Armią Radziecką, przeciwko okupantowi

²⁶² E. Duraczyński, *Polska 1939-1945. Dzieje polityczne*, Warszawa 1999, s. 598.

²⁶³ B. Brzostek, M. Zaremba, *Polska 1956-1976. W poszukiwaniu paradygmatu*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2(10)/2006, s. 90.

²⁶⁴ J. Poksiński „TUN” *Tatar-Utnik-Nowicki: Represje wobec oficerów Wojska Polskiego w latach 1949-1956*, Warszawa 1992, s. 6.

²⁶⁵ W całym okresie powojennym Wojsko Polskie było angażowane do wielu akcji propagandowych, społeczno – politycznych oraz gospodarczych. Miało to świadczyć o jedności wojska z narodem, o jego służebnej roli wobec społeczeństwa oraz aktywnym udziale w „umacnianiu budownictwa socjalizmu”, P. Piotrowski, *Jak Wojsko Polskie budowało socjalizm*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 2(13)/2002 s. 41.

²⁶⁶ W. Romanowski, *Organizacja i działalność aparatu mobilizacyjnego LWP w latach 1943—1945 w świetle źródeł archiwalnych*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 1/1969, s. 45.

hitlerowskiemu, o odzyskanie suwerennych praw, niepodległości państwa polskiego i stworzenie w wolnej Polsce ustroju parlamentarno-demokratycznego;

- wychowywanie oficerów, podoficerów i żołnierzy dywizji w duchu najlepszych tradycji historycznych walki narodu polskiego z najeźdźcą niemieckim, w duchu wierności narodowi polskiemu, przysiędze wojskowej i swemu sztan-darowi;
- utwierdzenie każdego żołnierza i dowódcy w przekonaniu, że tylko w sojuszu z ZSRR można rozgromić niemieckich zaborców i wyzwolić Polskę;
- wpajanie uczuć przyjaźni do narodu rosyjskiego i innych narodów miłujących wolność;
- popularyzowanie walki bohaterskiej Armii Radzieckiej przeciwko zaborcom niemieckim oraz sukcesów kulturalnego i gospodarczego budownictwa w ZSRR;
- tłumaczenie zadań Związku Patriotów Polskich w ZSRR i wychowywanie od-danych mu kadr²⁶⁷.

Równorzędnie na szeroką skalę propagowano wolę przeciwstawienia się londyńskim strukturom, Państwu Podziemnemu oraz Armii Krajowej.

Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego²⁶⁸ głosił: *rząd w Londynie jego delegatura w kraju jest samozwańczą, władzą nielegalną. Opiera się na faszystowskiej konstytucji z kwietnia 1935 r. (...) Rząd ten hamował walkę z okupantem hitlerowskim swą awanturniczą polityką pchał Polskę ku nowej katastrofie*²⁶⁹.

Tymczasem masowy napływ ochotników Polaków ze wszystkich zakątków Związku Radzieckiego sprawił, iż, 10 sierpnia 1943 r. Państwowy Komitet Obrony ZSRR zezwolił na uformowanie Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR²⁷⁰.

21 lipca 1944 r. Krajowa Rada Narodowa²⁷¹ ogłosiła dekret o przyjęciu zwierzchnictwa nad Armią Polską w ZSRR i o scaleniu Armii Ludowej w kraju z

²⁶⁷ A. Żebrowski, M. Żmigrodzki, J. Babuła, *Rola służb...*, *op. cit.*, s. 102.

²⁶⁸ Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego powstał w Moskwie 21 lipca 1944 r. 22 lipca skierowano do narodu polskiego Manifest PKWN. Wezwano w nim wszystkich Polaków do walki z okupantem i podkreślono rolę Armii Czerwonej w wyzwoleniu Polski. Przyszły ustrój kraju miał się opierać na konstytucji marcowej 1921 r. Komitet uznał się za jedyną legalną władzę w Polsce. Manifest PKWN miał charakter propagandowo – dezinformacyjny. W. Roszkowski, *Historia Polski...*, *op. cit.*, s. 133.

²⁶⁹ J. Poksiński, „TUN”..., *op. cit.*, s. 11

²⁷⁰ I. Blum, *Z dziejów aparatu politycznego Wojska Polskiego*, Warszawa 1957, s. 45-46.

²⁷¹ Pod koniec 1943 r. Polska Partia Robotnicza podjęła próbę powołania własnej organizacji politycznej. W nocy z 31 grudnia 1943 r. na 1 stycznia 1944 r., w Warszawie powołano do życia Krajową Radę Narodową. Program KRN przewidywał utworzenie Rządu Tymczasowego, przeprowadzenie reformy rolnej i nacjonalizacji przemysłu, banków i transportu, uregulowania granicy wschodniej a także „przyjaźń i współpracę” ze Związkiem Radzieckim. W. Roszkowski, *Historia Polski...*, *op. cit.*, s. 128. Delegacja w składzie Edward

Armią Polską w ZSRR w jednolite Wojsko Polskie. Równocześnie stanowiła o utworzeniu Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego podporządkowanemu Armii Czerwonej²⁷².

Z mocy ustawy kontrolę cywilną nad Wojskiem Polskim sprawował Prezydent Krajowej Rady Narodowej jako najwyższy zwierzchnik sił zbrojnych²⁷³.

Powstawanie armii tożsame było z procesem tworzenia wojskowych służb specjalnych, które miały mieć znaczący wpływ w utrwalaniu nowego ustroju.

Rodowód wywiadu wojskowego PRL sięga połowy maja 1943 roku, gdy na terytorium ZSRR rozpoczęto formowanie 1 Dywizji Piechoty. Przy jej sztabie utworzono wówczas 1 kompanię rozpoznawczą.

Powołanie w pełni wyspecjalizowanego organu wywiadu wojskowego nastąpiło jednak dopiero 18 lipca 1945 roku. W ramach struktur Sztabu Generalnego WP powstał wówczas Oddział II Wywiadowczy.

Leszek Pawlikowicz przedstawia jego strukturę organizacyjną:

- Szefostwo. Z zastępcą szefa, dwoma doradcami, Sekretariatem, Kancelarią Ogólną, Archiwum i Biblioteką;
- Wydział I. Prowadził rozpoznanie wojskowe bliskiego zasięgu, tzw. Płytki wywiad;
- Wydział II. Prowadził pracę operacyjną w krajach kapitalistycznych. W jego skład wchodziły następujące sekcje:
 - Sekcja I – rozpoznanie RFN i Austrii;
 - Sekcja II – rozpoznanie Stanów Zjednoczonych;
 - Sekcja III – rozpoznanie Wielkiej Brytanii i jej bliskowschodnich kolonii;
 - Sekcja IV – rozpoznanie Francji, Belgii, Holandii i Szwajcarii;
 - Sekcja V – rozpoznanie Włoch i Jugosławii;
- Wydział III. Prowadził wywiad morski z pozycji nadbrzeżnych oraz statków marynarki handlowej, zapewniał rozpoznanie terytorium Szwecji i Danii;

Osóbka-Morawski (przewodniczący) oraz Marian Spychalski i Kazimierz Sidor, w czasie pierwszej rozmowy z Józefem Stalinem 19 maja 1944 roku oświadczyła: *przybyliśmy po to aby na terenie międzynarodowym wyjaśnić istotną sytuację naszego kraju, aby poinformować że rząd londyński nie jest reprezentantem naszego narodu, nie wyraża ani myśli politycznej, ani dążeń narodowych i że natomiast reprezentacją jest Krajowa Rada Narodowa, wyłoniona przez demokratyczne organizacje i stronnictwa polityczne w kraju. Przybyliśmy, aby nawiązać stosunki z rządami sojuszniczymi.* E. Duraczyński, *Polska 1939-1945...*, op. cit., s. 388.

²⁷² Zob. *Ustawa z dnia 21 lipca 1944 r. o przejęciu zwierzchnictwa nad Armią Polską w ZSRR i o scaleniu Armii Ludowej i Armii Polskiej w ZSRR, w jednolite Wojsko Polskie*, (Dz. U. 1944, Nr 1, poz. 2).

²⁷³ Zob. *Ustawa z dnia 11 września 1944 r. o kompetencji Przewodniczącego Krajowej Rady Narodowej*, (Dz. U. 1944, Nr 5, poz. 23).

- Wydział IV. Dokonywał analizy materiałów i sporządzał raporty oraz przewodniki wywiadowcze;
- Wydział V. Wytwarzał, instalował i obsługiwał urządzenia techniki operacyjnej;
- Wydział VI. Pełnił nadzór nad polskimi ataszatami wojskowymi w krajach „obozu socjalistycznego” i utrzymywał oficjalne kontakty z attache wojskowymi akredytowanymi w Warszawie;
- Wydział VII. Obsługiwał sprawy administracyjno-gospodarcze;
- Wydział VIII. Obsługiwał sprawy finansowe;
- Wydział IX. Obsługiwał sprawy personalne;
- Biuro Szyfrów;
- Kartoteka Personalna. Prowadziła ewidencję tajnych współpracowników Oddziału II oraz ewidencję biogramów tzw. ważnych osób w poszczególnych państwach kapitalistycznych;
- Rezerwa Personalna. Dysponowała oficerami bez aktualnego przydziału;
- Sekcja Specjalna. Prowadziła pracę agenturalno-operacyjną wśród personelu Oddziału II oraz zapewniała mu ochronę kontrwywiadowczą;
- Kurs Specjalny w Sulejówku²⁷⁴.

15 listopada 1951 r. Oddział II został przekształcony w Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Wówczas też wydziały przeniesiono do rangi oddziałów.

Pierwszym szefem Zarządu II był płk Igor J. Suchacki a jego zastępcą płk Fiodor T. Wiedmied.

Jak wskazuje Jan Larecki: *Zarząd II Sztabu Generalnego WP realizował zadania wojskowego wywiadu strategicznego i taktycznego (zbieranie, ocena i przekazywanie do zainteresowanych jednostek sztabowych wywiadowczych informacji wojskowych, politycznych, ekonomicznych i naukowych dotyczących całego bloku państw zachodnich i państw NATO oraz Afryki, Bliskiego i Dalekiego Wschodu) oraz przygotowywał specjalistów do prowadzenia wywiadu*²⁷⁵.

Sławomir Cenckiewicz tak postrzega działalność wywiadu wojskowego: *działania były wypadkową koncepcji władz Polski Ludowej i ich protektoratów w Moskwie. W ogólnym wymiarze działalność wywiadowcza Warszawy traktowana była w istocie*

²⁷⁴ L. Pawlikowicz, *Tajny front...*, op. cit., s. 48-49.

²⁷⁵ J. Larecki, *Wielki leksykon służb specjalnych świata*, Warszawa 2007, s. 757.

jako część „wywiadowni” sowieckiego imperium. Rzeczywisty internacjonalizm wyraża się w każdym konkretnym wysiłku i wykorzystaniu wszystkich istniejących na każdym odcinku możliwości w celu wzmocnienia Związku Radzieckiego, błędnym byłoby przeprowadzenie rozdziału między pracą wywiadowczą tylko w interesie Polski albo w interesie całego obozu antyimperialistycznego²⁷⁶.

Tak więc wywiad wojskowy nie był samodzielną służbą, niewątpliwie był on częścią składową GRU²⁷⁷. To na jej rzecz realizował zadania, to ona szkoliła polski personel i to ona miała decydujący głos w sprawie obsady kluczowych stanowisk. Warto przy tym podkreślić, że wywiady wszystkich państw członków Układu Warszawskiego były na mocy zawartych porozumień podległe pierwszemu zastępcy dowódcy Układu Warszawskiego, którym zawsze był radziecki oficer.

Ostateczną strukturę organizacyjną wywiadu LWP w latach 1981-1990 przedstawia Ewa Koj:

1) Pion polityczny

Utrzymywał kontakty z władzami partyjno-rządowymi PRL. Szef pionu parafował i podpisywał wszystkie rozkazy personalne, choć były to działania formalne na uprzednio przygotowanych i uzgodnionych dokumentach.

2) Pion operacyjny

Najważniejszy z punktu widzenia działań wywiadowczych, w jego skład wchodziły komórki wymienione niżej:

Oddział I (K) – Germańsko-skandynawski - zasadnicze kierunki działania: Europa Zachodnia – Niemcy, Austria, Szwajcaria, Skandynawia.

Oddział IV (P) – Zamorski - okresowo zwany angloamerykańskim, w latach siedemdziesiątych oznaczony jako „S”. Rozpracowywał wywiadowczo Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię oraz Indie, Chiny, Liban.

Oddział VIII (D) – Romański - odpowiedzialny za „kierunki”: Francja, Włochy, Belgia, Luksemburg, Algieria, Maroko.

Oddział XII Studiów Specjalnych - między innymi na podstawie akt sądowych o szpiegostwo opracowywał informacje o sposobie działania obcych wywiadów na terenie Polski, przygotowywał instrukcje podręczne dla pracy oficera operacyjnego.

²⁷⁶ S. Cenckiewicz, *Długie ramię Moskwy. Wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943-1991*, Poznań 2011, s. 103.

²⁷⁷ Гłавноје Развѣдывателноје Управленіе (GRU) Гłówny Zarząd Wywiadowczy ZSRR.

Oddział X (C) – Krajowy - jego celem było „pozyskanie” agentów, przerzut zwerbowanych agentów do państw zachodnich pozostających „w zainteresowaniu” Zarządu II, zdobywanie materiałów informacyjnych, operacyjnych i legalizacyjnych o potencjalnym przeciwniku na terenie kraju.

Oddział XIII (A) – Agenturalny Wywiad Operacyjny (AWO) - zwany był „wywiadem płytkim”. Powołany został na podstawie decyzji szefa Sztabu Generalnego WP gen. dyw. Wojciecha Jaruzelskiego, tworzony według wzoru i nazewnictwa przyjętego w państwach Układu Warszawskiego. Głównym zadaniem AWO było przygotowanie grup perspektywicznego działania na terytorium potencjalnego przeciwnika. Skład osobowy to osoby cywilne, podoficerowie i oficerowie rezerwy Wojska Polskiego, którzy po przejściu stosownych sprawdzeń i szkoleń stanowili rezerwę mobilizacyjną AWO na wypadek wojny.

Kartoteka Operacyjna - w ogólnym ujęciu „baza danych”.

Oddział III Atachatów Wojskowych (AW) - Koordynował oficjalną działalność attachatów, przygotowywał program wizyt delegacji Wojska Polskiego za granicą i wizyt delegacji wojskowych obcych państw w Polsce, przyjmował sprawozdania attachatów wojskowych z oficjalnych spotkań.

Jednostka Wojskowa 2000 - jej zadaniem było przygotowanie pracowników służby dyplomatycznej i wojska do zadań w przyszłej misji obserwacyjnej w Korei, później w Wietnamie.

Oddział Y - zajmował się pracą związaną z „pozyskiwaniem” i „plasowaniem” (przerzucaniem) za granicą i kierowaniem pracą wywiadowczą:

- a) „nielegalów” (obywateli polskich przeszkolonych i przygotowanych do działań przez wywiad wojskowy, przerzucanych za granicę „na obcych dokumentach”);
- b) tzw. NPW (obywateli polskich przygotowanych w pełnym zakresie jak „nielegalowie”, przerzucanych za granicę na własnych dokumentach personalnych);
- c) agentów (obywateli obcego państwa „pozyskanych” i przygotowanych do pracy na rzecz wywiadu PRL).

3) Pion informacyjny

Przeznaczony był do gromadzenia, przetwarzania i opracowywania informacji, m.in. w zakresie przygotowań wojennych „państw kapitalistycznych”, rozbudowy ich potencjału militarnego, stanu gotowości bojowej, przedsięwzięć polityczno-

wojskowych. Informację przekazywał dla kierownictwa partyjno-rządowego Ministerstwa Obrony Narodowej, Sztabu Generalnego, dowództw, sztabów i wojsk.

Oddział IX Studiów - zajmował się studiami strategii i operacji wojskowych NATO.

Oddział V Europejski - w jego „obszarze zainteresowań znajdowały się państwa zachodnioeuropejskie: RFN oraz Berlin Zachodni, Francja, Wielka Brytania, Dania, Belgia, Holandia, Norwegia, Szwecja, Finlandia, Austria, Szwajcaria, Włochy, Luksemburg, Grecja, Turcja, Hiszpania, Portugalia, Cypr, Islandia, Irlandia i Malta.

Oddział XI Zamorski - w jego obszarze działania znajdowały się państwa kapitalistyczne leżące poza obszarem Europy oraz strefy starć interesów politycznych mocarstw i bloków tych państw, tj. Stany Zjednoczone, państwa Bliskiego i Dalekiego Wschodu (głównie Chiny) i Azji Południowo-Wschodniej.

Oddział XVII Informacji Technicznej - w sferze zainteresowania oddziału znajdowała się technika i uzbrojenie państw kapitalistycznych oraz rozwój nauki i techniki w tych państwach w aspekcie zainteresowań militarnych.

Oddział XX Operacyjnego Przygotowania Terenu - zajmował się infrastrukturą wojskową, przemysłowo-zbrojeniową, komunikacyjną, cywilną o znaczeniu wojskowych i geografią wojenną państw zachodnioeuropejskich.

Oddział XXVII Dyżurnej Służby Informacyjnej - odpowiedzialny był za bieżące informowanie kierownictwa partyjno-rządowego, Ministerstwa Obrony Narodowej, Sztabu Generalnego, dowództw, sztabów i wojsk o ważniejszych przedsięwzięciach realizowanych w siłach zbrojnych NATO i w państwach kapitalistycznych, ewentualnych działaniach wojennych, zamachach stanu, podwyższeniu gotowości bojowej itp.

Wydział Spraw Polskich i Sojuszniczych - praca tej komórki polegała na planowaniu i organizowaniu spotkań bilateralnych szefów rządów i ich zastępców, spotkań wielostronnych, wymianie materiałów informacyjnych z rezydentami wywiadów wojskowych państw sojuszniczych, w szczególności attache ZSRR. W 1984 roku komórka otrzymała nazwę Wydziału Państw Socjalistycznych.

Wydział Informacji Audiowizualnej - opracowywał informacje audiowizualne dotyczące sił zbrojnych państw potencjalnego przeciwnika na potrzeby kierownictwa MON, wyższych sztabów i wojsk.

4) Pion rozpoznania wojskowego

Wydział Studiów - realizował w ramach pionu prace studyjne, naukowo-badawcze, wydawnicze i publicystyczne z zakresu rozpoznania wojskowego.

Wydział Działań Specjalnych - koordynował zadania jednostek do działań specjalnych.

Wydział Łączności - wykonywał zadania z zakresu planowania, nadzoru i realizacji zasadniczych przedsięwzięć łączności Zarządu II oraz koordynacji głównych zamierzeń dotyczących systemów łączności jednostek rozpoznawczych WP.

5) Pion organizacyjno-administracyjny

Oddział Techniczno-Zaopatrzeniowy - planował potrzeby finansowe na rzecz funkcjonowania techniki specjalnej, koordynował i ustalał właściwe proporcje i kierunki rozwoju techniki²⁷⁸.

Również w strukturze uformowanej 1 Dywizji Piechoty znajdował się Oddział Informacji, który stał się załącznikiem kontrwywiadu Wojska Polskiego.

W dniu 19 sierpnia 1943 roku dowódca 1 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR gen. Zygmunt Berling wydał pierwszy rozkaz organizacyjny. Władysław Tkaczew fakt ten wskazuje jako początek istnienia Wydziału Informacji 1 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR. 1 kwietnia 1944 roku organ ten przekształcił się w Wydział Informacji 1 Armii Polskiej w ZSRR²⁷⁹ (od 29 lipca 1944 roku 1 Armii Wojska Polskiego)²⁸⁰.

20 sierpnia 1944 r. wydany został rozkaz Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego o organizacji 2 Armii. Terenem organizacyjnym tej Armii była tak zwana „Polska Lubelska”²⁸¹. Organizację powierzono gen. dyw. Karolowi Świerczewskiemu²⁸².

²⁷⁸ E. Koj, *Zarząd II Sztabu Generalnego WP*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 12(83)/2007, s. 58.

²⁷⁹ Wydziałowi Informacji 1 Armii polskiej w ZSRR podlegały następujące Oddziały Informacji: 1 dywizji piechoty, 2 dywizji piechoty, 3 dywizji piechoty, 4 dywizji piechoty, 5 dywizji piechoty, 6 dywizji piechoty, 1 brygady pancernej, 1 brygady artylerii armat, 2 brygady artylerii haubic, 3 brygady artylerii haubic, 4 brygady artylerii przeciwpancernej, 5 brygady artylerii ciężkiej, 1 dywizji artylerii przeciwlotniczej, 1 brygady saperów, 1 brygady zaporowej, 1 korpusu pancernego. W. Tkaczew, *Powstanie i działalność organów Informacji Wojska Polskiego w latach 1943-1948. Kontrwywiad wojskowy*, Warszawa 1994, s. 10.

²⁸⁰ *Ibidem*, s. 10.

²⁸¹ Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego jako władza wykonawcza KRN rozpoczął urzędowanie w Lublinie 1 sierpnia 1944 r.

²⁸² I. Blum, *Z dziejów...*, *op. cit.*, s. 73.

Struktura organizacyjna Wydziału Informacji 2 Armii Wojska Polskiego²⁸³ była taka sama jak w Wydziale Informacji Armii Polskiej w ZSRR²⁸⁴.

Formowanie 2 Armii Wojska Polskiego wpłynęło na zwiększenie zasięgu działania organów informacji. Sytuacja ta umożliwiała przystąpienie do tworzenia właściwych struktur organizacyjnych.

10 września 1944 r. utworzono Zarząd Informacji Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego. Zakres jego struktur i zadań zbliżony był do odpowiednich ogniw radzieckiego kontrwywiadu wojskowego „SMIERSZ”²⁸⁵ oraz do radzieckich organów bezpieczeństwa państwowego: NKWD²⁸⁶ i NKGB²⁸⁷. Jak wskazuje Wiesław Charczuk kadra oficerska Informacji Wojskowej w całości rekrutowała się z funkcjonariuszy NKWD i „SMIERSZA”, *których aktywność tworzyła grunt do przejęcia władzy przez polskich komunistów, którzy działali na rzecz ZSRR*²⁸⁸.

Zarząd Informacji Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego w październiku 1944 r. został przekształcony w Kierownictwo Informacji Wojska Polskiego. Od 11 marca 1945 r. przyjął nazwę Głównego Zarządu Informacji Wojska Polskiego²⁸⁹.

Główny Zarząd Informacji miał w swojej strukturze:

- Kierownictwo (szef Głównego Zarządu Informacji i jego trzech zastępcy);

²⁸³ Wydziałowi Informacji 2 Armii Wojska Polskiego podlegały następujące Oddziały Informacji: 1 korpusu piechoty, 7 dywizji piechoty, 8 dywizji piechoty, 9 dywizji piechoty, 10 dywizji piechoty, 11 dywizji piechoty, 12 dywizji piechoty, 2 dywizji artylerii, 3 dywizji artylerii przeciwlotniczej, 4 dywizji artylerii przeciwlotniczej, 6 brygady artylerii, 9 brygady artylerii przeciwpancernej, 14 brygady artylerii przeciwpancernej, 16 brygady pancernej, 4 brygady saperów, 1 dywizji kawalerii, W. Tkaczew, *Powstanie i działalność...*, *op. cit.*, s. 10.

²⁸⁴ *Ibidem*, s. 10.

²⁸⁵ SMIERSZ – część organów radzieckiego kontrwywiadu wojskowego. Utworzony uchwałą Rady Komisarzy Ludowych ZSRR 19 kwietnia 1943 r. Pochodzenie tego akronimu jest dwojakie: według Kiryła Kienkina od nazwy *Spieczjalnyje metody rozblacznija szpionaża* (Specjalne Metody Ujawniania Szpiegostwa) i obiegowa, przypisywana J. Stalinowi – *Śmierć szpionom* (Śmierć Szpiegom). J. Larecki, *Wielki leksykon...*, *op. cit.*, s. 623.

Głównym zadaniem organizacji SMIERSZ było wykrywanie poprzez szeroką sieć informatorów objawów niezadowolenia i „tchórzostwa” w szeregach własnej armii. Pod koniec wojny SMIERSZ był odpowiedzialny za sprawdzenie ponad 5 milionów osób repatriowanych z terenów zajętych przez Niemców, głównie wywiezionych jeńców wojennych. Niektórzy z jeńców byli po przesłuchaniu z miejsca rozstrzeliwani. Większość trafiła do obozów pracy, gdzie wielu z nich zmarło. Ch. Andrew, O. Gordijewski, *KGB*, Warszawa 1997, s. 301-303.

²⁸⁶ Narodnyj Komissariat Wnutriennych Dieł (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych) – centralny organ administracji państwowej w zakresie porządku publicznego RFSRR, a potem ZSRR, utworzony dekretem II Wszechrosyjskiego Zjazdu Rad 26 października 1917 r. J. Larecki, *Wielki leksykon...*, *op. cit.*, s. 397.

²⁸⁷ Narodnyj Komissariat Gusudarstwiennoj Biezopasnosti (Ludowy Komisariat Bezpieczeństwa Państwowego) utworzony został 3 lutego 1941 r. uchwałą Prezydium Rady Najwyższej ZSRR przez wydzielenie ze struktury organizacyjnej NKWD pionów odpowiedzialnych za ochronę bezpieczeństwa państwowego. Nadzór nad NKGB i koordynację jego działań powierzono ludowemu komisarzowi spraw wewnętrznych Ł. P. Berii. J. Larecki, *Wielki leksykon...*, *op. cit.*, s. 394.

²⁸⁸ W. Charczuk, *Działalność radzieckiego aparatu bezpieczeństwa i kontrwywiadu (NKWD i Smiersz) przeciwko podziemiu niepodległościowemu na Podlasiu i wschodnim Mazowszu lipiec 1944 – grudzień 1945*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” Tom, III /2006, s. 316

²⁸⁹ J. Poksiński, „TUN”..., *op. cit.*, s. 24.

- Wydział I (ochrona kontrwywiadowcza Ministerstwa Obrony Narodowej i podległych mu bezpośrednio instytucji wojskowych);
- Wydział II (walka z agenturą przeciwnika i poszukiwanie jej);
- Wydział III (kierowanie działalnością podległych terenowych organów informacji²⁹⁰ i prowadzenie w nich pracy kontrolno-instruktorskiej);
- Wydział IV (nadzorowanie pracy śledczej w terenowych organach informacji i prowadzenie ważniejszych śledztw);
- Wydział V (obserwacja zewnętrzna oraz inwigilacja osób będących w zainteresowaniu organów informacji, rewizje tajne i zatrzymania);
- Wydział VI (uzupełnianie i dobór odpowiednich kadr do organów informacji, a także ich kontrola);
- Wydział VII (ewidencja i statystyka operacyjna, w ramach której prowadzono: kartotekę sieci agenturalno-informacyjnej, kartotekę aresztowanych, kartotekę teczek spraw operacyjnych i archiwalnych);
- Wydział VIII (szyfry i łączność);
- Sekcja IX (wpłaty i rozliczenia finansowe w ramach Głównego Zarządu Informacji oraz kontrola wydatków pieniężnych w podległych terenowych organach informacji);
- Wydział Administracyjno-Gospodarczy (prowadzenie spraw kwaterunkowych oraz zaopatrzenie: żywnościowe, mundurowe i techniczne, a także gospodarowanie uzbrojeniem w ramach Głównego Zarządu Informacji);
- Komenda Ochrony (ochrona budynku Głównego Zarządu Informacji, wydawanie przepustek oraz kontrola wchodzących i wychodzących);
- Sekretariat (praca bieżąca na rzecz kierownictwa Głównego Zarządu Informacji oraz prowadzenie terminarza ważniejszych przedsięwzięć, spotkań, sprawozdań i analiz, a także rozpracowywanie oficerów informacji podejrzanych o utrzymywanie kontaktów z krajami kapitalistycznymi lub placówkami dyplomatycznymi tych krajów);

²⁹⁰ Główny Zarząd Informacji kierował siecią swoich komórek terenowych przy dowództwach okręgów wojskowych. Ponadto oddziały informacji działały przy Dowództwie Marynarki Wojennej i Dowództwie Wojsk Lotniczych, przy Dowództwach garnizonów w Warszawie, Modlinie, Toruniu, Gdańsku, Lubinie i Poznaniu, przy dowództwach dywizji, szkołach oficerskich oraz przy jednostkach Wojsk Ochrony Pogranicza. Na niższym szczeblu formowano sekcje informacji lub tworzono stanowisko oficera informacyjnego W. Roman, *Archiwalia Głównego Zarządu Informacji MON*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, nr 19/1996, s. 69.

- Garaże (warsztaty naprawcze oraz punkt kontroli technicznej, a także obsługa techniczna);
- Transport samochodowy (27 samochodów osobowych i 10 samochodów ciężarowych);
- Ambulatorium (lekarz, pielęgniarka i dwóch sanitariuszy);
- Fotolaboratorium (fotografowanie osób aresztowanych, wywoływanie zdjęć, pobieranie odcisków palców, proste ekspertyzy kryminalistyczne);
- Więzienie wewnętrzne (przetrzymywano w nim osoby aresztowane przez Wydział IV Głównego Zarządu Informacji lub podległe mu terenowe organa informacji)²⁹¹.

W. Tkaczew wskazuje zadania realizowane przez organa Głównego Zarządu Informacji dzieląc je na trzy grupy:

- 1) Zwalczanie działalności wywiadowczej i przeciwdziałanie jej poprzez:
 - ochronę kontrwywiadowczą jednostek i instytucji wojskowych przed przenikaniem do nich współpracowników obcych wywiadów;
 - niedopuszczanie do agenturalnego rozpoznawania obiektów wojskowych od wewnątrz i od zewnątrz;
 - zwalczanie działalności dywersyjnej, sabotażowej, terrorystycznej i innej skierowanej przeciwko jednostkom wojskowym;
 - przesłuchiwanie bądź współuczestniczenie w przesłuchiwaniu jeńców wojennych oraz zgłaszających się do Wojska Polskiego uciekinierów z armii niemieckiej w celu uniemożliwienia ewentualnego przenikania wrogiej agentury do jednostek wojskowych;
 - ochronę kontrwywiadowczą tajemnicy wojskowej, realizowaną między innymi przez selekcję osób mających dostęp do dokumentów i spraw stanowiących tajemnicę państwową lub służbową.
- 2) Rozpoznawanie stanów osobowych jednostek i instytucji wojskowych, które miało na celu:
 - ustalenie osób ustosunkowanych wrogo do wizji przyszłego państwa polskiego i ZSRR;
 - zbadanie powiązań istniejących pomiędzy elementami wrogimi politycznie, a także poznanie celów ich działań;

²⁹¹ W. Tkaczew, *Powstanie i działalność...*, *op. cit.*, s. 13.

- przeciwdziałanie negatywnemu oddziaływaniu na żołnierzy jednostek wojskowych od zewnątrz ze strony osób i grup prawicowych, a także ustalenie przejawów takiej działalności w koszarach;
- ustalenie pracowników aparatu przymusu II Rzeczypospolitej, przedwojennych przywódcy partii oraz organizacji burżuazyjnych i innych, a także poznanie ich aktualnych postaw i poglądów;
- wykrywanie i likwidowanie związków przestępczych oraz porozumień działających w szeregach Wojska Polskiego;
- przeciwdziałanie ewentualnym próbom tworzenia nielegalnych organizacji;
- ustalenie i neutralizowanie ewentualnego wrogiego oddziaływania kapłanów (i wyznawców) różnych Kościołów na wojsko.

3) Profilaktyka:

- ochrona najwyższych władz państwowych;
- opiniowanie i udzielanie aprobaty żołnierzom (pracownikom cywilnym) wyznaczonym do służby (pracy) w:
 - kadrach;
 - pionie organizacyjno – mobilizacyjnym i szyfrowym;
 - wojskowych węzłach łączności;
 - tajnych kancelariach i archiwach;
 - nadzorze i kontroli ruchu wojskowych pojazdów mechanicznych;
 - charakterze adiutantów lub wojskowych komendantów garnizonów;
- opiniowanie i wyrażanie zgody na zatrudnienie pracowników administracji wojskowej;
- opiniowanie żołnierzy przedstawianych do awansów lub wyznaczanych na wyższe stanowiska służbowe;
- wszechstronna pomoc dowódcom oraz szefom służb w spełnianiu ich funkcji i wykonywaniu powierzonych zadań;
- piecza nad przestrzeganiem regulaminów w Wojsku Polskim²⁹².

W odniesieniu do funkcji jaką pełniła Informacja Wojskowa, warto uwzględnić pogląd Zbigniewa Palskiego: *działania kontrwywiadowcze zostały zastąpione*

²⁹² *Ibidem*, s. 78-79.

*oblędnymi tezami politycznymi nakazującymi doszukiwać się wroga w każdym człowieku myślącym inaczej, lub o którym myślano, że myśli inaczej*²⁹³.

Jak wskazuje Jerzy Poksiński: *Główny Zarząd Informacji jako wiodący organ przemocy rozbijał rzeczywistą i perspektywiczną opozycje polityczną*²⁹⁴.

Tak więc jednym z najważniejszych celów funkcjonowania Informacji była inwigilacja środowisk tzw. bazy operacyjnej, obejmującej potencjalnych „wrogów”²⁹⁵.

Z dniem 1 listopada 1945 r. Główny Zarząd Informacji został podporządkowany I wiceministrowi Obrony Narodowej. Koncentracja w rękach I wiceministra pozwoliła kierowniczemu aparatowi partyjnemu na wgląd w pracę i politykę kadrową Zarządu.

5 września 1950 r. Główny Zarząd Informacji WP przemianowano na Główny Zarząd Informacji MON²⁹⁶.

Dokonując przeglądu działalności wojskowych służb specjalnych z tego okresu należy stwierdzić, iż działały one, szczególnie kontrwywiad, na zasadzie policji politycznej, ukierunkowanej na wychwytywanie zarówno prawdziwych jak i wymagowanych wrogów komunizmu, do których jak wskazuje T. Tkaczew zaliczono przede wszystkim:

- 1) osoby, które były członkami Narodowych Sił Zbrojnych;
- 2) członków Armii Krajowej i Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość;
- 3) osoby, które były członkami Batalionów Chłopskich;
- 4) członków wszystkich innych organizacji podziemnych (Korpus Bezpieczeństwa, Polska Armia Ludowa, Korpus Ochrony Pogranicza itp.) z wyjątkiem Gwardii Ludowej, Armii Ludowej i partyzantki radzieckiej;
- 5) osoby, których członkowie rodzin należeli do organizacji podziemnych (NSZ, AK, WiN, BCh, KB, PAL, KOP itp.) z wyjątkiem GL, AL i partyzantki radzieckiej;
- 6) członków partii i związków wyznaniowych uznawanych za nielegalne, a także ich rodziny;
- 7) osoby, które współpracowały z legalną opozycją lub organizacjami podziemnymi, a także ich rodziny;

²⁹³ Z. Palski, *Agentura Informacji Wojskowej w latach 1945-1956*, Warszawa 1992, s. 7.

²⁹⁴ J. Poksiński, *My, sędziowie, nie od Boga...*, Warszawa 1996, s. 5

²⁹⁵ P. Piotrowski, *Sprawa współpracy Wojciecha Jaruzelskiego z Informacją Wojskową*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 1-2(72-73)/2007, s. 34.

²⁹⁶ L. Pawlikowski, *Tajny front...*, *op. cit.*, s. 56.

- 8) amnestionowanych członków organizacji uznawanych za nielegalne, a także ich rodziny;
- 9) osoby aresztowane lub zatrzymane przez organa informacji, Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, Milicję Obywatelską, Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Komisję Specjalną i Wojska Ochrony Pogranicza;
- 10) osoby utrzymujące kontakty z grupami reakcyjnymi za granicą albo ambasadami państw kapitalistycznych i ich pracownikami (z wyjątkiem kontaktów służbowych);
- 11) osoby utrzymujące kontakty z rodziną, krewnymi lub znajomymi zamieszkałymi za granicą z wyłączeniem krajów demokracji ludowej (oprócz Jugosławii);
- 12) przemysłowcy, wielcy kupcy, właściciele sklepów i restauracji, prywatna inicjatywa;
- 13) bogacze wiejscy – kułacy;
- 14) członkowie rodzin: przemysłowców, wielkich kupców, właściciele sklepów i restauracji, prywatnej inicjatywy, bogaczy wiejskich – kułaków;
- 15) przedstawiciele innych narodowości zamieszkali w Polsce i pełniący służbę w Wojsku Polskim (oprócz instruktorów z Armii Radzieckiej);
- 16) osoby podejrzane o usiłowanie nielegalnego przekroczenia granicy, przemyt albo o udzielanie pomocy wyżej wymienionym osobom;
- 17) repatrianci;
- 18) byli obszarnicy, członkowie arystokracji rodowej, wielkich przemysłowców;
- 19) członkowie rodzin byłych obszarników;
- 20) osoby podejrzane o współpracę z okupantem oraz członkowie ich rodzin;
- 21) Reichsdeutche i Volksdeutche, osoby, które służyły w armii niemieckiej i Bauschutzu, osoby należące do organizacji faszystowskich (NSDAP, HJ, BDM itp.), a także członkowie ich rodzin;
- 22) byli działacze endeccy, sanacyjni, prawicy PPS, prawicowych partii i stronnictw, a także członkowie ich rodzin;
- 23) przedwojenna kadra kierownicza: pracownicy aparatu państwowego, gospodarczego i wymiaru sprawiedliwości oraz działacze samorządów i instytucji społecznych, a także członkowie ich rodzin;
- 24) osoby, które pełniły służbę w formacjach wojskowych podległych rządowi polskiemu na emigracji;

- 25) osoby, których członkowie rodzin pełnili służbę w formacjach wojskowych podległych rządowi polskiemu na emigracji;
- 26) byli pracownicy Oddziału II Sztabu Głównego;
- 27) przedwojenni oficerowie zawodowi;
- 28) przedwojenni podoficerowie zawodowi;
- 29) przedwojenni policjanci mundurowi i funkcjonariusze służb śledczych, pracownicy defensywy, strażnicy więzienni, funkcjonariusze Korpusu Ochrony Pogranicza, Służby Granicznej (celnej) i żandarmerii, a także ich współpracownicy nieoficjalni;
- 30) byli białogwardziści, petlurowcy, machnowcy i własowcy mieszkający na terenie Polski;
- 31) osoby, których członkowie rodzin: pracowali w aparacie Oddziału II Sztabu Głównego, byli przedwojennymi oficerami lub podoficerami zawodowymi, policjantami mundurowymi, śledczymi, pracownikami defensywy, strażnikami więziennymi, funkcjonariuszami Korpusu Ochrony Pogranicza, Służby Granicznej (celnej) lub żandarmerii itp.;
- 32) członkowie różnych odłamów i sekt religijnych: baptyści, metodyści, świadkowie Jehowy itp.;
- 33) przestępcy kryminalni, element prowadzący się niemoralnie;
- 34) dezercerzy i osoby zbiegłe z aresztu;
- 35) osoby kontaktujące się z reakcyjnym klerem, czytające i kolportujące prasę religijną oraz rozgłaszające zawarte w niej treści. Fanatycy religijni, szczególnie wśród oficerów i podoficerów zawodowych;
- 36) osoby wrogo ustosunkowane do ustroju Polski Ludowej²⁹⁷.

Tym samym służby specjalne były instytucjami realizującymi represyjną politykę państwa²⁹⁸, a Wojsko Polskie miało stanowić jej bezwolny instrument.

W wyniku zjednoczenia Polskiej Partii Robotniczej z Polską Partią Socjalistyczną²⁹⁹ powszechna stała się kontrola i zastraszanie całego społeczeństwa.

²⁹⁷ W. Tkaczew, *Powstanie i działalność...*, *op. cit.*, s. 109-111.

²⁹⁸ Lista osób, na które zakładano sprawy operacyjne, rosła lawinowo, w miarę jak w Polsce zaostbrał się stalinizm. I tak np. 1 stycznia 1946 roku w zainteresowaniu Informacji było zaledwie 126 osób, a już rok później aż 5899 osób znajdowało się pod obserwacją agenturalną. Szczytowym okresem był rok 1951, kiedy to takich „figurantów” było aż 9271. Później liczba ta spadała i 1 października 1956 roku było ich już „tylko” 773. P. Piotrowski, *Kufel i jego kompania. Tajni współpracownicy wojskowych służb specjalnych*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 1-2 (72-73)/2007.

²⁹⁹ 15-21 grudnia 1948 r. w gmachu Politechniki Warszawskiej odbył się Kongres Zjednoczeniowy PPR i PPS. W programowym referacie Bierut ogłosił powstanie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Powszechność ta – jak wskazuje Andrzej Paczkowski – polegała *nie tylko na tym, że każdy mógł stać się jeśli nie ofiarą, to w najlepszym razie „przedmiotem aktywnego zainteresowania” aparatu bezpieczeństwa. Jej istota tkwiła także w tym, że ofiarą mógł być również członek najwyższych władz partyjnych czy państwowych*³⁰⁰.

Ponadto mechanizmy kadrowe, represyjne i ideologiczne ścisłego kierownictwa PZPR uczyniły z sił zbrojnych narzędzie do utrzymania władzy³⁰¹, równocześnie uzyskując w tym segmencie pozycję hegemonu³⁰².

Sądy wojskowe obejmując w 1944 r. jurysdykcją również ludność cywilną³⁰³ stały się instrumentem represyjnym mogącym łamać wszelki opór społeczny, zastraszać i pacyfikować całe społeczeństwo. Sędziowie i prokuratorzy mieli być całkowicie lojalni wobec systemu, gotowi do ścisłej, nadgorliwej egzekucji totalitarnego prawa. Marek Klecel uważa: *rozprawy były często pokazem siły zwycięzców z pogwałceniem wszelkich praw*³⁰⁴.

Niemniej jednak powstawały wątpliwości co do lojalności składów sędziowskich. Podstawą ku temu były przypadki zbyt niskich wyroków sądowych. W celu wyeliminowania tych „nieprawidłowości” szef Głównego Zarządu Informacji Wojskowej MON polecał sprawdzać poprzez agenturę poglądy polityczne zarówno ławników jak i obrońców wojskowych³⁰⁵.

W tym kontekście – jak wskazuje Janusz Borowiec – *komuniści przy pomocy doradców radzieckich sprowadzili ten typ sądownictwa do roli szybkiej i sprawnej maszyny represyjnej (...) ciągle poszukiwanie „wroga” i ideologizacja wymiaru sprawiedliwości dehumanizowały sądy, znieczulały je na sprawy człowieka, jego prawnie chronione interesy i gwarancje procesowe*³⁰⁶.

³⁰⁰ A. Paczkowski, *Polacy pod obcą i własną przemocą*, [w:] *Czarna księga komunizmu. Zbrodnie, terror, prześladowania*, red. S. Courtois, N. Werth, J. Panne, A. Paczkowski, K. Bartosek, J. Margolin, Warszawa 1999.

³⁰¹ J. Poksiński, A. Kochański, K. Persak, *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944-1956*, Warszawa 2003, s. 52

³⁰² J. Wrona, *System polityczny w Polsce w latach 1944-1948*, Warszawa 2004, s. 38.

³⁰³ Zob. *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 września 1944 r. – Kodeks Karny Wojska Polskiego*, (Dz. U. 1944, Nr 6, poz. 27.), Art. 5 stanowi:

Kodeks Karny Wojskowy stosuje się do:

a) żołnierzy Wojska Polskiego;
b) obowiązków do służby wojskowej lub pomocniczej z chwilą powołania;
c) jeńców wojennych i zakładników, pozostający pod nadzorem administracji wojskowej;
d) innych osób w przypadkach prawem określonych.

³⁰⁴ M. Klecel, *Świadectwa skazanych na śmierć w czasach stalinizmu*, „Nasz Dziennik 31 X – 2 XI 2008 dodatek historyczny IPN” 10/2008 (17), s. 78.

³⁰⁵ J. Poksiński, *My sędziowie...*, *op. cit.*, s. 38.

³⁰⁶ J. Borowiec, *Aparat bezpieczeństwa a wojskowy wymiar sprawiedliwości. Rzeszowszczyzna 1944-1954*, Warszawa 2004, s. 51.

W podobnym brzmieniu wypowiada się Krzysztof Szwagrzyk: *sądy w krótkim czasie stały się skutecznym orężem walki w umacnianiu nowej władzy. Pracowali w nich sędziowie dyspozycyjni i posłuszni odgórnym nakazom. Umieszczeni w trybach wojskowego, ściśle zhierarchizowanego układu podległości, działali w ramach narzuconych im zasad*³⁰⁷.

W 1955 r. przestała obowiązywać jurysdykcja sądów wojskowych w stosunku do osób cywilnych. Ustawa przekazywała osoby cywilne, funkcjonariuszy bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej i Służby Więziennej sądom powszechnym³⁰⁸.

J. Poksiński określa, iż był to: *pierwszy formalny sygnał powstrzymania stalinizacji wymiaru sprawiedliwości w Polsce*³⁰⁹.

Śmierć Stalina spowodowała nieznaczne wygasanie dynamiki systemu komunistycznego³¹⁰. Dotychczasowy radziecki nadzór nad całokształtem życia państwowego został zastąpiony kształtami bardziej subtelnymi. Następowala też stopniowa polonizacja kadr wojskowych³¹¹.

W wyniku powyższego powzięto decyzję o rozwiązaniu skompromitowanych organów Informacji. Zarząd II Sztabu Generalnego WP miał funkcjonować w dalszym ciągu.

Zdecydowano, iż nowy organ będzie nosił nazwę Wojskowej Służby Wewnętrznej³¹².

Wojskowa Służba Wewnętrzna powołana została rozkazem Ministra Obrony Narodowej nr 01/MON z 10 stycznia 1957 r. Zgodnie z zarządzeniem szefa Sztabu Generalnego nr 0013/ORG z 21 stycznia 1957 r., rozformowaniem Głównego Zarządu Informacji i utworzeniem nowych wojskowych służb miał się zająć szef WSW, w terminie do 11 lutego 1957 r.³¹³

³⁰⁷ K. Szwagrzyk, J. Żaryn, *O karach...*, *op. cit.*

³⁰⁸ Na mocy amnestii z 27 kwietnia 1956 r. więzienne mury opuściło około 30-35 tys. osób, skazanych w okresie stalinowskim za działalność na rzecz niepodległej Polski J. Mysiakowska, *Wrogowie „władzy ludowej” po Październiku 56*, „Glaukopis” nr 13-14/2009, s. 45.

³⁰⁹ J. Poksiński, *My sędziowie...*, *op. cit.*, s. 10.

³¹⁰ J. Eisler, *Jakim państwem była PRL w latach 1956-1976*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2(10)/2006, s. 23.

³¹¹ 17 grudnia 1956 r. podpisano międzyrządową umowę określającą status prawny wojsk radzieckich na terytorium Polski. Była ona podstawą dalszych regulacji i stopniowego, choć nie do końca zrealizowanego, dochodzenia do „stanu normalności” M. L. Krogulski, *Armia Radziecka w Polsce 1944-1956. Dokumenty i materiały*, Warszawa 2003, s. 5.

³¹² K. Staniszewski, *Byłem oficerem Informacji Wojska Polskiego. Droga do kontrwywiadu*, Warszawa 1999, s. 100.

³¹³ B. Kapuściak, *Instrukcje pracy kontrwywiadowczej Wojskowej Służby Wewnętrznej wraz z instrukcjami prowadzenia dokumentacji i ewidencji 1957-1990*, Kraków 2010, s. 15.

Struktura organizacyjna WSW została ukształtowana zarządzeniem Szefa SG WP z 21 stycznia 1957 r.³¹⁴

Struktura organizacyjna Wojskowej Służby Wewnętrznej przedstawiała się następująco:

- Zarząd I (kontrwywiad wojskowy). Odpowiadał za realizację i kontrolę osłony kontrwywiadowczej jednostek Wojska Polskiego oraz zakładów specjalnych (przemysłu obronnego). W jego składzie funkcjonowały:
 - Oddział I – ochrona tajemnicy i profilaktyka;
 - Oddział II – kontrwywiad ofensywny, dokonywanie werbunków, prowadzenie gier operacyjnych;
 - Oddział III – zwalczanie „dywersji ideologicznej”;
 - Oddział IV – analiza kontrwywiadowcza.
- Zarząd II (porządkowo – dochodzeniowy), któremu podlegały:
 - Oddział I – prowadzenie dochodzeń i współpraca z Naczelną Prokuraturą Wojskową oraz Komendą Główną Milicji Obywatelskiej;
 - Oddział II – nadzór nad służbami patrolowymi, porządkowo – ochronnymi oraz regulacji ruchu związków taktycznych; podlegał mu także batalion wartowniczy byłego GZI WP;
 - Oddział III – prowadzenie pracy operacyjno – poszukiwawczej w pionie dochodzeniowym;
 - Oddział IV – badanie efektywności pionu dochodzeń oraz praca kontrolno – instrukcyjna;
 - Główny Inspektorat Samochodowy – prowadzenie inspekcji wojskowych wśród transportu.

³¹⁴ Ponadto zarządzenie nakazywało sformować Szefostwo WSW w Warszawie (w kompleksie budynków u zbiegu ulic Chałubińskiego i Oczki, zajmowanych dotychczas przez Informację Wojskową), oraz Zarządy WSW Okręgów Wojskowych: Warszawskiego, Pomorskiego i Śląskiego, Oddział WSW Marynarki Wojennej, 18 terenowych wydziałów WSW, 25 delegatur oraz 7 posterunków. Szef WSW zarządzeniem z 11 marca 1957 r. podporządkował oddziały i stworzył wydziały terenowe, stanowiące etatowo mniejsze jednostki od oddziałów. Zarządowi WSW Warszawskiego Okręgu Wojskowego podlegały 4 oddziały (Modlin, Dęblin, Giżycko, Kraków) oraz 4 wydziały (Lublin, Rzeszów, Elk, Olsztyn), Zarządowi WSW Pomorskiego Okręgu Wojskowego podporządkowano 5 oddziałów (Wałcz, Koszalin, Bydgoszcz, Szczecin), 3 wydziały (Grudziądz, Szczecinek, Gdańsk), natomiast Zarząd WSW Śląskiego Okręgu wojskowego miał 7 oddziałów (Katowice, Wrocław, Krosno Odrzańskie, Poznań, Łódź, Opole, Żagań). Oddział WSW Marynarki Wojennej miał oddział na Oksywiu oraz 4 wydziały w Gdańsku, Helu, Ustce i Świnoujściu. Bezpośrednio Szefostwu WSW podlegał Oddział WSW Garnizonu Miasta Stolecznego Warszawy. P. Piotrowski, *Wojskowa Służba Wewnętrzna 1957-1989*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” nr 6(17)/ 2002, s. 134.

- Samodzielny Oddział II (specjalny). Wykonywał zadania usługowe o charakterze kontrwywiadowczym. W jego skład wchodziły:
 - Wydział I – ochrona ministra obrony narodowej i jego najbliższej rodziny;
 - Wydział II – instalacja podsłuchów, dokonywanie tajnych rewizji w mieszkaniach;
 - Wydział III – obserwacja;
 - Wydział IV – obsługa podsłuchów (głównie wojskowych linii telefonicznych);
 - Wydział V – radiokontrwywiad, wykrywanie obcych radiostacji nadawczych.
- Samodzielny Oddział IV. Obejmował administrację, kancelarię tajną, ewidencję operacyjną i archiwum, łączność kodowaną i szyfrową, sprawy mobilizacji, legalizację dokumentów, opiniowanie kadry WP przewidzianej przez Departament Kadr MON do awansów na wyższe stopnie wojskowe;
- Wydział Kadr;
- Oddział Polityczny;
- Kurs doskonalenia WSW w Mińsku Mazowieckim³¹⁵.

Statut o organizacji i zakresie działania Wojskowej Służby Wewnętrznej stanowił, że służba ta została powołana do:

- kontrwywiadowczej ochrony wojska;
- prowadzenia dochodzeń karnych w sprawach żołnierzy oraz czuwania nad przestrzeganiem dyscypliny i porządku wojskowego w garnizonach.

W zakresie kontrwywiadowczym do zadań WSW należały:

- walka z działalnością wywiadów państw obcych;
- walka z działalnością wymierzoną przeciwko Siłom Zbrojnym;
- zapobieganie aktom dywersji, terroru i sabotażu oraz wykrywanie ich sprawców;
- walka z wymierzoną przeciwko wojsku wrogą działalnością reakcyjnych elementów w kraju oraz próbom tworzenia w wojsku nielegalnych organizacji.

Zadania te były realizowane między innymi poprzez:

- ochronę kontrwywiadowczą jednostek i instytucji wojskowych;
- niedopuszczenie do agenturalnego rozpoznawania obiektów i terenów wojskowych od wewnątrz i od zewnątrz;

³¹⁵ L. Pawlikowski, *Tajny front...*, op. cit., s. 59-60.

- ochronę kontrwywiadowczą tajemnicy wojskowej;
- operacyjną ochronę osób pełniących najwyższe funkcje kierownicze w wojsku;
- opiniowanie żołnierzy i pracowników wyznaczonych do pracy na określonych stanowiskach.

WSW realizowała działania właściwe służbom państw totalitarnych między innymi:

- chroniła żołnierzy, kadrę zawodową i ich rodziny przed oddziaływaniem Kościoła;
- kontrolowała kontakty zagraniczne wyżej wymienionych grup;
- walczyła z przejawami „klerykalizmu” w wojsku;
- negatywnie oceniała śluby kościelne, chrzest dzieci, uczestnictwo w uroczystościach kościelnych³¹⁶.

WSW odpowiadała także za „ochronę kontrwywiadowczą” Zarządu II Sztabu Generalnego WP. Owa „ochrona” polegać miała na:

- wyjaśnianiu wszelkich ujemnych sygnałów dotyczących składu osobowego Zarządu II Sztabu Generalnego i informowaniu na bieżąco kierownictwa tegoż Zarządu o zaistniałych negatywnych faktach;
- wyjaśnianiu za zgodą szefa Zarządu II Sztabu Generalnego styków pracowników tegoż Zarządu z podejrzanym otoczeniem cywilnym. Przeciwdziałaniu ewentualnym próbom wywiadu obcego i oficjalnych przedstawicielstw wojskowych państw obcych w kraju w docieraniu i rozpracowywaniu rodzin oficerów i pracowników Zarządu;
- zabezpieczeniu operacyjnym jednostek pomocniczych i terenu przyobiektoowego Zarządu II Sztabu Generalnego;
- sprawdzaniu kandydatów do służby w Zarządzie II Sztabu Generalnego, a o wynikach sprawdzenia informowanie kierownictwa Zarządu;
- przedstawieniu do ewentualnego wykorzystania możliwości operacyjnych Oddziału II w stosunku do osób rozpracowywanych, przebywających za granicą, co do których istnieje realna możliwość werbunku przy odpowiedniej rekomendacji z kraju;

³¹⁶ P. Piotrowski, *Wojskowa służba...*, *op. cit.*

- wykorzystywaniu możliwości operacyjnych Zarządu II Sztabu Generalnego dla wykonania przedsięwzięć operacyjnych za granicą w stosunku do figurantów rozpracowywanych przez Oddział II oraz za zgodą szefa tegoż Zarządu, w konkretnych sprawach podejmowanie łączności zawieszanej agentury spośród pracowników Zarządu II Sztabu Generalnego³¹⁷.

Jednak należy zaznaczyć, iż pion kontrwywiadowczy WSW znacznie wykraczał poza zakres swoich kompetencji, gdyż – jak wskazuje Bartosz Kapuściak – w latach 1959 – 1980 WSW rozpracowywał m. in. alumnów seminariów duchownych. W latach osiemdziesiątych także opozycję antykomunistyczną w środowisku cywilnym, wkraczając zatem w kompetencje SB. Ponadto – jak dalej wymienia B. Kapuściak – 17-18 grudnia 1981 r. WSW rozbiła organizację Akcja na rzecz Niepodległości, w styczniu 1982 – wrocławski Regionalny Komitet Strajkowy i aresztowała jego przywódców (Władysława Frasyniuka, Piotra Bednarza i Józefa Piniora). WSW rozpracowywała także struktury Konfederacji Polski Niepodległej oraz podziemnej „Solidarności”. W Łodzi doprowadziła do rozbicia powstającej tam Polskiej Socjalistycznej Partii Katolickiej. Nadto w latach osiemdziesiątych zacieśniła się współpraca WSW i SB. Polegała ona między innymi na wzajemnym udostępnianiu agentury, przekazywaniu sobie informacji oraz dzieleniu się kompetencjami³¹⁸.

Zagadnienie to podejmuje też „Raport Macierewicza”: *we wszystkich kolejnych instrukcjach dotyczących działań WSW zawarty był zapis o zwalczaniu wrogiej działalności politycznej. W praktyce zadania wykraczały daleko poza kontrwywiad: przedmiotem zainteresowania była nie tylko działalność w ścisłym tego słowa znaczeniu, ale również słuchanie radiostacji zachodnich, posiadanie wydawnictw niezależnych, a także udział w praktykach religijnych. Nasilenie działań przeciwko opozycji politycznej zwiększyło się po objęciu Szefostwa WSW przez gen. Czesława Kiszczaka³¹⁹, zaś po objęciu przez niego stanowiska ministra spraw wewnętrznych nawiązana została ścisła współpraca z tym resortem³²⁰.*

³¹⁷ S. Cenckiewicz, *Długie ramię...*, op. cit., s. 136.

³¹⁸ B. Kapuściak, *Instrukcje...*, op. cit., s. 12-13.

³¹⁹ Czesław Kiszczak był Szefem WSW od 5 kwietnia 1979 r. do 23 lipca 1981 r.

³²⁰ *Raport o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych w zakresie określonym w art. 67. Ust. 1 pkt 1-10 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Wywiadu Wojskowego” oraz innych działaniach wykraczających poza sprawy obronności i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 lutego 2007 r. w sprawie podania do publicznej wiadomości Raportu o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych*

W dalszym ciągu w jednostkach wojskowych ogromną rolę odgrywała organizacja partyjna. Jeżeli ktoś nie celebrował partyjnego rytuału, nie brał udziału w posiedzeniach komórki partyjnej, nie miał odpowiednich wystąpień – nie miał szans na karierę w wojsku. Cały czas trwała selekcja, czystki, eliminacja tych, którzy mogli mieć własne zdanie, niewłaściwy światopogląd czy inwencje³²¹.

Jak wskazuje Patryk Pleskot: *w rzeczywistości państwa totalitarnego wywiad i kontrwywiad nie miał wiele wspólnego z „profesjonalnymi” zadaniami służb tego typu. Były on przede wszystkim narzędziem do walki ze społeczeństwem, które formalnie ochraniały*³²².

W latach 1944 – 1945 pod osłoną militarną i polityczną sowieckich wojsk oraz służb specjalnych zbudowano struktury Informacji Wojskowej. Teoretycznie zadaniem ich była ochrona kontrwywiadowcza sił zbrojnych, lecz w rzeczywistości na wzór sowieckich odpowiedników pełniła funkcję policji politycznej w wojsku. Była też ważną częścią systemu terroru stalinowskiego w Polsce w latach 1944-1956, a jej głównym zadaniem stało się ściganie prawdziwych i wymaganych wrogów systemu komunistycznego, zarówno w formacjach wojskowych, jak i poza nimi. Jednym z najważniejszych elementów funkcjonowania Informacji była inwigilacja środowisk tzw. bazy operacyjnej, obejmującej potencjalnych „wrogów” (tym mianem określano szeroki wachlarz osób. Między innymi z racji pochodzenia społecznego, pełnienia poprzednio służby w formacjach podległych Rządowi RP na uchodźstwie czy aktualnych postaw politycznych³²³.

WSW zastąpiła w strukturach sił zbrojnych budzącą lęk i nienawiść Informację Wojskową. Znacznie ograniczono jej możliwości w stosunku do poprzedniczki. Formalnie WSW miała odgrywać jedynie rolę prewencyjną i informacyjną. Założenia te nosiły jednak piętno systemu totalitarnego, ponieważ oprócz zadań właściwych każdej służbie wywiadowczej funkcjonującej w armii, na WSW nałożono zadania kontrolne dotyczące sfery życia prywatnego, na przykład informowanie o przejawach

realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych wykraczających poza sprawy obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, (M.P. 2007, Nr 11, poz. 110).

³²¹ P. Piotrowski, *Żołnierze, oficerowie, generałowie*, Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej nr 6/2001, s. 88.

³²² P. Pleskot, *Tarcza partii i narodu. Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945-1956. Zarys struktur i wybór źródeł*, Warszawa 2010, s. 9.

³²³ P. Piotrowski, *Sprawa współpracy Wojciecha Jaruzelskiego z Informacją Wojskową*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 1-2(72-73)/2007, s. 116.

religijności czy szczególnie w latach osiemdziesiątych zwalczanie opozycji politycznej i prowadzenie działalności operacyjnej w środowiskach cywilnych.

Przemiany początku lat 90 nie zmieniły w sposób istotny modelu pracy służb wojskowych. Brak przeprowadzonej weryfikacji kadr spowodował, iż do struktur wywiadu i kontrwywiadu w sposób zinstytucjonalizowany przeniesieni zostali żołnierze nie tylko szkoleni w ZSRR ale nie uznający tamtejszych służb jako nawet potencjalnego przeciwnika. Wyniesione z systemu komunistycznego nawyki sprawiły, że przeformatowane służby, szczególnie kontrwywiadu, nadal były traktowane jako instrument bezpieczeństwa wewnętrznego a nie jako ważne źródło strategicznych informacji.

Rozdział III: Wojskowe służby specjalne w procesie demokratyzacji

1. Przełom

Zgodnie z koncepcją Stanisława Jarmoszko transformacje systemowe są zawsze reakcją na kryzys poprzedniego systemu. Wskazuje przy tym nie na kryzys czynnościowy, który wyzwała procesy dostosowawcze, lecz na kryzys strukturalny, w którym ów system nie wykazuje zdolności do dalszego działania w dotychczasowej postaci. W takim właśnie stanie znalazł się supersystem (państwo polskie) jednak nie system jego sił zbrojnych. Tym samym konieczność zmian systemowych w armii była w pierwszym rzędzie pochodną transformacji państwa, a nie efektem czynników autogennyh³²⁴.

Przed transformacją ustrojową armia w Polsce była instrumentem służącym zarówno do sprawowania władzy jak i do umacniania autorytarnej pozycji partii. Pomimo faktu, iż partię traktowano w wojsku instrumentalnie, to prawie cała kadra oficerska należała do PZPR. Jak słusznie zauważa Zenon Trejnis, kto wybierał zawód wojskowego decydował się także na przynależność partyjną³²⁵. Tak więc idea kierowania siłami zbrojnymi przez partię komunistyczną miała bezpośredni związek z kierowniczą rolą PZPR.

Warto przy tym wskazać, iż wojsko stanowiło – po milicji i po służbie bezpieczeństwa - jeden z istotnych instrumentów aparatu władzy, będąc instytucją bezpośredniego przymusu. Decyzje w zakresie obronności zapadały w wąskim gronie członków Biura Politycznego KC PZPR. Osoby sprawujące najwyższe godności państwowe związane z obronnością – przewodniczący Komitetu Obrony Kraju, przewodniczący Rady Państwa, prezes Rady Ministrów, minister Obrony Narodowej – byli zawsze członkami ścisłego kierownictwa partii³²⁶.

Jednakże nadchodzące zmiany w wojsku wyniknęły z pozawojskowej sytuacji w Polsce. Zarówno stan wojenny jak i niemożliwość uzdrowienia po nim społecznej i gospodarczej kondycji kraju wymusiły potrzebę zmian, co doprowadziło dwie antagonistyczne strony – rządową i opozycyjną do rozmów. W ten sposób zrodziła się idea „okrągłego stołu” jako przedsięwzięcia mającego prowadzić zarówno do

³²⁴ S. Jarmoszko, *Wojsko Polskie pierwszej dekady transformacji (w poszukiwaniu teorii przemian)*, Toruń 2003, s. 135.

³²⁵ Z. Trejnis, *Siły Zbrojne w państwie demokratycznym i autorytarnym*, Warszawa 1997, s. 275.

³²⁶ S. Jarmoszko, *op. cit.* s. 141.

konstruktywnych przeobrażeń w państwie jak i rozwiązania kryzysu politycznego, gospodarczego oraz społecznego³²⁷.

W opinii K. Janowskiego porozumienia okrągłego stołu zawarte między stronami, z których jedna stanowiła emanację panującej władzy państwowej, druga zaś pozaustawową reprezentację społeczeństwa, rozwiązały konflikt, który sprowadzał się do sporu dotyczącego możliwości dokonania rewizji kanonów ustrojowo – politycznych realnego socjalizmu, uznawanych dotąd za nienaruszalne³²⁸.

W warunkach rozpoczętej transformacji ustrojowej państwa, instytucje wcześniejszego sytemu, w tym służby wywiadu i kontrwywiadu, w dalszym ciągu funkcjonowały. Z uwagi na ich pozycję jak i zasoby należało wypracować decyzję dotyczące ich przyszłości. Główny problem dotyczył kwestii próby rozwiązania ich w całości, a tym samym zbudowania ich od podstaw lub możliwości zaadoptowania ich do nowych warunków, a tym samym wykorzystania istniejących zasobów, przede wszystkim osobowych.

Uwzględniając powyższe stwierdzenia, warto zwrócić uwagę na fakt, iż w odróżnieniu od cywilnych służb specjalnych ulokowanych w strukturach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, działalność wywiadu i kontrwywiadu wojskowego nie była regulowana aktami prawa powszechnie obowiązującego. Wchodząc w skład Sił Zbrojnych funkcjonowały one na podstawie zarządzeń, rozkazów i dyrektyw centralnych władz wojskowych³²⁹.

Punktem wyjścia dla przeobrażeń wojskowych służb specjalnych musiała być zasadnicza zmiana ustroju państwa a między innymi odejście od jednolitości i niepodzielności władzy państwowej i odtworzenie trójpodziału władzy³³⁰.

W dniu 4 lipca 1989 r. odbyło się pierwsze posiedzenie Sejmu X kadencji. Jak zaznaczył Marszałek – Senior Zbigniew Rudnicki: *Rozpoczynamy kadencję Sejmu, który może przejść do historii jako Wielki, może ziścić oczekiwania naszego społeczeństwa.*

Nowo wybrany Marszałek Sejmu, przedstawił pismo premiera Mieczysława Rakowskiego: *Wyrażając poszanowanie prawa Wysokiego Sejmu do odwołania dotychczasowego i powołania nowego Rządu, zgodnie z utrwaloną tradycją parlamentarną*

³²⁷ *Ibidem*, s. 27.

³²⁸ K. Janowski, *Legislacyjne konsekwencje obrad „okrągłego stołu*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 1(30), s. 46.

³²⁹ P. Swoboda, *Wywiad...*, *op. cit.*, s.149.

³³⁰ K. Janowski, *Legislacyjne...*, *op. cit.*, s. 47.

– *zgłaszam Sejmowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ustąpienie Rady Ministrów*. Jednakże oświadczył, iż dopiero z chwilą wyboru prezydenta będą konstytucyjne warunki do powołania rządu, gdyż zgodnie z nowelą konstytucyjną wniosek w sprawie powołania premiera przedstawia Prezydent³³¹.

W wyniku obrad okrągłego stołu postanowiono powierzyć urząd prezydenta generałowi Wojciechowi Jaruzelskiemu. Oficjalne porozumienia nie stanowiły o osobie generała, jednakże w trakcie obrad strona PZPR nie ukrywała kto ma zostać głową państwa. Strona solidarnościowa początkowo wyrażała sprzeciw, jednakże później pogodzona, walczyła jedynie o przyznanie mniejszych kompetencji dla przyszłego prezydenta. Jednak przedmiotowa kandydatura była coraz bardziej kwestionowana³³². Sam Jaruzelski zaczynał się wahać. Lecz 6 lipca w Bukareszcie, podczas narady Politycznego Komitetu Doradczego państw-stron Układu Warszawskiego doszło do spektakularnego spotkania Gorbaczowa z Jaruzelskim. Poparcia udzielił mu także Francois Mitterrand. Również prezydent George Bush podczas wizyty w Polsce, wymieniał nazwisko Jaruzelskiego w pozytywnym kontekście³³³. Powyższe odebrane zostało jako poparcie tej kandydatury jak i przekonało Jaruzelskiego do kandydowania³³⁴.

W dniu 19 lipca 1989 r. na posiedzeniu Zgromadzenia Narodowego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej marszałek Sejmu Mikołaj Kozakiewicz oznajmił: *Obywatele Posłowie i Senatorowie! Członkowie Zgromadzenia Narodowego! Działając na podstawie art. 32b ust. 1 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej³³⁵ zwołałem na dzień dzisiejszy Sejm i Senat połączone w Zgromadzenie Narodowe w celu dokonania wyboru Prezydenta Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej³³⁶*. Nadto podkreślił, iż nawiązujemy do tradycji tej instytucji, gdyż regulamin obrad dla wyboru prezydenta wzorowany jest na założeniach z 1922 roku, kiedy zwołane zostało pierwsze

³³¹ *Stenogram z 4 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 04 i 05.07.1989 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/A2373D2CE43C23B8C1257D20002CC6F8/\\$file/001_000012280.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/A2373D2CE43C23B8C1257D20002CC6F8/$file/001_000012280.pdf) [dostęp 08.05.2023].

³³² A. Dudek, *Historia polityczna Polski 1989 – 2015*, Kraków 2013, s. 49

³³³ Wypowiedź George'a Busha podczas wizyty w polskim parlamencie w dniu 10 lipca 1989 r. *Stenogram z uroczystego posiedzenia Sejmu i Senatu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 10.07.1989 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/D5F1970B1BE6A932C1257D20002CC6F9/\\$file/002_000006727.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/D5F1970B1BE6A932C1257D20002CC6F9/$file/002_000006727.pdf) [dostęp 08.05.2023].

³³⁴ W. Beres, J. Skoczylas, *Generał Kiszczak mówi...prawie wszystko*, Warszawa 1991, s. 272.

³³⁵ Marszałek Sejmu zwołuje Zgromadzenie Narodowe w celu dokonania wyboru prezydenta. *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, (Dz. U. 1989, Nr 19, poz. 101).

³³⁶ *Stenogram z posiedzenia Zgromadzenia Narodowego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 19.07.1989 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/BCD01A8C6D84D65FC1257D20002CC747/\\$file/ZN1_000006831.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/BCD01A8C6D84D65FC1257D20002CC747/$file/ZN1_000006831.pdf) [dostęp 08.05.2023].

zgromadzenie narodowe³³⁷, ostatnie natomiast w 1933 roku³³⁸. Wydarzenie to Marszałek określił mianem ważnego zwrotu historycznego i nazwał kolejnym etapem zmian systemowych i ustrojowych w kraju³³⁹.

Warunkiem wyboru prezydenta była obecność co najmniej połowy ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego. Drugie kryterium to bezwzględna większość ważnie oddanych głosów. W dniu wyboru wyniosła ona 269, za kandydaturą głosowało 270. Ogłoszeniu wyniku głosowania towarzyszyły zarówno oklaski jak i gwizdy³⁴⁰.

Z perspektywy Antoniego Dudka zwycięstwo zaledwie jednym głosem zakrawało na żart historii, w dotkliwy sposób ujawniając jak słabym mandatem politycznym dysponuje nowy prezydent³⁴¹.

Natomiast Tomasz Słomka postrzega istnienie ówczesnej roli prezydenta jako *ochronę przed gwałtowną delegitimizacją* dotychczasowego obozu władzy i gwarancją partycypacji tego obozu w dalszym podejmowaniu decyzji państwowych. Innymi słowy, prezydent personalnie powiązany z PZPR miał hamować zbyt gwałtowne przemiany systemu politycznego. Dotychczasowy socjalistyczny model państwa miał być modyfikowany stopniowo³⁴².

29 lipca odbyła się druga część XIII Plenum KC PZPR, na którym stanowisko I sekretarza po Wojciechu Jaruzelskim objął Mieczysław Rakowski. Postanowiono także desygnować na stanowisko premiera generała Kiszczaka. W opinii Antoniego Dudka, po wyborze Jaruzelskiego na prezydenta, a Rakowskiego na I sekretarza KC PZPR, powierzenie misji tworzenia rządu właśnie Kiszczakowi miało fatalny wydźwięk propagandowy i w sposób nieuchronny kojarzyło się z karuzelą stanowisk tym samym przyspieszając upadek rządów PZPR³⁴³.

³³⁷ Zgromadzenie Narodowe zostało ustanowione w konstytucji marcowej z 1921 r. Art. 39 „Prezydenta Rzeczypospolitej wybierają na lat siedem bezwzględną większością głosów Sejm i Senat, połączone w Zgromadzenie Narodowe”. *Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, (Dz. U. 1921, Nr 44, poz. 267).

³³⁸ 9 grudnia 1922 r. Zgromadzenie Narodowe wybrało Gabriela Narutowicza, 8 maja 1933 r. Zgromadzenie Narodowe Wybrało Ignacego Mościckiego.

³³⁹ *Stenogram z posiedzenia Zgromadzenia Narodowego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 19.07.1989 r...*, *op. cit.*

³⁴⁰ *Ibidem*.

³⁴¹ A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988 -1990*, Kraków 2004, s. 361.

³⁴² T. Somka, *Prezydent Rzeczypospolitej po 1989 roku. Ujęcie porównawcze*, Warszawa 2005, s. 76.

³⁴³ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.* s. 56.

Na posiedzeniu Sejmu w dniu 2 sierpnia 1989 roku, Sejm powołał Czesława Kiszczaka na stanowisko Prezesa Rady Ministrów³⁴⁴. On natomiast twierdził, że Jaruzelski od dawna przygotowywał go do funkcji premiera, powtarzając: *sięgnę po ciebie, gdy w kraju będzie bardzo trudno*³⁴⁵.

W międzyczasie w szeregach opozycji krystalizowały się dwie koncepcje przyszłego rządu solidarnościowego. Pierwszą koncepcję kreował Bronisław Geremek, Jacek Kuroń i Adam Michnik. Zakładała ona sojusz Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego z Polską Zjednoczoną Partią Robotniczą, natomiast Zjednoczone Stronnictwo Ludowe i Stronnictwo Demokratyczne miało pełnić rolę tła. Reprezentowali przedmiotowe stanowisko w wyniku przekonania, iż tylko współpraca z dysponującą władzą partią komunistyczną umożliwi dokonywanie dalszych zmian. W tej sytuacji partie satelickie nie mające wpływu zarówno na wojsko, siły bezpieczeństwa jak i na administrację i aparat gospodarczy nie będą mogły być poważnym partnerem.

Odmienne stanowisko przedstawiali senatorowie Jarosław i Lech Kaczyńscy, zaczynający odgrywać coraz większą rolę u boku Lecha Wałęsy. Reprezentowali pogląd, iż należy podjąć działania wymierzone w monopol PZPR, takim krokiem miało być stworzenie koalicji OKP-ZSL-SD³⁴⁶.

Lech Wałęsa poparł wariant odnoszący się do koalicji z satelitami PZPR. W dniu 7 sierpnia wydał oświadczenie, w którym za główne źródło kryzysu kraju uznał monopolistyczne rządy PZPR. Misję tworzenia rządu przez Czesława Kiszczaka określił jako szkodliwą *stanowiącą dla społeczeństwa potwierdzenie obaw, że nic w istocie się nie zmieniło, że brak nadziei na przyszłość*. Uściślił, iż jedynym rozwiązaniem będzie powołanie Rady Ministrów opierającej się na koalicji Solidarności z partiami satelickimi, upoważniając przy tym Jarosława i Lecha Kaczyńskich do prowadzenia rozmów z ZSL i SD. W klubach poselskich obu tych partii zauważalna była coraz większa niechęć do sojuszu z PZPR i coraz większe zainteresowanie „Solidarnością” jako potencjalnym partnerem³⁴⁷.

Szybko okazało się, że premier Czesław Kiszczak musiał zamierzyć się z coraz mniejszym poparciem nawet w Klubie Poselskim PZPR, opozycja coraz głośniej

³⁴⁴ *Stenogram z 4 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 02.08.1989 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/B9EED07E0CA347FDC1257D20002CC6FB/\\$file/004_000006763.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/B9EED07E0CA347FDC1257D20002CC6FB/$file/004_000006763.pdf) [dostęp 08.05.2023].

³⁴⁵ W. Bereś, J. Skoczylas, *General Kiszczak mówi...prawie wszystko*, Warszawa 1991, s. 273.

³⁴⁶ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 57

³⁴⁷ *Ibidem*, s. 58.

odrzucała założenie utrzymania stanowiska premiera przez partię komunistyczną. Sam Wałęsa podkreślał, iż możliwość wyboru gen. Jaruzelskiego na prezydenta, była ostatnim ustępstwem „Solidarności” w stosunku do komunistów³⁴⁸.

Nowo powołany premier zaproponował OKP co najmniej I wicepremiera i kilka resortów, lecz nikt się nie zgodził. Próbował różnych manewrów. Jednym z pomysłów był wybór ministrów zdrowia, kultury i edukacji narodowej drogą plebiscytu. Podjął próbę stworzenia rządu z udziałem sił pozaparlamentarnych. Wszędzie spotykała go odmowa³⁴⁹.

Na 6 posiedzeniu Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 24 sierpnia 1989 r. Marszałek Sejmu poinformował, o otrzymaniu od Prezydenta Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej pisma dotyczącego rezygnacji Czesława Kiszczaka ze stanowiska Prezesa Rady Ministrów oraz z misji tworzenia rządu. Propozycja została przyjęta, a tym samym Sejm odwołał Czesława Kiszczaka ze stanowiska Prezesa Rady Ministrów. Wobec zaistniałej sytuacji Mikołaj Kozakiewicz wyraził opinię o ustępującym premierze: „Sądzę, że należy mu również wyrazić szacunek za dwukrotnie okazaną odwagę. Raz, gdy tej niezwykle trudnej misji się podjął. I po raz drugi, gdy ujrawszy lepszą alternatywę dla Polski z tej misji zrezygnował, otwierając drogę dla całkowicie nowego rozwiązania”. Następnie przedstawił wniosek Prezydenta o powołanie na podstawie art. 32 f ust. 1 pkt 6³⁵⁰ Tadeusza Mazowieckiego na stanowisko prezesa Rady Ministrów³⁵¹.

W wygłoszonym wówczas przez Tadeusza Mazowieckiego expose padły między innymi słowa: *Nie będziemy tworzyć nowej armii czy milicji. Chodzi jedynie o stworzenie takich gwarancji prawnych, by wszyscy – także wewnątrz tych instytucji – mieli poczucie, że służą one społeczeństwu.*

Zapowiedział również: *Pragniemy zachować dobrosąsiedzkie i przyjazne stosunki ze Związkiem Radzieckim. Po raz pierwszy pojawia się szansa, by stosunki między naszymi narodami były oparte na przyjaźni i współpracy społeczeństw, a nie były zastrzeżone dla jednej partii. Jest to wielka szansa, której zmarnować nie można.*

³⁴⁸ *Ibidem*, s. 57.

³⁴⁹ W. Bereś, J. Skoczylas, *op. cit.* s. 273.

³⁵⁰ Art. 32 f ust. 1 pkt 6 – Prezydent Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej występuje z wnioskiem do Sejmu o powołanie lub odwołanie Prezesa Rady Ministrów, *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, (Dz. U. 1989, Nr 19, poz. 10).

³⁵¹ *Stenogram z 6 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 24.08.1989 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/259278CD28DE3BBDC1257D20002CC6FD/\\$file/006_000006771.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/259278CD28DE3BBDC1257D20002CC6FD/$file/006_000006771.pdf) [dostęp 08.05.2023].

Nadto oświadczył, że rozumie wagę zobowiązań wynikających z Układu Warszawskiego, podkreślając przy tym, iż Rząd, który utworzy będzie te zobowiązania respektował³⁵².

W przemówieniu sejmowym znalazły się też, budzące w późniejszym okresie wiele kontrowersji, słowa: *Rząd, który utworzę, nie ponosi odpowiedzialności za hipotekę, którą dziedziczy. Ma jednak ona wpływ na okoliczności, w których przychodzi nam działać. Przeszłość określamy grubą linią. Odpowiadać będziemy jedynie za to, co uczyniliśmy, by wydobyć Polskę z obecnego stanu załamania*³⁵³.

Po wystąpieniu Tadeusza Mazowieckiego rozpoczęła się debata, w trakcie której padły między innymi słowa: *W ten sposób złamany zostaje monopol rządzenia jednej partii – monopol sprzeczny z wolą narodu i z interesem kraju*”, „*Po raz pierwszy od ponad czterdziestu lat na czele Rządu naszego państwa stanie polityk wywodzący się spoza partii robotniczej, spoza tradycyjnego układu koalicyjnego*³⁵⁴.

Po wysłuchaniu wszystkich wypowiedzi, mających charakter poparcia dla wniosku o powołanie kandydatury Mazowieckiego na stanowisko prezesa Rady Ministrów przystąpiono do głosowania.

W głosowaniu wzięło udział 423 posłów. Za wyborem głosowało 378 posłów, przeciw 4, wstrzymało się od głosowania 41 posłów. Wobec powyższego marszałek Sejmu Mikołaj Kozakiewicz oznajmił: *Stwierdzam, że Sejm powołał obywatela Tadeusza Mazowieckiego na stanowisko Prezesa Rady Ministrów oraz powierzył mu przedstawienie wniosków co do składu Rady Ministrów*³⁵⁵.

Od tej chwili Mazowiecki mógł oficjalnie przystąpić do tworzenia rządu. Główną wówczas dla niego trudnością było opanowanie roszczeń personalnych PZPR. Z drugiej zaś strony konieczność przekazania członkom PZPR resortów obrony narodowej oraz spraw wewnętrznych była dla premiera oczywista i wynikała z unikania

³⁵² *Ibidem*.

³⁵³ W opinii politologa Antoniego Dudka chodziło Mazowieckiemu o oderwanie się od epoki komunistów i rozpoczęcie nowego okresu historii. Jednakże późniejsze problemy z brakiem zdolności do bezwzględnego zerwania ze spuścizną PRL powodowały, że konkurenci Mazowieckiego określali to mianem nadmiernej tolerancji dla sił postkomunistycznych. A. Dudek *Historia...*, *op. cit.*, s. 63.

Zdaniem natomiast Antoniego Lenkiewicza *odkreślenie przeszłości grubą kreską* było bardzo destrukcyjne i szkodliwe dla możliwości odbudowy niepodległej i praworządnej państwowości III RP. A. Lenkiewicz, *Typy i typki postkomunizmu*, Wrocław 1997, s. 80. Nie brakowało opinii, że było ono wyrazem zmywy nowej władzy z odchodzącymi, którzy zapewniali sobie tym sposobem przetrwanie. A. Łuczak, *Dekada polskich przemian. Studium władzy i opozycji*, Warszawa 2010, s. 802-803.

³⁵⁴ *Stenogram z 6 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 24.08.1989 r...*, *op. cit.*

³⁵⁵ *Ibidem*.

konfliktu z PZPR i jej spadkobiercami. *Nie ma na świecie opozycji, która dysponuje armią, służbą bezpieczeństwa – i pozostaje opozycją – mówił*³⁵⁶.

Mieczysław Rakowski, jako były premier, a obecnie nowy szef PZPR w rozmowie z Mazowieckim przybliżył przebieg spotkań paktu warszawskiego mówiąc, że będzie miał obok siebie prezydenta, pierwszego sekretarza PZPR, ministra obrony narodowej i ministra spraw zagranicznych³⁵⁷. Nowy premier wówczas pomyślał: *Nie, przynajmniej jeden z tych ludzi musi być moim człowiekiem, do którego mam pełne zaufanie. Ja tam nie mogę być sam, za żadną cenę nie mogę im oddać Ministerstwa Spraw Zagranicznych*³⁵⁸. Było wówczas przesądzone, że ministerstwa obrony i spraw wewnętrznych pozostaną w rękach PZPR.

Generał Czesław Kiszczak miał pokierować ministerstwem spraw wewnętrznych. Mazowiecki liczył na to, że powierzenie mu również stanowiska wicepremiera zagwarantuje ze strony komunistów spokojne przeprowadzenie reformom. Ministrem Obrony Narodowej został generał Florian Siwicki³⁵⁹.

Zdaniem Aleksandra Łuczaka pozostawienie resortów siłowych w gestii dotychczasowych wpływów było pogodzeniem się z realiami i powstrzymaniem przed radykalnymi zmianami. Gwarantowało to czasową koegzystencję. Premier otrzymał oznakę lojalności ze strony ministra spraw wewnętrznych, mówiącego również w imieniu ministra obrony narodowej. Nie przewidywali oni zorganizowania buntu, żeby zagrozić drogę nowemu rządowi. Zamach jest niewykonalny bez udziału resortów obrony i MSW, a obecna obsada tych resortów wyklucza ich udział³⁶⁰.

Sam generał Czesław Kiszczak uważał, że żaden inny prezydent nie znajdzie posłuchu w siłach bezpieczeństwa i w wojsku, a usuwając jego i generała Siwickiego ze stanowisk możliwy jest zamach pałacowy³⁶¹.

Głównym architektem polityki zagranicznej był minister spraw zagranicznych Krzysztof Skubiszewski. Wraz z Mazowieckim cechowała go daleko idąca ostrożność w relacjach z ZSRR. Starano się przekonać, iż nowy rząd nie doprowadzi do wyprowadzenia Polski z Układu Warszawskiego oraz RWPG. Nadto w trakcie późniejszej wizyty na Kremlu, premier złożył deklarację: *bez względu na zmianę partyjnego*

³⁵⁶ A. Dudek, *Historia...*, op. cit., s. 63.

³⁵⁷ A. Brzeziecki, *Tadeusz Mazowiecki. Biografia naszego premiera*, Kraków 2002, s. 418.

³⁵⁸ T. Mazowiecki, *Rok 1989 i lata następne. Teksty wybrane i nowe*, Warszawa 2012, s. 48-49.

³⁵⁹ A. Brzeziecki, op. cit., s. 418.

³⁶⁰ A. Łuczak, *Dekada polskich przemian. Studium władzy i opozycji*, Warszawa 2010, s. 805.

³⁶¹ A. Dudek, *Historia...*, op. cit., s. 50.

charakteru nowego rządu, także inne siły polityczne w Polsce rozumieją, co znaczy związek z ZSRR³⁶². Doktryna obronna Polski w dalszym ciągu traktowała państwa NATO jako przeciwnika realnie zagrażającego integralności terytorialnej Polski³⁶³.

Jaruzelski także nalegał na przyznanie komunistom resortów obrony narodowej i spraw wewnętrznych. A. Łuczak podkreśla, iż prawie cała scena polityczna była zgodna, że pozostawienie w rękach PZPR tych ministerstw uspokajało przywódców radzieckich, że Polska nadal pozostanie członkiem Układu Warszawskiego³⁶⁴.

Jednocześnie 29 grudnia 1989 r. dokonano nowelizacji konstytucji. Z której znikł ideologiczny wstęp o sojuszu z ZSRR i innymi krajami socjalistycznymi. Artykuł o przewodniej roli PZPR zastąpił przepis o pluralizmie politycznym. Nastąpił powrót do nazwy Rzeczpospolita Polska³⁶⁵.

Jednakże utworzenie w pełni demokratycznego państwa wymagało przebudowy całego aparatu administracyjnego. Co więcej, trudnym okazało się być wypracowanie demontażu struktur PRL-owskich w formie spójnego programu. Powodowało to chaos, a do głosu dochodziły przeciwstawne czynniki. Z jednej strony był to rozpad PZPR oraz rosnąca presja ze strony Wałęsy, z drugiej lęk ekipy Mazowieckiego przed buntem aparatu, zwłaszcza wojska i służb specjalnych. Domagano się posunięcia spektakularnego, dającego wyraz rozpoczęcia nowej epoki. Przemiany w dwóch głównych bastionach startego porządku MON i MSW mogły być takim posunięciem³⁶⁶.

W opinii Mazowieckiego MSW jako resort represyjny w stosunku do ludności jest czymś zupełnie odmiennym od wojska. Można go było szybciej i bardziej zdecydowanie zreformować. W przypadku wojska podkreślał problemy powiązań z Układem Warszawskim oraz brakiem możliwości zastąpienia generałów wykształconych w Moskwie „cywilami”. W jego ocenie koncepcja cywilnej kontroli nad wojskiem musiała być koncepcją ewolucyjną. W tradycji wojskowej nigdy nie miało miejsca cywilne zwierzchnictwo nad armią. Kadra oficerska musiała do tego dojrzeć. Z perspektywy państwa rzeczą najważniejszą było podtrzymanie lojalności wojska w stosunku do nowego, demokratycznego rządu³⁶⁷. Próbował tłumaczyć tok swojego rozumowania: *w całej Europie idziemy do wielkich zmian, one są nieuchronne. Zmianie*

³⁶² *Ibidem*, s. 68.

³⁶³ *Ibidem*, s. 70.

³⁶⁴ A. Łuczak, *Dekada polskich przemian. Studium władzy i opozycji*, Warszawa 2010, s. 795-796.

³⁶⁵ Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. 1989, Nr 75, poz 444).

³⁶⁶ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.* s. 85.

³⁶⁷ T. Mazowiecki, *op. cit.*, s. 70.

więc ulegną oba: Układ Warszawski i Pakt Północnoatlantycki. Nie od razu. To musi dojrzeć³⁶⁸.

Mazowiecki obawiał się zmian kadrowych łamiących monopol PZPR w MON i MSW. Dopiero 7 marca 1990 r. podsekretarzem stanu w MSW został senator Krzysztof Kozłowski, natomiast 3 kwietnia 1990 r. funkcje wiceministrów w MON objęli cywile Bronisław Komorowski i Janusz Onyszkiewicz³⁶⁹. Ich urzędowy status uregulowany został Rozkazem Ministra Obrony Narodowej Nr Pf 63/Org. z dnia 19 czerwca 1990 r. w sprawie wprowadzenia stanowisk wiceministrów obrony narodowej oraz nadania im ramowych zakresów działania³⁷⁰. Sam premier zdawał sobie sprawę z tego, iż ich sytuacja będzie zbliżona do tej w jakiej znalazł się w pierwszych dniach urzędowania jako premier.

O oddelegowaniu Komorowskiego zdecydowała osobista sympatia Mazowieckiego, ale też fakt, iż jako jeden z nielicznych ludzi opozycji interesował się armią. Ponadto znaczenie miało pochodzenie z rodziny o tradycjach wojskowych. Ojciec był partyzantem AK, zaś krewny Tadeusz „Bór” Komorowski, dowódcą Powstania Warszawskiego. Siłą Onyszkiewicza, natomiast była świetna znajomość języka angielskiego i żona, która była wnuczką Józefa Piłsudskiego. Jak przyznał Mazowiecki: *Nazwiska nie były bez znaczenia. Uznałem, że te mówiące bardzo wiele mają największe szanse na zyskanie respektu zawodowych wojskowych nieprzyzwyczajonych do ministrów w garniturach*³⁷¹.

Onyszkiewicz mówił, że nie chce pełnić w wojsku roli inkwizytora czy osoby rozliczającej MON za przeszłość. Chce natomiast podjąć próbę otwarcia go na społeczeństwo, żeby wojsko było widziane jako siła narodowa i żeby wiedziało, że społeczeństwo jest z tym wojskiem blisko nie tylko na defiladach i w czasie przysięgi, ale na co dzień. Komorowski natomiast oświadczył, że jest wiele spraw, które wymagają spokojnego rozważania, a przede wszystkim właśnie poznania, aby można było zaproponować jakieś skuteczne rozwiązanie. Nie powinny one jednak naruszać tego, co w wojsku jest najważniejsze – dyscypliny i wewnętrznego ładu. *Bo armia – mówił – nie znosi rewolucji, gwałtownych przemian, gdyż grozi to jej stabilizacji, jej skutecznemu funkcjonowaniu*³⁷².

³⁶⁸ *Ibidem*, s. 149.

³⁶⁹ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.* s. 86

³⁷⁰ S. Jarmoszko, *Wojsko...*, *op. cit.* s. 145.

³⁷¹ W. Świetlik, *Pierwsza niezależna biografia. Bronisław Komorowski*, Warszawa 2010, s. 111-112.

³⁷² I. Czyżewski, *Trzęsienie ziemi w MON*, Warszawa 1993, s. 37.

Prezydent Jaruzelski był świadomy, że ówczesny premier był pod rosnącym naciskiem sił politycznych zmierzających do zmian, w tym również w wojsku. Jako zwierzchnik sił zbrojnych też musiał się z tym liczyć, iż powołanie cywilnych wice-ministrów oznaczało zbliżenie systemu kierowania armią do zachodnich standardów³⁷³. Ze względu na konstytucyjną zwierzchność nad wojskiem, a także z uwagi na fakt, iż sprawy wojskowe były dla generała pierwszoplanowe, konieczna była jego akceptacja. Tym samym rozpoczął się proces wkraczania w zamknięte dotąd struktury i przygotowywania do cywilnego zwierzchnictwa nad armią³⁷⁴, który według Jerzego Zalewskiego służył etykietowaniu prymatu kompetencji władz cywilnych nad wojskiem i zerwaniu ze zwierzchnością czynnika wojskowego w armii³⁷⁵.

Do zmian doszło także w resorcie spraw wewnętrznych. W miejsce Służby Bezpieczeństwa powstał Urząd Ochrony Państwa, którego celem działania miała być ochrona bezpieczeństwa Państwa i jego porządku konstytucyjnego. Powołanie tej instytucji również zapoczątkowało sytuowanie służb specjalnych w strukturach państwa demokratycznego. Jego pierwszy szef Krzysztof Kozłowski zapowiedział wówczas, iż UOP odejdzie od inwigilacji partii, stowarzyszeń i związków zawodowych, będzie interesował się zagrożeniem realnym a nie urojonym³⁷⁶.

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r.³⁷⁷ określała zadania przewidziane dla Urzędu Ochrony Państwa. Art. 1. 2. wskazywał na:

- 1) rozpoznawanie i przeciwdziałanie zagrożeniom godzącym w bezpieczeństwo, obronność, niezależność i całość państwa;
- 2) zapobieganie i wykrywanie przestępstw szpiegostwa i terroryzmu, a także innych poważnych przestępstw, oraz ściganie ich sprawców;
- 3) rozpoznawanie i przeciwdziałanie naruszeniom tajemnicy państwowej;
- 4) przygotowywanie dla najważniejszych organów władzy i administracji państwowej informacji i analiz istotnych dla bezpieczeństwa państwa³⁷⁸.

³⁷³ *Ibidem*, s. 34.

³⁷⁴ S. Cenckiewicz, *op. cit.*, s. 370-371.

³⁷⁵ J. Zalewski, *Apolityczność Sił Zbrojnych Drugiej i Trzeciej Rzeczypospolitej Polskiej. Teoria i praktyka*, Warszawa 2009, s. 235.

³⁷⁶ A. Dudek, *Reglamentowana...*, *op. cit.* s. 474.

³⁷⁷ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa, (Dz. U. 1990, Nr 30, poz. 180).

³⁷⁸ *Ibidem*.

Natomiast art. 2.1 określał, iż zadania przewidziane dla Urzędu Ochrony Państwa wykonują także służby wywiadu i kontrwywiadu podległe Ministrowi Obrony Narodowej na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach³⁷⁹.

Tak więc po raz pierwszy ustawowe zadania wojskowych służb specjalnych zostały określone w akcie prawnym rangi ustawowej. Z przytoczonego przepisu wynikało, że wojskowe służby specjalne posiadały uprawnienia do ścigania sprawców wymienionych przestępstw. Oznaczało to, że ustawodawca służby te traktował jako kolejny organ charakteru policyjnego, posiadający uprawnienia procesowe³⁸⁰.

Reorganizacja miała również miejsce w strukturach Ministerstwa Obrony Narodowej. 18 kwietnia 1990 r. minister Florian Siwicki wydał rozkaz o rozwiązaniu Wojskowej Służby Wewnętrznej. Z jej części miano utworzyć Żandarmerię Wojskową³⁸¹, resztę połączyć z Zarządem II Sztabu Generalnego, tworząc Zarząd II Wywiadu i Kontrwywiadu Sztabu Generalnego Wojska Polskiego³⁸².

Rozformowanie WSW na mocy Rozkazu Ministra Obrony Narodowej nr Pf 42/Org. miało nastąpić do dnia 30 sierpnia 1990 r.³⁸³

W opinii A. Dudka ekipa Mazowieckiego, po części ze strachu, po części zaś z przekonania, że musi stać na straży „państwa prawa”, zdecydowanie odrzuciła pomysły wymiany części generalicji WP drogą awansowania niższych oficerów, po których można się było spodziewać nie tylko większej lojalności, ale i lepszego przygotowania do realizacji nowych zadań, jakie miały stanąć przed armią³⁸⁴.

³⁷⁹ *Ibidem*.

³⁸⁰ A. Żebrowski, *Ewolucja...*, op. cit. s. 69.

³⁸¹ Zarządzeniem Szefa Sztabu Generalnego nr 062/Org. z dnia 15 czerwca 1990 r. w sprawie sformowania Żandarmerii Wojskowej przystąpiono do formowania poszczególnych części składowych struktury począwszy od Komendy Głównej ŻW w Warszawie po komendy ŻW poszczególnych okręgów wojskowych, poprzez oddziały Żandarmerii w 25 garnizonach wojskowych na terenie całego kraju, kończąc na placówkach Żandarmerii rozmieszczonych w 47 mniejszych garnizonach wojskowych. Postanowiono również przeformować Centrum Szkolenia Wojskowej Służby Wewnętrznej w Mińsku Mazowieckim na Ośrodek Szkolenia Żandarmerii Wojskowej. L. Kowalski, *Krótsze ramię Moskwy. Historia kontrwywiadu wojskowego PRL*, Warszawa 2017, s. 987. Zgodnie z art. 16.1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Załącznik do obwieszczenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 grudnia 1991 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1992, Nr 4, poz. 16). Żandarmeria Wojskowa wykonywała w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz w stosunku do żołnierzy zadania związane w szczególności z:

- 1) Zapewnieniem przestrzegania dyscypliny wojskowej,
- 2) Ochroną życia i zdrowia oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra,
- 3) Ochroną bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz ochroną tajemnicy państwowej i służbowej,
- 4) Zapobieganiem popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz innym zjawiskom kryminogennym, a także wykrywaniem przestępstw i wykroczeń oraz ściganiem sprawców
- 5) Zapewnieniem przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych

³⁸² A. Dudek, *Historia...*, op. cit., s. 88

³⁸³ L. Kowalski, *op. cit.*, s. 987.

³⁸⁴ A. Dudek, *Historia...*, op. cit. s. 88

S. Cenckewicz reprezentuje pogląd, iż o takiej konstrukcji służb wojskowych, już wolnej Polski ostatecznie zdecydował Prezydent RP gen. Wojciech Jaruzelski, namawiany do tego przez ministra spraw wewnętrznych gen. Czesława Kiszczaka i szefa WSW gen. Edmunda Bułę³⁸⁵.

W dalszym ciągu kontynuowano proces szkolenia kadry Zarządu II na kursach w ZSRR. W kwietniu 1990 r. generał Jaruzelski w rozmowie z Michaiłem Gorbaczowem podkreślał: *100 procent naszych generałów i pułkowników to ci, którzy kończyli radzieckie akademie wojskowe. To zabezpiecza nam rezerwę doświadczonych, normalnie wykształconych ludzi na lata naprzód*³⁸⁶.

„Lifting” służb wojskowych był jedną z ostatnich działalności ministra Siwickiego. Dnia 6 lipca 1990 r. na wniosek Tadeusza Mazowieckiego, Sejm odwołał ministrów Czesława Kiszczaka i Floriana Siwickiego. Ich miejsce zajęli Krzysztof Kozłowski jako minister spraw wewnętrznych, oraz wiceadmirał Piotr Kołodziejczyk jako minister obrony narodowej³⁸⁷. Jak podkreśla Antoni Dudek były to zmiany symboliczne, a droga do rzeczywistych reform w wojsku, policji i służbach specjalnych okazała się wyjątkowo długa i wyboista³⁸⁸.

Natomiast sam premier nie ukrywał, iż decyzje o zmianach ministrów nie tylko konsultował z generałem Jaruzelskim, ale wręcz uważał, że musi uzyskać jego zgodę³⁸⁹. Prezydent Jaruzelski, mimo nasilania się ataków w stosunku do jego osoby, w dalszym ciągu odgrywał istotną, choć niedostrzegalną dla opinii publicznej, rolę. Ze uwagi na szczególne względy jakimi cieszył się na Kremlu miał nie tylko wpływ na politykę zagraniczną, ale w dalszym ciągu mógł kontrolować armię³⁹⁰.

W dniu 27 września 1990 r. dokonano nowelizacji konstytucji. Art. 2.1 ustawy o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowił, iż kadencja Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wybranego przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 10 lipca 1989 r. ulega skróceniu i wygasa z chwilą objęcia urzędu przez Prezydenta wybranego

³⁸⁵ S. Cenckewicz, *op. cit.*, s. 376.

³⁸⁶ *Ibidem*, s. 769.

³⁸⁷ Poza zmianami personalnymi niezbędne były zmiany strukturalno – funkcjonalne. W dniu 12 listopada 1990 roku rząd podjął decyzję o powołaniu Międzyresortowej Komisji ds. Reformy w Organizacji Ministerstwa Obrony Narodowej do opracowania nowej struktury systemu kierowania siłami zbrojnymi. Komisja (zwana od nazwiska przewodniczącego Komisją Żabińskiego) przygotowała raport w którym postulowano przebudowę MON w cywilny organ administracji państwowej. Komisja proponowała zapewnienie cywilnej, demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi, między innymi poprzez desygnowanie na stanowisko ministra osoby cywilnej. S. Jarmoszko, *Wojsko...*, *op. cit.*, s. 145.

³⁸⁸ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 87

³⁸⁹ T. Mazowiecki, *op. cit.*, s. 81.

³⁹⁰ A. Dudek, *Reglamentowana...*, *op. cit.*, s. 479.

w wyborach powszechnych³⁹¹. Jednocześnie art. 2.1 ustawy o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej stanowił, iż są wybory powszechne³⁹².

Już w marcu 1990 roku Lech Wałęsa deklarował, że chce być prezydentem. Podczas kwietniowego spotkania zwołanego przez Tadeusza Gocłowskiego oświadczył, iż wiceprezydentem będzie Bronisław Geremek, natomiast Mazowiecki pozostanie premierem. Obecny na spotkaniu Aleksander Hall stwierdził wprost, że jego kandydatura się nie nadaje. Wypowiedź kolejnych osób przerwał Wałęsa oświadczając: *Panowie, ja i tak będę tym prezydentem, bez względu na to, czy wy tego będziecie chcieli, czy nie*. Rozpoczęły się ataki na rząd. Wałęsa wychodził z założenia, że konieczna jest wojna na górze by na dole był spokój. Apelowal: *Zachęcam państwa do wojowania. Obecny układ – popieranie rządu, wmawianie, że lepiej być nie może, że nie ma co walczyć, najwyżej można popierać – nie jest dobry dla rządu ani bezpieczny dla społeczeństwa. Wziąłem sobie urlop, kiedy Tadeusz Mazowiecki został premierem. Dzisiaj schodzę z urlopu*³⁹³.

2 października marszałek Sejmu zarządził wybory prezydenckie na dzień 25 listopada 1990 r. 9 grudnia odbyła się druga tura wyborów w której zwyciężył Lech Wałęsa otrzymując 10 622 696 głosów³⁹⁴.

Po wygranej Wałęsa mówił: *Mój plan z prezydenturą powiódł się. Strach pomyśleć, co byłoby, gdyby prezydentem ciągle był generał. Objęcie przeze mnie fotela prezydenckiego i kontroli nad resortami siłowymi zniweczyło pośrednio nadzieje komunistów na przewrót*³⁹⁵.

W ocenie A. Dudka, w momencie złożenia przez Lecha Wałęsę przysięgi prezydenckiej, ostatni oficjalny element „pakietu kontrolnego”, jakim dysponowały siły starego systemu, przestał istnieć³⁹⁶. Wałęsa również twierdził, iż został prezydentem między innymi po to, *by dokończyć walkę, dobić komunizm, przejąć dla demokracji resorty siłowe*³⁹⁷.

³⁹¹ Ustawa z dnia 27 września 1990 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, (Dz. U. 1990, Nr 67, poz. 397).

³⁹² *Ibidem*, s. 398.

³⁹³ A. Brzezicki, *Tadeusz Mazowiecki. Biografia naszego premiera*, Kraków 2002, s. 447.

³⁹⁴ Poszczególni kandydaci otrzymali następującą liczbę głosów: 1. Lech Wałęsa – 6 569 889 (39,96%), 2. Stanisław Tymiński – 3 797 605 (23,10%), 3. Tadeusz Mazowiecki – 2 973 605 (23,10%), 4. Włodzimierz Cimoszewicz – 1 514 025 (9,21%), 5. Roman Bartoszcze – 1 176 175 (7,15%), 6. Leszek Moczulski – 411 516 (2,50%). A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 132.

³⁹⁵ L. Wałęsa, *Moja III RP*, Warszawa 2007, s. 25.

³⁹⁶ A. Dudek, *Reglamentowana...*, *op. cit.*, s. 481.

³⁹⁷ L. Wałęsa, *op. cit.*, s. 41.

Część generalicji widziała w nowym prezydencie naturalnego sojusznika. Wynikało to z faktu, iż wojsko było polem przepychanek pomiędzy głową państwa a premierem, a część armii była niechętna wydającym im polecenia cywilom z rządu, tak samo jak niechętny temu rządowi był Wałęsa. Po wygraniu wyborów prezydenckich, Wałęsa mówił: *Panowie generalowie, ufam wam całkowicie i wierzę w wasz patriotyzm. W tym temacie to wy macie Polskę zagospodarować, bo cywile na niczym się nie znają*³⁹⁸. Ponadto, jak wskazuje Witold Świetlik, prezydent coraz częściej zaczynał przejawiać autorytarne ciągoty i niechęć do demokracji, podzielaną przez część mundurowych³⁹⁹. Z kolei J. Zalewski twierdzi, że Wałęsa od początku kadencji wykazywał dużą chęć decydowania w sprawach armii, z którą jednak, poza odbyciem zasadniczej służby wojskowej, nie miał kontaktów i nie znał zasad jej funkcjonowania⁴⁰⁰.

Prezydent powierzył misję tworzenia rządu Janowi Krzysztofowi Bieleckiemu. Piątego stycznia 1991 r. na 48 posiedzeniu Sejmu Bielecki w swej wypowiedzi oświadczył, iż powszechne wybory prezydenckie otworzyły drogę do niepodległości jak i pełnej demokracji. Natomiast dopełnić dzieła winny rozkład Układu Warszawskiego, wycofanie wojsk radzieckich oraz wolne wybory parlamentarne. Podkreślił, iż rząd jego z wielką uwagą traktować będzie sprawy dotyczące armii oraz wszystkich służb specjalnych stojących na straży suwerenności i tajemnic państwa, doprowadzając zapoczątkowany przez poprzedników proces do końca. Na stanowisku Ministra Obrony Narodowej w jego rządzie pozostał Piotr Kołodziejczyk⁴⁰¹.

25 lutego 1991 r. w Budapeszcie podpisano protokół o rozwiązaniu Układu Warszawskiego, a 1 lipca w Pradze podjęto decyzję o zakończeniu jego działalności. 26 października parafowano układ o wycofaniu wojsk radzieckich z Polski. Oddziały bojowe miały opuścić kraj do 15 listopada 1992 r., jednostki tranzytowo – likwidacyjne do końca 1993 r. Ponadto podpisane zostało porozumienie dotyczące tranzytu wojsk radzieckich z byłej NRD⁴⁰².

Jesienią 1991 r., czyli już po rozwiązaniu Układu Warszawskiego, przeprowadzono w służbach wojskowych kolejne zmiany. Rozkazem ministra obrony narodowej Piotra Kołodziejczyka z 22 sierpnia 1991 r. utworzono Wojskowe Służby

³⁹⁸ A. Lenkiewicz, *Typy i typki postkomunizmu*, Wrocław 1997, s. 138.

³⁹⁹ W. Świetlik, *Pierwsza niezależna biografia. Bronisław Komorowski*, Warszawa 2010, s. 119.

⁴⁰⁰ J. Zalewski, *Wojsko...*, *op. cit.*, s. 158.

⁴⁰¹ *Stenogram z 48 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 04 i 05.01.1991 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/96603522649FDE87C1257D20002CC727/\\$file/048_000007009.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/96603522649FDE87C1257D20002CC727/$file/048_000007009.pdf) [dostęp 08.05.2023].

⁴⁰² A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.* s. 162-163.

Informacyjne⁴⁰³. Powstały one na bazie struktur Zarządu II Sztabu Generalnego WP i Wojskowej Służby Wewnętrznej. Było to następstwem decyzji Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1991 r. w sprawie rozpoczęcia prac związanych z reformowaniem Ministerstwa Obrony Narodowej. Zgodnie z tym postanowieniem z dniem 1 września 1991 r. Wojskowe Służby Informacyjne podporządkowane zostały ministrowi obrony narodowej⁴⁰⁴. Istotną rolę w przygotowaniu tej zmiany odegrała Kancelaria Prezydenta Lecha Wałęsy i związany z nią kontradmirał Czesław Wawrzyniak z MON, który został pierwszym szefem WSI⁴⁰⁵.

Jak wskazuje A. Dudek zmiana ta nie doprowadziła do większej merytorycznej i kadrowej reformy służb specjalnych, odziedziczonych po epoce PRL. Miała ona przede wszystkim charakter organizacyjny⁴⁰⁶.

Według S. Cenckiewicza gwarancję kontynuacji zapewniała przede wszystkim komunistyczna kadra oficerska, która w dużej mierze zdominowała całe WSI. Jak twierdzi: *ukształtowana w PRL mentalność, międzypokoleniowe związki z ruchem komunistycznym, poczucie wojskowej odrębności i elitarności w PZPR i jej przybudówkach, zaangażowanie w walkę z „Solidarnością”, antyzachodni i prosowiecki sposób myślenia o tajnych służbach i świecie, serwilizm wobec politycznych zwierzchników, wspólnota biograficzna i zasób wiedzy ekskluzywnej składały się na specyfikę środowiska WSI. Istotnym elementem tej mentalności była międzypokoleniowa transmisja związków z tajnymi służbami rodziców kadry oficerskiej WSI⁴⁰⁷.*

W wyniku przekształceń status prawny Wojskowych Służb Informacyjnych musiał ulec zmianie. Wcześniej Zarząd II Sztabu Generalnego WP i Wojskowa Służba Wewnętrzna funkcjonowały bez podstaw prawnych rangi ustawowej. Na podstawie art. 16 pkt. 3 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz niektórych innych ustaw wydane zostało obwieszczenie Ministra Obrony Narodowej z 11 grudnia 1991 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP⁴⁰⁸. Wojskowe Służby Informacyjne działały na

⁴⁰³ S. Cenckiewicz, *op. cit.*, s. 379.

⁴⁰⁴ A. Żebrowski, *Kontrola...*, *op. cit.*, s. 96.

⁴⁰⁵ S. Cenckiewicz, *op. cit.*, s. 379.

⁴⁰⁶ A. Dudek, *Reglamentowana...*, *op. cit.*, s. 477.

⁴⁰⁷ Art. 16 pkt. 3 – Minister Obrony Narodowej ogłosi w Dzienniku Ustaw w drodze obwieszczenia jednolity teksty ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. *Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. 1991, Nr 113, poz. 491).

⁴⁰⁸ A. Żebrowski, *Kontrola...*, *op. cit.*, s. 96.

podstawie art. 15 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej stanowiącej załącznik do obwieszczenia:

- 1) Wojskowe Służby Informacyjne wykonują zadania związane z rozpoznawaniem i przeciwdziałaniem zagrożeniom godzącym w obronność Państwa oraz naruszeniom tajemnicy państwowej w zakresie obronności, jak również przygotowują dla organów państwowych informacje i analizy istotne dla obronności Państwa;
- 2) Obowiązki i uprawnienia związane z wykonywaniem czynności służbowych przez funkcjonariuszy Urzędu Ochrony Państwa dotyczą odpowiednio żołnierzy wojskowych służb informacyjnych w zakresie wykonywania przez nich zadań;
- 3) W zakresie zadań wykonywanych przez wojskowe służby informacyjne, Ministrowi Obrony Narodowej przysługują odpowiednio uprawnienia Ministra Spraw Wewnętrznych przewidziane w ustawie o Urzędzie Ochrony Państwa i przepisach wydanych na jej podstawie⁴⁰⁹.

2. Wojskowe służby specjalne w politycznej karuzeli

Jednakże kolejny premier Jan Olszewski w swoim exposé wygłoszonym w dniu 21 grudnia 1991 r. stwierdził, iż proces przebudowy organizacyjnej i odbudowy ideowej Wojska Polskiego był dotychczas powolny i niekonsekwentny. Mówił: *Jestem przekonany, że mamy wystarczająco wielu ludzi o czystych rękach i sumieniach, którzy mogą służyć społeczeństwu i państwu na odpowiedzialnych stanowiskach. Poddanie Ministerstwa Obrony Narodowej cywilnemu kierownictwu, dawno już oczekiwane, pozwoli na przemienienie wojska polskiego w armię, na której będą mogły polegać i naród i władze Rzeczypospolitej*⁴¹⁰.

Wniósł o powołanie na stanowisko ministra obrony narodowej Jana Parysa, natomiast na stanowisko ministra spraw wewnętrznych Antoniego Macierewicza.

W trakcie funkcjonowania rządu Olszewskiego, minister Jan Parys doprowadził do zmian personalnych w wojsku. Zaczął od przeniesienia w stan spoczynku

⁴⁰⁹ Art. 15 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Załącznik do obwieszczenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 grudnia 1991 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1992, Nr. 4, poz. 16).

⁴¹⁰ Stenogram z 3 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21.12.1991 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DA388B07A3FAFCA3C125894B004EEEE83/\\$file/003.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DA388B07A3FAFCA3C125894B004EEEE83/$file/003.pdf) [dostęp 08.05.2023].

dotychczasowego ministra – wiceadmirała P. Kołodziejczyka. Mówił: *Wybór był prosty – egzekwować swoje prawa lub tolerować układy nieformalne Belwederu w wojsku*⁴¹¹. 31 grudnia 1991 r. podpisał „decyzję kadrową nr 1” w sprawie zwolnienia byłego ministra obrony narodowej. Przyjęty tryb i forma naruszały zasady obowiązujące w wojsku. Natomiast L. Wałęsa o decyzji dowiedział się z mediów⁴¹². Minister dnia 21 stycznia 1992 r. podpisał decyzje dotyczącą zwolnienia z wojska członków Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego, następnie odwołano ze stanowisk grupę oficerów Sztabu Generalnego WP, która w 1981 roku przygotowywała plany operacyjne stanu wojennego. Kolejnym posunięciem było odwołanie z funkcji wiceministra obrony narodowej Bronisława Komorowskiego. Następnego dnia rezygnację złożył Janusz Onyszkiewicz⁴¹³. Minister mówił o swoich zastępcach: *Przyszli do MON za Mazowieckiego, dzielając jego schematy myślenia: wejść, zdobyć przyczółek. Wtopili się w zastany układ*⁴¹⁴. Parys dokonuje kolejnych posunięć bez konsultacji z Wałęsą – swoim zastępcą mianuje Radosława Sikorskiego. W końcu zarzuca publicznie politykom, że kontaktują się z oficerami i obiecują im awanse za poparcie wojska dla rozgrywek politycznych⁴¹⁵. Ponadto 25 marca 1992 r. wydał polecenie zakazujące osobom pełniącym funkcje kierownicze w MON, a także osobom im podległym przyjmowania jakichkolwiek dyspozycji od osób spoza resortu bez jego zgody lub Szefa Sztabu Generalnego WP. Zakaz obejmował także udostępnianie informacji o sytuacji w wojsku oraz wykonywanie jakichkolwiek zadań. W praktyce oznaczało to odcięcie Wałęsy od posiadania informacji o stanie sił zbrojnych⁴¹⁶. Na spotkaniu z generalicją Wojska Polskiego stwierdził: *Wojsko to bastion, gdzie były, a czasem i są zjawiska jawnych komunistycznych powiązań. Mam prawo i obowiązek przejąć władzę w resorcie całkowicie. Jeżeli te dawne komunistyczne struktury rzucą mi wyzwanie, to ja to wyzwanie podejmę*⁴¹⁷.

Jednakże w dalszym ciągu zmiany można było określić mianem zmian kosmetycznych. Zmieniono mundury, wyrzucono socjalizm z przysięgi, jednak nic się nie zmieniło w punktach newralgicznych takich jak wojskowe służby specjalne, które

⁴¹¹ J. Kurski, P. Semka, *Lewy czerwcowy. Mówią: Kaczyński, Macierewicz, Parys, Glapiński, Kostrzewa-Zorbas*, Warszawa 1992, s. 67.

⁴¹² J. Zalewski, *Wojsko...*, *op. cit.*, s. 279.

⁴¹³ S. Jarmoszek, *Wojsko...*, *op. cit.*, s. 146.

⁴¹⁴ J. Kurski, P. Semka, *op. cit.*, s. 64.

⁴¹⁵ W. Świetlik, *op. cit.*, s. 119-120.

⁴¹⁶ J. Zalewski, *Wojsko...*, *op. cit.*, s. 281.

⁴¹⁷ I. Czyżewski, *op. cit.*, s. 140.

postrzegano jako swoiste państwo w państwie, jako źródło wszelkiego zła. W powszechnym mniemaniu w sposób niekontrolowany nie tylko wpływały na bieżący bieg wydarzeń w kraju, ale wręcz je kreowały. Wynikać to miało z charakteru instytucji hermetycznej personalnie, posiadającej własny budżet, skupiających pracowników mających międzynarodowe powiązania. Najważniejszym obciążeniem miały być powiązania z sowieckimi służbami specjalnymi⁴¹⁸. Ponadto jak twierdził sam Parys: *Istniały poszlaki, że WSI, zamiast świadczenia usług politycznych i wywiadowczych w wojsku, były instrumentem w grze politycznej Belwederu. Poszlaki w postaci meldunków oficerów WSI, lojalnych wobec mnie. Na naradach w WSI jawnie dezawuowano rząd Olszewskiego i moją osobę. Dane zawarte w tych meldunkach pokrywały się z danymi z wielu źródeł. Szef WSI Czesław Wawrzyniak był częstym gościem Wachowskiego*⁴¹⁹. Nadto uważał, że Wałęsa przyjął ofertę struktur postkomunistycznych, między innymi wojskowych służb specjalnych, gdyż wierzył, że ma do czynienia ze strukturą szukającą nowego pana, która ułatwi mu rozgrywki polityczne⁴²⁰. Jednakże według Antoniego Lenkiewicza to nie prezydent postawił na wojsko, lecz wojsko postawiło na prezydenta, a łącznikiem z ludową generalicją stał się Mieczysław Wachowski⁴²¹.

W dniu 6 kwietnia 1992 roku Parys oświadczył, iż pewni politycy zapraszają wybranych oficerów i obiecują im awanse za pewnego rodzaju poparcie wojska dla rozgrywek politycznych. Zapewniał: *armia pod moim kierownictwem nie da się wciągnąć do rozgrywek politycznych, a wojsko nie pomoże nikomu kto chce obalić demokrację*⁴²².

Coraz częściej pojawiały się opinie, iż treści oświadczeń ministra upolityczniały wojsko. Używana retoryka zaczęła niepokoić większość parlamentarną, czego rezultatem było powołanie przez Sejm Komisji Nadzwyczajnej do wyjaśnienia czy istniały dowody potwierdzające współpracę oficerów z Kancelarią Prezydenta. Wydała ona oświadczenie, iż wyrażane przez Jana Parysa opinie były bezzasadne i szkodliwe dla interesów państwa. W reakcji na wnioski minister podał się do dymisji⁴²³. Lech

⁴¹⁸ *Ibidem*, s. 168.

⁴¹⁹ J. Kurski, P. Semka, *op. cit.*, s. 82.

⁴²⁰ *Ibidem*, s. 67-68.

⁴²¹ A. Lenkiewicz, *Typy i typki postkomunizmu*, Wrocław 1997, s. 138.

⁴²² I. Czyżewski, *op. cit.*, s. 179.

⁴²³ J. Zalewski, *Apolityczność...*, *op. cit.*, s. 263.

Wałęsa skomentował sytuację: *cywile na wojskowości się zupełnie nie znają i obronność kraju powierzyć trzeba wojskowym*⁴²⁴.

Na 17 posiedzeniu Sejmu w dniu 4 czerwca 1992 r. wicemarszałek przedstawił wniosek prezydenta Wałęsy o natychmiastowe odwołanie Jana Olszewskiego ze stanowiska prezesa Rady Ministrów⁴²⁵.

Tego samego dnia minister spraw wewnętrznych Antoni Macierewicz na podstawie przyjętej uchwały Sejmu z dnia 28 maja⁴²⁶ dostarczył władzom państwa i przewodniczącym klubów poselskich listy parlamentarzystów i wysokich urzędników państwowych umieszczonych w spisach współpracowników byłych organów bezpieczeństwa. Na listach znajdowały się między innymi nazwiska: prezydenta Lecha Wałęsy, marszałka Sejmu Wiesława Chrzanowskiego oraz Leszka Moczulskiego, przewodniczącego Konfederacji Polski Niepodległej.

Macierewicz mówił: *Uchwała nie precyzowała nawet, komu mam przekazać te informacje. Brzmiała, przypomnę: „Zobowiązuje się Ministra Spraw Wewnętrznych do ujawnienia informacji...” Komu? Jak? Nic nie wiadomo. To wszystko musiało być opracowane przez mnie. Miałem nadzieję, że Prezydium Sejmu coś w tej sprawie powie. To by mi ułatwiło sprawę. Mogłoby i próbować utrudnić, ale na pewno zdjęłoby część odpowiedzialności. A nie ukrywam, że nie miałbym nic przeciwko temu, żeby ktoś kawalek tego wziął na siebie. Ponieważ Prezydium nic na ten temat nie powiedziało przekazałem gotowe listy*⁴²⁷.

Zdaniem A. Łuczaka tzw. lista Macierewicza miała przede wszystkim odsunąć od władzy Lecha Wałęsę, w wyniku czego możliwe będą przedterminowe wybory i przejście władzy przez zwolenników Porozumienia Centrum na czele z braćmi Kaczyńskimi⁴²⁸.

Lech Wałęsa oceniał listę jako żalosną próbę obrony słabej ekipy u władzy. Podkreślał, iż ówczesna lustracja była działaniem obliczonym na krótkotrwałość, bo

⁴²⁴ J. Zalewski, *Wojsko...*, *op. cit.*, s. 281.

⁴²⁵ *Stenogram z 17 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 04.06.1992 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/D960978F3A3CC644C125894B004EEE94/\\$file/017.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/D960978F3A3CC644C125894B004EEE94/$file/017.pdf) [dostęp 08.05.2023].

⁴²⁶ Niniejszym zobowiązuje się ministra spraw wewnętrznych do podania do dnia 6 czerwca 1992 r. pełnej informacji na temat urzędników państwowych od szczebla wojewody wzwyż, a także senatorów, posłów, sędziów oraz w terminie do dwóch miesięcy – prokuratorów, adwokatów i do 6 miesięcy radnych gmin i członków zarządów gmin będących współpracownikami UB i SB w latach 1945 – 1990. *Stenogram z 16 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28.05.1992 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/E7FE3C69B4C20FF9C125894B004EEE92/\\$file/016.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/E7FE3C69B4C20FF9C125894B004EEE92/$file/016.pdf) [dostęp 08.05.2023].

⁴²⁷ J. Kurski, P. Semka, *op. cit.*, s. 226.

⁴²⁸ A. Łuczak, *op. cit.*, s. 929.

polityczny efekt. Mówił: *Premier Olszewski chciał utrzymać się przy korycie, nie mając szans na zbudowanie mocnej koalicji. Puścił w ruch teczki po to, by nas skutecznie podzielić, by zniszczyć mądrą lustrację, by długo nie można było powołać żadnego rządu. To była nieodpowiedzialna prowokacja. Jednym ruchem mógł zniszczyć wszystkie odbudowujące się struktury państwa, nie mając żadnej koncepcji i nie proponując niczego na następny dzień*⁴²⁹.

W dniu 4 czerwca 1992 r. Sejm podjął uchwałę o odwołaniu Rady Ministrów. W głosowaniu wzięło udział 425 posłów. Za uchwałą głosowało 273 posłów, przeciw uchwałę – 119, wstrzymało się od głosu 33 posłów⁴³⁰.

Po powołaniu rządu Hanny Suchockiej ministrem obrony został Janusz Onyszkiewicz, a na stanowisko wiceministra powrócił Bronisław Komorowski. Wspierana wówczas przez prezydenta Wałęsę generalicja odzyskuje poczucie siły. Szef Sztabu Generalnego Tadeusz Wilecki, czując za sobą siłę Wałęsy, ostentacyjnie lekceważy cywilów z ministerstwa⁴³¹.

Tym samym coraz bardziej widoczna była rywalizacja ośrodka rządowego i belwederskiego w kwestii wpływów nad wojskiem.

Sporne były również zapisy ustawy konstytucyjnej o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym. Małej konstytucji zarzucano, iż część przepisów kompetencyjnych jest niejasnych, między innymi te, które są zawarte w art. 35.1 - Prezydent w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej mianuje i zwalnia Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, a na wniosek Ministra Obrony Narodowej mianuje i zwalnia zastępców Szefa Sztabu Generalnego, dowódców rodzajów Sił Zbrojnych oraz dowódców okręgów wojskowych⁴³². Tadeusz Mazowiecki, który wówczas był przewodniczącym nadzwyczajnej komisji do prac nad małą konstytucją twierdził: *wydawało mi się wtedy, że zwrot „w porozumieniu”, zapisany w ustawie konstytucyjnej, będzie właśnie czynnikiem przymuszającym do współdziałania, a nie prowadzącym do konfliktu. Okazało się jednak, że to jest przestrzeń konfliktu*⁴³³.

⁴²⁹ L. Wałęsa, *op. cit.*, s. 66.

⁴³⁰ *Stenogram z 17 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 04.06.1992 r...*, *op. cit.*

⁴³¹ W. Świetlik, *Pierwsza...*, *op. cit.*, s.120.

⁴³² *Ustawa konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym*, (Dz. U. 1992, Nr 84, poz. 426).

⁴³³ T. Mazowiecki, *op. cit.*, s. 307.

Jak wskazuje J. Zalewski: *Desygnacja pojęcia: w porozumieniu – wyrażała większą niezależność prezydenta w zakresie realizacji jego uprawnień od konstytucyjnie odpowiedzialnego członka Rady Ministrów za politykę obronną, co od października 1992 r. do grudnia 1995 r. było bezwzględnie przez L. Wałęsę wykorzystywane*⁴³⁴.

Natomiast art. 61 stanowi: Wniosek dotyczący powołania Ministrów Spraw Zagranicznych, Obrony Narodowej i Spraw Wewnętrznych Prezes Rady Ministrów przedstawia po zasięgnięciu opinii Prezydenta⁴³⁵. Tymczasem jak wskazuje Tomasz Somka praktyka okresu prezydentury L. Wałęsy poszła w kierunku powoływania w skład rządu trzech ministrów cieszących się zaufaniem głowy państwa – choć nie związanych politycznie z koalicją rządzącą. Stąd też – szczególnie w publicystyce – przyjęło się pojęcie „resortów prezydenckich”. Prezydent zatem nie opiniował kandydatów, lecz miał wiążącą decyzję w obsadzie trzech resortów⁴³⁶.

Z tytułu przyznanego zwierzchnictwa Mała Konstytucja wyposażyła prezydenta w uprawnienia kreacyjne, w tym prawo do kontrowania polityki kadrowej w organach dowodzenia sił zbrojnych.

Zdaniem J. Zalewskiego prowadziło to do paraliżu Urzędu Ministra, funkcjonującego na krawędzi działalności Rady Ministrów, de facto poza kontrolą Sejmu oraz rodziło spory parlamentarne i sprzyjało emancypacji sił zbrojnych⁴³⁷. Natomiast Z. Trejnis określa, iż Mała Konstytucja jest aktem mało precyzyjnym i w wielu wypadkach występują sformułowania przyjęte w noweli kwietniowej z 1989 r. w zupełnie innych warunkach i dla realizacji innych celów⁴³⁸.

Analizując powyższe zagadnienie należy wskazać na premierów Waldemara Pawlaka i Józefa Oleksego, których przede wszystkim dotyczył problem „resortów prezydenckich”⁴³⁹. Szefowie rządów oraz ich koalicja SLD-PSL poprzez ustępstwa ze swojej strony chcieli uniknąć konfliktu z Prezydentem⁴⁴⁰.

22 października 1992 roku minister obrony narodowej w rządzie W. Pawlaka wydał zarządzenie w sprawie przeformowania Ministerstwa Obrony Narodowej.

⁴³⁴ J. Zalewski, *Wojsko...*, *op. cit.*, s. 266.

⁴³⁵ *Ustawa konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach...*, *op. cit.*

⁴³⁶ T. Somka, *Prezydent Rzeczypospolitej po 1989 roku. Ujęcie porównawcze*, Warszawa 2005, s. 166.

⁴³⁷ J. Zalewski, *Wojsko...*, *op. cit.*, s. 272.

⁴³⁸ Z. Trejnis, *Sily Zbrojne...*, *op. cit.*, s. 286.

⁴³⁹ W konstytucji z 2 kwietnia 1997 r. usunięto przepisy zapewniające prezydentowi szczególną rolę przy obsadzie stanowisk ministrów obrony, spraw wewnętrznych i spraw zagranicznych tzw. resortów prezydenckich.

⁴⁴⁰ T. Somka, *op. cit.*, s. 166.

Zgodnie z koncepcją ministra Janusza Onyszkiewicza 31 marca 1993 r. Ministerstwo Obrony Narodowej przeformowano z centralnego organu dowodzenia i administrowania siłami zbrojnymi w urząd polityczno – administracyjny a Sztab Generalny WP – w organ dowodzenia siłami zbrojnymi⁴⁴¹.

Wymownym przykładem walki o wpływy nad służbami specjalnymi była decyzja podporządkowania w 1994 r. Wojskowych Służb Informacyjnych – szefowi Sztabu Generalnemu WP. Tym samym ówczesny minister obrony narodowej Piotr Kołodziejczyk został pozbawiony nie tylko możliwości sprawowania cywilnego nadzoru nad wojskowymi służbami specjalnymi, ale także dostępu do ich informacji oraz kierowania ich działalnością. W tym okresie minister obrony narodowej mógł oddziaływać na WSI w sposób bardzo ograniczony za pośrednictwem Biura Ministra Obrony Narodowej ds. Służb Informacyjnych⁴⁴².

Tym samym narastała wrogość pomiędzy ministrem Kołodziejczykiem a szefem Sztabu Generalnego gen. Tadeuszem Wileckim. Powodem była zarówno osobista rywalizacja jak i odmienna wizja organizacji sił zbrojnych. Generał dążył do jak najdalej idącego uniezależnienia go od MON przy jednoczesnym maksymalnym rozbudowaniu kompetencji Sztabu Generalnego. Wałęsa woląc kontrolować armię bez pośrednictwa MON akceptował te dążenia⁴⁴³. W trakcie konfliktu kompetencyjno – politycznego pomiędzy Wileckim a Kołodziejczykiem, szef WSI płk Konstanty Malejczyk stanął po stronie gen. Wileckiego. Wspierany przez Wałęsę szef Sztabu Generalnego WP będąc w bliskich relacjach z płk. Malejczykiem popierał wyłączenie wojskowych służb spod kompetencji Ministerstwa Obrony Narodowej⁴⁴⁴. Stwarzało to potencjalną sytuację „usamodzielnienia” się wojskowych służb i wyjścia poza cywilną kontrolę rządu.

Bezprecedensowym przejawem rywalizacji między prezydentem a rządem był kurs szkoleniowo – metodyczny dla kadry kierowniczej sił zbrojnych. W dniu 30 września 1994 r. na poligonie w Drawsku Pomorskim doszło do wypowiedzenia posłuszeństwa ministrowi obrony narodowej przez większość generałów uczestniczących w tym przedsięwzięciu. Obecny tam Lech Wałęsa podkreślił: *Większość problemów sił zbrojnych, o których mówiliśmy rok temu, nie została rozwiązana. Aby system obronny był*

⁴⁴¹ J. Zalewski, *Apolityczność...*, *op. cit.*, s. 213.

⁴⁴² A. Żebrowski, *Ewolucja...*, *op. cit.*, s. 305.

⁴⁴³ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 304-305.

⁴⁴⁴ S. Cenckiewicz, *op. cit.*, s. 404.

sprawni, należy nim dobrze kierować. Musi być jednoznacznie określona osoba odpowiedzialna za podejmowane decyzje... Wy, Panowie wiecie najlepiej, że żołnierz powinien mieć jednego dowódcę... Żądał będę, by każdy był rozliczany ze swoich faktycznych dokonań tam, gdzie chodzi o sprawy daleko poważniejsze niż interes chwilowego układu partyjnego, gdzie chodzi o podstawy bytu narodowego, o obronność państwa. Adresatem wymienionych przez L. Wałęsę zarzutów był parlament, rząd, minister P. Kołodziejczyk oraz pozostałe cywilne osoby z kierownictwa MON⁴⁴⁵.

Wydarzenia na poligonie drawskim spowodowały powołanie podkomisji sejmowej pod przewodnictwem posła SLD Jerzego Szmajdzińskiego. W wyniku przesłuchania ministra Kołodziejczyka, generała Wileckiego oraz kilku innych generałów podkomisja w sprawozdaniu stwierdziła, iż dowódcy dopuścili się krytyki ministra obrony narodowej a samo zachowanie Wałęsy jest sprzeczne z zasadą cywilnej i demokratycznej kontroli nad wojskiem. Stwierdzono również, iż pod koniec 1993 i w 1994 r. nastąpiło przesunięcie do Sztabu Generalnego WP wielu kompetencji cywilnego ministra obrony narodowej w tym w zakresie podporządkowania wojskowych służb specjalnych⁴⁴⁶.

Wszystkich tych, którzy brali udział w „puczu” przeciwko ministrowi, powoli usuwano – w tym także Wileckiego. Parlamentarzyści stanęli przeciwko generalsko – prezydenckiej koalicji⁴⁴⁷.

Generał Wilecki mówił o sprawie drawskiej: *Została ona wykorzystana do celów politycznych. Przede wszystkim została wykorzystana w bitwie przeciwko prezydentowi Wałęsie w ramach systematycznej kampanii osłabiania go. Z jednej strony chciano osłabienia pozycji prezydenta, z drugiej dalszych sił w obszarze obronności i wprowadzenia większości ludzi o poglądach lewicowych lub sympatyków SLD⁴⁴⁸.*

Wałęsa natomiast twierdził, iż wbrew temu, co donosiły media, nie planował żadnego głosowania nad odwołaniem ministra. Mówił im, że: *mamy historyczną, niepowtarzalną szansę i dawno nie byliśmy w tak dogodnej sytuacji geopolitycznej. Granice mieliśmy bezpieczne, stosunki z sąsiadami ułożone. A traciliśmy czas. W armii nie robiono nic, nie rozwiązywano żadnych problemów. Cały czas posługiwano się rozwiązaniami z poprzedniej epoki. Stary układ się konserwował, nakłady na*

⁴⁴⁵ J. Zalewski, *Wojsko...*, op. cit. s. 283.

⁴⁴⁶ A. Dudek, *Historia...*, op. cit. s. 304.

⁴⁴⁷ W. Świątek, op. cit., s. 121.

⁴⁴⁸ P. Raina, *Generał Wilecki. Nie dzielić polskiej krwi*, Warszawa 2000, s. 89.

obronność i podobne prace były za niskie. Sypało się uzbrojenie wojska. Odpowiadałem za bezpieczeństwo kraju, a z taką armią nie mogłem go w pełni i z czystym sumieniem zapewnić. Miałem więc siedzieć cicho i grzecznie, żeby się nie narażać? Nie będę się biernie przyglądać takim praktykom. I tym sposobem dokonałem „zamachu”. Ogłoszono w mediach: *Wałęsa zamachnął się na demokrację i na siły zbrojne. Zwierzchnik kraju i Sił Zbrojnych to zrobił...*⁴⁴⁹

Na 31 posiedzeniu Sejmu, w dniu 12 października 1994 r., na wniosek Unii Wolności uchwalono apel o treści: *Polska demokracja znalazła się w niebezpieczeństwie. Działania Prezydenta naruszające zasadę apolityczności wojska destabilizują porządek konstytucyjny. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, nie akceptując decyzji podjętych z naruszeniem prawa, oczekuje od Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej jako strażnika Konstytucji, zaprzestania działań, które mogą doprowadzić do kryzysu państwa*⁴⁵⁰.

W odpowiedzi Wałęsa odpowiedział w oświadczeniu: *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej jest organem władzy ustawodawczej. Jego powinnością jest stanowienie prawa. Do orzekania o naruszeniu prawa powołane są niezależne sądy. Nie jest więc rolą Sejmu orzekanie o naruszeniu prawa. Swoim apelem Sejm naruszył konstytucyjną zasadę trójpodziału władz. Oczekuje, że apel ten będzie wycofany jako nieuzasadniony i niestosowny*⁴⁵¹.

Ponadto Wałęsa zażądał od Pawlaka dymisji ministra Kołodziejczaka, który to uczynił wskazując trzy przyczyny tej decyzji: formalną, zawodową i polityczną. Formalnym powodem było między innymi niewykonywanie zaleceń Komitetu Obrony Kraju zobowiązującego ministra obrony narodowej do niezwłocznego przygotowania ustawy o wojskowych służbach informacyjnych. Powodem zawodowym była utrata przez ministra zaufania naczelnego zwierzchnika sił zbrojnych, czyli Prezydenta Rzeczypospolitej. Trzecim politycznym aspektem jest fakt, iż emerytowany były żołnierz zawodowy nie jest osobą odpowiednią na stanowisko cywilnego ministra obrony narodowej, ponieważ w sposób naturalny powoduje konflikty kompetencyjne w sprawach czysto wojskowych⁴⁵². Jednak mimowolnie Prezes Rady Ministrów potwierdzał, iż wpływ na jego decyzję miał Wałęsa, stojący po stronie szefa Sztabu

⁴⁴⁹ L. Wałęsa, *op. cit.*, s. 98.

⁴⁵⁰ Apel Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 października 1994 r. (M.P. 1994, Nr 56, poz. 471).

⁴⁵¹ L. Wałęsa, *op. cit.*, s. 98.

⁴⁵² *Stenogram z 35 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18.11.1994 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/3573EA9AED248164C1258959004A27B9/\\$file/035.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/3573EA9AED248164C1258959004A27B9/$file/035.pdf) [dostęp 08.07.2023].

Generalnego WP, co ujawniało stan politycznej nierównowagi pomiędzy ośrodkami egzekutywy⁴⁵³. Słusznie zauważa Piotr Swoboda, iż konflikt dotyczący cywilnej kontroli nad armią, w tym szczególnie wpływu prezydenta na sprawowanie nad nią kontroli osiągnął apogeum⁴⁵⁴.

Następstwem kwestii drawskiej było wiele napięć wewnątrzkoalicyjnych, a także sporów między parlamentem, rządem a prezydentem. Premier Pawlak podał się do dymisji.

Nowo powołany premier Józef Oleksy oświadczył: *W rządzie jest miejsce tylko dla jednego rządu. Rada Ministrów musi działać w sposób spójny, rząd musi mówić jednym głosem, nie przypominając nigdy luźnej federacji ministerstw. W takiej koncepcji nie ma miejsca na podziały na tzw. resorty prezydenckie, czy też ministerstwa tej czy innej partii*⁴⁵⁵.

Konflikt dotyczący cywilnej kontroli nad armią w tym nad wojskowymi służbami specjalnymi narastał. Poseł Jerzy Dziewulski przedstawiając na forum Sejmu projekt dotyczący sejmowej kontroli nad służbami specjalnymi, podkreślił problem podwójnego podporządkowania służb, premierowi i prezydentowi. Jeżeli pochodzą oni z innego, często skrajnie przeciwnego ugrupowania politycznego, to według mówcy zawsze dojdzie do próby podporządkowania sobie służb przez jeden z tych ośrodków. Stwierdził: *Nowa ekipa „ustawia” nowych (swoich) ludzi – bez wiedzy i doświadczenia, ale oddanych, a więc takich, którzy wiedzą, komu należy przekazać konkretną informację. Nie mamy wówczas służb specjalnych, ale specjalne towarzystwo politycznych „popieraczy” albo specjalne towarzystwo politycznych „wykańczaczy”*⁴⁵⁶. Podkreślił, iż jakakolwiek inna zależność służb specjalnych niż zależność od premiera, brak podziału kompetencyjnego pomiędzy Wojskowe Służby Informacyjne a Urząd Ochrony Państwa, jak i brak przepisów regulujących pracę służb wojskowych generować będą problemy związane z funkcjonowaniem tych służb. Samodzielność to samowola, a samowola to anarchia. *Mamy obowiązek kontrolować poczynania tych służb, kontrolować i zapobiegać próbom przejęcia ich w wyłączne władanie przez jakieś ugrupowanie polityczne*⁴⁵⁷. Kontynuując wypowiedź stwierdził: *Służby specjalne*

⁴⁵³ J. Zalewski, *Apolityczność...*, op. cit., s. 269.

⁴⁵⁴ P. Swoboda, *Wywiad...*, op. cit., s. 78.

⁴⁵⁵ *Stenogram z 44 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 03.03.1995 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/BEA38B607CDCCD1FC1258959004A27CA/\\$file/044.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/BEA38B607CDCCD1FC1258959004A27CA/$file/044.pdf) [dostęp 08.07.2023].

⁴⁵⁶ *Ibidem*.

⁴⁵⁷ *Ibidem*.

jawią się nam jako wszechwładna, potężna machina zbierająca wiedzę o wszystkim i o wszystkich, budzą – nawet u najbardziej odważnych polityków – pewien strach, niepewność i przekonanie, że „oni” niestety wiedzą więcej. Polityka nigdy nie jest tak zupełnie czysta i nigdy czysta nie będzie. Politycy starają się za wszelką cenę przejąć kierowanie nad służbami specjalnymi, a potem przechwycić informację o przeciwniku politycznym i – w wielu przypadkach – zablokować informację o sobie⁴⁵⁸.

Na 47 posiedzeniu Sejmu w dniu 20 kwietnia 1995 r. przedstawiono Sprawozdanie Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich, Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych, Komisji Obrony Narodowej oraz Komisji Ustawodawczej o poselskim projekcie uchwały w sprawie zmiany Regulaminu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Sprawozdawca określił, iż podstawowe założenie, towarzyszące pracom, sprowadzało się do przyjęcia tezy, iż powołanie Komisji do Spraw Służb Specjalnych będącej formą parlamentarnej kontroli nad działalnością służb specjalnych powinno przyczynić się do zwiększenia społecznego zaufania do działalności tych służb. W żadnym natomiast wypadku fakt powołania Komisji do Spraw Służb Specjalnych nie może zagrozić upublicznieniem informacji, które z natury rzeczy we wszystkich państwach traktowane są jako tajne⁴⁵⁹.

W dniu 27 kwietnia 1995 r. na 48 posiedzeniu Sejmu za przyjęciem uchwały głosowało 262 posłów, przeciw – 114, 6 posłów wstrzymało się od głosu⁴⁶⁰.

W załączniku do uchwały – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej został wskazany zakres działania Komisji do Spraw Służb Specjalnych. Wskazano na *opiniowanie projektów ustaw i rozporządzeń dotyczących służb specjalnych oraz ocena aktów normatywnych o charakterze ogólnym w sprawach działalności tych służb, opiniowanie kierunków pracy służb specjalnych w oparciu o informacje przedstawiane przez szefów tych służb, rozpatrywanie corocznych sprawozdań szefów tych służb, opiniowanie wniosków w sprawie powołania poszczególnych osób na stanowiska szefów i zastępców szefów służb specjalnych, opiniowanie projektu budżetu w zakresie dotyczącym służb specjalnych oraz sprawozdania z jego wykonania, ocena współdziałania*

⁴⁵⁸ Stenogram z 41 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20.01.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/0DC49D21FF6C66EAC1258959004A27C4/\\$file/041.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/0DC49D21FF6C66EAC1258959004A27C4/$file/041.pdf) [dostęp 08.07.2023].

⁴⁵⁹ Stenogram z 47 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20.04.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/B916AC652D5920A0C1258959004A27D2/\\$file/047.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/B916AC652D5920A0C1258959004A27D2/$file/047.pdf) [dostęp 08.07.2023].

⁴⁶⁰ Stenogram z 48 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27.04.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/7AB9302F5636AFCCC1258959004A27D4/\\$file/048.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/7AB9302F5636AFCCC1258959004A27D4/$file/048.pdf) [dostęp 08.07.2023].

*szużb podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Ministrowi Obrony Narodowej oraz współdziałania tych szużb z innymi szużbami i jednostkami wojskowymi nadzorowanymi przez Ministra Spraw Wewnętrznych, ocena współdziałania szużb specjalnych z organami administracji państwowej i organami ścigania oraz badanie skarg dotyczących działalności szużb specjalnych*⁴⁶¹.

Z uwagi na fakt, że Wojskowe Szużby Informacyjne stanowiły integralną część resortu obrony narodowej, do czasu powołania Sejmowej Komisji do Spraw Szużb Specjalnych uprawnienia kontrolne posiadała Sejmowa Komisja Obrony Narodowej. Nowo powołana komisja nie pozbawiła Komisji Obrony Narodowej funkcji kontrolnych w stosunku do WSI. Biorąc pod uwagę przedmiotowy zakres jej działania oraz to, że WSI wchodzi w skład resortu obrony narodowej, regulacje prawne, dotyczące funkcjonowania tej szużby, musiały być zgodne z odpowiednimi przepisami regulującymi działalność resortu obrony narodowej⁴⁶².

Jednak krąg osób w resorcie obrony narodowej, które miały wpływ na działalność Wojskowych Szużb Informacyjnych był bardzo szeroki a jednocześnie osłabiający sprawowanie cywilnej kontroli. Podporządkowanie WSI szefowi Sztabu Generalnego prowadziło do tego, iż minister ON swoje obowiązki w stosunku do niepodporządkowanych mu szużb specjalnych realizował poprzez Biuro Ministra Obrony Narodowej do spraw Szużb Informacyjnych. Tak więc przedstawiane przez ministra materiały mogły być niewystarczające dla potrzeb Sejmowej Komisji Obrony Narodowej. Nie mógł mieć też pewności czy zakres przekazanych danych nie został ograniczony. Ogniwa pośrednie nie posiadające uprawnień ustawowych (vide: szef Sztabu Generalnego WP) utrudniała sprawowanie cywilnej kontroli⁴⁶³.

W kręgach władzy wykonawczej zaczęto coraz częściej wyrażać stanowisko, iż to rząd powinien ponosić odpowiedzialność za obronność państwa i to on powinien mieć prawo decydowania o podstawowych sprawach związanych z funkcjonowaniem sił zbrojnych i systemu obronnego. Takiego kierunku reform nie akceptował Lech Wałęsa⁴⁶⁴.

⁴⁶¹ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 kwietnia 1995 r. w sprawie zmiany Regulaminu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. 1995, Nr 23, poz. 271).

⁴⁶² M. Grzybowski, A. Żebrowski, *Kontrola władzy...*, op. cit., s. 38.

⁴⁶³ *Ibidem*, s. 39.

⁴⁶⁴ H. Binkowski, *Wojsko i obronność w działalności Sejmu RP (1989-2001)*, Warszawa 2003, s. 50.

Ustawę o urzędzie Ministra Obrony Narodowej uchwalono w dniu 29 czerwca 1995 r. zdecydowaną większością głosów⁴⁶⁵. Ustawa jednak nie weszła w życie, ponieważ prezydent przesłał do Sejmu wnioski o ponowne jej rozpatrzenia. W obszernym uzasadnieniu wskazano na *narastającą dysproporcję podziału kompetencji zmierzającą w kierunku dalszego zawężenia uprawnień Prezydenta*⁴⁶⁶. 14 grudnia 1995 r. Sejm ponownie uchwalił ustawę⁴⁶⁷, która między innymi określała kwestie podporządkowanie ministrowi Wojskowych Służb Informacyjnych. Nie mogła ona jednak wejść w życie w wyniku wystąpienia przez Wałęsę do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie niezgodności jednego z jej przepisów⁴⁶⁸. Dopiero objęcie urzędu prezydenckiego przez Aleksandra Kwaśniewskiego doprowadziło do wycofania wniosku o jej zaskarżenie z Trybunału Konstytucyjnego. Siły Zbrojne otrzymały dokument regulujący kompetencje ministra obrony narodowej: naczelnego organu administracji państwowej w dziedzinie obronności państwa⁴⁶⁹. W art. 5 ustawy zawarto regulację precyzującą, że Wojskowe Służby Informacyjne podlegają bezpośrednio ministrowi obrony narodowej⁴⁷⁰.

Zwycięstwo Aleksandra Kwaśniewskiego w wyborach prezydenckich zbiegło się w czasie z publicznym oskarżeniem Józefa Oleksego o szpiegostwo na rzecz Rosji. Minister spraw wewnętrznych Andrzej Milczanowski w dniu 21 grudnia 1995 na forum Sejmu oświadczył: *W toku działań służb operacyjnych Urzędu Ochrony Państwa uzyskano informację z zagranicy i z kraju, że jedna z zagranicznych służb wywiadowczych posiada stałego informatora w polskich kręgach politycznych, wywodzącego się z byłej PZPR. Przelomowy moment nastąpił w 1995 r. kiedy uzyskano informacje wskazujące na pana Józefa Oleksego jako informatora zagranicznej służby wywiadowczej*⁴⁷¹. Premier Oleksy odrzucił oskarżenia o szpiegostwo, a służby wojskowe stanęły w jego obronie. Zanim jeszcze Milczanowski oskarżył Oleksego o szpiegostwo, Wałęsa poprosił ówczesnego szefa WSI płk Konstantego Malejczyka o przekazanie

⁴⁶⁵ Stenogram z 53 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29.06.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/87EE796F728FE5C3C1258959004A27DD/\\$file/053.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/87EE796F728FE5C3C1258959004A27DD/$file/053.pdf) [dostęp 08.07.2023].

⁴⁶⁶ H. Binkowski, *Wojsko i obronność w działalności Sejmu RP (1989-2001)*, Warszawa 2003, s. 55.

⁴⁶⁷ Stenogram z 67 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14.12.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/ED809C68550D633AC1258959004A27EB/\\$file/067.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/ED809C68550D633AC1258959004A27EB/$file/067.pdf)

⁴⁶⁸ H. Binkowski, *Wojsko i obronność w działalności Sejmu RP (1989-2001)*, Warszawa 2003, s. 56.

⁴⁶⁹ J. Zalewski, *Apolityczność Sił Zbrojnych Drugiej i Trzeciej Rzeczypospolitej Polskiej. Teoria i praktyka*, Warszawa 2009, s. 218.

⁴⁷⁰ Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej (Dz. U. 1996, Nr. 10, poz. 56).

⁴⁷¹ Stenogram z 68 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21.12.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/6B69737D995A6915C1258959004A27EC/\\$file/068.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/6B69737D995A6915C1258959004A27EC/$file/068.pdf) [dostęp 08.07.2023].

informacji na temat ewentualnych związków Oleksego z Moskwą. Malejczyk odpowiedział w ciągu 24 godzin: *WSI nie posiadają tego typu informacji*⁴⁷².

24 stycznia 1996 r. Prokuratura Warszawskiego Okręgu Wojskowego wszczęła śledztwo. Dopiero wówczas premier Oleksy podał się do dymisji⁴⁷³.

Nowo powołany premier Włodzimierz Cimoszewicz oświadczył: *Należy wzmocnić kontrolę parlamentu nad służbami specjalnymi. Jej skuteczność będzie jednak zależała od zagwarantowania, że jedynym odniesieniem będą interesy państwa, a nie uwikłanych w nieustanne spory ugrupowań politycznych. Służby specjalne nie mogą być przez nikogo – w tym przez nie same – wikłane w bieżące spory i konflikty polityczne. Są to służby państwa, a nie ugrupowań czy koterii politycznych. Nie do zaakceptowania jest sytuacja, w której służby specjalne same określają swoje zadania i same rozliczają się z ich realizacją*⁴⁷⁴.

Tak zwana sprawa Olina była najpoważniejszym przypadkiem udziału służb w walce politycznej, gdzie widoczny był ich wpływ prowadzący do zmian na szczeblach władzy. Sytuacja ta wpłynęła na sposób postrzegania wzajemnych relacji pomiędzy decydentami politycznymi a służbami specjalnymi. Konsekwencją zaś była konieczność zwiększenia cywilnej kontroli nad służbami wywiadu i kontrwywiadu. Przepisami ustawy o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej, Szef Urzędu Ochrony Państwa stał się centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach bezpieczeństwa państwa i ochrony jego porządku konstytucyjnego. Ponadto Urząd Ochrony Państwa wyłączono ze struktur Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i podporządkowano go bezpośrednio Prezesowi Rady Ministrów⁴⁷⁵. Jak wskazuje S. Zalewski, działanie to sprzyjało ugruntowaniu odrębności cywilnych służb specjalnych względem służb wojskowych. Ponadto kontrolę nad działalnością służb miało wzmocnić wprowadzone przepisami tej samej ustawy Kolegium do Spraw Służb Specjalnych jako organ opiniodawczo – doradczy w sprawach programowania, nadzoru i koordynowania działań Urzędu Ochrony Państwa i Wojskowych Służb Informacyjnych. Do zadań Kolegium należało w szczególności formułowanie ocen lub wyrażanie opinii w sprawach:

⁴⁷² S. Cenckiewicz, *op. cit.*, s. 405.

⁴⁷³ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 351.

⁴⁷⁴ *Stenogram z 73 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14.02.1996 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/F974139DA8E1E29DC1258959004A27F2/\\$file/073.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/F974139DA8E1E29DC1258959004A27F2/$file/073.pdf) [dostęp 08.07.2023].

⁴⁷⁵ P. Swoboda, *Wywiad...*, *op. cit.*, s. 184

- 1) powoływania i odwoływania Szefa Urzędu Ochrony Państwa oraz Szefa Inspektoratu Wojskowych Służb Informacyjnych;
- 2) wytaczanie kierunków i planów działania służb specjalnych;
- 3) szczegółowych projektów budżetów Urzędu Ochrony Państwa i Wojskowych Służb Informacyjnych, przed rozpatrzeniem ich przez Radę Ministrów;
- 4) tworzenia oraz zmian centralnych planów ochrony organów i instytucji państwowych oraz gospodarki narodowej;
- 5) wykonywania przez służby specjalne powierzonych im zadań zgodnie z kierunkami i planami działania tych służb;
- 6) koordynacji działań służb specjalnych z Żandarmerią Wojskową, Policją, Strażą Graniczną oraz ich współdziałania w dziedzinie ochrony i bezpieczeństwa państwa;
- 7) współdziałania organów państwowych ze służbami specjalnymi.

W skład Kolegium wchodził:

- 1) przewodniczący – Prezes Rady Ministrów;
- 2) członkowie:
 - a) Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji;
 - b) Minister Spraw Zagranicznych;
 - c) Minister Obrony Narodowej;
 - d) Szef Urzędu Ochrony Państwa;
 - e) Sekretarz Komitetu Obrony Kraju;
 - f) Przewodniczący stałego komitetu Rady Ministrów, właściwego w sprawach zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa państwa⁴⁷⁶.

Tym samym w ustawie z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej w art. 15 dodano ust. 4 w brzmieniu: *Kolegium do Spraw Służb Specjalnych, utworzone na podstawie odrębnych przepisów, jest właściwe dla Wojskowych Służb Informacyjnych.*

W tym samym czasie, w oparciu o przepisy ustawy o organizacji i trybie pracy Rady Ministrów oraz zakresie działania ministrów⁴⁷⁷, stworzono możliwość powoływania w skład rządu, ministra – koordynatora służb specjalnych. Zgodnie z treścią Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów, Minister – członek Rady Ministrów

⁴⁷⁶ Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej (Dz. U. 1996, Nr 106, poz. 496).

⁴⁷⁷ Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz. U. 1996, Nr 106, poz. 492).

Zbigniew Siemiątkowski, wykonuje zдания wyznaczone przez Prezesa Rady Ministrów, zwłaszcza związane z inicjowaniem, programowaniem i koordynowaniem działań Urzędu Ochrony Państwa i Wojskowych Służb Informacyjnych, oraz podejmowanych w celu ochrony bezpieczeństwa państwa działań Policji, Straży Granicznej, Żandarmerii Wojskowej i innych jednostek. W toku realizacji zadań Minister współdziała z innymi zainteresowanymi organami, w szczególności z Ministrami: Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Obrony Narodowej, z zachowaniem opiniodawczo – doradczej funkcji Kolegium do Spraw Służb Specjalnych⁴⁷⁸.

Jednak w opinii P. Swobody praktyka funkcjonowania tego urzędu pokazała niewielką rolę merytoryczną, szczególnie ze względu na brak praktycznej możliwości oddziaływania na służby wojskowe i stanowiła raczej przejaw dominacji politycznej nad służbami wywiadu i kontrwywiadu⁴⁷⁹. Zbigniew Grzegorowski wskazuje natomiast, iż status prawny ministra koordynatora wywoływał wiele kontrowersji, a zakres działalności tego ministra określany był dość szeroko przy jednoczesnym niedostatecznym wyposażeniu w prawne instrumenty koordynacji. W jego ocenie brak prawnego instrumentarium koordynatora służb specjalnych wynikał częściowo z obaw partii opozycyjnych przed zbyt dużą samodzielnością w podejmowaniu działań⁴⁸⁰. Ponadto nie sposób zaprzeczyć trafnej opinii S. Zalewskiego, iż problemem mogła być skala ingerencji tego ministra w ustawowo określone uprawnienia, wynikające z nadzoru ministra obrony narodowej wobec Wojskowych Służb Informacyjnych⁴⁸¹.

3. Kontrowersje wokół ustawy o wojskowych służbach informacyjnych

Najdalej idące postulaty reformowania służb specjalnych znalazły się w programie wyborczym Sojuszu Lewicy Demokratycznej z 2001 roku. Pierwszym efektem realizacji programu wyborczego rządu Leszka Millera była reforma dokonana w 2002 roku. W jej wyniku, w miejsce zlikwidowanego Urzędu Ochrony Państwa, powołano Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencję Wywiadu⁴⁸². Tym samym nastąpiło rozgraniczenie wywiadu i kontrwywiadu w sferze cywilnej. Przy okazji reformowania cywilnych służb specjalnych podnoszono, iż Wojskowe Służby

⁴⁷⁸ *Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 1997 r. w sprawie ustalenia szczegółowego zakresu działania Ministra – członka Rady Ministrów Zbigniewa Siemiątkowskiego* (Dz. U. 1997, Nr 5 poz. 27).

⁴⁷⁹ P. Swoboda, *Wywiad...*, *op. cit.*, s. 185

⁴⁸⁰ Z. Grzegorowski, *Służby specjalne...*, *op. cit.*, s. 185.

⁴⁸¹ S. Zalewski, *Służby specjalne...*, *op. cit.*, s. 121.

⁴⁸² *Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa...*, *op. cit.*

Informacyjne stały się jedyną instytucją, w której do tej pory nie dokonano weryfikacji kadr,

i jedyną która działa nie mając stosownych podstaw prawnych.

Konieczność określenia zadań dotyczących organizacji i funkcjonowania Wojskowych Służb Informacyjnych w postaci oddzielnej ustawy, jak wskazuje A. Żebrowski wynika przede wszystkim z faktu, że:

- 1) konstytucyjna zasada „demokratycznego państwa prawa” wymaga, aby wszystkie organy państwa działały na podstawie i w granicach prawa;
- 2) działalność Wojskowych Służb Informacyjnych związana jest z wkraczaniem w sferę praw i wolności obywatelskich a one mogą być ograniczone tylko w zakresie ustalonym w ustawie;
- 3) prawny zakres działalności Wojskowych Służb Informacyjnych jest istotny z punktu widzenia integracji Polski ze strukturami europejskimi. Musi uwzględniać międzynarodowych standardy ochrony praw i wolności człowieka;
- 4) wojskowe służby specjalne uprawnione są w określonym zakresie do wykonywania czynności operacyjno – rozpoznawczych. Wymaga to, aby służba ta posiadała odrębne umocowanie prawne w randze ustawy uwzględniającej jej specyfikę;
- 5) postanowienia dotyczące działalności wojskowych służb specjalnych znajdują się w wielu aktach prawnych, co wymaga ich usystematyzowania i zsynchronizowania w akcie rangi ustawowej⁴⁸³.

W dniu 19 września 2002 r. na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji RP⁴⁸⁴ Premier Leszek Miller skierował do Marszałka Sejmu, Marka Borowskiego projekt ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych⁴⁸⁵. Dołączono do niego poniższe projekty aktów wykonawczych:

- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów w sprawie współdziałania Wojskowych Służb Informacyjnych z Policją, Strażą Graniczną, właściwymi organami

⁴⁸³ A. Żebrowski, *Kontrola...*, *op. cit.*, s. 98-99.

⁴⁸⁴ Art. 118 ust. 1 Konstytucji RP – Inicjatywa ustawodawcza przysługuje posłom, Senatowi, Prezydentowi Rzeczypospolitej i Radzie Ministrów (Dz. U.1997 r., nr 78, poz. 483). Prawo inicjatywy ustawodawczej to prawo wskazanego w Konstytucji podmiotu wniesienia do parlamentu projektu ustawy z takim skutkiem prawnym, że parlament projekt ten powinien uczynić przedmiotem swych dyskusji. W. Skrzydło, *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2005, s. 270.

⁴⁸⁵ Projekt ustawy o *Wojskowych Służbach Informacyjnych* (Druk nr 897), [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/0/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/\\$file/897.PDF](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/0/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/$file/897.PDF) [dostęp: lutego 2022].

- i jednostkami organizacyjnymi podległymi ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych oraz innymi organami, służbami i instytucjami uprawnionymi do wykonywania czynności operacyjno – rozpoznawczych;
- Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej w sprawie legitymacji żołnierza Wojskowych Służb Informacyjnych;
 - Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej w sprawie znaku Wojskowych Służb Informacyjnych;
 - Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej w sprawie wzoru upoważnienia żołnierza Wojskowych Służb Informacyjnych do dostępu do danych osobowych uzyskanych przez uprawnione organy, służby i instytucje państwowe w wyniku wykonywania czynności operacyjno – rozpoznawczych lub prowadzenie kontroli operacyjnej;
 - Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej w sprawie szczegółowego trybu i sposobu przeprowadzenia postępowania kwalifikacyjnego wobec kandydatów do służby w Wojskowych Służbach Informacyjnych oraz wzoru kwestionariusza osobowego⁴⁸⁶.

W załączaniu do projektu ustawy przedstawiono także opinię dotyczącą zgodności proponowanych regulacji z prawem Unii Europejskiej⁴⁸⁷.

Do reprezentowania stanowiska Rządu w toku prac parlamentarnych ustawy Prezes Rady Ministrów upoważnił Ministra Obrony Narodowej⁴⁸⁸.

Uzasadniając konieczność uchwalenia ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych projektodawca stanął na stanowisku, iż koniecznym jest kompleksowe

⁴⁸⁶ *Ibidem*.

⁴⁸⁷ Opinia o zgodności projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych, z prawem Unii Europejskiej, wyrażona na podstawie art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Komitecie Integracji Europejskiej (Dz. U. 1996 r. Nr 106, poz. 494) przez Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej, Minister Danutę Hubner, działającą z upoważnienia Przewodniczącego Komitetu Integracji Europejskiej brzmiała, iż przedmiot projektowanej regulacji nie jest objęty zakresem prawa Unii Europejskiej.

Ibidem.

⁴⁸⁸ By projekt mógł stać się przedmiotem prac Sejmu i jego organów, inicjatywie ustawodawczej należy „na dać bieg” w trybie i formie przewidzianej regulaminem. Prawo to należy do Marszałka Sejmu, do niego też należy wstępna kontrola projektu, tj. ocena czy projekt odpowiada wymogom konstytucyjnym i regulaminowym. Regulamin Sejmu wymaga złożenia projektu na piśmie i wskazania przez wnioskodawcę przedstawiciela upoważnionego do reprezentowania go w pracach nad tym projektem oraz dołączenia do projektu uzasadnienia. Powinno ono zawierać, między innymi wskazanie potrzeby oraz cel wydania ustawy, przedstawienie rzeczywistego stanu rzeczy i różnicy pomiędzy dotychczasowym, a projektowanym stanem prawnym, przedstawienie przewidywanych skutków społecznych, gospodarczych, finansowych i prawnych. Powinno wskazywać źródła finansowania, jeżeli projekt ustawy pociąga za sobą obciążenie budżetu państwa lub budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz zawierać oświadczenie o zgodności projektu ustawy z prawem Unii Europejskiej albo że przedmiot regulacji nie jest objęty prawem UE. W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 270.

uregulowanie ich statusu prawnego, określenie pozycji w państwie i Siłach Zbrojnych RP oraz ustalenie zakresu ich uprawnień i obowiązków. W ślad za ustawą o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, miał to być kolejny krok w realizacji reform polskich służb specjalnych⁴⁸⁹.

W uzasadnieniu przypomniano, iż przed 1990 rokiem wojskowy wywiad i kontrwywiad był regulowany przez niejawne, resortowe akty normatywne. Po raz pierwszy uzyskały częściowe umocowanie ustawowe w 1990 roku w ustawie o Urzędzie Ochrony Państwa⁴⁹⁰, rozwinięcie tej regulacji nastąpiło przez wprowadzenie artykułu 15 do ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej sankcjonującego istnienie i zadania Wojskowych Służb Informacyjnych⁴⁹¹. Ponadto w art. 5 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej została określona podległość Wojskowych Służb Informacyjnych pod Ministra Obrony Narodowej⁴⁹². Kolejna regulacja znalazła się w ustawie o ochronie informacji niejawnych, stanowiąca, iż WSI są jedną ze służb ochrony państwa⁴⁹³.

Projektodawca wskazał, iż konieczność określenia ustawowych zasad funkcjonowania oraz organizacji WSI dyktują poniższe względy:

⁴⁸⁹ *Uzasadnienie do Projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych* (Druk nr 897), [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/\(\\$vAllByUnid\)/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/\\$file/897.PDF](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/($vAllByUnid)/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/$file/897.PDF) [dostęp: 06 lutego 2020].

⁴⁹⁰ Art. 2 ust. 1 - Urząd Ochrony Państwa i Wojskowe Służby Informacyjne współdziałają przy zapobieganiu i zwalczaniu zbrodni szpiegostwa oraz innych przestępstw godzących w potencjał obronny państwa – *Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa* (Dz. U. 1990, Nr 30, poz. 180).

⁴⁹¹ Art. 15. 1. Wojskowe Służby Informacyjne wykonują zadania związane z rozpoznawaniem i przeciwdziałaniem zagrożeniom godzącym w obronność Państwa oraz naruszeniom tajemnicy państwowej w zakresie obronności, jak również przygotowują dla organów państwowych informacje i analizy istotne dla obronności Państwa.

2. Obowiązki i uprawnienia związane z wykonywaniem czynności służbowych przez funkcjonariuszy Urzędu Ochrony Państwa dotyczą odpowiednio żołnierzy Wojskowych Służb Informacyjnych w zakresie wykonywanych przez nich zadań, a uprawnienia Urzędu Ochrony Państwa dotyczą odpowiednio Wojskowych Służb Informacyjnych.

3. W zakresie zadań wykonywanych przez wojskowe służby informacyjne Ministrowi Obrony Narodowej przysługują odpowiednio uprawnienia Szefa Urzędu Ochrony Państwa przewidziane w ustawie o Urzędzie Ochrony Państwa i przepisach wydanych na jej podstawie.

4. Kolegium do Spraw Służb Specjalnych, utworzone na podstawie odrębnych przepisów, jest właściwe dla Wojskowych Służb Informacyjnych.

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 lutego 2002 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 2002, Nr 21, poz. 205.).

⁴⁹² Art. 5 pkt. 1 – Ministrowi Obrony Narodowej podlegają bezpośrednio

- 1) Wojskowe Służby Informacyjne;
- 2) Akademia Obrony Narodowej.

Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej (Dz. U. 1996, Nr 10, poz. 56).

⁴⁹³ Art. 2 pkt. 3 – służbami ochrony państwa – są: Urząd Ochrony Państwa i Wojskowe Służby Informacyjne. *Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych* (Dz. U. 1999, Nr 11, poz. 95).

- 1) zasada demokratycznego państwa prawnego oraz funkcjonowanie na podstawie i w granicach prawa⁴⁹⁴ powodują, iż WSI muszą posiadać ustawowo określone zadania, uprawnienia i obowiązki;
- 2) ograniczenia praw i wolności obywateli mogą ulegać ograniczeniu tylko w zakresie ustalonym w ustawie⁴⁹⁵. Ponadto prawne ramy działalności WSI muszą wyrażać poszanowanie powszechnie wiążących i akceptowanych przez społeczność międzynarodową standardów ochrony praw i wolności człowieka, zwłaszcza w warunkach członkostwa w NATO;
- 3) zbieżność do Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu pod kątem wykonywania czynności operacyjno – rozpoznawczych wymaga, aby podobnie jak te organy także WSI posiadały umocowanie ustawowe;
- 4) WSI są uprawnione z mocy ustawy o ochronie informacji niejawnych do działania w sprawach ochrony informacji niejawnych dotyczących obronności państwa;
- 5) WSI realizują również zadania wynikające z umów międzynarodowych, sojuszy i układów wojskowych, współdziałają również w organizowaniu polskich przedstawicielstw wojskowych za granicą⁴⁹⁶.

Podkreślono również konieczność utrzymania Wojskowych Służb Informacyjnych w integralnej więzi z Siłami Zbrojnymi RP, wskazując na polską tradycję wojskową, wzory zagraniczne a przede wszystkim pełnienia służebnej roli w zakresie obronności państwa oraz potrzeb Sił Zbrojnych RP. Konieczność ta podyktowana jest również faktem, iż służba ta jest:

- elementem wywiadowczym systemu rozpoznania potencjału militarnego państw obcych;
- organem bezpieczeństwa Sił Zbrojnych RP;
- organem bezpieczeństwa kontrwywiadowczej ochrony informacji dotyczących obronności państwa;

⁴⁹⁴ Art. 2 Konstytucji RP określa, iż Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, natomiast art. 7 nakazuje, aby organy państwowe a tym samym także właściwe w sprawach obronności i bezpieczeństwa państwa działały na podstawie i w granicach prawa. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483).

⁴⁹⁵ Art. 31 ust. 3 Konstytucji RP określa, iż ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i prawa innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw. (Dz. U. 1997 r., nr 78 poz. 483).

⁴⁹⁶ *Uzasadnienie do Projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych* (Druk nr 897), [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/\(\\$vAllByUnid\)/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/\\$file/897.PDF](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/($vAllByUnid)/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/$file/897.PDF) [dostęp: 06 lutego 2020].

- organem przygotowanym do prognozowania zagrożeń militarnych;
- organem przygotowanym do oceny zdolności bojowej Sił Zbrojnych RP;
- uczestnikiem planowania w przypadku sytuacji kryzysowych i wojny;
- uczestnikiem planowania kierunku rozwoju Sił Zbrojnych;
- uczestnikiem budowy struktur organizacyjnych Sił Zbrojnych oraz wyposażania w uzbrojenie;
- elementem funkcjonowania systemu dowodzenia i zapewniania gotowości bojowej w okresie pokoju;
- źródłem informacji o siłach i środkach przeciwnika w czasie wojny⁴⁹⁷.

Projekt ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych zakładał, iż tworzy się Wojskowe Służby Informacyjne jako wyodrębnioną i wyspecjalizowaną służbę, wchodzącą w skład Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Będą służbą specjalną i służbą ochrony państwa właściwą w sprawach obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁹⁸.

Projekt ustawy zakładał, iż do zadań WSI należeć będzie:

- 1) rozpoznawanie, zapobieganie oraz zwalczanie zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń godzących w niepodległość państwa i niepodzielność jego terytorium, bezpieczeństwo i nienaruszalność jego granic oraz w obronność państwa i bezpieczeństwo Sił Zbrojnych;
- 2) rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie, podlegających orzecznictwu sądów wojskowych, przestępstw:
 - a) przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstw wojennych,
 - b) szpiegostwa, terroryzmu, przestępstw określonych w części wojskowej Kodeksu karnego i innych przestępstw przeciwko obronności państwa albo popełnionych na szkodę państwa sojuszniczego;
 - c) przeciwko ochronie informacji niejawnych, dotyczących obronności państwa;
 - d) w dziedzinie badań naukowych i prac rozwojowych oraz produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami o przeznaczeniu wojskowym, realizowanych przez przedsiębiorców, szkoły wyższe i jednostki badawczo – rozwojowe nadzorowane przez Ministra Obrony Narodowej, a także przez

⁴⁹⁷ *Ibidem.*

⁴⁹⁸ *Ibidem.*

- inne jednostki organizacyjne prowadzące badania naukowe lub prace rozwojowe albo wykonujące produkcję lub usługi na potrzeby obronności państwa lub Sił Zbrojnych;
- e) nielegalnego wytwarzania, posiadania i obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, jak również środkami masowej zagłady, w obrocie krajowym i międzynarodowym,
- 3) realizowanie, w granicach swojej właściwości określonej w odrębnych przepisach, zadań służby ochrony państwa oraz zadań związanych z pełnieniem przez Szefa WSI funkcji krajowej władzy bezpieczeństwa, w zakresie ochrony informacji niejawnych w stosunkach międzynarodowych, dotyczących spraw obronności państwa;
 - 4) uzyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie, analizowanie i przekazywanie właściwym organom informacji mogących mieć istotne znaczenie dla obronności państwa oraz zdolności bojowej i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych;
 - 5) rozpoznawanie i analizowanie zagrożeń występujących w rejonach napięć, kryzysów i konfliktów międzynarodowych, mających wpływ na obronność państwa oraz podejmowanie działań w celu eliminowania tych zagrożeń;
 - 6) ochrona bezpieczeństwa jednostek wojskowych, a także żołnierzy wykonujących zadania służbowe oraz pełniących służbę poza granicami państwa;
 - 7) prowadzenie wywiadu i kontrwywiadu radioelektronicznego oraz kryptoanalizy;
 - 8) realizowanie przedsięwzięć wynikających z sojuszy i układów wojskowych, których stroną jest Rzeczpospolita Polska;
 - 9) uczestniczenie w planowaniu i realizacji kontroli umów międzynarodowych dotyczących rozbrojenia;
 - 10) współdziałanie w organizowaniu polskich przedstawicielstw wojskowych za granicą oraz utrzymywanie kontaktów z członkami wojskowego korpusu dyplomatycznego, akredytowanymi w Rzeczypospolitej Polskiej;
 - 11) podejmowanie innych działań określonych w odrębnych ustawach i umowach międzynarodowych⁴⁹⁹.

Projekt ustawy zakładał, iż szefa WSI wyznacza na stanowisko służbowe i zwalnia z niego Minister Obrony Narodowej, po zasięgnięciu opinii Prezydenta

⁴⁹⁹ *Ibidem*.

Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Rady Ministrów, Kolegium do Spraw Służb Specjalnych i Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych. Szef WSI podlega bezpośrednio Ministrowi Obrony Narodowej, a jego działalność podlega kontroli Sejmu. Minister Obrony Narodowej określa również kierunki działania WSI, co jest naturalną konsekwencją usytuowania w składzie SZ RP⁵⁰⁰.

W projekcie po raz pierwszy ukazano strukturę WSI, tak w aspekcie funkcjonalnym jak i organizacyjnym. Zapisy miały charakter ramowy i wskazywały, iż WSI funkcjonuje w ramach pionu analityczno – informacyjnego, wywiadu wojskowego, kontrwywiadu wojskowego, ochrony informacji niejawnych, przedstawicielstw wojskowych, dowódczo – sztabowego oraz pionu zabezpieczenia. Natomiast w skład Wojskowych Służb Informacyjnych wchodził Inspektorat WSI, terenowe jednostki organizacyjne WSI oraz specjalistyczne jednostki organizacyjne WSI⁵⁰¹.

Przepisy odnoszące się do wykonywania czynności operacyjno – rozpoznawczych były wzorowane na ustawie o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, ale nie były z nimi tożsame. Wyróżnikiem przedmiotowych czynności było ich ukierunkowanie na ochronę obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych RP. Ze względu na brak uprawnień organów ścigania karnego, WSI nie prowadzą czynności dochodzeniowo – śledczych, natomiast przekazują właściwym organom i instytucjom informacje wskazujące na popełnienie przestępstwa⁵⁰².

Reasumując podczas tworzenia projektu ustawy oparto się na poniższych założeniach:

- 1) usytuowanie w składzie Sił Zbrojnych RP jako wyodrębniona i wyspecjalizowana służba specjalna;
- 2) realizacja zadań na terytorium RP, jak i poza jej granicami;
- 3) brak uprawnień śledczych, uprawnienia są ograniczone do czynności operacyjno – rozpoznawczych i analityczno – informacyjnych;
- 4) nadzór Prokuratora Generalnego i Wojskowego Sądu Okręgowego w Warszawie przy podejmowaniu czynności operacyjno – rozpoznawczych;
- 5) bezpośrednia podległość Szefa pod Ministra Obrony Narodowej;
- 6) działalność kontrolowana przez Sejm;
- 7) przejrzysta formuła finansowania;

⁵⁰⁰ *Ibidem.*

⁵⁰¹ *Ibidem.*

⁵⁰² *Ibidem.*

- 8) właściwa ochrona posiadanych informacji i wszelkiego rodzaju danych osobowych;
- 9) możliwość podejmowania współdziałania z odpowiednimi organami, służbami i instytucjami krajowymi oraz zagranicznymi⁵⁰³.

Materia zawarta w projektowanej ustawie była zgodna z postanowieniami umów międzynarodowych w Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, natomiast jak już wcześniej wskazano, nie wchodziła w zakres objęty prawem Unii Europejskiej.

W dniu 26 września 2002 r. na 30. posiedzeniu Sejmu odbyło się pierwsze czytanie przedstawionego przez Prezesa Rady Ministrów projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych.

Minister Obrony Narodowej Jerzy Szmajdziński działając na podstawie upoważnienia Rady Ministrów przedstawił rządowy projekt ustawy. Podkreślił, iż stanowi on ukoronowanie prac nad ustawą o WSI, trwających z przerwami ponad 10 lat, dotąd nie sfinalizowanych. Ponadto dodał, iż dotychczasowe prace w przedmiotowej materii są odpowiedzią na postulaty zgłaszane przez strony sceny politycznej, skonkretyzowane w dezyderatach sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych.

Wskazał na cel wydania ustawy, którym było uregulowanie statusu prawnego Wojskowych Służb Informacyjnych, jednoznaczne określenie obowiązków i uprawnień oraz pozycji w państwie i siłach zbrojnych. Ponadto zakładał, iż przedmiotem ochrony sprawowanej przez wojskowe służby specjalne winny być zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa sił zbrojnych jak i dotyczących obronności państwa.

Ponadto zaznaczył, iż 11-letni dorobek WSI stanowi odpowiednią podstawę do wdrożenia rozwiązań w zakresie właściwości, usytuowania w strukturach państwowych i wojskowych oraz wyposażenia w odpowiednie narzędzia prawne. Jednocześnie przekonywał, iż projekt ustawy jest elementem systemu skutecznej ochrony potencjału obronnego państwa i warunkuje właściwe funkcjonowanie sił zbrojnych w kraju i poza jego granicami⁵⁰⁴.

Położył akcent na więzi łączące WSI z siłami zbrojnymi Rzeczypospolitej. Wyrazem tego jest definiowanie ich jako wyspecjalizowanej i wyodrębnionej służby

⁵⁰³ *Uzasadnienie do Projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych* (Druk nr 897), [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/\(\\$vAllByU-nid\)/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/\\$file/897.PDF](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/($vAllByU-nid)/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/$file/897.PDF) [dostęp: 06 lutego 2020].

⁵⁰⁴ *Stenogram z 30 posiedzenia Sejmu z dnia 27.09.2002 r.*, [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/04AD807800714147C1258967004549BC/\\$file/030.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/04AD807800714147C1258967004549BC/$file/030.pdf) [dostęp 06.01.2023].

wchodzącej w skład sił zbrojnych i realizowanie zadań na rzecz lub w ich interesie. Ponadto poruszył drażliwy temat jakim jest wykonywanie czynności operacyjno – rozpoznawczych. Wskazał, iż są one wzorowane na ustawie o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, ale nie są z nimi tożsame. Wyróżnikiem jest ich ukierunkowanie zarówno na bezpieczeństwo sił zbrojnych jak i ochronę obronności państwa.

Kończąc swoją wypowiedź zwrócił uwagę na fakt, iż działania służb wkraczają w obszar konstytucyjnie chronionych dóbr osobistych i ochrony danych osobowych. Podkreślił, że położono nacisk na niezbędne gwarancje ochrony informacji będących w posiadaniu Wojskowych Służb Informacyjnych. Standard współczesnych państw demokratycznych miał być spełniony poprzez bezwzględny obowiązek przestrzegania i ochrony praw człowieka w toku wykonywania czynności służbowych.

Sejm po wysłuchaniu uzasadnienia projektu przystąpił do przeprowadzenia dyskusji – wystąpień w ramach klubów parlamentarnych.

Jako pierwszy głos zabrał poseł Marian Marczewski, prezentując stanowisko Klubu Parlamentarnego Sojuszu Lewicy Demokratycznej.

Na wstępie oświadczył, iż projekt ustawy jest kolejnym wypełnieniem zobowiązań zawartych w programie wyborczym Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Przypomniał, iż profesor Stanisław Hoc użył określenia „działanie na wielu protezach prawnych” w stosunku do funkcjonowania utworzonych rozkazem ministra obrony narodowej Wojskowej Służby Informacyjnej. A według posła taka sytuacja nijak się ma do demokratycznego państwa prawa. Ponadto wskazał, iż w grudniu 1999 r. ówczesny minister obrony narodowej Janusz Onyszkiewicz stwierdził, że ustawa jest na dalekim etapie uzgodnień i niestety tylko na uzgodnieniach się skończyło. Poseł Marczewski przypomniał, iż sekretarz stanu w MON Janusz Zemke⁵⁰⁵ występując w trakcie debaty na temat utworzenia ABW i AW zapewniał, iż po uchwaleniu ustawy o tych agencjach zostanie przedłożony projekt ustawy o WSI, dodał przy tym: *tak też się stało, mój rząd dotrzymał zobowiązania.*

Ponadto poinformował, iż wstępny projekt ustawy został przedstawiony przez ministra Szmajdzińskiego na posiedzeniu Komisji do Spraw Służb Specjalnych. Zapewniał, iż było dość czasu, aby zapoznać się z uwagami ekspertów i zgłosić swoje

⁵⁰⁵ Janusz Zemke zasiadł w Zarządzie Krajowym SLD. W latach 2001–2005 pełnił funkcję sekretarza stanu w Ministerstwie Obrony Narodowej z ramienia SLD.

uwagi. Natomiast treść, która jest dzisiaj rozpatrywana uwzględnia już większość uwag.

W dalszej części swojej wypowiedzi wskazał propozycje, do których należy się przychylić. Znalazły się tutaj potrzeba wprowadzenia zapisów dotyczących wymogów jakie powinien spełniać kandydat na szefa WSI oraz większa precyzja przy wydzielaniu zadań dla wywiadu i kontrwywiadu. Natomiast przestępstwa o mniejszym ciężarze gatunkowym, jak na przykład uchylanie się cywili od służby wojskowej lub niestawienie się do niej na czas powinny znaleźć się w zakresie zadań Żandarmerii Wojskowej a nie Wojskowej Służby Informacyjnej.

Zastanawiał się również nad treścią artykułu mówiącą o powiadamianiu najwyższych władz RP o otrzymanych informacjach mających istotne znaczenie dla obronności państwa. Poseł sugerował, iż nie powinien to być szef WSI, lecz minister obrony narodowej.

Jednakże, według mówcy, uwagi te w niczym nie umniejszyły wartości projektu a klub Sojuszu Lewicy Demokratycznej w pełni popiera przedłożony projekt ustawy⁵⁰⁶.

Kolejny mówca, poseł Konstanty Miodowicz występujący w imieniu Klubu Parlamentarnego Platforma Obywatelska na wstępie przypomniał, iż powołaniu do życia Wojskowych Służb Informacyjnych nie towarzyszyło wypracowanie, uchwalenie jak i wdrożenie ustawy regulującej funkcjonowanie wojskowych służb specjalnych. Nie sprecyzowano też ich pozycji w państwie i armii, organizacji, zadań, obowiązków i uprawnień. Ten stan rzeczy według posła trwa do dzisiaj, stanowiąc dysonans w kontekście zasady demokratycznego państwa prawnego. Podstawy działań służby są w dalszym ciągu fragmentaryczne a znajdują się w ustawie o ABW i AW, ustawie o ochronie informacji niejawnych oraz w ustawie o powszechnym obowiązku obrony narodowej. Ponadto nie kontynuowano prac nad projektem ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 14 stycznia 1999. Opiniowany on był przez Komisję do Spraw Służb Specjalnych Sejmu III kadencji, po czym słuch o nim zaginął.

W opinii posła projekt ustawy o WSI kładł kres pomysłom sugerującym dekompozycję służb wojskowych, przy jednoczesnym pozbawieniu armii możliwości dysponowania własną służbą wywiadowczą. WSI, wbrew różnym założeniom,

⁵⁰⁶ Stenogram z 30 posiedzenia Sejmu z dnia 27.09.2002 r., *op. cit.*

pozostaną częścią sił zbrojnych jak i progresywnie rozwijającą się służbą resortową. Zapewni jej to wpisanie w regulacje ustawową.

Według Konstantego Miodowicza zapisy ustawy zawarte w omawianym druku stanowią dobrą podstawę dla prac legislacyjnych, tym samym wniósł o powierzenie ich Komisji Nadzwyczajnej⁵⁰⁷.

Kolejny mówca, poseł Zbigniew Dziewulski prezentując stanowisko Klubu Parlamentarnego Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej, zwrócił uwagę na fakt, iż projekt zakłada brak uprawnień śledczych dla Wojskowych Służb Informacyjnych. Gromadzone informacje potwierdzające popełnienie przestępstwa będą przekazywane odpowiednio prokuratorowi, Żandarmerii Wojskowej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Policji lub Straży Granicznej.

Podkreślał, że reforma Wojskowych Służb Informacyjnych jest niezbędna. Jednakże sugerował zastanowienie się nad tym, czy debata nad tak ważnym projektem ustawy jest możliwa. Debata odbyła się w dniu 26 września, a posłowie otrzymali druki sejmowe dwa dni wcześniej, co nie pozwalało, według Dziewulskiego, na dogłębną analizę przedłożonego projektu. Biorąc pod uwagę, iż służba ta ma gwarantować bezpieczeństwo i nienaruszalność granic. Jednakże po zapoznaniu się z treścią wniósł o skierowanie projektu do właściwych komisji⁵⁰⁸.

Zbigniew Wasserman występując w imieniu Klubu Parlamentarnego Prawo i Sprawiedliwość uznał, iż wszystkie organy państwowe muszą działać na podstawie i w granicach prawa, zwłaszcza te, które wykonując swoje zadania wkraczają w sferę praw i wolności człowieka. Określa to konstytucyjna zasada demokratycznego państwa prawnego jak i zasada praworządności.

Według posła owe wkraczanie w sferę praw i wolności człowieka nakłada na parlament obowiązek określenia w ustawie mechanizmów ochrony prawnej przed nieuzasadnioną ingerencją w tę sferę.

Poseł wyrażał jednak wątpliwość co do jednoznacznego wskazania w projekcie zakresu uprawnień i obowiązków Wojskowych Służb Informacyjnych. Według posła nakładały się one na zadania Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu a to nie prowadzi do wyraźnego rozgraniczenia kompetencji a tym samym odpowiedzialności tych służb.

⁵⁰⁷ *Ibidem.*

⁵⁰⁸ *Ibidem.*

Według Zbigniewa Wassermana projekt zawierał symetryczne rozwiązania w stosunku do tych zawartych w ustawie o agencjach, a stosowanie tożsamych rozwiązań niesie za sobą ryzyko powielania kontrowersyjnych i złych regulacji prawnych. Wskazywał tutaj na niejasne przepisy związane ze współdziałaniem ze służbami innych państw jak i brak przejrzystych zasad finansowania jak i wykonywania czynności operacyjno – rozpoznawczych.

Podsumowując, Klub Prawo i Sprawiedliwość będzie głosował za przekazaniem projektu ustawy do Komisji Nadzwyczajnej⁵⁰⁹.

Bohdan Kopczyński prezentując stanowisko Klubu Parlamentarnego Ligi Polskich Rodzin w swojej wypowiedzi oświadczył, iż wojskowe służby specjalne funkcjonowały bez umocowania prawnego od powstania Polski po rozbiorach w 1918 r. i dzieje się tak do dnia dzisiejszego. Częściowe umocowanie ustawowe znalazło jedynie odbicie w art. 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa⁵¹⁰ oraz nowelizacji ustawy z dnia 25 października 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP w art. 15 sankcjonującej istnienie i określa jej zadania WSI⁵¹¹.

Kolejną przytoczoną przez mówcę regulacją był art. 5 pkt. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie ministra obrony narodowej, w której WSI zostały podporządkowane temu ministrowi⁵¹². Nadto ustawa z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych umocowała WSI jako jedną ze służb ochrony państwa⁵¹³.

⁵⁰⁹ *Ibidem*.

⁵¹⁰ *Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa* (Dz. U. 1990, Nr 30, poz. 180) – art. 2 – Urząd Ochrony Państwa i Wojskowe Służby Informacyjne współdziałają przy zapobieganiu i zwalczaniu zbrodni szpiegostwa oraz innych przestępstw godzących w potencjał obronny państwa.

⁵¹¹ *Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. 2002, poz. 205) art. 15:

1. Wojskowe Służby Informacyjne wykonują zadania związane z rozpoznawaniem i przeciwdziałaniem zagrożeniom godzącym w obronność Państwa oraz naruszeniom tajemnicy państwowej w zakresie obronności, jak również przygotowują dla organów państwowych informacje i analizy istotne dla obronności Państwa.
2. Obowiązki i uprawnienia związane z wykonywaniem czynności służbowych przez funkcjonariuszy Urzędu Ochrony Państwa dotyczą odpowiednio żołnierzy wojskowych służb informacyjnych w zakresie wykonywanych przez nich zadań, a uprawnienia Urzędu Ochrony Państwa dotyczą odpowiednio Wojskowych Służb Informacyjnych.

3. W zakresie zadań wykonywanych przez wojskowe służby informacyjne Ministrowi Obrony Narodowej przysługują odpowiednio uprawnienia Szefa Urzędu Ochrony Państwa przewidziane w ustawie o Urzędzie Ochrony Państwa i przepisach wydanych na jej podstawie.

4. Kolegium do Spraw Służb Specjalnych, utworzone na podstawie odrębnych przepisów, jest właściwe dla Wojskowych Służb Informacyjnych.

⁵¹² *Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej* (Dz. U. 1996, Nr 10, poz. 56) art. 5 pkt. 1 – Ministrowi Obrony Narodowej podlegają bezpośrednio

1) Wojskowe Służby Informacyjne;
2) Akademia Obrony Narodowej.

⁵¹³ Art. 2 pkt. 3 – służbami ochrony państwa – są: Urząd Ochrony Państwa i Wojskowe Służby Informacyjne. *Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych* (Dz. U. 1999, Nr 11, poz. 95) – art. 2 pkt. 3

Jak poseł podkreślił, przytoczony rys historyczny był konieczny, aby zrozumieć jak ważne jest istnienie służby opartej o akt prawny rangi ustawowej a tak nie było, co stanowiło szkodę dla państwa polskiego. Ponadto wskazał, iż omawiany projekt posiada szereg delegacji dla różnych organów władzy w tym rangi zarządzeń oraz rangi rozporządzeń. Zasadnym więc wydaje się to zbadać, ponieważ według mówcy dobra ustawa nie powinna zawierać żadnej delegacji⁵¹⁴.

Liga Polskich Rodzin poparła skierowanie omawianego projektu ustawy do dalszych prac.

Marian Janicki, wypowiadając się w imieniu Klubu Parlamentarnego Unii Pracy podkreślił, iż celem projektowanej ustawy jest kompleksowa regulacja statusu prawnego w jednym akcie prawnym, ponieważ konieczne jest jednoznaczne określenie roli i pozycji Wojskowych Służb Informacyjnych w strukturze organów państwa. Zwrócił uwagę na fakt, iż projekt ustawy nakłada obowiązek na premiera i ministra obrony narodowej wydania 24 rozporządzeń i zarządzeń, które określą metody, formy i sposoby wykonywania zadań przez Wojskowe Służby Informacyjne. Wyraził nadzieje, że konieczne akty wykonawcze doprecyzują wszystko to co nie mogło znaleźć się w ustawie, umożliwiając jawność działania służby wszędzie tam, gdzie jest to możliwe dla bezpieczeństwa kraju.

Reasumując poseł oświadczył, iż przedstawiony projekt jest projektem dobrze przygotowanym i jest za przekazaniem go do dalszych prac⁵¹⁵.

Jan Olszewski prezentując stanowisko Koła Poselskiego Ruchu Odbudowy Polski na wstępie stwierdził, iż po wielu latach, gdy w końcu powstał akt prawny, który da podstawę legalnej działalności służb, posłowie dostali zbyt mało czasu na szczegółową i wnikliwą ocenę dokumentu. Stwierdził: *W momencie, kiedy ten projekt powstał, nabrał jakiejś takiej cechy szczególnej pilności, powiedziałbym, pilności nadzwyczajnej*. Przyznał, że zabiera głos w tej dyskusji nieprzygotowany, ponieważ waga tego projektu wymaga wyjątkowo szczegółowej analizy.

Według posła w projekcie ustawy winna być ściśle określona specyfika działania WSI. Tymczasem według mówcy mamy do czynienia z czymś, co sankcjonuje pewną, jak twierdził, wszechwładzę tych służb, ponieważ WSI zostały przyznane również kompetencje AW i ABW. Uznał, że zakres działań jest o wiele za szeroki a próby

⁵¹⁴ Stenogram z 30 posiedzenia Sejmu z dnia 27.09.2002 r..., op. cit.

⁵¹⁵ Ibidem.

przejmowania wzajemnych kompetencji jak i wchodzenie sobie w zakres działań może okazać się groźne.

Ponadto wyraził obawę co do stosunku służb specjalnych do tzw. zwykłych obywateli. Uważał, iż w klasycznym modelu peerelowskim obywatel był traktowany jako potencjalny współpracownik. Według niego zbyt wiele z tej zasady przeniknęło do projektu ustawy. Przytoczył art. 21 ust. 1 pkt 1, który mówi: żołnierze WSI, wykonując czynności operacyjno – rozpoznawcze, mają prawo wydawania poleceń określonego zachowania się, w granicach niezbędnych do wykonywania tych czynności. Adresat tego przepisu nie był określony.

Podsumowując Jan Olszewski zaproponował, aby w szczególności skierować projekt ustawy do Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka ze względu na aspekt uprawnień obywateli⁵¹⁶.

Sejm po wysłuchaniu uzasadnienia projektu ustawy przedstawionego przez ministra obrony narodowej Jerzego Szmajdzińskiego oraz po przeprowadzeniu dyskusji poddał pod głosowanie skierowanie go do Komisji Nadzwyczajnej. Wzięło w nim udział 378 posłów. Za opowiedziało się 326, przeciw – 52, wstrzymujących się nie było, nie głosowało – 82⁵¹⁷.

W związku z powyższym, na 30 posiedzeniu w dniu 27 września 2002 r., Sejm zgodnie z art. 39 ust. 2 Regulaminu Sejmu⁵¹⁸ skierował niniejszy projekt ustawy do

⁵¹⁶ *Ibidem*.

⁵¹⁷ Pkt. 16. porządku dziennego, głosowanie nad przyjęciem wniosku o skierowanie rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych, zawartego w druku nr 897 do Komisji Nadzwyczajnej[online]

SLD – Liczebność 198, głosowało 182, za 180, przeciw 2, wstrzymało się 0, nie głosowało 16.

PO – Liczebność 57, głosowało 42, za 42, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 15.

Samoobrona – Liczebność 49, głosowało 27, za 1, przeciw 26, wstrzymało się 0, nie głosowało 22.

PiS – Liczebność 43, głosowało 38, za 38, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

PSL – Liczebność 41, głosowało 35, za 35, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 6.

LPR – Liczebność 36, głosowało 24, za 3, przeciw 21, wstrzymało się 0, nie głosowało 12.

UP – Liczebność 16, głosowało 15, za 15, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

SKL – Liczebność 8, głosowało 6, za 6, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 2.

niez. – Liczebność 6, głosowało 3, za 3, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 3.

PLD – Liczebność 3, głosowało 3, za 3, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 0.

ROP – Liczebność 3, głosowało 3, za 0, przeciw 3, wstrzymało się 0, nie głosowało 0.

<https://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/glosowania?OpenAgent&4&30&59>

[dostęp 06.01.2023].

⁵¹⁸ Art. 39 ust. 2 - Pierwsze czytanie na posiedzeniu Sejmu kończy się skierowaniem projektu do komisji, chyba że Sejm w związku ze zgłoszonym wnioskiem odrzuci projekt w całości. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Regulamin Sejmu z dnia 30 lipca 1992 r. (M.P. 1992, Nr 26, poz. 185).

Komisji Nadzwyczajnej⁵¹⁹ w celu rozpatrzenia⁵²⁰. Przewodniczącym Komisji został Bogdan Lewandowski (SLD), zastępcami posłowie Zbigniew Wassermann (PiS), Marian Marczewski (SLD) i Józef Gruszka (PSL)⁵²¹.

W dniu 21 października 2002 r. Maciej Nowakowski sporządził opinię prawną do rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych. Zawarł w niej tezę, iż zakres kompetencji WSI ingeruje w sferę konstytucyjnie chronionych praw i wolności a ograniczenie ich może zostać ustanowione jedynie w drodze ustawy⁵²².

W związku z powyższym opiniowany akt miał stanowić ustawową podstawę działania i istnienia Wojskowych Służb Informacyjnych. Wskazał też na fakt, iż część przepisów zawartych w projekcie wykazuje zbieżność z przepisami innych służb – ustawą o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu⁵²³, ustawą o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych⁵²⁴, a dzięki temu problematyka zarówno obronności państwa jak i ochrony bezpieczeństwa państwa zyskują spójny charakter.

Ponadto powołane na podstawie ustawy Wojskowe Służby Informacyjne staną się następcą dotychczas istniejących Wojskowych Służb Informacyjnych. Żołnierze pełniący służbę na podstawie dotychczas obowiązujących przepisów staną się żołnierzami WSI. Ważność zachowają również wydane do dnia wejścia w życie ustawy rozkazy, decyzje, poświadczenia, świadectwa i certyfikaty, a także umowy i porozumienia. Ponadto do czasu wydania aktów wykonawczych przewidzianych przez ustawę mają obowiązywać dotychczasowe przepisy WSI.

⁵¹⁹ Potrzeba powołania komisji nadzwyczajnych wynikać może najczęściej z konieczności rozpatrzenia przez parlament sprawy, która nie leży w zakresie działania żadnej z komisji stałych. Zdarza się też, że uzasadnieniem dla jej powołania jest chęć przyspieszenia pracy nad ustawą, a szczególnie, gdy problematyka ustawy leży w zakresie zainteresowań kilku komisji. W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 260.

⁵²⁰ Rezultatem prac komisji jest sprawozdanie, określające jej stanowisko wobec projektu, w którym komisje wnioskuje o przyjęcie projektu z określonymi poprawkami w formie tekstu jednolitego lub odrzucenie projektu w całości. W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 275.

⁵²¹ Pełen skład Komisji: Andrzej Brachmański (SLD), Zbigniew Dziewulski (Samoobrona), Paweł Graś (PO), Józef Gruszka (PSL), Andrzej Grzesik (Samoobrona), Marian Janicki (UP), Stanisław Kalinowski (PSL), Zdzisław Kałamaga (SLD), Arkadiusz Kasznia (SLD), Bohdan Kopczyński (niez.), Bogdan Lewandowski (SLD), Marian Marczewski (SLD), Adam Markiewicz (SLD), Konstanty Miodowicz (PO), Jan Sieńko (SLD), Wojciech Szarma (PiS), Zbigniew Wassermann (PiS), Zbyszek Zborowski (SLD). [online] <https://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/skladkom4?OpenAgent&NWI>[dostęp: 11 marca 2023].

⁵²² Art. 31 ust. 3 Konstytucji RP – Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszyć istoty wolności i praw. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483).

⁵²³ *Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa...*, *op. cit.*

⁵²⁴ *Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych* (Dz. U. 2001, Nr 123, poz. 1353).

Reasumując opiniodawca wskazał, iż projekt ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych pod względem legislacyjnym nie budzi zastrzeżeń⁵²⁵.

W toku prac Komisji Nadzwyczajnej wskazano między innymi na wątpliwości dotyczące podziału kompetencji pomiędzy Wojskowe Służby Informacyjne a Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencję Wywiadu. Do kwestii tej odniósł się podsekretarz stanu w Ministerstwie Obrony Narodowej Piotr Urbankowski wskazując art. 42 ustawy o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, który zobowiązuje szefów WSI oraz ABW i AW do współpracy w ramach realizacji swoich zadań. Jednakże Prezes Rady Ministrów określi w drodze zarządzenia rozdział uprawnień, zakres i tryb współdziałania przedmiotowych służb⁵²⁶. Tak więc premier będzie miał upoważnienie do rozgraniczenia kompetencji pomiędzy służbami specjalnymi.

Zaakcentował również fakt, iż Wojskowe Służby Informacyjne będą funkcjonowały wyłącznie w interesie i na rzecz Sił Zbrojnych, zajmując się sprawami związanymi z obronnością i bezpieczeństwem państwa.

Kolejną kwestią jaką podsekretarz stanu poruszył to instytucjonalne połączenie wywiadu i kontrwywiadu w ramach Wojskowych Służb Informacyjnych, podkreślając przy tym, że jest to koncepcja odmienna, od tej która została przyjęta w ustawie o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu. W tym przypadku służby wywiadu i kontrwywiadu wojskowego będą stanowić strukturalnie wyodrębnione organizmy, natomiast zadania ich zostaną określone w statusie Wojskowych Służb Informacyjnych. Szczegółowe funkcje zostaną również wskazane w zakresach działania pionów funkcjonalnych jak i zakresach obowiązków konkretnych stanowisk służbowych. W jego ocenie było to dobre rozwiązanie⁵²⁷.

W powyższej kwestii w wymiarze negatywnym wypowiadał się Konstanty Miodowicz (PO). Odniósł się on do rekomendacji udzielanych przez rząd w czasie rozdziału Urzędu Ochrony Państwa na dwie odrębne agendy. Przypomniał o wskazywanych wówczas powodach, czyli zarówno standardach panujących w Europie Zachodniej jak i możliwości większej cywilnej kontroli nad służbami specjalnymi. W tej chwili, jak wskazał, ten sam rząd uznaje, że owszem istnieje

⁵²⁵ Opinia prawna do rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych (druk 897) [online]

<https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk4.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=897> [dostęp: 29 kwietnia 2023].

⁵²⁶ *Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa...*, *op. cit.*

⁵²⁷ Posiedzenie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 13.11.2002 r., [online]
<https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgsknr/NWI-2> [dostęp: 29 kwietnia 2023].

konieczność dalszego rozwoju służb, jednakże w ramach odmiennego już modelu. Przypomniał, iż wcześniej funkcjonował schemat z dwoma symetrycznymi służbami. Z jednej strony był to cywilny wywiad i kontrwywiad działający w ramach Urzędu Ochrony Państwa, z drugiej w sposób analogiczny działający wywiad i kontrwywiad wojskowy w ramach Wojskowych Służb Informacyjnych. Natomiast, w tej chwili zachowując podział w cywilnych służbach specjalnych następuje dążenie do konsolidacji

w wojskowych służbach specjalnych, co w opinii Konstantego Miodowicza budzi duże zdziwienie⁵²⁸.

Do przytoczonej wypowiedzi odniósł się generał Marek Dukaczewski, szef Wojskowych Służb Informacyjnych, wskazując, iż przesłanie do Sejmu projektu ustawy poprzedzone było szeregiem dyskusji, które doprowadziły do wniosku, że po funkcjonowaniu w takim kształcie od 11 lat brak jest negatywnych przesłanek dotyczących konsolidacji w ramach jednej służby. Nadto wspólne elementy dla służby wywiadu i kontrwywiadu obniżają koszty ich działania. Same natomiast Wojskowe Służby Informacyjne są służbą resortową. Działają w sposób podobny do wywiadu skarbowego w Ministerstwie Finansów czy struktury operacyjnej w Policji, jak też do struktury rozpoznania w Straży Granicznej. Zorganizowane są w sposób najtańszy i najskuteczniejszy. Tym samym nie można ich porównywać do centralnych organów administracji państwowej⁵²⁹.

Wiele kontrowersji wzbudził art. 4 przedłożenia rządowego, który określał, iż *w razie uzyskania informacji o szczególnie istotnym znaczeniu dla obronności państwa, bezpieczeństwa Sił Zbrojnych albo sojuszy lub układów wojskowych, których stroną jest Rzeczpospolita Polska, Szef WSI przekazuje je niezwłocznie Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesowi Rady Ministrów, Ministrowi Obrony Narodowej i ministrowi właściwemu do spraw zagranicznych, a także, w zakresie ich dotyczącym, Szefowi Sztabu Generalnego Wojska Polskiego oraz dowódcom rodzajów Sił Zbrojnych.*

Marian Marczewski (SLD) wskazał na kwestię związaną z uzyskiwaniem istotnych informacji nie mieszczących się w katalogu spraw wskazanych w przepisie. W takiej sytuacji komu winny być one przekazywane. Podkreślił przy tym, iż nie ma

⁵²⁸ *Ibidem.*

⁵²⁹ *Ibidem.*

wątpliwości, że Wojskowe Służby Informacyjne będą w posiadaniu różnego rodzaju wiedzy o szczególnie istotnym znaczeniu⁵³⁰.

Natomiast Andrzej Brachmański (SLD) w ten sposób odniósł się do zagadnienia: *Jeśli szef Wojskowych Służb Informacyjnych musi mieć to zapisane w ustawie, to nie nadaje się na to stanowisko. Dobrze wiadomo, komu należy przekazywać istotne informacje. Taka wiedza wynika z pełnionej funkcji. W opinii posła jest to przykład wprowadzania do ustaw zbędnych przepisów. W jego opinii można w tym przypadku ująć też kolejny zupełnie niepotrzebny przepis mówiący o tym co zrobić z informacjami o mniejszym znaczeniu. W związku z powyższym poseł zgłosił wniosek o wykreślenie art. 4 w całości*⁵³¹.

W toku dalszej rozmowy podkreśla kwestie przekazywania owych istotnych informacji również innym osobom, między innymi szefowi Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, jak i marszałkowi Sejmu. Podał przykład pozyskanych informacji o przygotowywanym zamachu na prezydenta, o którym w świetle prawa nie dowie się szef Biura Ochrony Rządu. Podsumowuje: *Im dłużej będziemy rozpatrywać ten przepis tym bardziej dochodzić będziemy do wniosku, że próbują państwo zapisać coś, czego nie da się zapisać. Życie jest bogatsze niż możemy sobie wyobrazić*⁵³².

Generał Marek Dukaczewski przypomniał, iż szef Wojskowych Służb Informacyjnych podlega ministrowi obrony narodowej. W praktyce żadna informacja nie ma prawa wyjść poza resort obrony narodowej bez wiedzy ministra obrony narodowej. Odnosząc się natomiast do sugestii Mariana Marczewskiego potwierdził, że działania prowadzone przez służbę prowadzą często do pozyskiwania informacji mających znaczenie nie tylko dla obronności, ale również dla bezpieczeństwa państwa. W tej sytuacji zaproponował, aby art. 4 rozpoczynał się następująco: *W razie uzyskania informacji o szczególnie istotnym znaczeniu dla obronności lub bezpieczeństwa państwa (...)*⁵³³.

Do propozycji tej odniósł się ekspert komisji Stanisław Hoc, uznając, że jednak informacje powinny być przekazywane prezydentowi i prezesowi Rady Ministrów. Może się to odbywać za pośrednictwem ministra obrony narodowej bądź po uzyskaniu

⁵³⁰ *Ibidem.*

⁵³¹ *Ibidem.*

⁵³² *Ibidem.*

⁵³³ *Ibidem.*

jego zgody. Wysunął także propozycje podziału informacji na te które pozostają w resorcie i te które poza resort powinny wychodzić⁵³⁴.

Zbigniew Wasserman (PiS) wskazał, że ten przepis daje szefowi WSI silniejszą pozycję niż pozycja ministra obrony narodowej. Podkreślił, iż w przypadku pozostawienia przepisu, z uwagi na fakt, że to minister obrony narodowej pełni szczególną rolę w stosunku do Wojskowych Służb Informacyjnych winien takie informacje otrzymywać w pierwszej kolejności⁵³⁵.

Kolejne wątpliwości związane z przepisami związanymi z pozycją szefa dotyczyły samego jego wyboru. Artykuł 9 projektu stanowił, iż szefa WSI wyznacza na stanowisko i zwalnia minister obrony narodowej, po zaciągnięciu opinii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Rady Ministrów, Kolegium do Spraw Służb Specjalnych i Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych. Natomiast zastępców również wyznacza i zwalnia minister obrony narodowej, na wniosek szefa WSI, po zaciągnięciu opinii Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych.

W tym kontekście warto podkreślić, iż nie określono żadnych dodatkowych wymogów, które powinny spełniać osoby zajmujące stanowisko szefa WSI. Nadto zaproponowane przepisy istotnie odbiegały od standardów przyjętych w ustawie o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu⁵³⁶.

Analizując powyższe zagadnienie generał Dukaczewski po raz kolejny podkreślił, iż nie można porównywać służby resortowej z innymi służbami stanowiącymi centralne organy administracji rządowej. Zwrócił uwagę na fakt, iż przyjęta ustawa

⁵³⁴ Posiedzenie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 02.12.2002 r., [online]

<https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgskmr/NWI-3> [dostęp: 29 kwietnia 2023].

⁵³⁵ *Ibidem*.

⁵³⁶ Art. 15. Szefem ABW i Szefem AW może zostać osoba, która:

- 1) posiada wyłącznie obywatelstwo polskie;
- 2) korzysta z pełni praw publicznych;
- 3) wykazuje nieskazitelną postawę moralną, obywatelską i patriotyczną;
- 4) daje rękojmię należytego wykonywania zadań;
- 5) spełnia wymagania określone w przepisach o ochronie informacji niejawnych w zakresie dostępu do informacji stanowiących tajemnice państwową oznaczonych klauzulą „ściśle tajne”;
- 6) nie pełniła służby zawodowej, nie pracowała i nie była współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa, wymienionych w art. 5 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej — Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ani też nie była sędzią, który orzekając uchybił godności urzędu, sprzeniewierzając się niezawisłości sędziowskiej.

Art. 16. Odwołanie Szefa Agencji z zajmowanego stanowiska może nastąpić w przypadku:

- 1) rezygnacji z zajmowanego stanowiska;
- 2) zrzeczenia się obywatelstwa polskiego lub nabycia obywatelstwa innego państwa;
- 3) skazania prawomocnym wyrokiem sądu za popełnione przestępstwo lub przestępstwo skarbowe;
- 4) utraty predyspozycji niezbędnych do zajmowania stanowiska;
- 5) niewykonywania obowiązków z powodu choroby trwającej nieprzerwanie ponad 3 miesiące.

Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa..., op. cit.

pragmatyczna nakłada obowiązek powoływania przez ministra na niektóre stanowiska na okres 3 lat, jednocześnie dając możliwość odwołania ze względu na ważny interes w zakresie obronności. Służba ta jest częścią sił zbrojnych, więc według generała, nie ma również żadnych wątpliwości co do tego, że szefem musi być żołnierz zawodowy. Dodatkowe kryteria wynikać mogą z innych przepisów jako przykład wskazując ustawę o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych⁵³⁷.

Przedmiotem dyskusji stał się również zapis stanowiący o tym, iż działalność szefa podlega kontroli Sejmu.

Zbigniew Wasserman stanął na stanowisku, iż kontrola powinna obejmować działalność Wojskowych Służb Informacyjnych a nie tylko szefa. Ponadto przepis powinien nakładać na szefa takie obowiązki które będą tę kontrolę umożliwiać i ułatwiać.

W związku z powyższym sugerował dodanie nowego punktu zawierającego zapis zobowiązujący Szefa WSI do przedstawiania komisji sejmowej informacji dotyczących między innymi: wykonywania powierzonych zadań, realizacji budżetu w tym wydatkowania funduszu operacyjnego, współpracy ze służbami innych państw, polityki kadrowej, współdziałania z podmiotami zobowiązanymi do współpracy z WSI. Kolejny dodany zapis miałby dotyczyć nałożenia na ministra obrony narodowej obowiązku przedstawiania komisji sejmowej metod, form jak i efektywności sprawnego przez niego nadzoru nad Wojskowymi Służbami Informacyjnymi. Poseł zdecydowanie opowiadał się za tym, aby rozpocząć dyskusję celem doprecyzowania tych przepisów⁵³⁸.

Podsekretarz stanu w MON Piotr Urbankowski uściślił, że szef Wojskowych Służb Informacyjnych jest podległy ministrowi obrony narodowej i chociażby z tego powodu podlega kontroli parlamentarnej. Odnosząc się do wypowiedzi przedmówcy, propozycje dodatkowych zapisów określił mianem szczegółowej instrukcji, która nie powinna znajdować się w ustawie⁵³⁹.

Zdaniem generała Dukaczewskiego komisje parlamentarne państw NATO nie mają tak rozległych uprawnień do wglądu w funkcjonowanie służb specjalnych. Jak wskazał, nie rozważa tematyki nadzoru, ale zakres wnikania w prowadzone procedury. Utrzymał, iż jak najmniejsza liczba osób powinna mieć wiedzę o szczegółach spraw

⁵³⁷ Posiedzenie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 02.12.2002 r., [online]. <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgskmr/NWI-3> [dostęp: 29 kwietnia 2023].

⁵³⁸ *Ibidem*.

⁵³⁹ *Ibidem*.

operacyjnych realizowanych przez służbę, gdyż jest to sprzeczne z szeroko rozumianym bezpieczeństwem. Ponadto służba wykonuje dyspozycje ministra obrony narodowej jak i działa za jego zgodą⁵⁴⁰.

W pracach nad ustawą wiele wątpliwości zrodził art. 21 określający uprawnienia żołnierzy WSI w trakcie wykonywania czynności operacyjno – rozpoznawczych.

W trakcie dyskusji Zbigniew Wasserman zwrócił uwagę na dwie regulacje, które jego zdaniem są niezgodne z konstytucją. Jedną z nich był pkt. 1 dający prawo do *wydawania poleceń określonego zachowania się, w granicach niezbędnych do wykonywania tych czynności*, drugą zaś był pkt. 6 dający prawo do *obserwowania i rejestrowania, przy użyciu środków technicznych, obrazu zdarzeń i dźwięku towarzyszącego tym zdarzeniom w miejscach publicznych*. Wskazał on na dużą nieprecyzyjność zapisów co może doprowadzić do sytuacji, gdzie interpretatorem sytuacji będzie mógł być żołnierz WSI. Projekt nie zawierał definicji miejsca publicznego, a wskazane działania mogły ograniczać prawa i wolności obywatela⁵⁴¹.

Na temat zgodności art. 21 ust.1 pkt 1 i 6 z konstytucją opinię sporządził prof. dr hab. Mirosław Granat prezentując stanowisko Biura Analiz Sejmowych. W jego opinii czynności wskazane w pkt. 1 raziły swoją nieokreślonością. Należy pamiętać o tym, że w orzecznictwie konstytucyjnym funkcjonuje przekonanie, iż nieostrość przepisu nie wskazuje jeszcze na jego wadliwość, jednakże pod warunkiem, że użyte w nim sformułowania można wyjaśnić używając odpowiednich technik interpretacyjnych. W tym przypadku autor uznał, iż przepis ten można określić mianem „tajemniczego”. Reprezentował pogląd: *w przypadku rozważanego przepisu, jego nieostrość jest tak spotęgowana, że przypuszczalnie, nie ma możliwości jego praworzędnego – zgodnego ze standardami praw człowieka – stosowania go w praktyce*. W związku z tym autor stał na stanowisku, że utrzymanie tego przepisu w projekcie jest sprzeczne zarówno z przepisami konstytucyjnymi jak i z zasadą przyzwoitej legislacji. Nadto wskazuje na konieczność wymogu „dostatecznej określoności” każdej regulacji prawnej dającej organowi państwa możliwość ingerowania w sferę praw i obowiązków obywateli.

⁵⁴⁰ Posiedzenie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 02.12.2002 r., [online] <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgskmr/NWI-3> [dostęp: 29 kwietnia 2023].

⁵⁴¹ Posiedzenie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 16.12.2002 r., [online] <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgskmr/NWI-4> [dostęp: 29 kwietnia 2023].

Odnosząc się do pkt 6 przepisu dotyczącego prawa do obserwowania i rejestrowania obrazu i dźwięku, opinia prawna wskazywała, iż najwięcej wątpliwości może powstać w związku z ustaleniem granicy pomiędzy rejestracją dźwięku a podsłuchem, w przypadku którego niezbędna jest zgoda sądu. Natomiast samo rejestrowanie dźwięku w miejscu publicznym, więc dostępnym dla wszystkich, stanowi zagrożenie prawa do prywatności.

W dniu 24 kwietnia 2003 r. na 47. posiedzeniu Sejmu przedstawiono sprawozdanie⁵⁴² Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych o rządowym projekcie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych⁵⁴³.

Poseł sprawozdawca Bogdan Lewandowski omówił najistotniejsze poprawki. W trakcie prac wskazywano na asymetryczność Wojskowych Służb Informacyjnych wobec Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu, jak i brak odrębności służby wywiadu wojskowego i wyodrębnionej służby kontrwywiadu wojskowego. Jednakże Komisja doszła do przekonania, iż konieczność zachowania służby w dotychczasowej formie wynika z ponad 11-letniej tradycji tych służb jak i rozwiązań stosowanych w państwach NATO. Komisja przyjęła przepis, iż Wojskowe Służby Informacyjne podlegają kontroli Sejmu. Według przedstawionego projektu takiej kontroli miał podlegać tylko szef WSI. Została zgłoszona również propozycja, aby zapisowi dotyczącemu kontroli nadać bardziej szczegółowy charakter⁵⁴⁴. Ponieważ

⁵⁴² Przygotowanie sprawozdania przez komisje jest niezbędnym warunkiem przystąpienia do drugiego czytania, które obejmuje: przedstawienie przez sprawozdawcę komisji sprawozdania o projekcie ustawy, przy czym nie może on przedstawiać innych wniosków niż zamieszczonych w sprawozdaniu, przeprowadzenie debaty oraz zgłaszanie poprawek i wniosków. W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 276.

⁵⁴³ Druk 1342 – sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych o rządowym projekcie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych (druk 897) [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruk/1342/\\$file/1342.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruk/1342/$file/1342.pdf) [dostęp: 28 kwietnia 2023].

⁵⁴⁴ W art. 12 po ust. 4 dodaje się ust. 5 i 6 w brzmieniu:

5. „Szef WSI jest zobowiązany do przedstawiania Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych:

- 1) informacji i wyjaśnień dotyczących wykonywania przez WSI powierzonych im zadań, zgodnie z kierunkami i planami działania tej służby;
- 2) informacji i wyjaśnień w sprawach szczegółowych projektów budżetu oraz sprawozdań z jego wykonania, w tym szczegółowych sprawozdań z wydatkowania funduszu operacyjnego oraz środka specjalnego będącego w dyspozycji WSI;
- 3) informacji i wyjaśnień w sprawach współdziałania podjętego przez WSI z właściwymi organami i służbami innych państw;
- 4) informacji i wyjaśnień dotyczących realizowanej polityki kadrowej;
- 5) informacji i wyjaśnień dotyczących współdziałania WSI z podmiotami zobowiązanymi, na podstawie przepisów prawa do współdziałania ze służbami specjalnymi i do udzielania im pomocy w realizacji zadań.

6. Minister Obrony Narodowej jest zobowiązany do przedstawiania Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych informacji i wyjaśnień dotyczących form, metod oraz efektywności sprawowanego przez niego nadzoru nad WSI.”

propozycja nie uzyskała poparcia Komisji, na podstawie art. 43 ust. 3 regulaminu Sejmu⁵⁴⁵, na żądanie wnioskodawcy, otrzymała ona kwalifikację wniosku mniejszości.

Kontrowersje wzbudził także art. 4 przedłożenia rządowego, stanowiący, iż w razie uzyskania informacji szczególnie istotnych szef WSI przekazuje je prezydentowi Rzeczypospolitej, prezesowi Rady Ministrów, ministrowi obrony narodowej i ministrowi właściwemu do spraw zagranicznych. Po długich dyskusjach komisja skreśliła ten artykuł.

Kolejna zmiana została dokonana poprzez wprowadzenie wymogu zgody ministra obrony narodowej na decyzję o protokolarnym zniszczeniu materiałów gromadzonych w wyniku prowadzonej kontroli operacyjnej, jeżeli nie są istotne dla obronności państwa i bezpieczeństwa sił zbrojnych.

Ponadto, poseł sprawozdawca oświadczył, iż poszczególne przepisy były także badane pod kątem zgodności z konstytucją jak i cały projekt również poddano takiej analizie⁵⁴⁶.

Po wypowiedzi posła sprawozdawcy, Wicemarszałek Sejmu Tomasz Nałęcz otworzył dyskusję.

Jako pierwszy w imieniu Klubu Parlamentarnego Sojuszu Lewicy Demokratycznej zabrał głos poseł Marian Marczewski. Zaakcentował, iż projekt rządowy przedłożony Wysokiej Izbie był wypełnieniem wyborczego programu partii w zakresie reformy służb specjalnych.

W swej wypowiedzi odniósł się do kwestii zagwarantowania skutecznej parlamentarnej kontroli w stosunku do służb specjalnych, a tym samym zadeklarował gotowość rozważenia wniosku mniejszości w zakresie rozszerzenia nadzoru nad WSI. Jednakże, przy spełnieniu warunku, iż zapisy te znajdują się w regulaminie Sejmu w dziale regulującym działanie Komisji do Spraw Służb Specjalnych. Analogiczne

Druk 1342 – sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych o rządowym projekcie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych (druk 897) [online]

[https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1342/\\$file/1342.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1342/$file/1342.pdf) [dostęp: 28 kwietnia 2023].

⁵⁴⁵ Art. 43 ust. 3 – Wnioski i propozycje poprawek odrzucone przez komisje, po ich zgłoszeniu w formie pisemnej, na żądanie wnioskodawcy, zamieszcza się w sprawozdaniu jako wnioski mniejszości dotyczące konkretnego przepisu lub jego części, które powinny zawierać wynikające z tego wniosku konsekwencje dla tekstu projektu; wnioski mniejszości były traktowane w głosowaniu jak inne poprawki. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. Regulamin Sejmu (M.P. 1992, Nr 26, poz. 185).

⁵⁴⁶ *Stenogram z 47 posiedzenia Sejmu z dnia 24.04.2003 r.*, [online]

[https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/D206254C944695C7C1258967004549EB/\\$file/047.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/D206254C944695C7C1258967004549EB/$file/047.pdf) [dostęp 01.05.2023].

zapisy winny odnosić się do Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu.

Ponadto, nawiązał do prac Komisji Nadzwyczajnej wskazując, iż w toku posiedzeń w pełni zostało wykorzystane doświadczenie z prac nad ustawami o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu. Podkreślił, że kilku członków Komisji wcześniej pracowało nad tymi ustawami.

Reasumując swoją wypowiedź, uznał, iż pomimo drobnych uwag, które w żaden sposób nie umniejszają jakości tego projektu, Klub Sojuzsu Lewicy Demokratycznej w pełni go popiera⁵⁴⁷.

Posel Konstanty Miodowicz, wypowiadając się w imieniu Klubu Parlamentarnego Platforma Obywatelska na wstępie wyraził przekonanie, iż wydarzenia z 11 września 2001 r. wpłynęły na reorientację priorytetów i kierunków polityki zwłaszcza w obszarze bezpieczeństwa. W tej sytuacji trafność rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeń jest kluczowa.

Posel Zbigniew Wasserman reprezentując stanowisko Klubu Parlamentarnego Prawo i Sprawiedliwość przedstawił służby specjalne jako formacje, które od lat zajmują uprzywilejowaną pozycję w Polsce. Jak twierdził, wspólną ich cechą jest dążenie do autonomizacji, wykraczanie poza demokratyczne ramy, jak i ingerencja w życie polityczne kraju. Wymykając się przy tym spod kontroli, realizując własną politykę. Zapowiadana reforma ma przywrócić zasady cywilnej kontroli oraz apolityczny dobór kadr.

W swojej wypowiedzi podkreślił, że Wojskowe Służby Informacyjne są instytucją, która nie uległa prawie żadnym zmianom. Żołnierze nie przeszli weryfikacji, a sama służba działała w oparciu o „prawne protezy” z PRL. Według posła nie ulega wątpliwości, że działalność służby ingeruje w sferę wolności i praw człowieka, stąd konieczność ustawowego określenia uprawnień, zadań i obowiązków. Rolą parlamentu natomiast jest określenie mechanizmów ochrony przed nieuzasadnioną ingerencją w sferę praw obywatelskich.

W ocenie mówcy, przedłożony projekt ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych jest poprawniejszy w stosunku do regulacji dotyczących cywilnych służb specjalnych. Jednakże nie jest pozbawiony mankamentów. Posel wskazał tutaj na znaczne zwiększenie uprawnień WSI, przy jednoczesnym braku przepisów

⁵⁴⁷ *Ibidem.*

zapobiegających ich nadużywaniu. Projekt ustawy winien uwzględniać mechanizmy dające możliwość pełnej kontroli nad działalnością tej służby, a takich nie uwzględniono.

Z tego też, powodu Zbigniew Wasserman zapowiedział, iż Klub Parlamentarny Prawo i Sprawiedliwość będzie głosował przeciwko uchwaleniu tak skonstruowanej ustawy⁵⁴⁸.

Poseł Józef Gruszka, wypowiadając się w imieniu Klubu Parlamentarnego Polskiego Stronnictwa Ludowego powiedział: *Generalnie rzecz biorąc, jedno trzeba stwierdzić, bez względu na to, jaką się ma opinię o tym, co się udało wypracować, jeżeli uchwalimy tę ustawę to Wojskowe Służby Informacyjne będą wyposażone w podstawowy akt prawny i to jest najważniejsze*⁵⁴⁹. W swej wypowiedzi odniósł się również do wniosku mniejszości z zaznaczeniem, iż byłby go w stanie rekomendować tylko wówczas, gdyby pozostałe dwie służby miały takie rozwiązania. Natomiast skłaniał się ku temu, aby przedmiotowe rozszerzenie kontroli nad służbami przenieść do regulaminu Sejmu celem usprawnienia prac Komisji do Spraw Służb Specjalnych.

Podsumowując swoją wypowiedź, podkreślił, iż Wojskowe Służby Informacyjne stają przed szansą otrzymania aktu prawnego dającego z jednej strony możliwość sprawniejszego ich funkcjonowania, z drugiej natomiast możliwość skuteczniejszej kontroli nad nimi. Z tego też względu Polskie Stronnictwo Ludowe będzie głosowało nad projektem⁵⁵⁰.

Poseł Andrzej Grzesik reprezentując stanowisko Klubu Parlamentarnego Samoobrona podzielił słuszność poglądu o potrzebie uchwalenia ustawy, podkreślając przy tym, iż jest to uwieńczenie zapoczątkowanego w 1991 r. wysiłku celem uregulowania statusu prawnego służb, określenia zakresu ich działań, uprawnień i obowiązków.

Uważał, że wiedza ekspertów i specjalistów wykorzystana w toku prac nad przedłożonym projektem, spełniony wymóg zgodności z Konstytucją Rzeczypospolitej oraz zagwarantowana parlamentarna kontrola nad działalnością służby, upoważnia go do oceny, iż mamy do czynienia z kompleksową regulacją statusu prawnego

⁵⁴⁸ *Ibidem.*

⁵⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁵⁰ *Ibidem.*

Wojskowych Służb Informacyjnych. W związku z tym Klub Parlamentarny Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej poprze projekt ustawy⁵⁵¹.

Poseł Marian Janicki, wypowiadając się w imieniu Klubu Parlamentarnego Unii Pracy uznał, iż Klub z satysfakcją przyjął przedłożenie rządowe, gdyż kompleksowo i w jednym akcie prawnym poddane zostaną regulacji najważniejsze kwestie związane z funkcjonowaniem Wojskowych Służb Informacyjnych. Twierdził: *czas skończyć z dyskusjami, że służby mają swoje interesy. Służby nie mają i nie mogą mieć swoich interesów. Nadrzędnym celem służb jest ochrona interesu demokratycznego państwa, jakim jest Rzeczpospolita Polska*⁵⁵². Nadto wskazał, iż ustawa daje duże możliwości w zakresie działania służb, precyzując jednocześnie zapisy w taki sposób, aby można te działania skutecznie realizować zarówno w kraju jak i poza jego granicami. Uważał, że zakres pracy operacyjnej i analitycznej Wojskowych Służb Informacyjnych osiągnie wyższy poziom, a wszystko to będzie zmierzać do zwiększenia obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Z tego też względu Klub Parlamentarny Unii Pracy poprze projekt ustawy⁵⁵³.

Kolejny mówca, Ryszard Chodynicki, przedstawiciel Koła Poselskiego Partii Ludowo – Demokratycznej stwierdził, iż wojskowe służby specjalne wymagają stabilnej pozycji w systemie prawnym, a to wymaga posiadania określonego zakresu działania, struktury organizacyjnej oraz wskazania obowiązków i uprawnień. Regulacje na których opierała się dotychczasowa działalność nie odzwierciedlają wymogów związanych z członkostwem w NATO, ponadto nie zadawalają też uczestników sceny politycznej zarówno poprzednich jak i obecnej kadencji.

Podkreślił, iż rządowy projekt ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych w sposób całościowy i wyczerpujący określa funkcjonowanie służby. Nadane w tym akcie uprawnienia są jak najbardziej dostosowane do skali występujących zagrożeń zarówno w kraju jak i w siłach zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, dlatego też Partia Ludowo – Demokratyczna w całości aprobuje zapisy projektu ustawy.

Poseł Antoni Macierewicz przemawiając w imieniu Koła Poselskiego Ruchu Katolicko – Narodowego i Koła Poselskiego Ruchu Odbudowy Polski oświadczył, iż czuje się rozczarowany dokumentem stanowiącym treść tej debaty. Wyraził to w słowach: *Czym są Wojskowe Służby Informacyjne? Są próbą połączenia organizacyjnego*

⁵⁵¹ *Ibidem.*

⁵⁵² *Ibidem.*

⁵⁵³ *Ibidem.*

*II Zarządu Sztabu Generalnego Ludowego Wojska Polskiego oraz Wojskowych Służb Wewnętrznych, są spadkiem po komunistycznych służbach wojskowych, które były ramieniem, które były można by powiedzieć, taką prowincjonalną odnogą sowieckich służb GRU. Tym są Wojskowe Służby Informacyjne po dzień dzisiejszy. A są dlatego, ponieważ nie dokonano tam żadnych zmian personalnych, organizacyjnych i strukturalnych, żadnych zmian⁵⁵⁴. W odniesieniu do powyższego, w ocenie posła, ustawa ta była próbą legalizacji nielegalnego proceduru, jakiego dopuszczały się Wojskowe Służby Informacyjne. Stał na stanowisku, iż ustawa w proponowanym kształcie absolutnie nie powinna funkcjonować w niepodległym państwie polskim. Zadał pytanie: *Państwo chcecie wejść z tą ustawą i z taką służbą do Unii Europejskiej? No to rzeczywiście współczuje Francuzom, Anglikom, Niemcom, jeżeli mają mieć do czynienia z tak funkcjonującymi partnerskimi służbami, bo to znaczy, że mają mieć do czynienia ze spadkobiercami, ze spuścizną po najbardziej zbrodniczym systemie sowieckim⁵⁵⁵.**

Kontynuując swoją wypowiedź Antoni Macierewicz za kwestię najbardziej kontrowersyjną uznał brak dokonania od 1990 r. jakiegokolwiek weryfikacji personalnej, wskazując przy tym, iż projekt ustawy wręcz potwierdza kontynuację personalną. Dlatego zadeklarował złożenie na ręce marszałka Sejmu 54 poprawek, zgodnych z normami międzynarodowymi.

Z powyższego widzimy, iż oznacza to propozycję likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych z równoczesnym powołaniem odrębnego wywiadu i kontrwywiadu wojskowego. Oczywistym dla posła był fakt, iż zadania likwidacji będą należały do szefa Wojskowych Służb Informacyjnych.

Podsumowując dodał: *Wyrażam nadzieję, że ten projekt zostanie poważnie wzięty w komisji pod uwagę, bowiem wiem, że macie panowie większość liczbową, wiem, że możecie przegłosować dowolne rozwiązania. Tylko miejcie też pamięć, panowie, i miejcie świadomość, że Polska wam waszych działań nie zapomni. A przestępstwa, jakich się dopuszczali funkcjonariusze i żołnierze pod parasolem także działań różnych ugrupowań sejmowych, będą was ścigały i będą na wasze sumienia spadały⁵⁵⁶.*

⁵⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵⁵ *Ibidem.*

⁵⁵⁶ *Ibidem.*

Jako ostatni głos zabrał podsekretarz stanu w Ministerstwie Obrony Narodowej Maciej Górski, który z upoważnienia Prezesa Rady Ministrów przedstawił stanowisko strony rządowej dotyczące sprawozdania Komisji Nadzwyczajnej.

Uznał, iż założenia koncepcyjne projektu ustawy, mimo wprowadzonych poprawek, zostały zachowane. Wskazał przy tym na kilka zagadnień, które spotkały się z najszerzą dyskusją na forum Komisji. Należały do nich rozdział kompetencji pomiędzy Wojskowe Służby Informacyjne a Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencję Wywiadu, instytucjonalne połączenie służb wywiadu i kontrwywiadu, kryteria obsadzania stanowiska szefa WSI, kontrolowanie działalności WSI przez Sejm, uprawnienia żołnierzy związane z wykonywaniem czynności operacyjno – rozpoznawczych, korzystanie przez WSI z instytucji kontroli operacyjnej oraz zapewnienie właściwej kontroli danych osobowych przetwarzanych przez WSI.

Podkreślił, iż od strony legislacyjnej projekt uzyskał pozytywną opinię Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu w sprawie zgodności z Konstytucją Rzeczypospolitej.

W związku z faktem, iż w czasie drugiego czytania zgłoszono poprawki do projektu ustawy, Wicemarszałek Sejmu Tomasz Nałęcz skierował go ponownie do Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych w celu przedstawienia sprawozdania.

W dniu 8 maja 2003 r. Komisja przystąpiła do rozpatrzenia poprawek zgłoszonych w drugim czytaniu do rządowego projektu ustawy. Podsekretarz stanu w Ministerstwie Obrony Narodowej Maciej Górski, wskazał, iż poprawki zgłoszone przez posła Antoniego Macierewicza należy potraktować w całości jako próbę wniesienia całkowicie odrębnego projektu ustawy. Przyjęte w nim założenia były w całości odmienne od założeń przedłożenia rządowego, dlatego ta koncepcja może mieć charakter destrukcyjny. Założenia te, również nie były spójne z założeniami wypracowanymi przez Komisję Nadzwyczajną. Z uwagi na niemożliwość przyjęcia propozycji Antoniego Macierewicza, strona rządowa wniosła o kompleksowe odrzucenie wszystkich poprawek⁵⁵⁷.

W podobnym tonie wypowiedział się Andrzej Grzesik, uważając, iż wszystkie poprawki prowadzą do stworzenia zupełnie innego projektu ustawy o służbach

⁵⁵⁷ Posiedzenie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 08.05.2003 r., [online] <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgsknr/NWI-12> [dostęp: 29 kwietnia 2023].

wojskowych, tym samym Klub Samoobrony będzie głosować przeciwko przyjęciu poprawek⁵⁵⁸.

Jan Sieńko podzielił pogląd wygłoszony przez stronę rządową, ponieważ w poprawkach zawarto zupełnie nową koncepcję ustawy, zaproponował, aby głosowano nad wszystkimi poprawkami łącznie. Również na takim stanowisku stanął przedstawiciel Biura Legislacyjnego Kancelarii Sejmu.

Poseł Macierewicz wyraził zgodę na łączne rozpatrzenie wszystkich wniesionych przez siebie poprawek, apelując jednocześnie o *wzniesienie się ponad podziały polityczne oraz doraźne interesy polityczne* celem zaakceptowania nowej koncepcji⁵⁵⁹.

W wyniku głosowania za przyjęciem poprawki posła Antoniego Macierewicza, nikt nie głosował za wnioskiem, 10 posłów było przeciwnych, 2 wstrzymało się od głosu, w wyniku czego Komisja odmówiła rekomendacji poprawce.

W dniu 20 maja 2003 r. podczas trzeciego⁵⁶⁰ czytania na 47. posiedzeniu Sejmu,

z uwagi na odrzucenie wniosku mniejszości oraz poprawek, przystąpiono do głosowania nad przyjęciem w całości projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych w brzmieniu proponowanym przez Komisję Nadzwyczajną⁵⁶¹. Głosowało 359 posłów. Za było 243, przeciw – 86, wstrzymało się 30, nie głosowało – 101⁵⁶².

⁵⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁵⁹ *Ibidem*.

⁵⁶⁰ Czytanie trzecie objęło: przedstawienie dodatkowego sprawozdania komisji lub – jeżeli projekt ustawy nie został ponownie do niej skierowany – przedstawienie przez posła – sprawozdawcę poprawek i wniosków, które zostały zgłoszone podczas drugiego czytania oraz głosowanie – wedle ustalonego w regulaminie porządku, nad zgłoszonymi wnioskami i poprawkami, a także nad całością projektu. W. Skrzydło, *op. cit.* s. 276.

⁵⁶¹ *Stenogram z 49 posiedzenia Sejmu z dnia 20.05.2003 r.*, [online]

[https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/D779486276069E07C1258967004549F0/\\$file/049.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/D779486276069E07C1258967004549F0/$file/049.pdf) [dostęp 01.05.2023].

⁵⁶² Pkt. 5. porządku dziennego, głosowanie nad przyjęciem w całości projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych w brzmieniu proponowanym przez Komisję Nadzwyczajną [online]

SLD – Liczebność 193, głosowało 165, za 165, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 29.

PO – Liczebność 57, głosowało 38, za 1, przeciw 13, wstrzymało się 24, nie głosowało 19.

Samoobrona – Liczebność 49, głosowało 27, za 1, przeciw 26, wstrzymało się 0, nie głosowało 22.

PiS – Liczebność 43, głosowało 36, za 2, przeciw 34, wstrzymało się 0, nie głosowało 7.

PSL – Liczebność 39, głosowało 21, za 16, przeciw 0, wstrzymało się 5, nie głosowało 18.

Samoobrona – Liczebność 39, głosowało 33, za 31, przeciw 1, wstrzymało się 1, nie głosowało 6.

LPR – Liczebność 28, głosowało 24, za 0, przeciw 24, wstrzymało się 0, nie głosowało 4.

UP – Liczebność 16, głosowało 11, za 11, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

SKL – Liczebność 8, głosowało 6, za 6, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 2.

niez. – Liczebność 15, głosowało 3, za 3, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 3.

SKL – Liczebność 8, głosowało 3, za 0, przeciw 3, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

PLD – Liczebność 6, głosowało 5, za 5, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

PBL – Liczebność 5, głosowało 2, za 2, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 3.

RKN – Liczebność 5, głosowało 4, za 0, przeciw 4, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

PP – Liczebność 3, głosowało 2, za 0, przeciw 2, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

ROP – Liczebność 3, głosowało 3, za 0, przeciw 3, wstrzymało się 0, nie głosowało 0.

W wyniku powyższego głosowania Sejm uchwalił ustawę o Wojskowych Służbach Informacyjnych. Marszałek Sejmu zgodnie z art. 121 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ustawę przekazał Marszałkowi Senatu⁵⁶³.

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 czerwca 2003 r., w zakresie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych wprowadziła sześć poprawek. Większość z nich miała charakter doprecyzowujący lub porządkowy, pozostałe poprawki miały charakter redakcyjny i zmierzały do poprawienia czytelności ustawy⁵⁶⁴.

Komisja Nadzwyczajna po rozpatrzeniu powyżej uchwały na posiedzeniu w dniu 25 czerwca 2003 r. oraz po otrzymaniu opinii Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej, stanowiący, iż przedmiot regulacji zawarty w uchwale nie jest objęty zakresem prawa Unii Europejskiej, skierowała do Sejmu odpowiednie sprawozdanie⁵⁶⁵.

9 lipca 2003 r. na 52. posiedzeniu Sejmu odbyło się rozpatrzenie Sprawozdania Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych o stanowisku Senatu w sprawie ustawy o rządowym projekcie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych⁵⁶⁶.

Poseł sprawozdawca Bogdan Lewandowski, rekomendował Wysokiej Izbie przyjęcie poprawek Senatu, które w wyniku głosowania zostały przyjęte.

<https://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/glosowania?OpenAgent&4&49&104>
[dostęp 01.05.2023].

⁵⁶³ Zgodnie z art. 121 Konstytucji RP uchwaloną przez Sejm ustawę Marszałek Sejmu przekazuje Senatowi, który w ciągu 30 dni może: przyjąć ją bez zmian, uchwalić poprawki lub uchwalić odrzucenie jej w całości. Jeżeli Senat w ciągu 30 dni od dnia przekazania ustawy nie podejmie stosownej uchwały, ustawę uznaje się za uchwaloną w brzmieniu przyjętym przez Sejm. Zgodnie z regulaminem, Marszałek Senatu kieruje przekazaną przez Sejm ustawę do właściwej komisji senackiej, do której należy – w terminie nie dłuższym niż 18 dni – przygotowanie projektu stanowiska Senatu. Uchwała Senatu w sprawie przekazanej ustawy podejmowana jest na posiedzeniu plenarnym zwykłą większością głosów, w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby senatorów. Jeżeli Senat ustawę przyjmie lub nie podejmie stosownej uchwały, postępowanie w parlamencie ulega zakończeniu i ustawa przekazywana jest do podpisu Prezydentowi. Jeżeli Senat odrzuci ustawę lub zaproponuje do niej poprawki, uchwała Senatu przekazywana jest do Prezydium Sejmu. W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 277.

⁵⁶⁴ Druk 1686 – uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych, [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1686/\\$file/1686.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1686/$file/1686.pdf) [dostęp: 01.05.2023].

⁵⁶⁵ Posiedzenie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 25.06.2003 r., [online] <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgskmr/NWI-13>, [dostęp: 29 kwietnia 2023].

⁵⁶⁶ Druk 1689 – sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych o stanowisku Senatu w sprawie ustawy o rządowym projekcie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych (druk nr 1686) [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1689/\\$file/1689.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1689/$file/1689.pdf) [dostęp 01.05.2023].

Dnia 23 lipca 2003 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski podpisał ustawę⁵⁶⁷ o Wojskowych Służbach Informacyjnych⁵⁶⁸.

Proces transformacji wojskowych służb specjalnych w Polsce w okresie transformacji ustrojowej jak w soczewce ukazywał zmiany polityczne jakie zachodziły w państwie. Polityka „grubej kreski” pozostawiła ministerstwo obrony narodowej wraz ze strukturami wojskowymi w rękach funkcjonariuszy poprzedniego systemu politycznego. Stan ten pozwolił zdecydowanej większości kadry oficerskiej na kontynuowanie służby w wolnej Polsce. Brak systemowej weryfikacji sprawił też, że nawet nowa kadra oficerska podejmowała służbę pod rozkazami przełożonych wychowanych w bloku sowieckim a często też kształconych w ZSRR. Dla młodej polskiej demokracji, reorientującej swoje sojusze i próbującej zdefiniować żywotne interesy, taki stan rzeczy oznaczał posiadanie w strukturach państwa organizacji o potencjalnie nieprzyjaznych intencjach, której interesy nie musiały być wcale zbieżne z rządowymi.

Podejmowane próby weryfikacji, szczególnie kadrowej, napotykały na mniej lub bardziej oczywiste przeciwdziałanie. Mit wszechmocy i rozległych wpływów jaki otaczał wojskowe służby specjalne sprawiał, iż potencjalni reformatorzy napotykali na opór nie tylko w samych strukturach MON ale także w środowiskach byłej opozycji. Uznawano, iż potencjalne szkody jakie może przynieść reforma armii i jej służb nie rekompensują, szczególnie w sytuacji kryzysu gospodarczego i wyzwania transformacji, potencjalnych zysków.

Przyjęty więc na początku lat 90 model wojskowych służb specjalnych, pomimo przeprowadzonych zmian strukturalnych, gwarantował ich kadrze nietykalność i niezakłóconą dalszą służbę.

Pozostawienie służb specjalnych i całej armii poniekąd samym sobie, przy niestabilnym systemie rozdziału kompetencji pomiędzy organami państwa, w oczywisty sposób zachęcało do emancypacji struktur wojskowych. One same nie stroniły też od angażowania się w bieżącą walkę pomiędzy ośrodkami władzy, potwierdzając przy tym wrażenie kreowania politycznej rzeczywistości lub przynajmniej wpływania na

⁵⁶⁷ Zgodnie z art. 122 ust. 1 i 2 Konstytucji RP Prezydent podpisał ustawę w ciągu 21 dni od dnia jej przedstawienia przez Marszałka Sejmu do podpisu i zarządził ogłoszenie w „Dzienniku Ustaw RP”. Podpisanie ustawy przez Prezydenta, nazywane „promulgacją”, miało określone znaczenie ustrojowe dla jego statusu, tradycyjnie uznawane w systemie parlamentarnym za element równoważenia legislatywy przez egzekutywę. Zgodnie z art. 122 ust. 3 i 5 Konstytucji RP Prezydent mógł zakwestionować ustawę uchwaloną przez parlament w dwóch formach – wnioskować do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie zgodności ustawy z Konstytucją oraz do Sejmu o ponowne rozpatrzenie ustawy. W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 324.

⁵⁶⁸ Ustawa z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych (Dz. U. 2003, Nr 139, poz. 1326).

nią. W szczególności dotyczyło to wojskowych służb specjalnych, które mentalnie i kadrowo zakorzenione w poprzednim systemie, podejrzewane przez sporą część środowisk postsolidarnościowych o chęć podtrzymywania chaosu politycznego i korzystania z niego dla własnych korzyści.

Dobitnym tego przykładem jest funkcjonowanie Wojskowych Służb Informacyjnych bez ustawowej podstawy. W państwie demokratycznym, wszelkie standardy prawne dotyczące ograniczenia praw obywatelskich, muszą być wprowadzone w drodze odpowiednich ustaw parlamentu. Funkcjonowanie instytucji, której immamentną cechą działalności jest wkraczanie w sferę osobistych praw i wolności obywateli, bez stosownych podstaw prawnych wydaje się być niezwykle.

Jak trwały był to system świadczy fakt, iż ustawa o WSI została uchwalona dopiero w sytuacji, gdy rząd sprawowały siły polityczne nie odcinające się od swojej komunistycznej przeszłości. Ustalone przepisy konserwowały dotychczasowy system i pozostawiały sytuację wojskowych służb specjalnych w praktyce nie zmienioną. Ciągłość działania WSI przed i po uchwaleniu ustawy w żaden sposób nie gwarantowała zmian.

Rozdział IV: W kierunku służb IV RP

1. Wojskowe służby specjalne w kampanii wyborczej 2005 r.

W 2005 roku po raz pierwszy w historii Polski równocześnie miały odbyć się wybory parlamentarne i prezydenckie. Jak twierdził Marek Jeziński *przyszło Polakom uczestniczyć w dwóch najważniejszych wyborach: parlamentarnych – dających możliwość sprawowania substancjalnej, realnej władzy i prezydenckich – najważniejszych z prestiżowego i symbolicznego punktu widzenia*⁵⁶⁹. Prezydent Aleksander Kwaśniewski ogłosił termin wyborów parlamentarnych na 25 września 2005 r., natomiast Marszałek Sejmu Włodzimierz Cimoszewicz zarządził wybory prezydenckie na 9 października 2005 r., a w przypadku konieczności drugiej tury na 23 października 2005 r.⁵⁷⁰

W tej sytuacji można było przewidzieć, iż kampania wyborcza może charakteryzować się stanowczością i determinacją, wynikającą przede wszystkim z potrzeby daleko idącej rekonstrukcji sceny politycznej. Poparcie uzyskane przez Sojusz Lewicy Demokratycznej w 2001 roku (niemal 42% w wyborach powszechnych), utracone niemal całkowicie w trakcie czteroletnich rządów, w odniesieniu do polskiej lewicy było zjawiskiem bez precedensu, dając realną szansę w Sejmie IV kadencji partiom opozycyjnym (głównie PO i PiS) na przejęcie władzy i utworzenie prawicowego koalicyjnego rządu⁵⁷¹. Mógł powstać swoisty układ czterech osób: Tusk, Rokita i dwaj bracia Kaczyńscy, czyli marszałek Sejmu, premier, wicepremier i prezydent⁵⁷². Poza tym pasmo skandali politycznych powodowało powszechną krytykę dotychczasowych praktyk ustrojowych elity politycznej i struktur instytucjonalnych. Odczuwalna była atmosfera przełomu i oczekiwania aktorów politycznych, którzy ten przełom zrealizują⁵⁷³.

Po czterech latach rządów lewicy, Prawo i Sprawiedliwość oraz Platforma Obywatelska całkowicie zdominowały polską politykę, a preferencje wyborcze zmieniły swoje alokacje. Nastąpiło wyraźne przejście elektoratu „na prawo”. Najważniejsze pytanie brzmiało, która z partii, PiS czy PO zyska większe zaufanie wyborców⁵⁷⁴.

⁵⁶⁹ M. Jeziński, *Wybory parlamentarne: pomiędzy uniwersalizmem a partykularyzmem*, [w:] *Wybory parlamentarne 2005 analiza marketingowa*, (red.) M. Jeziński, Toruń 2006, s. 8.

⁵⁷⁰ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 529.

⁵⁷¹ *Ibidem*, s. 530.

⁵⁷² Ł. Warzecha, *Lech Kaczyński. Ostatni wywiad*, Warszawa 2010, s. 50.

⁵⁷³ R. Legutko, *Antykacyzm*, Kraków 2013, s. 175.

⁵⁷⁴ K. Józwiak, *Takich dwóch, co zdobyło elektorat*, [w:] *Wybory parlamentarne 2005...*, *op. cit.* s. 67.

Według Tomasza Borejzy, granica podziału przebiegała pomiędzy „Polską solidarną” utożsamianą z PiS, a „Polską liberalną”, której patronką stała się Platforma Obywatelska. Wskazał jednak, że *strefa publiczna jest miejscem szukania zgody i rozwiązywania konfliktów, ale jest także – lub raczej powinna być – miejscem wyrażania konfliktu interesów i walki politycznej*⁵⁷⁵. Liderzy partii przekonywali o planach koalicyjnych i swojej ideowej bliskości. Tym samym zakładano, iż Polsce potrzebny jest duet Platforma – PiS.

Sondaże przedwyborcze początkowo wskazywały na Platformę Obywatelską jako na potencjalnego zwycięzcę wyborów parlamentarnych, jednakże z chwilą rozpoczęcia kampanii prezydenckiej przez Lecha Kaczyńskiego, deklarującego budowę IV Rzeczypospolitej, nastąpiła wyraźna przewaga Prawa i Sprawiedliwości.

Autorem koncepcji IV Rzeczypospolitej był politolog Rafał Matyja, który jako pierwszy użył tego terminu w 1998 r. Mówił też o niej Paweł Śpiewak, który w swym artykule zamieszczonym w „Rzeczpospolitej” określił system polityczny Polski jako chory, sądząc, że to schorzenie przeniesione zostało wraz z instytucjami i personelem PRL. Tym samym, jak pisał: *Bardzo wiele wskazuje na to, że III Rzeczpospolita wyczerpała swoje możliwości samonaprawy. Czas zacząć myśleć o IV Rzeczypospolitej*⁵⁷⁶. Podobnie profesor Zdzisław Krasnodębski w pracy *Demokracja peryferii* przeanalizował wyczerpanie się modelu państwa wyłonionego po 1989 r.⁵⁷⁷

Żaden z autorów nie opisał jednak, na czym dokładnie miałyby polegać zerwanie z III RP. Jednakże tożsamy był zamysł wzmocnienia państwa i ograniczenia różnych nękających go patologii⁵⁷⁸. Rafał Matyja tak pisał na temat IV RP: *jej ustanowienie powinno nastąpić nie poprzez zniszczenie obecnego państwa, a poprzez nadanie państwu nowego ustroju – nowych praw i instytucji*⁵⁷⁹.

Lech Kaczyński oraz kierownictwo Prawa i Sprawiedliwości, dostrzegali w idei budowy IV RP trafne odzwierciedlenie własnych postulatów sanacji państwa i postanowili uczynić z niej główne hasło wyborcze⁵⁸⁰.

Niewątpliwie, przyczyną tego zjawiska było postrzeganie Polski przez liderów

⁵⁷⁵ T. Borejza, *PO-PiS. Pozorna opozycja*, Warszawa 2009, s. 10-11.

⁵⁷⁶ P. Śpiewak, *Koniec złudzeń*, „Rzeczpospolita” 23 I 2003, [online] <https://archiwum.rp.pl/arttykul/419180-Koniec-zludzen.html> [dostęp: 15 lutego 2019].

⁵⁷⁷ P. Szalamacha, *IV Rzeczpospolita. Pierwsza odłona*, Poznań 2009, s. 13.

⁵⁷⁸ A. Dudek, *Historia...*, op. cit., s. 530.

⁵⁷⁹ P. Zaremba, *O jednym takim.... Biografia Jarosława Kaczyńskiego*, Warszawa 2010, s. 229.

⁵⁸⁰ A. Dudek, *Historia...* op. cit. s. 530.

tej partii jako państwa słabego i owładniętego wieloma problemami. III Rzeczypospolita była przeciwwagą dla państwa wzorcowego, którym miała stać się IV Rzeczypospolita. W tym zestawieniu III Rzeczypospolita to państwo niszczone przez patologie, zawłaszczone przez „post-komunistów” oraz niezdolne do realizacji politycznej woli władzy. Dlatego też zbudowanie silnego państwa oznaczało głęboką reorganizację jego struktur⁵⁸¹. Według Prawa i Sprawiedliwości silne państwo to takie, które posiada instytucjonalną sprawność, jest sterowane i skutecznie potrafi realizować polityczną wolę władzy wykonawczej. Dla jego dobra organizuje się wszystkie wartości i normy. Oznacza to, że każde działanie można zakwalifikować jako moralne lub nie, porządne lub nie, zwłaszcza w kwestii ich wpływu na państwo⁵⁸².

Jak oceniał Paweł Śpiewak: *przekaz idei jest dla socjologów czytelny i składa się z czterech zasadniczych haseł. Są nimi naród, państwo, Kościół i dekomunizacja. Brzmi niemal jak Bóg, honor, ojczyzna, tyle, że Bóg to Kościół katolicki, honor to dekomunizacja, ojczyzna to naród polski mający nad sobą i za sobą silne państwo*⁵⁸³.

Lech Kaczyński mówił: *o sile i sprawności państwa, o jakości i efektywności funkcjonowania jego instytucji decydują nie tylko przepisy i procedury. Nasz kraj potrzebuje kompetentnych, bezstronnych i lojalnych wobec państwa urzędników, o wysokich walorach moralnych i nowoczesnym myśleniu*⁵⁸⁴.

W przypadku Platformy Obywatelskiej, krytyka obozu postkomunistycznego i potrzeba ustanowienia nowych instytucji wraz z likwidacją innych, z towarzyszącą jej lustracją i dekomunizacją pozwalały deklarować wspólnotę poglądów z PiS, a tym samym stworzyć koalicyjny rząd tych dwóch partii⁵⁸⁵. Tożsame stały się poglądy, iż nie można podtrzymywać państwa w stanie tak daleko posuniętej patologii, a brak działań skierowanych na sanację jego struktur to zachowanie niemoralne. Należało więc dążyć do ideału, którym była stojąca w opozycji do swojej poprzedniczki IV Rzeczypospolita, czyli wizja państwa stworzona przez polityków PiS.

Jednakże warunkiem koniecznym dla wzorcowego państwa było wprowadzenie transparentności jego funkcjonowania, a tym samym przebudowa struktur

⁵⁸¹ A. Dudek, *Historia...*, op. cit., s. 530.

⁵⁸² *Ibidem*, s. 530.

⁵⁸³ P. Śpiewak, *Elektorat PiS w dwa lata po wyborczej klęsce*, [w:] *Prawo i Sprawiedliwość*, red. M. Migalski, Toruń 2010, s. 10.

⁵⁸⁴ L. Kaczyński, *Służba Ojczyźnie*, (list z 6.10.2007 roku na inaugurację roku akademickiego 2007/2008 w Centrum Studiów Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego Uniwersytetu Warszawskiego), Warszawa 2007, s. 20.

⁵⁸⁵ A. Lipiński, *Prawica na polskiej scenie politycznej w latach 1989-2011. Historia, organizacja, tożsamość*, Warszawa 2016, s. 298.

organizacyjnych oraz zasad działania instytucji publicznych, w tym stworzenie nowych organizacji działających poza siecią interesów. Państwo musiało mieć pełną kontrolę nad swoimi instytucjami. Jarosław Kaczyński mówił: *to, że państwo jest jakością moralną wiąże się z tym, że ludzie moralnie, intelektualnie niezdolni do dobrego wypełniania funkcji w życiu publicznym, muszą być wyeliminowani*⁵⁸⁶.

Kolejny wątek wyróżniający elektorat PiS to dekomunizacja. Znaczna część osób była zdania, że przeszłość należy zamknąć w archiwum i oddać ją historykom. Nie chcieli czystek kadrowych. Jednak wyborcy PiS mieli inny pogląd, w ich opinii przeszłość była czymś niedomkniętym. Uważali, że komunizm w miękkiej wersji nadal istnieje, a funkcjonariusze nomenklatury partyjnej dalej pozostają bezkarni. Dla nich IV Rzeczypospolita musi być wolna od obecności publicznej postkomunistów i ich sympatyków⁵⁸⁷.

Dlatego najważniejszą metodą naprawczą państwa miała być wymiana złych kadr, jak pisał Paweł Śpiewak: *chcemy nowych instytucji, chcemy zmian kadrowych w wymiarze sprawiedliwości, służbach specjalnych, wojsku*. Efektem tych zmian powinno być odbudowanie „moralności” państwa⁵⁸⁸.

Tomasz Lis rozważał: *Gdy wskakuje się na bardzo wysokiego konia, można daleko pogalopować albo boleśnie się potłuc. Braciom Kaczyńskim nie szło o jakąś drobną korektę. O rewolucję im szło. Instytucjonalną i mentalną, czy – jak mówili – moralną*⁵⁸⁹.

W celu poznawczym stosowanym przez polityków PiS, dla socjologów ważne było odniesienie do „innego”. W tej konwencji „inny” nie był do końca spersonifikowany, to sieć interesów ludzi, którzy zawłaszczyli państwo dla realizacji własnych potrzeb. Sieć ta stanowiła *czworokąt między służbami specjalnymi, polityką, grupami specjalnymi i biznesem*. Był to układ, który, najczęściej wywodzi się z PRL⁵⁹⁰.

Kluczowym elementem układu była polityka, w ramach której funkcjonowały grupy czerpiące z niego korzyści, czyli tworzące układ pomimo formalnie pełnionej służby państwowej. „Oni” nie kierowali się interesem państwa, działali więc niemoralnie. Mowa przede wszystkim o politykach wywodzących się z PZPR i tworzących Sojusz Lewicy Demokratycznej. Według Prawa i Sprawiedliwości, to SLD dążyło do

⁵⁸⁶ T. Borejza, *PO-PiS. Pozorna opozycja*, Warszawa 2009, s. 54-55.

⁵⁸⁷ P. Śpiewak, *Elektorat...*, *op. cit.*, s. 13.

⁵⁸⁸ T. Borejza, *op. cit.* s. 57.

⁵⁸⁹ T. Lis, *PIS-neyland*, Warszawa 2007, s. 7.

⁵⁹⁰ M. Kornowski, P. Zaremba, *op. cit.*, s. 22.

zachowania układu, między innymi poprzez umożliwianie trwania służbom specjalnym, złożonym z funkcjonariuszy wywodzących się z PRL i PRL-owskich służb, przez co pozbawionych kwalifikacji moralnych koniecznych do działania w kategoriach interesu państwowego. Jarosław Kaczyński wielokrotnie powtarzał, że *musimy walczyć z tymi, którzy są dzisiaj głównymi strażnikami niesprawiedliwości, braku prawa, bezprawia i kłamstwa, z tymi, którzy dzisiaj rządzą, którzy oszukali naród – z SLD*⁵⁹¹.

Jednakże T. Lis określał to tak: *W istocie kreowano nie podział na Polskę liberalną i solidarną, ale na Polskę lepszą i gorszą. Lepsza była ta, która PiS rozumiała i popierała, gorsza ta, która PiS-u nie lubiła i miała czelność popierać innych. Lepsza była ta, która lubi Kaczyńskich, gorsza ta, która ich nie lubi albo, co zupełnie niewybaczalne, z nich kpi*⁵⁹².

Niemniej jednak, metodą rozwiązania układu miała stać się dekomunizacja, widoczna zarówno w formie usuwania ludzi pozbawionych odpowiednich kwalifikacji moralnych, jaki budowania nowych instytucji pozostających poza „układem”.

Antoni Kamiński zauważał, że *kiedy przywódcy PiS natrafiają na opór, natychmiast mówią o "układzie". Zdarza się, że się nie mylą, lecz zbyt często słowo "układ" jest zaklęciem, za którym nie kryje się żadna treść. Jednocześnie stare układy zastępują nowymi, wcale od tamtych nie lepszymi*⁵⁹³.

Jak wskazał Piotr Semka słowo „układ” zmitologizowano potem w prześmiewczy sposób sugerując, że był to wytwór chorej wyobraźni⁵⁹⁴.

Natomiast T. Lis pisał: *Układ mógł być wszędzie i zapewne był wszędzie. Układ przeszkadzał, robił wbrew, wkładał kij w szprychy. Jeśli coś nie szło, wiadomo – układ, tak jak kiedyś, ponad pół wieku temu, sabotażyści. Ponieważ układ był pojemny, mógł się w nim znaleźć każdy; ponieważ trudno było go rozbić, okazywał się głęboko zakonspirowany; ponieważ nie było jego śladu, stawał się wszechmocny*⁵⁹⁵.

⁵⁹¹ T. Borejza, *op. cit.*, s. 70.

⁵⁹² T. Lis, *op. cit.*, s. 13-14.

⁵⁹³ A. Kamiński, *Układy dla Rzeczypospolitej*, „Rzeczpospolita”, 18 X 2006, [online] - <https://archiwum.rp.pl/artykul/644429-Uklady-dla-Rzeczypospolitej.html>

⁵⁹⁴ P. Semka, *Lech Kaczyński. Opowieść arcypolska*, Warszawa 2010 s. 91.

⁵⁹⁵ T. Lis, *op. cit.* s. 9.

Tak więc IV RP miała być chwytliwym hasłem kampanii wyborczej, której stawką było przejście władzy i stworzenie nowego państwa. Jednakże wymagało to odpowiednich kwalifikacji zarówno merytorycznych, jak i moralnych⁵⁹⁶.

Według P. Semki lata 2003 – 2005 były okresem wyraźnie skłaniającym do myślenia o nowej Rzeczypospolitej. Według niego powodem były:

- spadek autorytetu Aleksandra Kwaśniewskiego spowodowany przedostawaniem się do opinii publicznej doniesień o niejasnej roli kancelarii prezydenckiej w ułatwianiu kontrowersyjnych biznesów;
- kompromitacja prokuratury na marginesie sprawy Orlenu;
- rozpad obozu lewicy postkomunistycznej;
- pojawienie się na scenie politycznej polityków prawicy między 35 a 45 rokiem życia, którzy w zdecydowanej większości znaleźli się w dwóch partiach prawicowych – PiS i Platformie Obywatelskiej (takiego pokolenia zabrakło w SLD);
- duże poczucie stabilności duetu Lech i Jarosław Kaczyński wynikające ze zdobycia doświadczeń, najpierw w Ministerstwie Sprawiedliwości, a potem w warszawskim Ratuszu⁵⁹⁷.

Jak twierdzi Bogumił Luft, szczególnie w ostatnich latach narosła w polskim społeczeństwie obawa, że nie zdołaliśmy się dostatecznie wyrwać z dziedzictwa totalitarnego systemu. Wskazuje tutaj na *porażającą prawdę o pajęczynie ciemnych mafijnych powiązań łączących wielu polityków, wielu biznesmenów, wielu urzędników państwowych postkomunistycznej proveniencji*, która wyszła na jaw przede wszystkim dzięki prasie i sejmowym komisjom śledczym. Stąd według niego hasło IV Rzeczypospolitej, będącej w istocie projektem zburzenia tej trzeciej i budowania nowej na jej gruzach⁵⁹⁸.

Jak określił Zdzisław Krasnodębski III Rzeczypospolita „stoi nad grobem” i czekają nas wkrótce zasadnicze przesunięcia polityczne i świadomościowe. U niektórych zmiany te budziły strach i irytację, a u wielu nadzieję, powściąganą poprzednimi rozczarowaniami. Jednakże jak wskazywał na łamach Rzeczypospolitej, Dariusz Rosiak pominięta została przez profesora Krasnodębskiego trzecia grupa, której wizja

⁵⁹⁶ J. Jarosławska, *Braterstwo IV Rzeczypospolitej. Odpowiedzialność polityków czy obywateli?* [w:] *IV Rzeczypospolita?*, (red.) M. Hartliński, A. Hołub, K. Tybuchowska-Hartlińska, Olsztyn 2007, s. 27.

⁵⁹⁷ P. Semka, *op. cit.*, s. 85-87.

⁵⁹⁸ B. Luft, *Koszenie murawy*, „Rzeczypospolita” 17 II 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/531240-Koszenie-murawy.html> [dostęp: 18 lutego 2019].

IV Rzeczypospolitej nie przerażała, ale też nie wiązała z nią specjalnych nadziei. Wydawała się ona dla niej raczej zwykłym chwytem z dziedziny marketingu politycznego, nieposiadającym zasadniczo odrębnej treści⁵⁹⁹.

Mirosław Owczarek uważał, iż w programie IV Rzeczypospolitej nie chodziło jedynie o zmiany ustroju politycznego państwa, ale uznanie ostatnich szesnastu lat za okres „błędów i wypaczeń”, przypominając przy tym, iż już pod koniec pierwszej połowy lat dziewięćdziesiątych w środowiskach Porozumienia Centrum i Koalicji Konserwatywnej, które obecnie znajdują się w PiS, formułowany był pogląd, iż III Rzeczypospolita stanowi hybrydę PRL i prawdziwie wolnej Polski. W opinii autora, hasło IV RP z największą siłą pojawiło się po ujawnieniu afery Lwa Rywina. Jak twierdził, narastająca fala krytyki III Rzeczypospolitej nastąpiła głównie w wyniku *ujawniania nowych faktów świadczących o istnieniu grupy trzymającej władzę o dyspozycyjności urzędników państwowych wobec nieformalnych nacisków, o cynizmie ekipy Leszka Millera, wreszcie o niejasnych powiązaniach między politykami a biznesem często podejrzanego pochodzenia*⁶⁰⁰.

M. Owczarek za najbardziej wyrazistych ideologów IV Rzeczypospolitej uważał natomiast Zdzisława Krasnodębskiego, Pawła Śpiewaka oraz redaktora Bronisława Wildsteina, podkreślając ich dwie zasadnicze wspólnie głoszone tezy. Pierwsza mówiła, iż III Rzeczypospolita okazała się tworem nieudanym i wyczerpała możliwości swojej naprawy. Druga zaś mówiła o fasadowym charakterze polskiej demokracji. Znaczyło to, że wybory były wolne, ale pod powierzchnią oficjalnego życia politycznego istniały patologiczne układy, tworzone przez ludzi starego systemu i wywierające wielki wpływ na mechanizmy władzy. Dla tak postawionej diagnozy, jedyną słuszną terapią było zamknięcie okresu III Rzeczypospolitej jako przejściowego pomiędzy PRL, a prawdziwie wolnym i demokratycznym państwem. Miała to być IV Rzeczypospolita, która stała się najistotniejszym elementem wyborczym Prawa i Sprawiedliwości, co nie mogło być zaskoczeniem, gdyż środowiska tworzące obecnie PiS formułowały już znacznie wcześniej podobną diagnozę⁶⁰¹.

P. Śpiewak wskazywał na manewr językowo – retoryczny polityków PiS, dzielący scenę polityczną na zwolenników i przeciwników IV Rzeczypospolitej. Jak

⁵⁹⁹ D. Rosiak, *Oczy szeroko zamknięte*, „Rzeczypospolita” 17 IX 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/570183-Oczy-szeroko-zamkniete.html> [dostęp: 18 lutego 1919].

⁶⁰⁰ M. Owczarek, *IV Rzeczypospolitej raczej nie będzie*, „Rzeczypospolita” 27 X 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/578026-IV-Rzeczypospolitej-raczej-nie-bedzie.html>

⁶⁰¹ *Ibidem*, s. 33.

twierdził, tworzone złudzenie, że wszyscy, którzy nie popierali linii politycznej Kaczyńskich, byli w istocie obrońcami starego układu i patologicznych struktur władzy. Według Śpiewaka, przeciwników czy konkurentów stawiano wobec dylematu *albo jesteś za IV RP, czyli za ideologią braci Kaczyńskich, albo przeciw, czyli należysz do obozu postkomunistycznego*⁶⁰².

Lech Kaczyński natomiast wyrażał przekonanie: *Czasem wierzę tylko w jedno – może jest to wiara zupełnie naiwna, a na pewno nie naukowa. Wierzę jednak, że czasami stan nasilenia zjawisk negatywnych osiąga taki poziom, że coś pęka*⁶⁰³.

Takie same poglądy głosił Jan Rokita z PO, który wzywał do „szarpnięcia cugami państwa”. Pytany o szczegóły wyjaśniał: *istnieje zapotrzebowanie społeczne na przełom konserwatywny. Jego składniki to po pierwsze, znaczące wzmocnienie instytucji publicznych, po drugie, twarde respektowanie, zwłaszcza przez rządzących nakazów moralnych i po trzecie wreszcie, zdecydowana restrykcyjność państwa*⁶⁰⁴.

Tak więc pomysł reform i odnowy państwa potrzebował chwytliwej nazwy. Termin IV RP idealnie się do tego nadawał.

Według Pawła Szalamachy, dla wielu obywateli idea IV RP intuicyjnie oznaczała głęboką naprawę życia publicznego. To co chore, miało zostać uzdrowione. Należało odrzucić republikę kolesiów i stworzyć sprawiedliwe państwo⁶⁰⁵. W ocenie Lecha Rubisza projekt IV RP zawierał wyraźne konserwatywne inspiracje ideologiczne. Jak twierdził: *rewolucja moralna i IV RP uzupełniały się nawzajem. Bez zmiany świadomościowej zmiana instytucjonalna nie była możliwa, a bez odgórnych regulacji prawno-ustrojowych niemożliwe było wprowadzenie rozwiązań służących odnowie moralnej*⁶⁰⁶. Natomiast według Marty Raczek i Emilii Zyskowskiej, przeciętny Polak analizując wówczas doniesienia prasowe z jednej strony mógł być przekonany, iż nowa Rzeczypospolita to autokratyczna bestia – homofoniczna, ocenzurowana, fundamentalna, narodowo - katolicka, z drugiej zaś strony kontrastowa, utopijna wizja Polski sprawiedliwej, solidarnej, wolnej od korupcji, stabilnej i oczyszczonej moralnie. Natomiast, jak słusznie zauważano, w opinii części publicystów była to tylko iluzja, zabieg socjotechniczny, tak naprawdę nic się nie zmieniło, a polska polityka nadal

⁶⁰² P. Śpiewak, *Platforma nie do zmielenia*, „Rzeczpospolita” 1 XII 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/arttykul/584713-Platforma-nie-do-zmielenia.html>

⁶⁰³ A. Nowak, *Mogło być inaczej... rozmowa z Lechem Kaczyńskim*, „Arcana” nr 3 (33) 2000. s. 185.

⁶⁰⁴ P. Zaremba, M. Karnowski, *Alfabet Rokity*, Warszawa 2004, s. 254.

⁶⁰⁵ P. Szalamacha, *IV Rzeczpospolita...*, op. cit., s. 14.

⁶⁰⁶ L. Rubisz, *Prawo i Sprawiedliwość – konserwatyzm tu i teraz*, [w:] *Prawo i Sprawiedliwość*, red. M. Migalski, Toruń 2010, s. 71.

jest skrępowana skorumpowanym układem. Inni zaś snuli widmo IV RP jako państwa zawładniętego przez bliźniaków o zapędach dyktatorskich, próbujących sobie podporządkować wszystkie sfery życia publicznego⁶⁰⁷.

Terminu III RP używała ustawa zasadnicza z 1997 r. Formalnie więc, IV RP wymagała zmiany konstytucji, co podkreślał Lech Kaczyński. Natomiast prezes PiS, Jarosław Kaczyński wskazywał na zmianę konstytucji jako potrzebę przełamania kryzysu zaufania, *kryzysu, który ma różne wymiary, a jego cechą najbardziej widoczną wydaje się wielkie zamieszanie, całkowita niejasność, co do reguł, jakie określają funkcjonowanie naszego życia społecznego i publicznego*. Ponadto jak twierdził chodzi o *przywrócenie państwa Narodowi*, wskazując warunki konieczne dla odbudowy Polski, a Polska potrzebuje:

- jasnej idei państwa narodowego;
- jasnej koncepcji celów państwa;
- jasnej koncepcji prawa;
- jasnego określenia miejsca poszczególnych władz;
- jasnej koncepcji sądownictwa;
- jasnego porządku administracyjnego;
- jasnej koncepcji kontroli państwowej⁶⁰⁸.

Nadto wiceprezes PiS Kazimierz M. Ujazdowski wskazywał, iż projekt konstytucji *zrywa z ukształtowaną przez postkomunizm podwójną tożsamością III Rzeczypospolitej, z rozwiązaniami, które stanowią pomieszanie tradycji niepodległego państwa polskiego z balastem PRL-u*. Podkreślał, iż projekt ustawy zasadniczej prezentuje całościową wizję ustrojową, która jest wyrazem ambicji budowy IV Rzeczypospolitej⁶⁰⁹.

Tak więc Prawo i Sprawiedliwość, tworząc projekt IV RP przeciwstawiło go modelowi dotychczas istniejącego państwa. Konrad Józwiak oceniał: *Jest to dychotomia, która implikuje dodatkowo opozycję pomiędzy tym, co nowe a stare, zmianą a trwaniem, tym co lepsze a gorsze, uczciwe a nieuczciwe. Dlatego Polacy muszą odzyskać swoje państwo, żeby nie było dłużej w rękach klik i układów komunistycznej nomenklatury, ale było państwem Polaków i dla Polaków*.

⁶⁰⁷ M. Raczek, E. Zyskowska, *Wizerunek IV RP po wyborach w 2005 roku*, Warszawa 2007, s. 55.

⁶⁰⁸ *Projekt konstytucji IV RP*, [online] <http://pis.org.pl> [dostęp: 20 lutego 2019].

⁶⁰⁹ *Ibidem*.

Dlatego też zdecydowana większość spotów reklamowych Prawa i Sprawiedliwość skoncentrowała się na tym, co było najważniejsze dla tej partii, czyli na kwestii naprawy państwa i likwidacji układów⁶¹⁰.

Lech Kaczyński wielokrotnie podkreślał, iż słabości III Rzeczypospolitej od początku wymuszały konieczności naprawy państwa. Tak więc, aby zbudować nowoczesną Polskę wspierał sztandarowy projekt „Prawa i Sprawiedliwości”, likwidację Wojskowych Służb Informacyjnych i weryfikację jej kadr, które to uznawał za finalny epizod zrywania przez niepodległą Polskę z dziedzictwem sowieckiej zależności politycznej. Podobnie bezkompromisowo wspierał ograniczenie wpływów tej części establishmentu, która uformowana została w czasie transformacji na styku komunistycznej nomenklatury, służb specjalnych, świata przestępczego i koncesjonowanego, wielkiego biznesu⁶¹¹.

Program wyborczy PiS bardzo jasno precyzował reorganizację wojskowych służb specjalnych określanych jako instytucję będącą infrastrukturą postkomunizmu, pozostającą w praktyce poza kontrolą parlamentarną, którą należy oczyścić: *Należy przywrócić społeczeństwu pamięć historyczną zniszczoną czy też zdeformowaną przez 45 lat komunizmu i 16 lat postkomunizmu. Polacy mają prawo wiedzieć, kto służył Moskwie, a kto walczył o niepodległą Ojczyznę. Kto był katem, a kto ofiarą. (...) Dostaliśmy w spadku po PRL stary aparat państwowy oraz nieformalne układy i grupy interesów, wyrosłe często na wpływach i tajnych powiązaniach peerelowskich służb specjalnych i ich styku ze światem przestępczym. W wyniku tego powstała ustrojowa hybryda, jaką jest postkomunizm*⁶¹².

Nadto PiS chciał zobowiązać Instytut Pamięci Narodowej do ujawnienia funkcjonariuszy i tajnych współpracowników komunistycznych służb specjalnych⁶¹³.

Tak więc sądzono, że możliwe jest uzyskanie społecznego poparcia dla stworzenia IV RP. Warunkiem tego miał być ponadpartyjny charakter – koalicja PO i PiS – przy jednoczesnej marginalizacji postkomunistów⁶¹⁴. PiS był ugrupowaniem, które po 1989 r. większość czasu znajdowało się poza obozem realnej władzy, planując

⁶¹⁰ K. Józwiak, *op. cit.* s. 72-73.

⁶¹¹ P. Wawrzyński, *Prezydent Lech Kaczyński. Narracje niedokończone*, Toruń 2012, s. 93.

⁶¹² *IV Rzeczpospolita - Sprawiedliwość dla wszystkich. Program Prawa i Sprawiedliwości*, [online] <http://old.pis.org.pl/dokumenty.php?s=partia&iddoc=3> [dostęp: 15 lutego 2019].

⁶¹³ K. Józwiak, *op. cit.*, s. 56-57.

⁶¹⁴ P. Semka, *op. cit.*, s. 93.

jednocześnie gruntowne zmiany. Równocześnie przedwyborcza ugoda „wasz prezydent – nasz premier” mogła wróżyć sukces wielkiej prawicowej koalicji.

Jednakże obie partie jeszcze przed wyborami parlamentarnymi obrały za swój cel zdobycie prezydentury, a to mogło stać się zarzewiem potencjalnego konfliktu⁶¹⁵.

Od początku nikt nie miał wątpliwości, iż to właśnie Lech Kaczyński będzie kandydatem Prawa i Sprawiedliwości na urząd prezydenta. Już na początku 2003 r. o wyborach parlamentarnych i prezydenckich 2005 r. proroczo mówił jego brat Jarosław: *Lewica nie ma poważnego kandydata na prezydenta, a prawica ma jednego: Lecha Kaczyńskiego. Tyle, że nikt nie wie, co będzie za dwa i pół roku. Czy brat będzie tak popularny jak teraz? Dlatego trzeba poczekać. Do 2005 r. wiele może się zdarzyć. Jednak niewątpliwie decyzja o starcie brata w wyborach prezydenckich jest prawdopodobna, a wtedy czeka nas wizja premiera Kaczyńskiego i prezydenta Kaczyńskiego. Piękna wizja! Bliźniacy rządzący krajem – byłby to światowy ewenement*⁶¹⁶.

Dnia 25 września 2005 r. w wyborach parlamentarnych głosowało 40,57% uprawnionych. Zwycięzcą wyborów została partia Prawo i Sprawiedliwość, która uzyskując ponad 3,1 mln głosów (27%), zdobyła 155 mandatów. Platforma Obywatelska z wynikiem 24,14% dającym jej 133 mandaty, znalazła się na drugim miejscu. Do Sejmu trafiły jeszcze cztery ugrupowania. Na Samoobronę przypadło 11,41% oddanych głosów i przełożyło się na 56 mandatów poselskich. Sojusz Lewicy Demokratycznej uzyskał 11,31%, co pozwoliło na zdobycie 55 mandatów. Liga Polskich Rodzin z wynikiem 7,97% dysponowała w Sejmie 34 mandatami. Natomiast Polskie Stronnictwo Ludowe uzyskało 6,96% i 25 mandatów⁶¹⁷.

Tak więc obie partie utożsamiane z programem reform zdobyły zdecydowaną większość w Sejmie, posiadając 288 miejsc.

Wkrótce po wyborach parlamentarnych zwycięskie ugrupowania podjęły rozmowy na temat stworzenia wspólnego rządu. Oferta PiS zakładała przyznanie PO połowy z szesnastu planowanych ministerstw, ale nie było wśród nich żadnego związanego z tzw. resortami siłowymi, czyli spraw wewnętrznymi, sprawiedliwości oraz ministra – koordynatora służb specjalnych⁶¹⁸. Efektem były dwie wersje zdarzeń. Wersja PiS brzmiała: *złożyliśmy partnerom uczciwą ofertę – połowa stanowisk ministerialnych w rządzie*. Wersja PO mówiła: *proponowano na resorty niewdzięczne*

⁶¹⁵ *Ibidem*, s. 94.

⁶¹⁶ S. Cenckiewicz, J. Kowalski, A. Chmielecki, A. Piekarska, *op. cit.*, s. 931-932.

⁶¹⁷ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.* s. 535-536.

⁶¹⁸ *Ibidem*, s. 544.

*i nieatrakcyjne*⁶¹⁹. Ponadto Jarosław Kaczyński wbrew wcześniej składanym deklaracjom, iż sam stanie na czele rządu, poinformował, że na to stanowisko wysuwa Kazimierza Marcinkiewicza. Zarzewiem konfliktu był fakt, iż nie ukrywał przy tym, że jego rezygnacja może zwiększyć szansę brata w wyborach prezydenckich. Zakładał, iż dwóch braci na dwóch najważniejszych stanowiskach w państwie może nie zostać zaakceptowane przez wyborców⁶²⁰. Lech Kaczyński często wypowiadał się, iż Jarosław Kaczyński bardziej zapracował na to, żeby być premierem, niż on żeby być prezydentem. Jednakże Jarosław odpowiadał mu, że Polacy nie są jeszcze gotowi na bliźniaków⁶²¹. Innym razem Lech mówił: *wszystko zawdzięczam Jarkowi, to on powinien być prezydentem*⁶²².

Kandydatura Marcinkiewicza nie wzbudziła zadowolenia władz PO, które trafnie dostrzegały w tym krok mający ułatwić zwycięstwo wyborcze Lecha Kaczyńskiego⁶²³. Politycy PO zarzucali liderowi PiS niekonsekwencje, bowiem wcześniej deklarował, że w przypadku zwycięstwa swojej partii stanie na czele rządu, teraz zaś mówił: *Władza dwóch braci, bliźniaków, jeszcze do tego podobnych do siebie, nie jest przez polskie społeczeństwo akceptowana. I w związku z tym uznaliśmy, że ja nie powinienem być kandydatem na premiera*⁶²⁴. Szansa na powstanie koalicji PO-PiS została przekreślona. Rację miał natomiast Jan Rokita, który już na początku października mówił, że *tworzenie rządu w czasie kampanii prezydenckiej to zajęcie stracone*⁶²⁵.

Potwierdzeniem powyższego było ówczesne stanowisko socjologów opierające się na tezie, iż Polacy są ostrożni, nieskorzy do oddawania pełni władzy w ręce jednej opcji. Nie są więc przygotowani do tego, by najważniejsze stanowiska w państwie zajmowali bracia bliźniacy. Słuszny wydawał się zatem pogląd, że jeśli premierem zostanie Jarosław Kaczyński, to wyborcy nie będą już tak chętni do głosowania na Lecha⁶²⁶.

Jarosław Kaczyński nie krył rezygnacji z funkcji szefa rządu. Jego zdaniem mogłoby to zmniejszyć szanse brata na najwyższe stanowisko w państwie. Mówił: *IV*

⁶¹⁹ P. Szalamacha, *IV Rzeczpospolita*.... op. cit. s. 25.

⁶²⁰ P. Semka, *Lech Kaczyński*..., op. cit., s.113.

⁶²¹ *Koniec PiS-u. Z Michałem Kamińskim rozmawia Andrzej Morozowski*, Warszawa 2012, s. 44-45.

⁶²² M. Krzymowski, *Jarosław. Tajemnice Kaczyńskiego*, Warszawa 2015, s. 204.

⁶²³ A. Dudek, *Historia*..., op. cit., s. 537.

⁶²⁴ *Ibidem*, s. 538.

⁶²⁵ *Ibidem*, s. 538.

⁶²⁶ M. Subotić, A. Majda, *Pod dyktando kampanii*, „Rzeczpospolita” 30 IX 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artukul/572876-Pod-dyktando-kampanii.html> [dostęp: 18 lutego 2019].

*Rzeczpospolita może powstać tylko jeżeli prezydentem będzie Lech Kaczyński*⁶²⁷. Innym razem mówił: *Nie będzie do zaakceptowania przez obywateli, by dwaj bracia zajmowali dwa najważniejsze stanowiska w państwie*⁶²⁸.

Jednak jak zauważał P. Szałamacha, prezes PiS desygnując Marcinkiewicza, jedyne uprawdopodobniał sukces swojego brata, lecz nie mógł go gwarantować, gdyż w przypadku wygranej Donalda Tuska, odwołanie Marcinkiewicza mogłoby graniczyć z niemożliwością⁶²⁹.

Donald Tusk apelował, aby Jarosław Kaczyński jako *oczywisty kandydat na premiera*, jak najszybciej podjął się misji tworzenia rządu, a nie czekał na wybory prezydenckie. Uznał, iż czekanie na rząd do czasu wyborów prezydenckich byłoby błędem⁶³⁰.

Natomiast Jarosław Kaczyński dał do zrozumienia, iż wynik wyborów parlamentarnych oznaczał, iż na dzień dzisiejszy jesteśmy dopiero w „Rzeczpospolitej trzy i pół”. Zasugerował, co dla niektórych mogło zabrzmieć jako szantaż, że trudno będzie PiS budować IV RP, jeśli jego brat Lech przegra walkę o prezydenturę z Donaldem Tuskiem⁶³¹.

Jan Rokita natomiast zażądał, aby rozmowy koalicyjne nie zostały wykorzystane do agitacji wyborczej w toczącej się kampanii prezydenckiej PiS. Twierdził: *Jeżeli pan prezes Jarosław Kaczyński mówi, że Lech Kaczyński jako kandydat na prezydenta jest gwarantem zmian w Polsce, to nasze rozmowy w ogóle się nie skończą*⁶³².

A. Kamiński komentował, iż konflikt między zwycięskimi ugrupowaniami dotyczył teoretycznie możliwego kompromisu, który miał obejmować przekazanie PO odpowiedzialności za politykę zagraniczną, finanse publiczne i gospodarkę, a pozostawienie PiS spraw wewnętrznych, sprawiedliwości i służb specjalnych. Ponieważ rozwiązanie to okazało się nierealne, zmusiło PiS do szukania innych koalicjantów⁶³³.

Ostateczny cios koalicji zadał wybór marszałka Sejmu. Został nim reprezentant PiS Marek Jurek. Poparło go 265 posłów z PiS, Samoobrony, PSL i LPR. Wybór Jurka

⁶²⁷ *Ibidem*.

⁶²⁸ P. Śmiłowicz, *Podzielmy rząd równo*, „Rzeczpospolita” 26 IX 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/571759-Podzielmy-rzad-rowno.html> [dostęp: 18 lutego 2019].

⁶²⁹ P. Szałamacha, *IV Rzeczpospolita*.... wyd. cyt., s. 22.

⁶³⁰ P. Śmiłowicz, *Premier Kaczyński – już, czy trochę później*, „Rzeczpospolita” 27 IX 2005 [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/571981-Premier-Kaczynski---juz-czy-troche-pozniej.html> [dostęp: 20 lutego 2019].

⁶³¹ J. Makowski, *Rzeczpospolita III i pół*, „Rzeczpospolita” 27 IX 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/572137-Rzeczpospolita-III-i-pol.html>.

⁶³² M. Figurski, *POPiS przed kamerami*, „Rzeczpospolita”, 30 IX 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/572872-POPiS-przed-kamerami.html> [dostęp: 20 lutego 2019].

⁶³³ A. Kamiński, *Układy dla...*, *op. cit.*

skomentował Donald Tusk: *Od początku planem PiS było nie tworzenie rządu z Platformą, ale zgarnięcie całej władzy i stworzenie rządu mniejszościowego z poparciem Samoobrony i LPR*⁶³⁴. *Zostaliśmy zdradzeni* – oświadczył Jan Rokita. *Na tym etapie to koniec koalicji* – ogłosił lider PO Donald Tusk⁶³⁵.

Nadto Tusk, w udzielonym dla „Rzeczpospolitej” wywiadzie uznał, iż rozmowy o współpracy między Prawem i Sprawiedliwością, a Samoobroną i LPR miały miejsce jeszcze przed wyborami. Jarosław Kaczyński uznał, że Samoobrona i LPR będą partiami pod każdym względem bardziej atrakcyjnymi dla PiS⁶³⁶.

Według niego wszystkie dotychczasowe decyzje Jarosława Kaczyńskiego jednoznacznie pokazywały, że kluczową sprawą jest uzyskanie pełnej władzy oraz możliwość arbitralnego rozstrzygnięcia, co jest moralne, a co nie, co patriotyczne, a co nie. Ponadto dodał: *Doświadczenie i intuicja podpowiadają mi, że Prawo i Sprawiedliwość pozostawione samo sobie uzna, iż oczyszczenie służb specjalnych dokona się wtedy, gdy na ich czele stanie człowiek PiS. Na tym bardzo często polega rewolucyjna prostota myślenia tej części polskiej prawicy. Zmiana sprowadza się do tego, kto panuje nad instytucjami*⁶³⁷.

Donald Tusk mówił: *Dzisiaj mam niemal pewność, że PiS od początku nie chciało tworzyć rządu z Platformą, że od początku chciało zagarnąć całą władzę i stworzyć rząd mniejszościowy z poparciem Ligi Polskich Rodzin i Samoobrony. Ten scenariusz partnerzy realizują z całą stanowczością i konsekwentnie. Niestety ze szkodą dla Polski*⁶³⁸.

Dalsze rozmowy koalicyjne coraz wyraźniej wskazywały rozbieżności w kwestii budowy IV RP, jednocześnie ujawniając, iż o losie koalicji ostatecznie przesądzi wynik wyborów prezydenckich.

Jednakże, jak mniemał P. Szałamacha, tworzenie IV RP nie udało się, gdyż interes polityczny jednego z potencjalnych jej twórców, Platformy Obywatelskiej nakazał jej po przegranych wyborach opowiedzieć się przeciwko⁶³⁹.

⁶³⁴ A. Dudek, *Historia...*, op. cit., s. 545.

⁶³⁵ P. Kowalczyk, *Kres marzeń o wspólnej władzy*, „Rzeczpospolita”, 27 X 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/arttykul/577986-Kres-marzen-o-wspolnej-wladzy.html> [dostęp: 20 lutego 2019].

⁶³⁶ M. Subotić, *Będziemy dla władzy kłopotem*, „Rzeczpospolita”, 30 XII 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/arttykul/590254-Bedziemy-dla-wladzy-klopotem.html> [dostęp: 20 lutego 2019].

⁶³⁷ *Ibidem*.

⁶³⁸ A. Majda, *Chcieli zgarnąć wszystko*, „Rzeczpospolita”, 27 X 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/arttykul/577991-Chcieli-zagarnac-wszystko.html> [dostęp: 22 lutego 2019].

⁶³⁹ P. Szałamacha, *IV Rzeczpospolita...* op. cit., s. 305.

23 października 2005 r., w drugiej turze wyborów prezydenckich na Lecha Kaczyńskiego głosowało 8 257 468 Polaków (54,04%), natomiast na Donalda Tuska 7 022 319 (45,96%)⁶⁴⁰.

Panie prezesie, melduję wykonanie zadania! – powiedział podczas wieczoru wyborczego prezydent-elekt Lech Kaczyński do swojego brata Jarosława. Ta niefortunna wypowiedź stała się pożywką dla mediów, które zarzucały mu całkowite uzależnienie od brata. Losy koalicji PO-PiS zostały ostatecznie przekreślone, a niedoszli koalicjanci zamienili się w głównych przeciwników politycznych⁶⁴¹.

Jak wskazywał A. Kamiński: *zraniona miłość własna i podrażnione ambicje przywódców uniemożliwiły realizację oczekiwań elektoratu: zawarcia przez nie koalicji rządowej*⁶⁴².

Po ogłoszeniu zwycięstwa Lecha Kaczyńskiego, obóz PO zaczął kwestionować celowość wchodzenia w koalicję z Prawem i Sprawiedliwością. Szczególnie wyraźne były głosy Grzegorza Schetyny i Bronisława Komorowskiego⁶⁴³.

Ze względu na fakt, iż od dawna przewidywano podział – praworządność dla PiS, gospodarka dla PO, Kaczyński potwierdził, że kontrola jego partii nad trzema resortami (nad trójkątem: MSWiA, sprawiedliwość, koordynator służb specjalnych) to klucz do nowego otwarcia. W wywiadzie dla Agnieszki Kublik i Moniki Olejnik prezes mówił: „W III RP funkcjonuje czworokąt. Jest nim pewna część polityków, pewna część środowisk biznesowych, pewna część służb specjalnych i pewna część zorganizowanej przestępczości”. Przepuszczalnie Kaczyński nie wierzył, aby ktokolwiek z PO nadawał się do tego⁶⁴⁴.

Ugrupowanie braci Kaczyńskich mogło uznać, że w warunkach prezydentury nie warto iść na kompromis z PO, w ramach którego trzeba by oddać MSWiA, oddzielić resort sprawiedliwości od prokuratury lub zrezygnować z koordynatora służb specjalnych. Główny postulat PO uderzał bowiem w jądro programu politycznego PiS, związanego właśnie z obsadą tych trzech stanowisk. PiS prawdopodobnie uznał, że

⁶⁴⁰ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 542.

⁶⁴¹ *Ibidem*, s. 543.

⁶⁴² A. Kamiński, *Układy...*, *op. cit.*

⁶⁴³ K. Gottesman, *Ani socjalna, ani liberalna*, „Rzeczpospolita”, 25 X 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artukul/577546-Ani-socjalna--ani-liberalna.html>

⁶⁴⁴ P. Zaremba, *O jednym takim...*, *op. cit.*, s. 256.

stworzenie rządu mniejszościowego i zawarcie koalicji z LPR, „Samoobroną” czy PSL bardziej się opłaca, niż ustępstwa na rzecz PO⁶⁴⁵.

Dnia 31 października 2005 r. prezydent Aleksander Kwaśniewski powołał rząd Kazimierza Marcinkiewicza, złożony wyłącznie z ministrów pochodzących z PiS lub bezpartyjnych⁶⁴⁶.

Premier w swoim exposé oświadczył: *najistotniejszym elementem programu rządu jest naprawa państwa. Polskie państwo jest zepsute w dwojakim sensie. Zepsute na podobieństwo mechanizmu, który nie wypełnia należycie funkcji, dla których został stworzony. I zepsute moralnie. W takich warunkach sprawowanie władzy nie może być skuteczne. Polacy pilnie potrzebują państwa, które nie będzie stolikiem do brydża dla partii rozgrywanych między politykami, ludźmi biznesu, aktualnymi i byłymi funkcjonariuszami służb specjalnych i pospolitymi gangsterami. Mój rząd zamierza wyciągnąć państwo polskie z tego czworokąta bermudzkiego. Ponadto nadmienił, iż problematyka służb specjalnych zazwyczaj nie jest tematem exposé premiera, gdyż w zdrowym państwie ich działalność winna być owiana tajemnicą, jednakże stwierdził: *Niechlubna rola służb specjalnych w III RP zmusza do złamania tego dobrego obyczaju. Chciałbym przed Wysoką Izbą zadeklarować wolę likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych i utworzenia wywiadu i kontrwywiadu wojskowego. Usuniemy patologiczne powiązania między wojskowymi służbami wywiadowczymi a gospodarką cywilną. Wprowadzimy nowe zasady cywilnego i sądowego nadzoru nad działalnością tych służb*⁶⁴⁷.*

W trakcie debaty nad exposé doszło do ostrej wymiany zdań między Kaczyńskim i Tuskiem. Prezes PiS, uzasadniając przyczyny braku porozumienia z PO, zarzucił tej partii, że nie jest zdolna do stawienia czoła „temu”, co jest istotą patologii, przypominając przy tym, iż jest to czworokąt składający się z różnych części: służb

⁶⁴⁵ P. Śmiłowicz, *Zabrakło wspólnego interesu*, „Rzeczpospolita” 27 X 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artukul/577989-Zabraklo-wspolnego-interesu.html> [dostęp: 22 lutego 2019].

⁶⁴⁶ Stefan Meller (bezp.) – sprawy zagraniczne i przewodnictwo KIE, Radosław Sikorski (bezp.) – obrona narodowa, Ludwik Dorn – sprawy wewnętrzne, Zbigniew Ziobro – sprawiedliwość, Zbigniew Wasserman – koordynator służb specjalnych, Teresa Lubińska (bezp.) – finanse, Piotr Woźniak – gospodarka, Krzysztof Jurgiel – rolnictwo, Kazimierz M. Ujazdowski – kultura i dziedzictwo narodowe, Grażyna Gęsicka – rozwój regionalny, Zbigniew Religa – zdrowie, Tomasz Lipiec – sport, Krzysztof Michałek – praca i polityka społeczna, Andrzej Mikosz – skarby państwa, Jerzy Polaczek – transport i budownictwo, Michał Seweryński – edukacja i nauka, Jan Szyszko – ochrona środowiska. Poparcie posłów PiS, Samoobrony, LPR oraz PSL zapewniło rządowi 272 głosy, przy 187 głosach przeciwnych PO i SLD.

⁶⁴⁷ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 548-549.
⁶⁴⁷ *Stenogram z 2. Posiedzenia Sejmu z dnia 10 listopada 2005 r.*, [online] [https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/D9015DC1EFCA07CDC12570BB003483D0/\\$file/02-](https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/D9015DC1EFCA07CDC12570BB003483D0/$file/02-) [dostęp: 23 lutego 2019].

specjalnych, środowisk przestępczych, polityków i środowisk biznesowych. Czworokąt popularnie zwany był „układem”⁶⁴⁸.

Partie: PiS, Samoobrona, LPR i PSL głosowały nad wotum zaufania dla rządu i poparły gabinet Marcinkiewicza. Za udzieleniem rządowi wotum zaufania opowiedziało się 272 posłów. Przeciwno było 187 osób: wszyscy politycy PO i SLD oraz Krzysztof Szycyca, poseł niezrzeszony⁶⁴⁹.

Nadto, 23 grudnia 2005 r., składając przysięgę przed Zgromadzeniem Narodowym Lech Kaczyński oświadczył: *Będę wykorzystywał wszystkie uprawnienia, jakie daje mi konstytucja i ustawy, w tym także te, z których dotąd korzystano rzadko, by nakłaniać rządzących do wprowadzenia koniecznych zmian, by piętnować tych, którzy szkodzą, odrzucają dobro wspólne, działają w imię partykularnych interesów albo zgola we własnym interesie. Nie będę w tych sprawach kierować się lojalnością wobec nikogo więcej poza lojalnością wobec Polski*⁶⁵⁰.

Tak więc bracia Kaczyńscy zakładali, że jeśli w czasie ich rządów nie dojdzie do rozwiązania Wojskowych Służb Informacyjnych, żadna inna ekipa nie będzie miała determinacji do prowadzenia tej herkulesowej pracy do końca⁶⁵¹.

Opozycja uznała jednak, że zmiany te robione były wyłącznie w takim celu, jak kiedyś reforma Urzędu Państwa, przeprowadzona przez SLD, czyli miały służyć czystce kadrowej.

Natomiast lider PO, pomimo fiaska rozmów koalicyjnych nie wykluczył, że partia to poprze, likwidację Wojskowych Służb Informacyjnych. Stawiał jednak warunek – nie mogła to być operacja kosmetyczna, pakiet ustaw musiał doprowadzić do realnego, zlikwidowania tych służb, zwolnienia kadr i stworzenia służby od nowa⁶⁵².

W styczniu 2006 r. lider PiS Jarosław Kaczyński wystosował do ugrupowań parlamentarnych (z wyjątkiem SLD) propozycję zawarcia tzw. paktu stabilizacyjnego na okres pół roku. W trakcie obowiązywania paktu jego uczestnicy zobowiązani byli do powstrzymywania się od zgłaszania wotum nieufności wobec członków rządu oraz uchwalania ustaw realizujących program PiS. Do paktu przystąpił Roman Giertych (Liga Polskich Rodzin), który później objął funkcję wicepremiera i ministra edukacji,

⁶⁴⁸ A. Dudek, *Historia...*, *op. cit.*, s. 548-549.

⁶⁴⁹ E. Olczyk, *Koalicja przeciw liberalom*, „Rzeczpospolita” 12 XI 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artukul/580758-Koalicja-przeciw-liberalom.html>.

⁶⁵⁰ P. Semka, *Lech Kaczyński...*, *op. cit.*, s. 127.

⁶⁵¹ *Ibidem*, s. 181.

⁶⁵² A. Marszałek, *Powoli, ale nieuchronnie*, „Rzeczpospolita” 8 II 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artukul/597753-Powoli-ale-nieuchronnie.html> [dostęp: 22 lutego 2019].

oraz Andrzej Lepper (Samoobrona), sprawujący potem urząd wicepremiera i ministra rolnictwa. Powstanie koalicji rządowej PiS-Samoobrona-LPR, dysponującej wówczas w Sejmie bezwzględną większością 245 głosów, miało zakończyć trwający od ponad pół roku kryzys polityczny wynikający z mniejszościowego charakteru gabinetu Marcinkiewicza⁶⁵³.

Warto tu zauważyć, iż bardzo kontrowersyjny okazał się fakt podpisania paktu, najpierw wyłącznie w obecności mikrofonów „Radia Maryja” i kamer telewizji „Trwam”. Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich wydało wówczas oświadczenie, w którym stwierdziło, że: *równy dla wszystkich dostęp do informacji publicznej jest konstytucyjnym prawem wszystkich obywateli, a udzielanie tej informacji – obowiązkiem władz. Skompromitowana przez komunistyczne władze metoda dzielenia mediów nie służy budowie państwa obywatelskiego*⁶⁵⁴.

Koalicyjna deklaracja programowa zakładała rekonstrukcję Rządu Rzeczypospolitej Polskiej, realizację uzgodnionego programu, wspólne działania na forum Sejmu i Senatu oraz zgodną prezentację działań rządu na forum publicznym. Ze względu na uprzednią politykę, w dużej mierze nastawioną na kontynuację wadliwych mechanizmów i powiązań z okresu PRL, rząd miał dążyć do wyposażenia organów państwa w skuteczne środki służące walce z patologiami społecznymi, między innymi poprzez likwidację Wojskowych Służb Informacyjnych i daleko idącą reformę cywilnych służb specjalnych. Załącznik nr 1 do deklaracji stanowiący o celach i zadaniach rządu koalicyjnego w latach 2006 – 2009 zakładał przebudowę służb specjalnych wraz z likwidacją WSI, oraz stworzenie od podstaw wywiadu i kontrwywiadu wojskowego. Załącznik nr 3 natomiast stanowił, iż umawiające się strony porozumienia postanawiają popierać projekty ustaw przedkładane przez Rząd i Prezydenta RP. W wykazie projektów ustaw i zamierzeń legislacyjnych deklaracji znalazł się projekt likwidacji WSI⁶⁵⁵.

Jak twierdził Piotr Zaremba, *wiele wskazuje, wszakże na to, że w tym pierwszym okresie Jarosław traktował Polskę jako potencjalne pole bitwy i szukał bardziej spektakularnych zwycięstw nad „siłami zła” – szemranymi biznesmenami żerującymi na budżecie państwa, funkcjonariuszami służb specjalnych wykorzystującymi swoją*

⁶⁵³ A. Dudek, *Historia...*, op. cit., s. 560.

⁶⁵⁴ J. Jarosławska, *Braterstwo IV Rzeczypospolitej...*, op. cit., s. 27.

⁶⁵⁵ *Koalicyjna Deklaracja Programowa „Solidarne Państwo” z 27 kwietnia 2006*, [online] <http://old.pis.org.pl/article.php?id=4007&p=materiały> [dostęp: 22 lutego 2019].

wiedzę w niecznych celach, gangsterami zblatowanymi ze światem polityki⁶⁵⁶. Sam Jarosław Kaczyński mówił: *państwo spatologizowane i uwikłane w nieformalne układy przestaje być instrumentem narodu. W najbardziej dochodowych dziedzinach triumfuje układ zorganizowany z dawnymi lub obecnymi służbami specjalnymi. (...) My chcemy zerwać tę kurtynę do końca. A to oznacza nie tylko gigantyczną kompromitację układu i jego obrońców, ale także drogę do tego, aby to państwo polskie stało się państwem zwykłych obywateli⁶⁵⁷.*

2. Prezydenckie projekty ustaw o SKW i SWW

Projekty ustaw o likwidacji WSI miały być inicjatywą rządową, powstałą pod nadzorem Zbigniewa Wassermana, ministra koordynatora ds. Służb Specjalnych, jednakże dwukrotnie spadły z porządku obrad rządu. Według doniesień mediów powodem miał być spór pomiędzy koordynatorem, a ministrem obrony narodowej Radosławem Sikorskim. Projekt Wassermana przewidujący likwidację WSI proponował, aby nowo powołane służby wywiadu i kontrwywiadu wojskowego były centralnymi organami administracji publicznej podległymi szefowi MON. Do wojskowych służb mieli też być przyjmowani specjaliści cywilni spoza wojska. Minister koordynator służb specjalnych miałby prawo wydawać im polecenia i żądać informacji. Ich szefów miałby powoływać premier na wniosek tego właśnie ministra. W opinii Radosława Sikorskiego *służby wojskowe są potrzebne wojsku. Niedopuszczalna i wręcz groźna byłaby próba podwójnego podporządkowania tych służb szefowi MON i koordynatorowi do spraw służb specjalnych⁶⁵⁸.*

Rząd wbrew zapowiedziom nie przyjął projektu ustawy o likwidacji WSI. Powodem miały być wątpliwości, co do konstytucyjności jednego z przepisów, jednakże również politycy PiS przyznawali, że powodem opóźnień w pracach nad projektami ustaw, były kontrowersje między ministrem obrony Radosławem Sikorskim, któremu formalnie WSI podlegały, a Zbigniewem Wassermannem, koordynującym pracę służb specjalnych.

⁶⁵⁶ P. Zaremba, *O jednym takim...*, op. cit., s. 292.

⁶⁵⁷ *Ibidem*, s. 349.

⁶⁵⁸ J. Ordyński, *Rozdzielenie wywiadu i kontrwywiadu*, „Rzeczpospolita”, 21 II 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/arttykul/600320-Rozdzielenie-wywiadu-i-kontrwywiadu.html> [dostęp: 22 lutego 2019].

Platforma Obywatelska zaczęła się niecierpliwić. Jan Rokita mówił: *mam nadzieję, iż tym razem rząd podejmie decyzję w sprawie WSI, bo ta sprawa wraca jak bumerang i z jakichś tajemniczych powodów nie może znaleźć swojego finału*⁶⁵⁹.

Jednakże sam Jarosław Kaczyński potwierdził, iż Rząd nie był w stanie przyjąć projektów z powodu sporu o władzę nad służbami wojskowymi między ministrem koordynatorem, a szefem MON. Zapowiedział przy tym, iż: *z całą pewnością WSI zostaną do cna zlikwidowane*, a pakiet ustaw powołujących dwie nowe służby w miejsce WSI, w najbliższych dniach miał zgłosić prezydent Lech Kaczyński, i to w wersji przygotowanej przez Zbigniewa Wassermanna⁶⁶⁰.

Zbigniew Wassermann przyznał, iż prezydent popierał jego koncepcję, gdyż była ona lepsza dla bezpieczeństwa. W rozmowie z dziennikarzami uściślił, że nowe służby będą podległe ministrowi obrony narodowej, a koordynowane przez ministra do spraw służb specjalnych. Dodał, iż: *koordynator będzie miał możliwość, za zgodą premiera uzyskiwania informacji, których dotychczas nigdy w Polsce nie uzyskiwały władze cywilne*. Nadto uznał, iż cywilna kontrola nad nowymi służbami wojskowymi zapobiegnie ich patologizacji. Twierdził, że nikt nie odbierze ministrowi Sikorskiemu nadzoru nad służbami wojskowymi. On będzie za nie odpowiedzialny jako ich zwierzchnik i będzie sprawować nadzór w zakresie działania sił zbrojnych (nie należało tego mylić z kontrolą cywilną). Minister miał koordynować ich pracę ze służbami cywilnymi oraz kontrolować służby wojskowe w zakresie bezpieczeństwa państwa, za wiedzą szefa MON⁶⁶¹.

Natomiast Zbigniew Siemiątkowski, były minister koordynator służb specjalnych w rządzie SLD komentował: *podwójne podporządkowanie spowoduje ogromny galimatias kompetencyjny. Te nowe służby będą miały czterech czy nawet pięciu panów: szefa Ministerstwa Obrony Narodowej, premiera, ministra koordynatora oraz prezydenta i szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego. Mając tylu panów, nie będą praktycznie kontrolowane przez żadnego, a jak się trafią sprytni szefowie służb, to ich wszystkich wyprowadzą w pole i będą na siebie nawzajem napuszczają*⁶⁶².

⁶⁵⁹ A. Marszałek, *Służby jak bumerang*, „Rzeczpospolita”, 15 II 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/599191-Sluzby-jak-bumerang.html> [dostęp: 22 lutego 2019].

⁶⁶⁰ A. Marszałek, *Zagranica broni WSI*, „Rzeczpospolita”, 23 II 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/600838-Zagranica-broni-WSI.html> [dostęp: 22 luty 2019].

⁶⁶¹ A. Marszałek, *Będzie cywilna kontrola*, „Rzeczpospolita”, 27 II 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/601517-Bedzie-cywilna-kontrola.html> [dostęp: 22 lutego 2019].

⁶⁶² *Ibidem*.

Szef Kancelarii Prezydenta Andrzej Urbański, wydał oświadczenie, iż prezydent Lech Kaczyński przejmie inicjatywę w sprawie projektu likwidacji WSI i to on zakończy prace nad pakietem ustaw z nim związanych. Dodał, iż dla Prezydenta zasadniczą rolę odgrywało rozliczenie szesnastu lat funkcjonowania tych służb.

Premier Kazimierz Marcinkiewicz zaznaczył, iż *prezydent miał prawo przejąć inicjatywę. – Potrzebna jest pewność, że będzie pełna likwidacja WSI i że te służby nie odrodzą się przez kontynuację personalną, formalną czy jakkolwiek inną. Stąd dylemat, w jaki sposób służby powinny być uzależnione od wojska. Myślę, iż prezydent ten dylemat rozstrzygnie*⁶⁶³.

W swej wypowiedzi Lech Kaczyński stwierdził: *W kwestii likwidacji WSI naciskałem Marcinkiewicza delikatnie, ale to nie dawało rezultatów, ale w końcu mu tę sprawę zabrałem i z inicjatywy rządowej zmieniło się to w inicjatywę prezydenta*⁶⁶⁴. Jak twierdził: *Kazimierz Marcinkiewicz zabierał się do tego jak pies do jeża. Ba! Jan Rokita ogłosił już, że PiS to „partia WSI”, bo zapowiadała ich rozwiązanie, ale się z tego nie wywiązuje. Doszedłem do wniosku, że Marcinkiewicz jest po prostu psychicznie na to za słaby i dlatego to przejąłem*⁶⁶⁵.

Ponadto Lech Kaczyński był zdania, iż istota zagadnienia wynikała z faktu, iż wojskowe służby specjalne po 1989 r. nie przeszły istotniejszych przekształceń. Owszem, w momencie upadku systemu, hierarchia zachwiała się, ale nie zmieniało to faktu, iż nadal była to ta sama służba. Poza tym nie poddano jej żadnej kontroli społecznej i nigdy nie odpowiedziano na pytanie, jakie były związki ludzi tej służby z ich dawnymi mocodawcami⁶⁶⁶.

Ówczesne nastroje trafnie chyba podsumował na łamach Rzeczypospolitej Maciej Rybiński: *Mało co wyrządziło chyba III Rzeczypospolitej tyle szkody, co zaniechanie opcji zerowej w roku 1990. Wszystkie służby specjalne, wykoślawione Peerelem, zdegenerowały się dodatkowo w nowym otoczeniu demokratycznej walki o władzę, gospodarki rynkowej, prywatyzacji, a także przez rozpad dawnych sojuszy i powstanie nowych. Jeszcze dziś uważam, że najskuteczniejsza byłaby opcja zerowa, zamiast kolejnej czystki, podpisywania lojalek, nowych nadzorców i innych zabiegów*

⁶⁶³ *Ibidem*.

⁶⁶⁴ Ł. Warzecha, *Lech Kaczyński...*, *op. cit.*, s. 93.

⁶⁶⁵ *Ibidem*, s. 143.

⁶⁶⁶ *Ibidem*, s. 141-142.

formalnych. Obawiam się, że kto się zetknął z WSI, najtrwalszą instytucją komunizmu, jest zdeprawowany na zawsze⁶⁶⁷.

W dniu 13 marca 2006 r. na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji RP⁶⁶⁸ Prezydent RP skierował do Marszałka Sejmu, Marka Jurka projekty trzech ustaw:

- Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego⁶⁶⁹;
- o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego⁶⁷⁰;
- Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego⁶⁷¹.

Do reprezentowania swojego stanowiska w toku prac nad projektem ustawy Prezydent upoważnił Andrzeja Urbańskiego, Szefa Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej⁶⁷².

Uzasadniając konieczność uchwalenia ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego projektodawca stanął na stanowisku, iż dotychczasowa możliwość bezprawnej ingerencji służb specjalnych w sferę polityki i ekonomii zagrażała prawidłowemu funkcjonowaniu państwa, wobec czego

⁶⁶⁷ M. Rybiński, *Wywłaszczenie służbowe*, „Rzeczpospolita”, 23 II 2006. [online] <https://archiwum.rp.pl/art-tykul/600838-Wywłaszczenie-sluzbowe.html> [dostęp: 22 luty 2019].

⁶⁶⁸ Art. 118 ust. 1 Konstytucji RP – *Inicjatywa ustawodawcza przysługuje posłom, Senatowi, Prezydentowi Rzeczypospolitej i Radzie Ministrów* (Dz. U. 1999, Nr 78, poz. 483). Prawo inicjatywy ustawodawczej to prawo wskazane w Konstytucji podmiotu wniesienia do parlamentu projektu ustawy z takim skutkiem prawnym, że parlament projekt ten powinien uczynić przedmiotem swych dyskusji. W. Skrzydło, *op.cit.*, s. 270.

⁶⁶⁹ *Projekt ustawy o służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego* (Druk nr 404), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/233347BF7AE3019FC12571320044974E/\\$file/404.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/233347BF7AE3019FC12571320044974E/$file/404.pdf) [dostęp: 25 lutego 2019].

⁶⁷⁰ *Projekt ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego* (Druk nr 405), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/8034F13103FC436FC1257132004497AE/\\$file/405.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/8034F13103FC436FC1257132004497AE/$file/405.pdf) [dostęp: 25 lutego 2019].

⁶⁷¹ *Projekt ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego* (Druk nr 406), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/3C13F705C96CE9E2C12571320044971E/\\$file/druk%20nr%20406.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/3C13F705C96CE9E2C12571320044971E/$file/druk%20nr%20406.pdf) [dostęp: 25 lutego 2019].

⁶⁷² By projekt mógł stać się przedmiotem prac Sejmu i jego organów, inicjatywie ustawodawczej należy „na dać bieg” w trybie i formie przewidzianej regulaminem. Prawo to należy do Marszałka Sejmu, do niego też należy wstępna kontrola projektu, tj. ocena czy projekt odpowiada wymogom konstytucyjnym i regulaminowym. Regulamin Sejmu wymaga złożenia projektu na piśmie i wskazania przez wnioskodawcę przedstawiciela upoważnionego do reprezentowania go w pracach nad tym projektem oraz dołączenia do projektu uzasadnienia. Powinno ono zawierać, między innymi wskazanie potrzeby oraz cel wydania ustawy, przedstawienie rzeczywistego stanu rzeczy i różnicy pomiędzy dotychczasowym, a projektowanym stanem prawnym, przedstawienie przewidywanych skutków społecznych, gospodarczych, finansowych i prawnych. Powinno wskazywać źródła finansowania, jeżeli projekt ustawy pociąga za sobą obciążenie budżetu państwa lub budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz zawierać oświadczenie o zgodności projektu ustawy z prawem Unii Europejskiej albo że przedmiot regulacji nie jest objęty prawem UE. W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 270.

konieczne było stworzenie systemu prawno-organizacyjnego, gwarantującego neutralność służb. Niedopuszczalne było, aby funkcjonowanie wojskowych służb specjalnych regulowały niejawnie, resortowe akty normatywne, co pozwalało stwierdzić czy cywilna i parlamentarna kontrola nad wojskowymi służbami specjalnymi była niedostateczna. Projektodawca wskazał na przykłady wielokrotnego łamania prawa, prowadzenia nielegalnych operacji oraz politycznego wykorzystywania tych służb do walki z opozycją polityczną⁶⁷³.

Ponadto w uzasadnieniu czytamy, iż ustawa z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych nie zapewniła realnej kontroli cywilnej nad służbami uprawnionymi do wkraczania w sferę elementarnych praw i wolności obywatelskich. Ponadto, według projektodawcy uchwalenie ustawy o WSI służyło jedynie realizacji bieżącego celu politycznego oraz konserwacji układów organizacyjno-kadrowych, w żaden sposób nie przystających do nowych wyzwań, przed jakimi stanęło bezpieczeństwo państwa w XXI w.

W związku z powyższym, Prezydent Lech Kaczyński za podstawowe założenie proponowanej reformy Wojskowych Służb Specjalnych uznał zmianę ustrojowego usytuowania służb kontrwywiadu i wywiadu wojskowego. Prezydent zakładał ponadto oddzielenie struktur wywiadu od odpowiedzialnych za wewnętrzną ochronę przed zagrożeniami dla obronności Państwa, bezpieczeństwa oraz zdolności bojowej Sił Zbrojnych RP, co oznaczało skoncentrowanie zadań wywiadowczych i kontrwywiadowczych w dwóch odrębnych, wyspecjalizowanych służbach państwowych podległych Ministrowi Obrony Narodowej. W proponowanym brzmieniu ustawy, służby uzyskają status urzędów administracji rządowej. Ponadto, w razie ogłoszenia powszechnej lub częściowej mobilizacji oraz w czasie wojny Służba Kontrwywiadu Wojskowego i Służba Wywiadu Wojskowego stają się, z mocy prawa, częściami Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej⁶⁷⁴.

Projektodawca odstąpił od zasady, iż szefem służby specjalnej, właściwej w sprawach kontrwywiadu i wywiadu wojskowego może być wyłącznie żołnierz zawodowy, podkreślając, iż w służbach niezmiernie istotna jest kwestia właściwego

⁶⁷³ *Uzasadnienie do projektu ustawy o służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego* (Druk nr 404), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/233347BF7AE3019FC12571320044974E/\\$file/404.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/233347BF7AE3019FC12571320044974E/$file/404.pdf) [dostęp: 25 lutego 2019].

Projekt ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu..., *op. cit.*

⁶⁷⁴ *Uzasadnienie do projektu ustawy o służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego...*, *op. cit.*

doboru ludzi na kierownicze stanowiska. Według Prezydenta stanowiska te powinny zajmować osoby o „dużym poczuciu odpowiedzialności, akceptujące obowiązek działania w kategoriach dobra publicznego i nie oddające się presjom partykularnych interesów”⁶⁷⁵. Ponadto szefowie Służb, powoływani i odwoływani przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek Ministra Obrony Narodowej, uzyskają status centralnych organów administracji rządowej.

Nowym rozwiązaniem proponowanym w ustawie było umożliwienie pełnienia służby w SKW i SWW zarówno funkcjonariuszom, którzy nie są żołnierzami zawodowymi, jak i żołnierzom zawodowym, na tych samych zasadach. W SKW i SWW mogli być zatrudniani także pracownicy cywilni.

Ponadto, w uzasadnieniu znalazło się postanowienie, które według projektodawcy było reakcją na istniejące nieprawidłowości w Wojskowych Służbach Informacyjnych. Funkcjonariusze oraz żołnierze wyznaczeni na stanowiska służbowe w SKW i SWW, w okresie pełnienia służby nie mogli być członkami zarządów, rad nadzorczych lub komisji rewizyjnych spółek prawa handlowego, członkami zarządów, rad nadzorczych lub komisji rewizyjnych spółdzielni, z wyjątkiem rad nadzorczych spółdzielni mieszkaniowych oraz członkami zarządów fundacji prowadzących działalność gospodarczą. Nie mogli również posiadać akcji lub udziałów w spółkach prawa handlowego, z wyjątkiem akcji spółek notowanych w publicznym obrocie. W czasie pełnienia służby nie mogli oni prowadzić działalności gospodarczej na własny rachunek lub wspólnie z innymi osobami, a także zarządzać taką działalnością lub być przedstawicielem czy pełnomocnikiem w prowadzeniu takiej aktywności⁶⁷⁶.

Nadto w celu wzmocnienia cywilnej kontroli nad działalnością służb zakładano zmniejszenie ograniczeń w przepływie informacji na linii służby – organy władzy – centralne instytucje państwowe. Biorąc pod uwagę przejrzystość służb, przyjęto następujące rozwiązania:

- Szefowie SKW i SWW podlegali Ministrowi Obrony Narodowej oraz, w ustalonym przez Prezesa Rady Ministrów zakresie, Ministrowi Koordynatorowi Służb Specjalnych;

⁶⁷⁵ *Ibidem.*

⁶⁷⁶ *Ibidem.*

- Minister Obrony Narodowej, w uzgodnieniu z Ministrem Koordynatorem Służb Specjalnych, określał kierunki działania Służb w drodze wytycznych wymagających zatwierdzenia przez Prezesa Rady Ministrów;
- Minister Obrony Narodowej przedstawiał Prezydentowi RP wytyczne, roczne plany działania oraz sprawozdania z działalności i wykonania budżetu Służb;
- Prezes Rady Ministrów wyrażał zgodę na podejmowanie przez Służby współpracy z właściwymi organami i służbami innych państw;
- Minister Obrony Narodowej zatwierdzał szczegółowe zasady tworzenia i gospodarowania funduszem operacyjnym;
- Szefowie Służb przekazywali Prezydentowi RP informacje mogące mieć znaczenie dla bezpieczeństwa i obronności państwa, jeżeli Prezydent RP tak zdecydował;
- Prezes Rady Ministrów zatwierdzał nadawane przez Ministra Obrony Narodowej statuty służb⁶⁷⁷.

Według wnioskodawcy przyznanie Prezesowi Rady Ministrów nowych kompetencji wobec służb, nie tylko umożliwiałoby sprawowanie realnej kontroli, ale również zapewniało realizację przez kontrwywiad i wywiad wojskowy, ustawowych zadań merytorycznych. Prezes RM mógł upoważnić ministra powołanego do koordynowania służb specjalnych, albo innego ministra do wykonywania jego uprawnień, jednakże nie dotyczyło to przywileju do powoływania szefów służb⁶⁷⁸.

Projekt ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego zakładał, iż tworzy się Służbę Kontrwywiadu Wojskowego jako służbę specjalną i służbę ochrony państwa, właściwą w sprawach ochrony przed zagrożeniami wewnętrznymi dla obronności Państwa, bezpieczeństwa i zdolności bojowej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej⁶⁷⁹.

Służbę Wywiadu Wojskowego tworzy się natomiast jako służbę specjalną, właściwą w sprawach ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi dla obronności Państwa, bezpieczeństwa i zdolności bojowej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej

⁶⁷⁷ *Ibidem.*

⁶⁷⁸ *Ibidem.*

⁶⁷⁹ *Ibidem.*

oraz innych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej⁶⁸⁰.

Projekt ustawy zakładał, iż do zadań SKW należeć będzie:

- 1) zapobieganie oraz wykrywanie popełnianych przez żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową oraz pracowników SZ RP i innych jednostek organizacyjnych MON, przestępstw:
 - a) przeciwko pokojowi, ludzkości oraz wojennych określonych w rozdziale XVI Kodeksu Karnego⁶⁸¹, a także w innych ustawach i umowach międzynarodowych;
 - b) przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej określonych w rozdziale XVII Kodeksu Karnego⁶⁸² oraz skierowanych przeciwko państwom obcym, które zapewniają wzajemność;

⁶⁸⁰ *Ibidem*.

⁶⁸¹ *Rozdział XVI Kodeksu Karnego* (Dz. U. 1997, Nr 88, poz. 553) zawiera następujący katalog przestępstw:

- wszczęcie lub prowadzenia wojny napastniczej,
- wyniszczenie w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie,
- udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji,
- stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości,
- stosowanie środków masowej zagłady zakazanych przez prawo międzynarodowe,
- wytwarzanie, gromadzenie, nabywanie, zbywanie, przechowywanie, przewożenie lub przesyłanie środków masowej zagłady lub środków walki,
- atakowanie w czasie działań zbrojnych miejscowości lub obiektu niebronionego, strefy sanitarnej, zdemilitaryzowanej lub zneutralizowanej,
- dopuszczenie się zabójstwa wobec osób składających broń, rannych, chorych, personelu medycznego, jeńców wojennych, ludności cywilnej obszaru okupowanego,
- zmuszanie wyżej wymienionych osób do służby w nieprzyjacielskich siłach zbrojnych lub do działań zbrojnych skierowanych przeciwko własnemu krajowi,
- niszczenie, uszkodzenie, zbieranie przywłaszczanie mienia albo dóbr kultury na obszarze okupowanym lub na którym toczą się działania zbrojne, używanie w czasie działań zbrojnych niezgodnie z prawem międzynarodowym znaku Czerwonego Krzyża lub Czerwonego Półksiężycy.

⁶⁸² *Rozdział XVII Kodeksu Karnego* (Dz. U. 1997, Nr 88, poz. 553) zawiera następujący katalog przestępstw:

- pozbawienie niepodległości, oderwanie części obszaru lub zmiana przemocą konstytucyjnego ustroju Rzeczypospolitej Polskiej,
- usunięcie przemocą konstytucyjnego organu Rzeczypospolitej Polskiej,
- działanie na szkodę państwa osób upoważnionych do występowania w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej w stosunkach z rządem obcego państwa lub zagraniczną organizacją,
- udział w działalności obcego wywiadu przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej,
- wprowadzanie w błąd polskiego organu państwowego przez dostarczanie podrobionych lub przerobionych dokumentów lub innych przedmiotów albo przez ukrywanie prawdziwych lub udzielanie fałszywych wiadomości mających istotne znaczenie dla Rzeczypospolitej Polskiej,
- publiczne znieważanie Narodu lub Rzeczypospolitej Polskiej,
- znieważenie, czynna napaść oraz zamach na życie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej,
- czynna napaść na głowę obcego państwa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, znieważanie, niszczenie, uszkodzenie lub usuwanie godła, sztandaru, chorągwi, bandery, flagi lub innego znaku państwowego.

- c) określonych w art. 140 Kodeksu Karnego⁶⁸³;
- d) określonych w art. 228 – 230⁶⁸⁴ Kodeksu Karnego, jeżeli mogą one zagrażać bezpieczeństwu lub zdolności bojowej SZ RP lub innych jednostek organizacyjnych MON;
- e) przeciwko ochronie informacji niejawnych, określonych w rozdziale XXXIII Kodeksu Karnego⁶⁸⁵, jeżeli mogą one zagrażać bezpieczeństwu lub zdolności bojowej SZ RP lub innych jednostek organizacyjnych MON, a także skierowanych przeciwko państwom obcym, które zapewniają wzajemność,
- f) określonych w art. 33 ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa⁶⁸⁶;
- g) związanych z działalnością terrorystyczną oraz innych niż wymienione w lit.

⁶⁸³ Art. 140 Kodeksu karnego dotyczy osłabienia mocy obronnej Rzeczypospolitej Polskiej poprzez dopuszczenie się gwałtownego zamachu na jednostkę Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, niszczenie lub uszkodzenie obiektu albo urzędnika o znaczeniu obronnym (Dz. U. 1997, Nr 88, poz. 553).

⁶⁸⁴ J.w. (Dz. U. 1997, Nr 88, poz. 553) Katalog przestępstw obejmuje:

- przyjmowanie korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicę w związku z pełnieniem funkcji publicznej (sprzedajność pełniącego funkcje publiczną);
- udzielenie lub obietnica udzielenia korzyści majątkowej lub osobistej osobie pełniącej funkcje publiczną w związku z pełnieniem tej funkcji (przekupstwo);
- powoływanie się na wpływy instytucji państwowej, samorządowej, organizacji międzynarodowej albo krajowej lub zagranicznej jednostki organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi albo wywoływanie, przekonanie innej osoby lub utwierdzanie jej w przekonaniu o istnieniu takich wpływów, w celu podjęcia się pośrednictwa w załatwieniu sprawy w zamian za korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę (płatna protekcja bierna), udzielanie lub obiecywanie udzielenia korzyści majątkowej lub osobistej w zamian za pośrednictwo w załatwieniu sprawy w instytucji państwowej, samorządowej, organizacji międzynarodowej albo krajowej lub w zagranicznej jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi, polegające na bezprawnym wywarceniu wpływu na decyzję, działanie lub zaniechanie osoby pełniącej funkcję publiczną, w związku z pełnieniem tej funkcji (płatna protekcja czynna).

⁶⁸⁵ Rozdział XXXIII Kodeksu Karnego (Dz. U. 1997, Nr 88, poz. 553) zawiera następujący katalog przestępstw:

- wykorzystywanie wbrew przepisom ustawy informacji niejawnych o klauzuli „tajne” lub „ściśle tajne”;
- ujawnianie, wbrew przepisom ustawy informacji pozyskanych w związku z pełnioną funkcją i wykonywaną pracą;
- bezprawne uzyskiwanie dostępu do informacji;
- niszczenie, uszkodzanie usuwanie lub zmienianie przez osoby nieuprawnione zapisu istotnej informacji;
- niszczenie, uszkodzanie, usuwanie lub zmiana danych informatycznych o szczególnym znaczeniu dla obronności kraju, bezpieczeństwa w komunikacji, funkcjonowania administracji rządowej, innego organu państwowego lub instytucji państwowej albo samorządu terytorialnego.

⁶⁸⁶ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 października 2004 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (Dz. U. 2004, Nr 229, poz. 2315).

a – f, godzących w bezpieczeństwo potencjału obronnego państwa, SZ RP oraz jednostek organizacyjnych MON, a także państw, które zapewniają wzajemność.

- 2) współdziałanie z Żandarmerią Wojskową i innymi organami uprawnionymi do ścigania przestępstw wymienionych w pkt. 1;
- 3) realizowanie, w granicach swojej właściwości, zadań służby ochrony państwa określonych w ustawie z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych⁶⁸⁷,
- 4) uzyskiwanie, gromadzenie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji mogących mieć znaczenie dla obronności państwa, bezpieczeństwa lub zdolności bojowej SZ RP lub innych jednostek organizacyjnych MON, w zakresie określonym w pkt 1, oraz podejmowanie działań w celu eliminowania ustalonych zagrożeń;
- 5) prowadzenie kontrwywiadu radioelektronicznego oraz przedsięwzięć z zakresu ochrony kryptograficznej i kryptoanalizy;
- 6) uczestniczenie w planowaniu i przeprowadzaniu kontroli realizacji umów międzynarodowych dotyczących rozbrojenia;
- 7) ochrona bezpieczeństwa jednostek wojskowych, innych jednostek organizacyjnych MON oraz żołnierzy wykonujących zadania służbowe poza granicami państwa w zakresie określonym w pkt 1;
- 8) ochrona bezpieczeństwa badań naukowych i prac rozwojowych zleconych przez SZ RP i inne jednostki organizacyjne MON oraz produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami o przeznaczeniu wojskowym zamówionymi przez SZ RP i inne jednostki organizacyjne MON, w zakresie określonym w pkt 1;
- 9) podejmowanie działań przewidzianych dla SKW, w innych ustawach, a także umowach międzynarodowych, którymi Rzeczypospolita Polska jest związana⁶⁸⁸.

Projekt ustawy zakładał, iż do zadań SWW należeć będzie:

⁶⁸⁷ *Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 września 2005 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ochronie informacji niejawnych* (Dz. U. 2005, Nr 196, poz. 1631).

⁶⁸⁸ *Projekt ustawy o służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego* (Druk nr 404), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/233347BF7AE3019FC12571320044974E/\\$file/404.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/233347BF7AE3019FC12571320044974E/$file/404.pdf) [dostęp: 27 lutego 2019].

- 1) uzyskiwanie, gromadzenie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji mogących mieć istotne znaczenie dla:
 - a) bezpieczeństwa potencjału obronnego Rzeczypospolitej Polskiej;
 - b) bezpieczeństwa i zdolności bojowej SZ RP;
 - c) warunków realizacji przez SZ RP zadań poza granicami państwa;
- 2) rozpoznawanie i przeciwdziałanie:
 - a) militarnym zagrożeniom zewnętrznym godzącym w obronność Rzeczypospolitej Polskiej;
 - b) zagrożeniom międzynarodowym terroryzmem;
 - c) rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi oraz towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią masowej zagłady i zagrożeń związanych z rozprzestrzenianiem tej broni oraz środków jej przenoszenia,
- 3) rozpoznawanie i analizowanie zagrożeń występujących w rejonach napięć, konfliktów i kryzysów międzynarodowych, mających wpływ na obronność państwa oraz zdolność bojową SZ RP, a także podejmowanie działań mających na celu eliminowanie tych zagrożeń;
- 4) prowadzenie wywiadu elektronicznego oraz związanych z ochroną SZ RP, przedsięwzięć z zakresu kryptoanalizy i kryptografii;
- 5) współdziałanie w organizowaniu polskich przedstawicielstw wojskowych za granicą,
- 6) uczestniczenie w planowaniu i przeprowadzaniu kontroli realizacji umów międzynarodowych dotyczących uzbrojenia;
- 7) podejmowanie innych działań przewidzianych dla SWW w odrębnych ustawach, a także umowach międzynarodowych, którymi Rzeczypospolita Polska jest związana⁶⁸⁹.

Projekt ustawy przewidywał, iż Szefowie Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego będą centralnymi organami administracji rządowej, działającymi odpowiednio przy pomocy SKW i SWW, będącymi urzędami administracji rządowej. Szefowie podlegają Ministrowi Obrony Narodowej, z zastrzeżeniem określonych w ustawie uprawnień prezesa Rady Ministrów lub Ministra Koordynatora

⁶⁸⁹ *Ibidem*.

Służb Specjalnych, w przypadku jego powołania. Działalność Szefów SKW i SWW podlega kontroli Sejmu⁶⁹⁰.

Szefem SKW i Szefem SWW będzie mogła zostać osoba, która:

- 1) posiada wyłącznie obywatelstwo polskie;
- 2) korzysta z pełni praw publicznych;
- 3) wykazuje nieskazitelną postawę moralną, obywatelską i patriotyczną;
- 4) daje rękojmię należytego wykonywania zadań;
- 5) spełnia wymagania określone w przepisach o ochronie informacji niejawnych w zakresie dostępu do informacji stanowiących tajemnicę państwową, oznaczonych klauzulą „ściśle tajne”⁶⁹¹;
- 6) nie pełniła służby zawodowej, nie pracowała i nie była współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa, wymienionych w art. 5 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu⁶⁹², ani też nie była sędzią, który orzekając uchybił godności urzędu, sprzeniewierzając się niezawisłości sędziowskiej.

Odwołanie Szefa Służby z zajmowanego stanowiska mogło nastąpić w przypadku:

⁶⁹⁰ *Ibidem*.

⁶⁹¹ *Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie...., op. cit.*

⁶⁹² Organami bezpieczeństwa państwa, w rozumieniu ustawy, są:

- 1) Resort Bezpieczeństwa Publicznego Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego;
 - 2) Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego;
 - 3) Komitet do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego;
 - 4) jednostki organizacyjne podległe organom, o których mowa w pkt 1-3, a w szczególności jednostki Milicji Obywatelskiej w okresie do dnia 14 grudnia 1954 r.;
 - 5) instytucje centralne Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz podległe im jednostki terenowe w wojewódzkich, powiatowych i równorzędnych komendach Milicji Obywatelskiej oraz w wojewódzkich, rejonowych i równorzędnych urzędach spraw wewnętrznych;
 - 6) Akademia Spraw Wewnętrznych;
 - 7) Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza;
 - 8) Zarząd Główny Służby Wewnętrznej jednostek wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz podległe mu komórki;
 - 9) Informacja Wojskowa;
 - 10) Wojskowa Służba Wewnętrzna;
 - 11) Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego;
 - 12) inne służby Sił Zbrojnych prowadzące działania operacyjno-rozpoznawcze lub dochodzeniowo-śledcze, w tym w rodzajach broni oraz w okręgach wojskowych;
 - 13) Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk wraz z wojewódzkimi i miejskimi urzędami kontroli prasy, publikacji i widowisk oraz Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk wraz z okręgowymi urzędami;
 - 14) Urząd do Spraw Wyznań oraz terenowe organy administracji państwowej o właściwości szczególnej do spraw wyznań stopnia wojewódzkiego.
2. Do organów bezpieczeństwa państwa, w rozumieniu ustawy, należą także organy i instytucje cywilne i wojskowe państw obcych o zadaniach podobnych do zadań organów, o których mowa w ust. 1
3. Jednostkami Służby Bezpieczeństwa, w rozumieniu ustawy, są te jednostki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które z mocy prawa podlegały rozwiązaniu w chwili zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa, oraz te jednostki, które były ich poprzedniczkami. *Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu* (Dz. U. 1998, Nr 155, poz. 1016).

- 1) rezygnacji z zajmowanego stanowiska;
- 2) zrzeczenia się obywatelstwa polskiego lub nabycia obywatelstwa innego państwa;
- 3) skazania prawomocnym wyrokiem sądu za popełnione przestępstwo lub przestępstwo skarbowe;
- 4) utraty predyspozycji niezbędnych do zajmowania stanowiska;
- 5) niewykonywania obowiązków z powodu choroby trwającej nieprzerwanie ponad 3 miesiące⁶⁹³.

Projekt ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego zakładał, iż szefowie Służb najpóźniej na trzy miesiące przed końcem roku kalendarzowego, przedstawiają Ministrowi Obrony Narodowej, każdy w zakresie swojej właściwości, roczne plany działania na rok następny.

Ponadto, Szefowie Służb prezentują Prezesowi Rady Ministrów oraz Ministrowi Obrony Narodowej coroczne sprawozdania z działalności i wykonania budżetu Służb za poprzedni rok kalendarzowy, do dnia 31 stycznia.

Szefowie Służb, po uzyskaniu zgody Ministra Obrony Narodowej nadają regulaminy organizacyjne każdej ze Służb, w których określają ich strukturę wewnętrzną i szczegółowe zadania.

Projekt ustawy zakładał przyznanie Prezesowi Rady Ministrów nowych kompetencji wobec Służb SKW i SWW, które według projektodawcy nie tylko umożliwiły sprawowanie realnej kontroli, ale również zapewniały realizację przez kontrwywiad i wywiad wojskowy ustawowych zadań merytorycznych⁶⁹⁴.

W ramach przyznanych kompetencji Prezes Rady Ministrów:

- wyrażał zgodę na podjęcie przez Szefów Służb współpracy z właściwymi organami i służbami innych państw;
- określał, w drodze rozporządzenia, formy i tryb współdziałania Służb z odpowiednimi organami, służbami i instytucjami podległymi ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych, z odpowiednimi organami i jednostkami organizacyjnymi podległymi ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych, a także z innymi organami, służbami i instytucjami uprawnionymi do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych;

⁶⁹³ *Projekt ustawy o służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego, op. cit.*

⁶⁹⁴ *Ibidem.*

- na wniosek Ministra Obrony Narodowej powoływał i odwoływał Szefów SKW i SWW, po uprzednim zasięgnięciu opinii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz Kolegium do Spraw Służb Specjalnych i Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych;
- zatwierdzał kierunki działania służb w drodze wytycznych określonych przez Ministra Obrony Narodowej⁶⁹⁵.

W myśl projektu ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego Minister Obrony Narodowej:

- określał kierunki działania Służb w drodze wytycznych;
- przekazywał Prezydentowi kierunki działania Służb w drodze wytycznych, przedstawiane przez Szefów Służb roczne plany działania na rok następny oraz sprawozdania Szefów Służb z działalności i wykonania budżetu Służb za poprzedni rok kalendarzowy;
- określał w drodze zarządzenia, tryb i sposób przygotowania Służb do włączenia w skład Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, w przypadku ogłoszenia powszechnej lub częściowej mobilizacji oraz w czasie wojny;
- określał w drodze zarządzenia, niepodlegającego ogłoszeniu, formy i tryb współdziałania Służb z organami, służbami i instytucjami podległymi ministrowi właściwemu do spraw zagranicznych, uwzględniając właściwość tych organów, służb i instytucji;
- określał w drodze zarządzenia niepodlegającego ogłoszeniu, zakres i tryb współdziałania Służb ze Sztabem Generalnym Wojska Polskiego i innymi komórkami organizacyjnymi Ministerstwa Obrony Narodowej oraz dowódcami rodzajów SZ RP, okręgów wojskowych, garnizonów wojskowych i jednostek wojskowych, a także kierownikami innych jednostek organizacyjnych MON;
- powoływał i odwoływał zastępców Szefa SKW i Szefa SWW, na wniosek Szefa właściwej Służby, po zasięgnięciu opinii Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych;
- po uzyskaniu zgody Prezesa Rady Ministrów, w drodze zarządzeń nadawał każdej ze Służb statut, który określał jej organizację wewnętrzną⁶⁹⁶.

⁶⁹⁵ *Ibidem.*

⁶⁹⁶ *Ibidem.*

Projekt ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego przewidywał wprowadzenie zakazu korzystania przez Służby z tajnej współpracy osób prowadzących działalność nadawczą, wydawniczą lub dziennikarską. Funkcjonariusz, który bez zgody Szefa Służby, podejmowałby tajną współpracę z osobą prowadzącą działalność nadawczą, wydawniczą lub dziennikarską popełni przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat.

Projektowana ustawa o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego według wnioskodawcy była nierozdzielnie związana z projektem ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz z projektem ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz o Służbie Wywiadu Wojskowego”.

Przedłożony projekt ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego określał zasady nawiązywania stosunku służbowego, przebieg służby, korpusy i stopnie służbowe, obowiązki i prawa, uposażenie i inne świadczenia pieniężne oraz zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszy SKW oraz SWW, niebędących żołnierzami zawodowymi. W tym zakresie zastosowano rozwiązania analogiczne do przyjętych w ustawie o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu⁶⁹⁷.

Rozdział 1 przedmiotowego projektu ustawy określał warunki jakie musiał spełniać kandydat na funkcjonariusza SKW i SWW. Stosunek służbowy funkcjonariusza powstawał w drodze mianowania na podstawie dobrowolnego zgłoszenia się do służby. Właściwymi organami do przyjmowania do służby, mianowania, przenoszenia, delegowania, oddelegowania, zwalniania i odwoływania ze stanowisk służbowych, zawieszania i uchylania zawieszenia w czynnościach służbowych, zwalniania ze służby oraz stwierdzanie wygaśnięcia stosunku służbowego byli Szefowie SKW i SWW, każdy w swoim zakresie działania.

W rozdziale 2 zamieszczono przepisy dotyczące korpusów i stopni służbowych funkcjonariuszy SKW i SWW. Przewidziano cztery korpusy: szeregowych, podoficerów, chorążych i oficerów. Na stopień szeregowego mianowano funkcjonariusza z dniem mianowania na stanowisko służbowe. Podobnie jak w Siłach Zbrojnych, na pierwszy stopień w korpusie oficerów oraz na stopień generała brygady mianował

⁶⁹⁷ *Uzasadnienie do projektu ustawy o służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego (Druk nr 404), op. cit.*

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Prezesa Rady Ministrów. Na pozostałe stopnie w korpusie oficerów mianował Prezes Rady Ministrów. Mianowanie na kolejne wyższe stopnie nie mogło nastąpić wcześniej niż po upływie określonego czasu w służbie. Projekt przewidywał wyjątki, kiedy wymagany dla danego stopnia okres służby można było skrócić o połowę. Stopnie podoficerów, chorążych, oficerów i generałów były dożywotnie. Kolejne przepisy odnosiły się do procedury pozbawiania, obniżania i przywracania stopni.

Rozdział 3 poświęcony został obowiązkom i prawom funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego. Generalna zasada dochowania obowiązków wynikała z roty złożonego ślubowania. Funkcjonariuszowi nie było wolno podejmować zajęcia zarobkowego poza służbą; w stosunku do nich miały zastosowanie ograniczenia w prowadzeniu działalności gospodarczej, wynikające z ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ograniczeniu działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne. Funkcjonariusze SKW i SWW nie mogli być członkami partii politycznej ani uczestniczyć w działalności tej partii lub na jej rzecz. Funkcjonariusze nie mogli zrzeszać się w związkach zawodowych. Funkcjonariusz w związku z wykonywaniem zadań służbowych korzystał z ochrony, przewidzianej w Kodeksie karnym dla funkcjonariuszy publicznych.

W rozdziale zamieszczono szereg szczegółowych uregulowań odnoszących się do umundurowania, uzbrojenia oraz niektórych świadczeń socjalnych dla funkcjonariusza i członków jego rodziny (małżonka i dzieci), uprawnień emerytalnych (okres służby funkcjonariusza traktuje się jako pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze), prawa do urlopu wypoczynkowego, płatnego urlopu dodatkowego, płatnego urlopu zdrowotnego, płatnego urlopu szkoleniowego oraz okolicznościowego.

Rozdział 4 w całości poświęcony został uprawnieniom funkcjonariuszy do lokalu mieszkalnego. Rozstrzygnięto kwestie dotyczące równoważnika pieniężnego za brak mieszkania, za remont zajmowanego lokalu, zwrot kosztów dojazdu do miejsca pełnienia służby, czy też pomoc finansową na uzyskanie lokalu w spółdzielni mieszkaniowej albo domu mieszkalnego.

Rozdział 5 zawierał szczegółowe przepisy dotyczące uposażenia i innych świadczeń pieniężnych funkcjonariuszy SKW i SWW. Przeciętne uposażenie funkcjonariuszy stanowiło wielokrotność kwoty bazowej, której wysokość ustalona według odrębnych zasad określała ustawa budżetowa. Składa się ono z uposażenia

zasadniczego i dodatków. Grupy zaszerogowania i stawki uposażenia zasadniczego dla każdej z grup funkcjonariuszy oraz wzrost tych uposażeń z tytułu wysługi lat określił, w drodze rozporządzenia, Prezes Rady Ministrów. Funkcjonariuszowi przysługiwały świadczenia pieniężne: zasiłek na zagospodarowanie, nagrody oraz zapomogi, nagrody jubileuszowe, należności za podróże służbowe i przeniesienia oraz świadczenia związane ze zwolnieniem ze służby. Ponadto, nowe przepisy szczegółowo określały wysokość tych zasiłków i warunki do ich otrzymania oraz sytuacje, w których możliwe było dokonywanie różnego rodzaju potrąceń uposażenia.

Rozdział 6 regulował kwestie odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszy SKW oraz SWW. Funkcjonariuszowi za popełnione przestępstwa i wykroczenia, niezależnie od odpowiedzialności karnej mogły być wymierzone kary dyscyplinarne: upomnienie, nagana, surowa nagana, nagana z ostrzeżeniem, ostrzeżenie o niepełnej przydatności do służby na zajmowanym stanowisku, wyznaczenie na inne stanowisko służbowe, obniżenie stopnia, pozbawienie stopnia oficerskiego, ostrzeżenie o niepełnej przydatności do służby, wydalenie ze służby⁶⁹⁸.

Trzecim wniesionym aktem był projekt ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego”. Według projektodawcy była to ustawa zespalaająca istniejące przepisy ustaw z regulacją tworzącą nowe służby specjalne oraz ustalającą zasady i tryb niezbędnych przekształceń organizacyjno-kadrowych, umożliwiających przejście dotychczasowych kompetencji i zadań WSI przez SKW i SWW. Projektowane przepisy wprowadzające miały również na celu określenie trybu i zasad planowanych przekształceń organizacyjno – kadrowych, umożliwiających przejście dotychczasowych kompetencji i zadań WSI przez nowe służby specjalne – SKW i SWW oraz zespolenie istniejących regulacji ustawowych z przepisami tworzącymi te służby⁶⁹⁹.

Projekt przewidywał, iż w procesie likwidacji ważne zadania przypadną Komisji do Spraw Likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych, która w szczególności odpowiedzialna miała być za przygotowanie do przekazania SKW i SWW, odpowiednio do zakresu działania tych służb, nieruchomości, środków trwałych i obrotowych pozostających dotychczas w dyspozycji Wojskowych Służb Specjalnych, postępowań w toku prowadzonych przez te służby, materiałów archiwalnych zgromadzonych

⁶⁹⁸ *Ibidem.*

⁶⁹⁹ *Ibidem.*

w wyodrębnionym archiwum oraz pozostałych dokumentów będących w ich posiadaniu.

Wejście w życie trzech ustaw nie miało mieć istotnego wpływu na sektor finansów publicznych, gdyż proces likwidacji WSI oraz powołanie SKW i SWW miał zostać przeprowadzony w ramach budżetu MON. Projektowane ustawy, ze względu na zakres regulacji nie zostały poddane konsultacjom społecznym.

Ponadto wnioskodawca zakładał, iż projekty trzech ustaw mogą być uchwalone jedynie łącznie, zatem każda ewentualna zmiana, dokonana w jednym z projektów, musiała być oceniana w aspekcie jej wpływu na pozostałe dwa projekty.

3. Sejmowe prace nad projektami ustaw

W dniu 23 marca 2006 r. na 14. posiedzeniu Sejmu odbyło się pierwsze czytanie przedstawionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projektu ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego, projektu ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego oraz projektu ustawy Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego, a także ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego.

Szef Kancelarii Prezydenta RP Andrzej Urbański, wypowiadając się w imieniu Prezydenta stwierdził, iż o tym jak trudnym zadaniem jest przekształcenie służb wojskowych najdobitniej świadczy fakt, iż przez kilkanaście lat nie podjęto w tym kierunku żadnych działań⁷⁰⁰.

Stwierdził, iż możliwość bezprawnej ingerencji służb specjalnych w sferę polityki i ekonomii zagrażała prawidłowemu funkcjonowaniu państwa, zatem usytuowanie wojskowych służb specjalnych, procedura kontrolna oraz ustawowe określenie ich obowiązków i uprawnień muszą ulec zmianie. A zatem stworzenie prawnego – organizacyjnego systemu gwarantującego neutralność służb jest jednym z podstawowych obowiązków Państwa.

Nadmienił, iż zagrożenia dotyczące obronności państwa oraz bezpieczeństwa Sił Zbrojnych pozostały nadal przedmiotem ochrony sprawowanej przez wojskowe służby specjalne, których sposób funkcjonowania, pomimo ustawy z dnia 9 lipca 2003

⁷⁰⁰ *Stenogram z 14. Posiedzenia Sejmu z dnia 23 marca 2006 r.*, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/514F0355F617C857C125713B0004BAAF/\\$file/14_b_ksiazka.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/514F0355F617C857C125713B0004BAAF/$file/14_b_ksiazka.pdf) [dostęp: 28 lutego 2019].

r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych, pozostał niezmienny od czasów PRL. Podkreślał przy tym, że funkcjonowanie tych służb regulowały niejawne, resortowe akty normatywne.

Wojskowe Służby Informacyjne, usytuowane w strukturze Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej od momentu swojego powstania formalnie podlegały cywilnemu ministrowi obrony narodowej jednak jak podkreślił, dotychczasowa praktyka ich działania wskazywała, co zostało potwierdzone przez Najwyższą Izbę Kontroli, że cywilna i parlamentarna kontrola nad wojskowymi służbami specjalnymi była i jest niedostateczna. Według niego świadczyły o tym, podawane także przez media przykłady wielokrotnego łamania prawa, prowadzenia nielegalnych operacji oraz politycznego wykorzystywania tych służb do walki z opozycją polityczną.

Utrzymywał, iż ustawa o Wojskowych Służbach Informacyjnych nie wprowadziła żadnych istotnych zmian, a w szczególności nie zapewniła realnej kontroli cywilnej nad służbami wojskowymi. Samo uchwalenie ustawy o WSI służyło realizacji bieżącego celu politycznego oraz konserwacji układów organizacyjno – kadrowych, w żaden sposób nieprzystających do nowych wyzwań, przed jakimi znalazło się bezpieczeństwo państwa w XXI w.

Nadto przypominał, iż postulat radykalnej reformy WSI z ich likwidacją zgłaszany był od wielu lat przez partie i ośrodki władzy o różnych historycznych kierunkach i politycznych orientacjach. Pomimo powszechnej opinii o potrzebie działań naprawczych od początku transformacji ustrojowej nie opracowano koncepcji reformy, co według Szefa Kancelarii Prezydenta wskazywało na złożoność problemu i trudności podjęcia decyzji istotnych dla bezpieczeństwa obronnego państwa.

W swej wypowiedzi Andrzej Urbański podkreślił, iż zasadniczym celem projektu ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego jest wprowadzenie do porządku prawnego regulacji zabezpieczających sprawne i efektywne funkcjonowanie służb odpowiedzialnych za kwestie obronności państwa w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym oraz stworzenie gwarancji, iż patologiczna i niekorzystna dla państwa demokratycznego alienacja służb specjalnych nie będzie możliwa w przyszłości. Natomiast uchwalenie przedłożonych ustaw w pełni umożliwi zakończenie reformy polskich służb specjalnych⁷⁰¹.

⁷⁰¹ *Ibidem*.

Sejm po wysłuchaniu uzasadnienia projektu przystąpił do przeprowadzenia dyskusji – wystąpien w ramach klubów parlamentarnych.

Jako pierwszy głos zabrał poseł Przemysław Gosiewski, prezentując stanowisko klubu Prawo i Sprawiedliwość. Na wstępie oświadczył, iż ta inicjatywa ustawodawcza stanowi doniosłe i szczególne wydarzenie w życiu politycznym kraju, wyraził przy tym słowa szczególnego podziękowania dla prezydenta Lecha Kaczyńskiego. Powiedział: *Podejmując tę inicjatywę ustawodawczą, Pan Prezydent zajął się problemem nierozwiązanym w Polsce od 17 lat, jakim jest likwidacja jednej z ostatnich pozostałości systemu komunistycznego w Polsce, smutnej a zarazem groźnej spuścizny wszechwładzy GRU i KGB w Polsce. Jesteśmy jedynym środowiskiem politycznym w Polsce, które w ciągu ostatnich 16 lat miało odwagę publicznie wskazywać na zagrożenie, jakie niesie dla naszego państwa patologiczne funkcjonowanie postpeerełowskich służb specjalnych, a także miało odwagę domagać się ich likwidacji, płacąc często za swoje poglądy dużą cenę*⁷⁰². Jednocześnie wyraził przekonanie, iż przedmiotowa debata miała charakter dyskusji ustrojowej i można ją określić jako jedną z najważniejszych dyskusji parlamentarnych w ciągu ostatnich 17 lat, gdyż jest ona odpowiedzią na istotne dla Polaków pytania, a mianowicie: *Po pierwsze, które z zasiadających w Wysokiej Izbie ugrupowań, podobnie jak Prawo i Sprawiedliwość, w sposób jednoznaczny chcą definitywnie skończyć ze spuścizną PRL-u? Po drugie, które z ugrupowań, podobnie jak PiS, będą miały wystarczającą determinację do stworzenia prawnych możliwości, aby ze służb wojskowych wydalone zostały osoby szkolone w akademiach GRU i KGB, osoby wychowane w duchu oportunistycznym i sowieckiej lojalności? Wreszcie, które z ugrupowań, podobnie jak nasza partia, będą miały odwagę przeprowadzić gruntowną przebudowę Wojskowych Służb Informacyjnych poprzez ich likwidację i dzięki temu ujawnić opinii publicznej liczne przypadki przestępstw, dokonywanych przez byłych lub aktualnych funkcjonariuszy WSI, takich jak korupcja, handel bronią, przemyt narkotyków, nadużywanie władzy, szantaże, udział w zorganizowanej przestępczości?*⁷⁰³.

W dalszej części swej wypowiedzi uznał, iż służby specjalne miały wiele cech właściwych dla organizacji przestępczych, a zwycięstwo na początku lat 90. koncepcji grubej kreski skutkowało tym, że stworzone przez służby specjalne PRL-u powiązania i układy zostały bez żadnych przeszkód przeniesione do rzeczywistości społecznej

⁷⁰² *Ibidem.*

⁷⁰³ *Ibidem.*

ukształtowanej w III Rzeczypospolitej. Poseł wyraził opinię na temat wyjątkowej bierności w zakresie rzeczywistej reformy wojskowych służb specjalnych, wykazywanej przez kolejnych ministrów obrony narodowej. Jak stwierdził: *Przeprowadzane kilkakrotnie zmiany miały charakter wyłącznie kosmetyczny i nie naruszały ciągłości organizacyjno – środowiskowej służb, żywo wyrosłych z PRL. Postawa bierności trwała nawet wówczas, kiedy nie tylko politycy, ale również media opisywały liczne afery z udziałem ludzi WSI. W świetle powszechnej krytyki działań WSI rodzi się pytanie, co ci panowie zrobili, aby ukrócić liczne patologie w działalności WSI i by zerwać z ich peerelowskim, a wręcz sowieckim rodowodem. Czy i w jakim stopniu poczuwacie się panowie do moralnej odpowiedzialności za stan patologii w działalności WSI?*⁷⁰⁴.

Nadto zapowiedział, iż nowe służby wojskowe zostaną poddane wzmożonej kontroli cywilnej, a będzie temu służyć formuła centralnego organu administracji państwowej, który będzie podlegał ministrowi obrony narodowej. Podsumowując swoją wypowiedź wyraził przekonanie, iż każdy kto dzisiaj broni WSI, jest osobą źle życzącą państwu albo jest uczestnikiem osławionego układu. Klub parlamentarny PiS opowiedział się za kontynuacją prac nad projektami ustaw⁷⁰⁵.

Kolejny mówca, poseł Marek Biernacki prezentując stanowisko Platformy Obywatelskiej oświadczył, iż WSI jest formacją, której przez długie lata udawało się unikać szerszego zainteresowania, jednak nie wynikało to z powodu małego znaczenia WSI, a raczej ze sprawności starych jeszcze postkomunistycznych oficerów oraz z kontekstu politycznego, sięgającego pozycji wypracowanej przez Wojskowe Służby Informacyjne.

Za cel państwa uznał zbudowanie spójnego systemu funkcjonowania służb, skutecznego w walce o bezpieczeństwo Polaków. Wnioskował: *pozostaje zagadką, na jakich przesłankach merytorycznych, poza poczuciem własnej głębokiej racji moralnej, obecna ekipa rządząca opiera plan likwidacji, dzielenia i tworzenia nowych służb*⁷⁰⁶. Reasumując swoją wypowiedź stwierdził, iż reprezentowany przez niego klub parlamentarny opowiada się za kontynuacją prac nad projektami ustaw.

Krzysztof Sikora, prezentując stanowisko klubu parlamentarnego Samoobrona uznał, iż proponowany rozdział służb wywiadu i kontrwywiadu wojskowego jest jak najbardziej słuszną ideą, gdyż służby te wykonują swoje zadania w różnych obszarach

⁷⁰⁴ *Ibidem.*

⁷⁰⁵ *Ibidem.*

⁷⁰⁶ *Ibidem.*

zarówno tematycznych, jak i miejscowych. Pozwoli im to skupiać się bardziej na swoich obowiązkach i polach aktywności oraz stosować metody adekwatne do wyznaczonych zadań. Rozdzielając te służby łatwiej będzie również poznać, która z nich postępuje niezgodnie lub wbrew ustawie. Klub Parlamentarny Samoobrona również opowiedział się za kontynuacją prac nad projektami ustaw.

Jerzy Szmajdziński, wypowiadając się w imieniu klubu parlamentarnego Sojuszu Lewicy Demokratycznej wyraził przekonanie, iż wojskowe służby specjalne, podległe ministrowi obrony narodowej, od 88 lat pracują na chwałę ojczyzny i dla bezpieczeństwa oręża polskiego i polskich żołnierzy wszędzie tam, gdzie oni znajdują się. Pytał: *czy z powodu fobii paru ludzi warto niszczyć ten dorobek? Czy pragnienie zemsty za jakieś wymaginowane krzywdy to znaczący powód, żeby narazić państwo na zachwianie tak ważnym elementem bezpieczeństwa, jego siłami zbrojnymi? Czy błędy, które zdarzyły się w przeszłości, są wystarczającym powodem, żeby dawać satysfakcję przeciwnikom, dla których silne i sprawne wojskowe służby specjalne należącej do NATO Polski są solą w oku? Gdyby wszędzie kierowano się obłąkańczą logiką PiS, to już dawno rozwiązano by CIA, MI6, Mossad i BND. Nigdzie do tego nie doszło. Każda z tych służb usuwa błędy, naprawia procedury, ale nikomu nie przychodzi do głowy, żeby je likwidować*⁷⁰⁷.

Ponadto wskazał, iż SLD jako pierwszy rząd III Rzeczypospolitej, opracował i przeprowadził przez Sejm ustawę o Wojskowych Służbach Informacyjnych, podkreślając przy tym, że był to pierwszy akt prawny, który kompleksowo regulował zasady tej służby, sytuował ją w strukturach sił zbrojnych, Ministerstwa Obrony Narodowej i państwa. Jasno opisywał także jej powinności i podległości oraz obszary odpowiedzialności. Nadto uznał, że skoro po dwóch latach funkcjonowania, ustawa ta nie spełniała wymagań przed nią stawianych, bądź część zapisów nie działała lub funkcjonowała nieprawidłowo, to można podjąć trud poprawienia ustawy i określić nowe instrumenty cywilnej i demokratycznej kontroli.

Poseł Szmajdziński wyraził przekonanie, iż projekt reformy wojskowych służb specjalnych był zamachem na prerogatywy ministra obrony narodowej, który konstytucyjnie odpowiadał za bezpieczeństwo sił zbrojnych. Wskazał przy tym, iż próbowano usankcjonować utworzenie czwartego organu sprawującego nadzór nad służbami. Znaczyło to, że Prezydent obok Kolegium do Spraw Służb Specjalnych przy

⁷⁰⁷ *Ibidem.*

premierze, ministrze koordynatorze i Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych będzie mógł ukierunkowywać prace kontrwywiadu i wywiadu wojskowego oraz rozliczać je.

Ponadto uznał, iż reforma wojskowych służb specjalnych będzie okazją do uregulowania roli i kompetencji ministra koordynatora do spraw służb specjalnych.

W myśl przedłożonych propozycji władza koordynatora będzie miała charakter imperialny, chociaż jego ministerstwo będzie pracowało bez żadnych podstaw prawnych.

Tym samym stwierdził, iż rządowi nie chodziło o nowy charakter służb, lecz o zdobycie ich dla jednej, swojej własnej formacji politycznej. W związku z tym, w imieniu Sojuszu Lewicy Demokratycznej wnosił o odrzucenie projektów w pierwszym czytaniu⁷⁰⁸.

Robert Strąk, prezentując stanowisko klubu parlamentarnego Liga Polskich Rodzin nawiązał do rządu Tadeusza Mazowieckiego, który pominął weryfikację wojskowych służb peerelowskich. Przypomniął, iż według wielu publicystów minister Janusz Onyszkiewicz rozpostarł nad WSI parasol ochronny, który bez rozgłosu, ale skutecznie, podtrzymywała koalicja SLD-PSL.

Podkreślił, iż ustawa o Wojskowych Służbach Informacyjnych nie wprowadziła istotnych zmian, a w szczególności nie zapewniła realnej kontroli cywilnej nad służbami. Ustawa ta służyła, niestety, bieżącemu interesowi politycznemu oraz konserwacji układów organizacyjno – kadrowych.

W imieniu LPR zdecydowanie opowiedział się za likwidacją WSI oraz powołaniem dwóch nowych służb, jednakże wyraził obawy wobec zmiany ustrojowego usytuowania służb kontrwywiadu i wywiadu wojskowego, ponieważ faktem było, że te dwie służby zostały wyłączone – można to tak powiedzieć – z wojskowości, lecz z drugiej strony, rozwiązanie to miało pozwolić wzmocnić kontrolę cywilną nad tymi służbami, co było dotychczas głównym mankamentem⁷⁰⁹.

Zbigniew Sosnowski wypowiadając się w imieniu Polskiego Stronnictwa Ludowego uznał, iż przedłożone projekty ustaw wychodziły naprzeciw ich oczekiwaniom. Niepokój budził jednak fakt, iż żaden z zapisów nie definiował jednoznacznie,

⁷⁰⁸ *Ibidem.*

⁷⁰⁹ *Ibidem.*

czy formacja kontrwywiadu i wywiadu wojskowego stanowiła trwałą i niepodzielną strukturę Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polski.

Polityk wyraził przekonanie, iż Siły Zbrojne to formacja, która musi mieć bardzo czytelną i jasną strukturę dowódczą. Najbardziej szczytne intencje nie mogły przesłonić faktu przejrzystości struktur wojskowych, a nade wszystko form ich dowodzenia i użycia. Dlatego, jak twierdził poseł Sosnowski, ustawodawca musiał jasno i precyzyjnie określić, kto jest organem zwierzchnim służb, tak w czasie pokoju, jak i w czasie mobilizacji, czy wreszcie w czasie wojny.

Jak zauważał: *w żadnym wypadku nie może być kilku ośrodków władzy i dowodzenia. Jak wszyscy na tej sali znakomicie zdajemy sobie sprawę, służba kontrwywiadu i służba wywiadu muszą mieć jasno określonego przełożonego, i to jednego przełożonego*⁷¹⁰.

Warto również przytoczyć kilka wypowiedzi indywidualnych.

Marek Surmacz z PiS, uważał, iż nadanie służbom statusu centralnych urzędów administracji państwowej, podległych ministrowi obrony narodowej pozwalają na sytuowanie ich w odpowiednim miejscu, umożliwiającym pełne kontrolowanie sposobu i skuteczności ich działania. Zaznaczył przy tym, iż projekty ustaw przerywają ciągłość *w pewnym czasie zbrodniczych* działań służb wojskowych w Polsce. Ponadto dodał: *nie wyobrażam sobie, aby ktoś, kto posiada elementarną wiedzę o funkcjonowaniu państwa przez ostatnie siedemnaście lat, nie miał świadomości ingerencji Wojskowych Służb Informacyjnych w życie demokratyczne państwa polskiego*⁷¹¹.

Zygmunt Wrzodak, poseł niezależny wyrażał przekonanie, że można nareszcie powiedzieć, że służby, które powinny być zlikwidowane na początku lat 90., doczekały się swojego kresu. Ze względu na kształt w jakim funkcjonowały, nie można było uznać ich działań za zgodne z interesem narodu. Wątpliwym był także ich udział w umacnianiu niepodległości ojczyzny i suwerenności narodu, gdyż jak wskazał *część ludzi pracujących tam bardziej związała się z biznesem i pomagała w uwłaszczaniu się czerwonej nomenklatury, w obaleniu rządu Olszewskiego w pamiętną noc, kiedy była możliwość w tamtym parlamencie doprowadzenia do tych zmian, o których w roku 1980 Polacy marzyli*⁷¹².

⁷¹⁰ *Ibidem.*

⁷¹¹ *Ibidem.*

⁷¹² *Ibidem.*

Waldemar Wiązowski z PiS uważał, iż przedstawione projekty ustaw były zgodne z wolą i oczekiwaniami polskiego społeczeństwa, a tym samym chciał złożyć wyrazy szacunku i uznania dla Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej pana Lecha Kaczyńskiego za jego codzienną, konsekwentną i oddaną pracę, służącą dobru wspólnemu, temu wszystkiemu, na co czekało polskie społeczeństwo. Projekty ustaw prawidłowo lokowały służby specjalne w systemie władzy publicznej, precyzyjnie określając zarówno rolę, miejsce jak i kompetencje wraz z odpowiedzialnością w strukturach państwa demokratycznego. Przeorganizowanie dotychczasowego systemu służb specjalnych niewątpliwie miało prowadzić do eliminacji zjawisk patologicznych. Prawo i Sprawiedliwość miało odwagę piętnowania i zwalczania tego, co szkodziło Polsce i Polakom, nie mogło więc być mowy o pozostawieniu Wojskowych Służb Informacyjnych. Jak stwierdził: *mówi się, że celem PiS jest walka. Odpowiem, że walka też, dopóki nie zapanuje w Polsce uczciwość, prawo i sprawiedliwość*⁷¹³.

Marek Opioła z PiS rozważał, że formuła działań kontrwywiadu i wywiadu wojskowego w ramach jednej służby WSI nie sprawdziła się i musi zostać zlikwidowana.

Z praktycznego punktu widzenia Wojskowe Służby Informacyjne były państwem w państwie, ponieważ skutecznie unikały nadzoru ze strony najwyższych organów władzy państwowej, a ustawa uchwalona w 2003 r. nie zmieniła faktu, iż cywilny nadzór nad WSI był fikcją.

W praktyce minister obrony narodowej nie dysponował aparatem wykonawczym, zdolnym do sprawowania rzeczywistej kontroli nad tajnymi operacjami, przy czym same służby specjalne miały tendencję do wymykania się spod kontroli. Dopiero mechanizmy proponowane w przedłożonych projektach ustaw będą umożliwiały realny nadzór nad służbami. Jak twierdził: *jeszcze raz podkreślam – zmiany wojskowych służb specjalnych przygotowane przez prezydenta to jasne i czytelne działanie mające na celu oczyszczenie służb z patologii, a co za tym idzie gwarancja prawidłowego ich funkcjonowania*⁷¹⁴.

Jędrzej Jędrzych z PiS mówił, że priorytetem partii, w ramach reformy wojskowych służb specjalnych jest doprowadzenie do sytuacji, aby kontrwywiad i wywiad wojskowy zajmował się tym, do czego jest powołany. Niedopuszczalnym jest, aby

⁷¹³ *Ibidem.*

⁷¹⁴ *Ibidem.*

jakiegokolwiek służby sterowały procesami zmian społecznych, aby inwigilowały działaczy partii politycznych czy też ingerowały w życie społeczne i gospodarcze. Jak twierdził: *ile czasu musiało w Polsce upłynąć, aby beneficjenci transformacji ustrojowej doszli do wniosku, że tak naprawdę przyszedł czas i można odsunąć zasłonę, że należy wprowadzić standardy, które obowiązują w krajach NATO*⁷¹⁵.

Mieczysław Łuczak z PSL twierdził, że tradycją Wojska Polskiego było to, iż minister obrony narodowej był zwierzchnikiem służb wojskowych, a przedmiotowe propozycje wskazywały na kierownictwo premiera. Prawdopodobnie lepiej byłoby umocnić zakres kontroli i nadzoru nad tymi służbami, nie przekazując nadzoru Prezesowi Rady Ministrów. Projekt ustawy zakładał, że służby będą urzędami administracji rządowej, a w związku z tym można mniemać, iż w czasie pokoju będą działać na zlecenie premiera, bądź osób przez niego wskazanych. Ponadto szefów służb również powoływać miał premier. Domniemywać można, że każdorazowa zmiana rządu powodować będzie zmianę na stanowiskach szefów służb. Było to całkowite upolitycznienie tych służb. Jednakże niewątpliwie konieczna jest likwidacja Wojskowych Służb Informacyjnych, gdyż jak stwierdził: *dotychczasowe służby były i nadal są miejscem, gdzie przechowywano specjalistów jeszcze czasów PRL-u. Pracowali i zapewne pracują tam funkcjonariusze, którzy zostali wyszkoleni w sowieckich szkołach dla służb specjalnych. Pracownicy ci nie dają wielkich, a może nawet żadnych gwarancji swojej lojalności wobec Polski. Nikt nie potrafi precyzyjnie określić, kto ma na nich wpływ i w jakim zakresie*⁷¹⁶.

Jarosław Żaczek z PiS tak mówił: *czas zdjąć zasłonę milczenia, czas położyć kres państwu w państwie, jakim stały się WSI działające na zasadach, jakie zrodziły się jeszcze w głowach władców PRL. Służby i ludzie tych służb zbyt często wykorzystywali swoją wiedzę i uprawnienia dla własnej prywaty pozostającej w skrajnej i jaskrawej sprzeczności z interesem państwa, samorządów i obywateli. Czerpanie korzyści z faktu, że do nich słowo „bezprawnie” nie ma zastosowania, bo są nietykalni w państwie, które od 1989 r. głosi zasady równości wobec prawa*⁷¹⁷.

Jak słusznie można było zauważyć, debata w Sejmie pokazała, iż los Wojskowych Służb Informacyjnych był przesądzony. Posłowie PiS nie kryli swoich opinii o ewentualnych przeciwnikach zmian, dając jednocześnie do zrozumienia, iż wynik

⁷¹⁵ *Ibidem.*

⁷¹⁶ *Ibidem.*

⁷¹⁷ *Ibidem.*

głosowania da odpowiedź na pytanie, które z ugrupowań chce skończyć ze spuścizną PRL⁷¹⁸.

Przystąpiono do głosowań i tak:

- Sejm z uwagi na zgłoszenie wniosku o odrzucenie projektu ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego, przystąpił do głosowania. Wzięło w nim udział 429 posłów. Oddano 51 głosów „za”, 378 głosów „przeciw”, nikt nie wstrzymał się, nie głosowało 31 osób⁷¹⁹;
- Sejm, z uwagi na zgłoszenie wniosku o odrzucenie projektu ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego, przystąpił do głosowania. Głosowało 429 posłów, „za” oddano 50 głosów, „przeciw” 379 głosów, nikt nie wstrzymał się, nie głosowało 31 osób⁷²⁰;
- Sejm, z uwagi na zgłoszenie wniosku o odrzucenie projektu ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”, przystąpił do głosowania. Głosowało 430 posłów, „za” oddano 47 głosów, „przeciw” 383 głosów, nikt nie wstrzymał się, nie głosowało 30 osób⁷²¹.

⁷¹⁸ A. Marszałek, *Nie będzie grubej kreski*, „Rzeczpospolita”, 24 III 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artukul/606509-Nie-bedzie-grubej-kreski.html> [dostęp: 10 marca 2019].

⁷¹⁹ Pkt. 8. porządku dziennego, głosowanie nad przyjęciem wniosku o odrzucenie w pierwszym czytaniu przedstawionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projektu ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego zawartego w druku 404.

PiS – Liczebność 156, głosowało 150, za 0, przeciw 150, wstrzymało się 0, nie głosowało 6.

PO – Liczebność 131, głosowało 120, za 0, przeciw 120, wstrzymało się 0, nie głosowało 11.

SLD – Liczebność 55, głosowało 50, za 50, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

Samoobrona – Liczebność 55, głosowało 50, za 0, przeciw 50, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

LPR – Liczebność 32, głosowało 30, za 0, przeciw 30, wstrzymało się 0, nie głosowało 2.

PSL – Liczebność 25, głosowało 24, za 0, przeciw 24, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

Niezależni – Liczebność 6, głosowało 5, za 1, przeciw 4, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

Stenogram z 14 posiedzenia Sejmu z dnia 23 marca 2006 r., [online] <http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/glosowania?OpenAgent&5&14&4> [dostęp: 10 marca 2019].

⁷²⁰ Pkt. 9. porządku dziennego, głosowanie nad przyjęciem wniosku o odrzucenie w pierwszym czytaniu przedstawionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projektu ustawy o funkcjonariuszach Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego, zawartego w druku 405.

PiS – Liczebność 156, głosowało 149, za 0, przeciw 149, wstrzymało się 0, nie głosowało 7.

PO – Liczebność 131, głosowało 120, za 0, przeciw 120, wstrzymało się 0, nie głosowało 11.

SLD – Liczebność 55, głosowało 50, za 49, przeciw 1, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

Samoobrona – Liczebność 55, głosowało 51, za 0, przeciw 51, wstrzymało się 0, nie głosowało 4.

LPR – Liczebność 32, głosowało 30, za 0, przeciw 30, wstrzymało się 0, nie głosowało 2.

PSL – Liczebność 25, głosowało 24, za 0, przeciw 24, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

Niezależni – Liczebność 6, głosowało 5, za 1, przeciw 4, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

Ibidem.

⁷²¹ Pkt. 10. porządku dziennego, głosowanie nad przyjęciem wniosku o odrzucenie w pierwszym czytaniu, przedstawionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, projektu ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie

W związku z powyższym, na 14 posiedzeniu w dniu 23 marca 2006 r., Sejm zgodnie z art. 39 ust. 2 Regulaminu Sejmu⁷²² skierował niniejsze projekty ustaw do Komisji Nadzwyczajnej⁷²³ w celu rozpatrzenia⁷²⁴.

W dniu 4 kwietnia 2006 r. rozpoczęły się obrady Komisji Nadzwyczajnej. Komisja obradująca pod przewodnictwem marszałka Sejmu Marka Jurka oraz posła Marka Surmacza (PiS) dokonała wyboru prezydium Komisji, w skład którego weszli posłowie: Paweł Graś (PO), Robert Strąk (LPR), Krzysztof Sikora (Samoobrona RP) i Marek Opióła (PiS). Komisja obradowała w dniach 4,19,20,21,25,27 kwietnia oraz 10, 11, 17 i 22 maja⁷²⁵.

W dniu 9 maja 2006 r. Zdzisław Galicki, ekspert ds. legislacji, sporządził opinię prawną na temat zgodności z Konstytucją RP projektów ustaw przedstawionych przez Prezydenta RP⁷²⁶.

W uwagach ogólnych opinii prawnej podkreślono, iż podstawowym założeniem reformy wojskowych służb specjalnych jest zmiana ustrojowego usytuowania służb kontrwywiadu i wywiadu wojskowego, natomiast najistotniejsze zmiany w tej materii można ująć w trzech kategoriach:

funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”, zawartego w druku 406.

PiS – Liczebność 156, głosowało 150, za 0, przeciw 150, wstrzymało się 0, nie głosowało 6.

PO – Liczebność 131, głosowało 120, za 0, przeciw 120, wstrzymało się 0, nie głosowało 11.

SLD – Liczebność 55, głosowało 50, za 47, przeciw 3, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

Samoobrona – Liczebność 55, głosowało 51, za 0, przeciw 51, wstrzymało się 0, nie głosowało 4.

LPR – Liczebność 32, głosowało 30, za 0, przeciw 30, wstrzymało się 0, nie głosowało 2.

PSL – Liczebność 25, głosowało 24, za 0, przeciw 24, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

Niezależni – Liczebność 6, głosowało 5, za 0, przeciw 5, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

Stenogram z 14 posiedzenia Sejmu z dnia 23 marca 2006 r., [online]

<http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/glosowania?OpenAgent&5&14&4> [dostęp: 10 marca 2019].

⁷²² Art. 39 ust. 2 - *Pierwsze czytanie na posiedzeniu Sejmu kończy się skierowaniem projektu do komisji, chyba że Sejm w związku ze zgłoszonym wnioskiem odrzuci projekt w całości. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Regulamin Sejmu z dnia 30 lipca 1992 r.* (M.P. 1992, nr 26, poz. 185).

⁷²³ Potrzeba powołania komisji nadzwyczajnych wynikać może najczęściej z konieczności rozpatrzenia przez parlament sprawy, która nie leży w zakresie działania żadnej z komisji stałych. Zdarza się też, że uzasadnieniem dla jej powołania jest chęć przyspieszenia pracy nad ustawą, a szczególnie, gdy problematyka ustawy leży w zakresie zainteresowań kilku komisji. W. Skrzydło, *Polskie Prawo...*, *op. cit.* s. 260.

⁷²⁴ Rezultatem prac komisji jest sprawozdanie, określające jej stanowisko wobec projektu, w którym komisje wnioskuje o przyjęcie projektu z określonymi poprawkami w formie tekstu jednolitego lub odrzucenie projektu w całości. W. Skrzydło, *Polskie Prawo...*, *op. cit.*, s. 275.

⁷²⁵ Pełen skład Komisji: Marek Biernacki (PO), Paweł Graś (PO), Michał Jach (PiS), Konstanty Miodowicz (PO), Marek Opióła (PiS), Krzysztof Sikora (Samoobrona) Z-ca Przewodniczącego, Robert Strąk (LPR) Z-ca Przewodniczącego, Marek Surmacz (PiS) Przewodniczący, Waldemar Wiązowski (PiS), Jerzy Zawisza (Samoobrona), Grzegorz Dolniak (PO), Jędrzej Jędrzych (PiS), Sławomir Rybicki (PO), Dariusz Seliga (PiS), Michał Tober (SLD), Janusz Zemke (SLD), Zbigniew Sosnowski (PSL), [online] <http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/skladkom5?OpenAgent&NSW> [dostęp: 11 marca 2019].

⁷²⁶ *Opinia prawna na temat zgodności z Konstytucją RP przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz o Służbie Wywiadu Wojskowego (Druk nr 404), o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego (Druk nr 405) oraz o przepisach wprowadzających te ustawy (Druk nr 406)*, [online]

<http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opwsdr?OpenForm&404> [dostęp: 11 marca 2019].

- 1) Formalne wyłączenie służb kontrwywiadu i wywiadu wojskowego ze składu Sił Zbrojnych RP, co łączyło się z nadaniem tym służbom statusu urzędów administracji rządowej, których Szefowie, będący centralnymi organami administracji rządowej, podlegali Ministrowi Obrony Narodowej, z zastrzeżeniem, określonych w ustawie uprawnień Prezesa Rady Ministrów lub Ministra Koordynatora Służb Specjalnych, w przypadku jego powołania;
- 2) Instytucjonalne oddzielenie struktur kontrwywiadu i wywiadu, funkcjonujących dotychczas łącznie w ramach Wojskowych Służb Informacyjnych i utworzenie odrębnych służb państwowych – SKW i SWW;
- 3) Rozbudowanie różnorodnych form podległości Służb i kontroli nad działalnością SKW i SWW. Były to uprawnienia wykonywane przez Ministra Obrony Narodowej, Prezesa Rady Ministrów, Ministra Koordynatora Służb Specjalnych oraz przez Sejm. Niektóre z przepisów projektu tej ustawy przewidywały również obowiązek powiadamiania Prezydenta RP przez Szefów Służb o określonych czynnościach.

Stwierdzono, iż powyższe zmiany pozostały ogólnie w zgodności z podstawowymi zasadami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁷²⁷.

Ponadto opinia prawna wskazuje, iż najwięcej wątpliwości może powstać w związku z formalnym wyłączeniem SKW i SWW z Sił Zbrojnych RP oraz nadaniem im ustawowego statusu samodzielnych służb specjalnych. Ten rozdział nie jest jednak do końca konsekwentny, gdyż w myśl projektu ustawy o SKW i SWW w razie ogłoszenia powszechnej lub częściowej mobilizacji oraz w czasie wojny SKW i SWW stają się, z mocy prawa, częściami Sił Zbrojnych RP⁷²⁸.

Ponadto, projekt ustawy dopuszczał wyjątek do zasady rozdziału SKW i SWW od Sił Zbrojnych RP, przewidując w art. 23 ust.1, że *dla zapewnienia bezpieczeństwa i zdolności bojowej jednostek wojskowych Sił Zbrojnych RP realizujących zadania za granicą, w skład tych jednostek mogą wchodzić jednostki organizacyjne Służb*⁷²⁹.

Ten hybrydowy charakter SKW i SWW, będących samodzielnymi służbami, mogących funkcjonować w określonych sytuacjach, w całości lub w części, jako element składowy Sił Zbrojnych RP, nie wydawał się najlepszym rozwiązaniem⁷³⁰.

⁷²⁷ *Ibidem.*

⁷²⁸ *Ibidem.*

⁷²⁹ *Ibidem.*

⁷³⁰ *Ibidem.*

W kwestii nadzoru i kontroli nad SKW i SWW stwierdzono, iż multiplikacja organów, mających wykonywać nadzór i kontrolę nad SKW i SWW nie wydawała się być w pełni przekonująca, a tym samym mogła stwarzać wrażenie pewnej konkurencyjności tych organów, bez pełnego dookreślenia ich kompetencji w omawianym zakresie. Konsekwencją mogło być dublowanie działań lub ich rozbieżność⁷³¹.

Ponadto, na zlecenie Podkomisji Nadzwyczajnej do rozpatrywania przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego oraz o przepisach wprowadzających te ustawy (za pośrednictwem Biura Analiz Sejmowych) sporządzona została opinia w przedmiocie zgodności z Konstytucją RP⁷³². Pomiędzy projektem druk 404 i projektem druk 406 występowała różnica w zaklasyfikowaniu obydwóch przedmiotowych służb. Z art. 1-3⁷³³ projektu 404 wynikało, że mają to być służby specjalne, które dopiero wraz z ogłoszeniem mobilizacji oraz w czasie wojny stają się, z mocy prawa częściami Sił Zbrojnych RP, podczas gdy art. 8⁷³⁴ projektu 406, wprowadzający nowe brzmienie art. 3 ust. 7 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, traktował je tak, jak były dotąd traktowane Wojskowe Służby Informacyjne, jak wyodrębnione i wyspecjalizowane służby państwa i Sił Zbrojnych RP, wchodzące w skład tych Sił Zbrojnych⁷³⁵.

⁷³¹ *Ibidem*.

⁷³² *Opinia w przedmiocie zgodności z konstytucją RP projektów ustaw dotyczących Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego*, [online] <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opwsdr?OpenForm&404> [dostęp: 12 marca 2019].

⁷³³ Art. 1. Tworzy się Służbę Kontrwywiadu Wojskowego, zwaną dalej "SKW" jako służbę specjalną i służbę ochrony państwa, w rozumieniu odrębnych przepisów, właściwą w sprawach ochrony przed zagrożeniami wewnętrznymi dla obronności Państwa, bezpieczeństwa i zdolności bojowej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej. Art. 2. Tworzy się Służbę Wywiadu Wojskowego, zwaną dalej "SWW" jako służbę specjalną, w rozumieniu odrębnych przepisów, właściwą w sprawach ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi dla obronności Państwa, bezpieczeństwa i zdolności bojowej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej. Art. 3. W razie ogłoszenia powszechnej lub częściowej mobilizacji oraz w czasie wojny Służba Kontrwywiadu Wojskowego i Służba Wywiadu Wojskowego stają się, z mocy prawa, częściami Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej. *Projekt ustawy o służbie Kontrwywiadu...*, *op. cit.*

⁷³⁴ Art. 8. ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 2004, Nr 241, poz. 2416 i nr 277, poz. 2742 oraz Dz. U. 2005, Nr 180, poz. 1496) wprowadza się następujące zmiany: 1) w art. 3 ust. 7 otrzymuje brzmienie: „7. W skład Sił Zbrojnych wchodzi również Służba Kontrwywiadu Wojskowego, Służba Wywiadu Wojskowego i Żandarmeria Wojskowa, jako ich wyodrębnione i wyspecjalizowane służby państwa.

Projekt ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego (Druk nr 406), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/3C13F705C96CE9E2C12571320044971E/\\$file/druk%20nr%20406.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/3C13F705C96CE9E2C12571320044971E/$file/druk%20nr%20406.pdf) [dostęp: 25 lutego 2019].

⁷³⁵ *Opinia w przedmiocie zgodności z konstytucją RP projektów ustaw dotyczących Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego*, [online] <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opwsdr?OpenForm&404> [dostęp: 15 marca 2019].

W opinii eksperta⁷³⁶ zarówno ich nazwa, jak i przewidziane zadania nakazywały zaliczyć je do służb ochrony państwa lub służb specjalnych powołanych do ochrony obronności państwa. Trzeba było przyjąć, tak jak w projekcie 406, iż w ogóle, a nie tylko okazjonalnie, stanowiły one część składową Sił Zbrojnych RP. Odmienne złożenie oznaczałoby prawną niemożliwość ich klasyfikowania z punktu widzenia nie tylko przepisów powołanej ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. ja [ustawa] oraz ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, ale również przepisów Konstytucji RP. Zgodnie bowiem z konstytucją, Rzeczypospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swego terytorium i zapewnia bezpieczeństwo obywateli⁷³⁷, a ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic służą siły zbrojne RP, podlegające cywilnej i demokratycznej kontroli⁷³⁸. Konstytucja rozróżniała z tego punktu tylko czas pokoju i czas wojny⁷³⁹ i w tym kontekście należało uznać za niemożliwe, aby określona służba zmieniała swoją kwalifikację prawną także w innym przypadku⁷⁴⁰.

W opinii tego samego eksperta, wątpliwości budziło również wprowadzenie do projektów ustaw zapisów o Ministrze koordynatorze służb specjalnych. W projekcie 404, Minister Koordynator Służb Specjalnych występował jako sui Genesis organ administracji rządowej, z którym Minister Obrony Narodowej miał uzgadniać wytyczne, określające kierunki działania Służb (art. 8 ust. 1)⁷⁴¹.

⁷³⁶ Hubert Izdebski – radca prawny, adwokat, profesor nauk prawnych – prof. zwyczaj. Uniwersytetu Warszawskiego, Wydziału Prawa i Administracji.

⁷³⁷ Art. 5 Konstytucji RP – *Rzeczypospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju* (Dz. U. 1997, Nr 78, poz.483).

⁷³⁸ Art. 26 ust. 1 Konstytucji RP – *Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic*. Art. 26 ust. 2 Konstytucji RP – *Siły Zbrojne zachowują neutralność w sprawach politycznych oraz podlegają cywilnej i demokratycznej kontroli* (Dz. U. 1997, Nr 78, poz.483).

⁷³⁹ Art. 134 ust. 2 Konstytucji RP – *W czasie pokoju Prezydent Rzeczypospolitej sprawuje zwierzchnictwo nad Siłami Zbrojnymi za pośrednictwem Ministra Obrony Narodowej*. Art. 134 ust. 4 – Konstytucji RP – *Na czas wojny Prezydent Rzeczypospolitej, na wniosek Prezesa Rady Ministrów mianuje Naczelnego Dowódcę Sił Zbrojnych. W tym samym trybie może on odwołać Naczelnego Dowódcę Sił Zbrojnych. Kompetencje Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasady jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej określa ustawa* (Dz. U. 1997, Nr 78, poz.483).

⁷⁴⁰ *Opinia w przedmiocie zgodności z konstytucją RP projektów ustaw dotyczących Służby Kontrwywiadu..., op. cit.*

⁷⁴¹ Art. 8 ust 1 – *Minister Obrony Narodowej określa kierunki działania Służb w drodze wytycznych*. W przypadku powołania Ministra Koordynatora Służb Specjalnych, określenie kierunków działania Służb w drodze wytycznych następuje w uzgodnieniu z tym ministrem. Wytyczne zatwierdza Prezes Rady Ministrów. *Projekt ustawy o służbie Kontrwywiadu..., op. cit.*

Nadto, autor opinii wskazał na kolejne cechy niezgodności z Konstytucją art. 13⁷⁴² oraz art. 31 ust. 11⁷⁴³ projektu 404, które nakładają na wskazane tam podmioty, w szczególności przedsiębiorców, całkowicie niedookreślone obowiązki. Zdaniem eksperta naruszało to zasady demokratycznego państwa prawa wymagające tworzenia przepisów o treści konkretnej i jasnej. Odpowiednie uwagi można było zgłosić do art. 41 pkt 2⁷⁴⁴ Projektu 406⁷⁴⁵.

Jednocześnie, w wielu przypadkach można było wyrazić wątpliwości, co do zgodności przepisów upoważniających do wydania norm wykonawczych z dyspozycją art. 92 ust. 1⁷⁴⁶ Konstytucji⁷⁴⁷.

W końcowej części opinii czytamy: *Poza zakresem niniejszej opinii pozostaje ocena Projektów z punktu widzenia techniki legislacyjnej, choć – jeżeli przyjąć, że zasady techniki legislacyjnej określają w swoim zakresie standardy „przyzwoitej legislacji” – i w tym przedmiocie można by przedstawić określone uwagi krytyczne*⁷⁴⁸.

W dniu 23 maja 2006 r. na 18. posiedzeniu Sejmu przedstawiono sprawozdania Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia zgłoszonych przez Prezydenta RP projektów

⁷⁴² Art. 13. – Organy administracji rządowej, organy samorządu terytorialnego, instytucje państwowe oraz przedsiębiorcy prowadzący działalność w zakresie użyteczności publicznej byli obowiązani, w zakresie swojego działania do współdziałania z SKW i SWW, a w szczególności udzielania pomocy w realizacji zadań Służb.

Projekt ustawy o służbie Kontrwywiadu..., op. cit.

⁷⁴³ Art. 31. Przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych, podejmowanych przez SKW w celu realizacji zadań określonych w art. 6 ust. 1, gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo zachodziło wysokie prawdopodobieństwo, że będą nieskuteczne lub nieprzydatne, sąd na pisemny wniosek Szefa SKW, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego, może w drodze postanowienia, zarządzić kontrolę operacyjną. Ust. 11 – Przedsiębiorcy telekomunikacyjni oraz operatorzy świadczący usługi pocztowe są obowiązani do zapewnienia na własny koszt warunków technicznych i organizacyjnych umożliwiających prowadzenie przez SKW kontroli operacyjnej.

Projekt ustawy o służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego (Druk nr 404), op. cit.

⁷⁴⁴ Art. 41. ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. 2002, Nr 74, poz. 676, Dz. U. 2003, Nr 90, poz. 844, Dz. U. 2003, Nr 113, poz. 1070, Dz. U. 2003, Nr 130, poz. 1188 i Dz. U. 2003, Nr 166, poz. 1609 oraz Dz. U. 2004, Nr 109, poz. 1159, Dz. U. 2004, Nr 171, poz. 1800, Dz. U. 2004, Nr 267, poz. 2647 i Dz. U. 2004, Nr 273, poz. 2703) wprowadza się następujące zmiany:

2) art. 10 otrzymuje brzmienie: „Art. 10. Organy administracji rządowej, organy samorządu terytorialnego, instytucje państwowe oraz przedsiębiorcy prowadzący działalność w zakresie użyteczności publicznej są obowiązani, w zakresie swojego działania, do współdziałania z Agencjami, Służbą Kontrwywiadu Wojskowego i Służbą Wywiadu Wojskowego, a w szczególności udzielania pomocy w realizacji zadań Agencji i Służb”.
Projekt ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu..., op. cit.

⁷⁴⁵ *Opinia w przedmiocie zgodności z konstytucją RP projektów ustaw dotyczących Służby Kontrwywiadu..., op. cit.*

⁷⁴⁶ Art. 92 ust. 1 – *Rozporządzenia są wydawane przez organy wskazane w konstytucji, na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania. Upoważnienie powinno określać organ właściwy do wydania rozporządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu.*

⁷⁴⁷ *Opinia w przedmiocie zgodności z konstytucją RP..., op. cit.*

⁷⁴⁸ *Ibidem.*

ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego (druk 404), o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (druk 405), a także ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego i ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wojskowego” (druk 406).

Poseł sprawozdawca Marek Opiola, odnosząc się do sprawozdań Komisji Nadzwyczajnej, omówił najistotniejsze poprawki. W projekcie ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (druk nr 404), poprawki zmierzały do zmian mówiących, że Służba Kontrwywiadu Wojskowego i Służba Wywiadu Wojskowego wchodzi w skład Sił Zbrojnych, ponadto wskazano na konieczność powoływania szefów służb spośród żołnierzy zawodowych. Kolejną znaczącą poprawką było wprowadzenie postępowania odwoławczego wobec żołnierzy ubiegających się o wyznaczenie na stanowisko służbowe w SKW i SWW. W projekcie ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego (druk nr 405), posłowie wnioskodawcy wnosili o dodanie postępowania odwoławczego dla kandydatów do służby, którego tryb określał, w drodze rozporządzenia, minister obrony narodowej. Kolejna poprawka dotyczyła kary dyscyplinarnej do pozbawienia stopnia. Poprawki odnoszące się do projektu ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” (druk 406) na potrzeby niniejszej dysertacji omówione zostały w kolejnym rozdziale.

Wskazane powyżej poprawki nie uzyskały poparcia Komisji, wobec czego na żądanie posłów wnioskodawców, na podstawie art. 43 ust. 3 regulaminu Sejmu⁷⁴⁹, otrzymały one kwalifikacje wniosków mniejszości.

Ponadto, poseł sprawozdawca oświadczył, iż Komisja wysłuchała oświadczenia przedstawiciela Komitetu Integracji Europejskiej, który poświadczył, że przedmiot projektowanej regulacji zawarty w sprawozdaniu był zgodny z prawem Unii Europejskiej. Ponadto, w toku postępowania nad projektami została przedstawiona opinia

⁷⁴⁹ *Ibidem*.

Komisji do Spraw Służb Specjalnych, która pozytywnie zaopiniowała projekty omawianych ustaw. Pomocne komisji okazały się także ekspertyzy i opinie⁷⁵⁰.

Po wypowiedzi posła sprawozdawcy, Wicemarszałek Sejmu Bronisław Komorowski otworzył dyskusję.

Poseł Marek Surmacz, wypowiadając się w imieniu Klubu Parlamentarnego Prawo i Sprawiedliwość wyraził przekonanie, iż przyjęcie omawianych projektów ustaw utwierdzało w przekonaniu, że po blisko 17 latach dopełniła się budowa podstaw demokratycznego państwa.

Jak stwierdził: *dotąd nie mieliśmy nie tylko pewności, że taki ład w naszym państwie istnieje, ale przeciwnie, wiele działań państwowych z ostatnich 16–17 lat było konsekwencją niedopuszczalnej ingerencji i brutalnego często zaburzania rozwoju naszego państwa. Tak funkcjonująca demokracja musiała być ułomna, nie dopuszczała bowiem do naturalnego kształtowania procesów zmian wynikających z przekonania obywateli, lecz działań, dla których powiązania z dawnym aparatem komunistycznym stały się wiodącym wskazaniem w nowej rzeczywistości politycznej po 1989 r⁷⁵¹. Wojskowe Służby Informacyjne określił jako służby pozbawione skutecznej ochrony, angażujące się w przedsięwzięcia gospodarcze i finansowe, które w ostateczności przyczyniły się do zbudowania patologicznych rozwiązań. Jednocześnie oskarżył ośrodki władzy państwowej, które ten stan nie tylko tolerowały, ale też wykorzystywały dla celów osobistych bądź organizacyjnych. Wskazał przy tym, iż PiS jest jedynym środowiskiem politycznym, które jako jedyne przez ostatnie 17 lat alarmowało o skutkach wpływu tych służb na demokrację w Polsce.*

Reasumując swoją wypowiedź oświadczył, iż przesądzenie o likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych jest faktycznym uderzeniem w ciągłość władzy wywodzącej się z PRL-owskiej bezpieki⁷⁵².

Poseł Paweł Graś, reprezentując stanowisko klubu Platformy Obywatelskiej, przedstawił Wojskowe Służby Informacyjne jako instytucję otoczoną złą sławą, między innymi w wyniku udziału w aferach gospodarczych, poprzez manipulację dziennikarzami i wydawcami oraz wpływaniem na polityków.

⁷⁵⁰ *Ibidem.*

⁷⁵¹ Stenogram z 18. Posiedzenia Sejmu z dnia 23 maja 2006 r., [online] [https://orka.sejm.gov.pl/StenoIn-ter5.nsf/0/8AA2D6B76DB56F87C12571840040302A/\\$file/18_a_ksiazka.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/StenoIn-ter5.nsf/0/8AA2D6B76DB56F87C12571840040302A/$file/18_a_ksiazka.pdf) [dostęp: 17 marca 2019].

⁷⁵² *Ibidem.*

W swej wypowiedzi przypomniał, iż likwidacja Wojskowych Służb Informacyjnych była jednym z nielicznych wspólnych postulatów kampanii wyborczej Prawa i Sprawiedliwości oraz Platformy Obywatelskiej. Niemniej jednak stwierdził, że zdziwienie budziła i budzi opieszałość, z jaką PiS przystąpił do prac nad omawianymi projektami ustaw: *najpierw wielomiesięczna cisza, potem prasowe doniesienia o konflikcie między ministrem Wassermannem i ministrem Sikorskim, a w konsekwencji – niemożność wypracowania wspólnego projektu rządowego i przejęcie inicjatywy przez pana prezydenta*⁷⁵³.

W efekcie, jak twierdził projekty te nie do końca były spójne, obarczone zarzutami, do których w trakcie ekspresowych prac komisji, większość poprawek zgłaszali wnioskodawcy, przy braku jednolitej opinii rządu wobec proponowanych rozwiązań. Miejsce Wojskowych Służb Informacyjnych miały zastąpić de facto dwie nowe cywilne agencje z pomieszanym porządkiem oraz pragmatyką cywilną i wojskową, z różnymi ścieżkami kariery, różnym zaszeregowaniem, różnymi stopniami dla funkcjonariuszy i dla żołnierzy zawodowych. Nadto wskazał niejasności w sposobie definiowania zwierzchnictwa ministra koordynatora i ministra obrony narodowej. Jak twierdził: *w miejsce przejrzystej koncepcji funkcjonowania służb specjalnych nowoczesnego państwa wobec wyzwań i zagrożeń XXI w. mamy niejasny i zagmatwany swasty pentagram ministra Wassermann z Agencji Wywiadu, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego oraz Służb Wywiadu i Kontrwywiadu Wojskowego*⁷⁵⁴.

Jednak najbardziej kontrowersyjny dla Platformy Obywatelskiej był zapis definiujący powstałe służby jako służby specjalne, które stają się częścią sił zbrojnych dopiero w momencie ogłoszenia mobilizacji oraz w czasie wojny.

Reasumując swoją wypowiedź oświadczył, iż pomimo zastrzeżeń Platforma Obywatelska poprze przedłożone projekty pomimo faktu, iż realizacja ich wizji funkcjonowania służb, wymagałaby pisania tych projektów praktycznie od nowa⁷⁵⁵.

Kolejny mówca, poseł Michał Tober przedstawiając stanowisko klubu Sojuszu Lewicy Demokratycznej wyraził sprzeciw wobec trybu procedowania ustaw. Twierdził, że Komisja przyjęła sprawozdania dotyczące projektów ustaw, natomiast trzy obszerne dokumenty liczące łącznie kilkaset stron skomplikowanego, zawilego tekstu

⁷⁵³ *Ibidem.*

⁷⁵⁴ *Ibidem.*

⁷⁵⁵ *Ibidem.*

prawnego zostały doręczone posłom dopiero później (dzisiaj o 9 rano). A co za tym idzie, wyznaczenie debaty na konkretną godzinę (11.00) jednoznacznie wskazywało na to, iż chciano pozbawić SLD poselskiego prawa do zapoznania się z treścią projektów. Poseł Tober podsumował: *w imię politycznych, propagandowych interesów większości łamie się obyczaje parlamentarne, lekceważy jakość debaty*⁷⁵⁶. Ponadto zauważył, iż Sojusz Lewicy Demokratycznej wielokrotnie wskazywał szereg argumentów przeciwko tak radykalnym zmianom w obrębie służb, jednakże podczas pracy komisji projekty ulegały korektom głównie o charakterze porządkowym i redakcyjnym. Jak stwierdził, dyskutowane projekty nie porządkowały całości spraw związanych z funkcjonowaniem wojskowych służb specjalnych, ani też precyzyjnie nie rozstrzygały statusu nowych służb. Nie była to realizacja działań pozytywnych, a raczej *pewnych obsesji, pewnych lęków i obaw, które nie wiadomo z czego wynikają*. Podsumowując oświadczył, iż powołanie nowych służb w miejsce Wojskowych Służb Informacyjnych było błędną drogą, która przyniesie bezpieczeństwu państwa więcej szkód niż korzyści, a w związku z tym Klub Parlamentarny Sojusz Lewicy Demokratycznej nie poprze przedłożonych przez Prezydenta projektów ustaw⁷⁵⁷.

W imieniu Ligi Polskich Rodzin głos zabrał poseł Piotr Ślusarczyk oświadczając, iż partia dokonała *poważnego i ostatecznego rozrachunku z układem, jaki istniał przez ostatnie 17 lat, a swymi korzeniami sięgał czasów komunizmu i wszechwładzy służb bezpieczeństwa*⁷⁵⁸. Wskazał przy tym na „rządy pookrągłostołowe”, które zapomniały o weryfikacji oficerów tych służb, a także na zarzuty kierowane w stosunku do rządu Tadeusza Mazowieckiego pod kątem uległości wobec służb, nadmieniając, iż nic w tym dziwnego, *skoro część aktywu partii była ściśle powiązana z wywiadem i kontrwywiadem wojskowym na różnych etapach robienia kariery w aparacie państwowym, dyplomacji i biznesie*⁷⁵⁹.

Ponadto w swej wypowiedzi odniósł się do szefów służb, którzy jak stwierdził, pomimo że byli żołnierzami zawodowymi, nie byli apolityczni, a w takim przypadku układy polityczne zaczynały odgrywać czołową rolę. Podniósł również kwestię ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych, podkreślając,

⁷⁵⁶ *Ibidem.*

⁷⁵⁷ *Ibidem.*

⁷⁵⁸ *Ibidem.*

⁷⁵⁹ *Ibidem.*

iż służyła ona wyłącznie bieżącym interesom politycznym oraz konserwacji układu organizacyjnego i kadrowego.

Jak zauważył, kontrowersje mógł budzić fakt, że nowo powstałe służby, uzyskując status urzędów administracji rządowej, podległych ministrowi obrony narodowej zostały wyłączone z wojskowości. Z drugiej strony, rozwiązanie to pozwoliłoby wzmocnić kontrolę cywilną nad tymi służbami, co było dotychczas podstawowym mankamentem i budziło wątpliwości. Reasumując swoją wypowiedź, Piotr Ślusarczyk opowiedział się zdecydowanie za likwidacją Wojskowych Służb Informacyjnych⁷⁶⁰.

Poseł Zbigniew Sosnowski, reprezentując stanowisko Klubu Parlamentarnego Polskiego Stronnictwa Ludowego uważał, że projekty ustaw autorstwa prezydenta były: *pewnym quasi-eksperymentem w dotychczasowym funkcjonowaniu szeroko pojętych tzw. służb specjalnych działających w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, a nie ulega najmniejszej wątpliwości, że tak ważny nerw państwa musi posiadać jasno, precyzyjnie i czytelnie określoną kodyfikację swojego funkcjonowania*⁷⁶¹.

Podzielił słuszość poglądu o potrzebie powołania nowych służb, zaznaczając, że PSL ma prawo do przemyśleń, wątpliwości i zastrzeżeń. Jak przyznał, największe wątpliwości budził fakt, iż: *nie dokonano dogłębnej analizy i nie przygotowano studium o funkcjonowaniu w proponowanym materiale problemu kompilacji: funkcjonowania obok siebie pionu wojskowego wespół z funkcjonariuszami Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego, co jak zaznaczył mogło wkrótce okazać się problemem*⁷⁶². Mimo wielu wątpliwości, partia popierała przyjęcie pakietu ustaw.

Ostatni mówca poseł Zygmunt Wrzodak, wypowiadając się w imieniu Narodowego Koła Parlamentarnego podkreślił, iż słabą stroną omawianych projektów było to, że nie uwzględniały one losów archiwów, które dotychczas zebrały Wojskowe Służby Informacyjne.

Jak uznał, były to ogromne ilości materiałów zgromadzonych przez te służby. W związku z tym nasuwało się pytanie: *co się z nimi stanie po podzieleniu jednej służby WSI na dwie? Kto i czym będzie się zajmował?* Wyraził przekonanie, iż likwidacja Wojskowych Służb Informacyjnych jest niezbędna, ale żałował, że odbywała się ona dopiero teraz bo, jak stwierdził: *Ta struktura, przez tyle lat skostniała, nie*

⁷⁶⁰ *Ibidem.*

⁷⁶¹ *Ibidem.*

⁷⁶² *Ibidem.*

ujawniała prawdy, nie walczyła o interes narodowy, tylko patrzyła, jak umieścić swoich ludzi w tym biznesie, lewym biznesie, który w większości był robiony w naszym kraju przez wiele, wiele lat⁷⁶³. Narodowe Koło Parlamentarne uznawało jednak, iż wszystkie trzy projekty ustaw zasługują na poparcie.

W dniu 24 maja 2006 r. podczas trzeciego czytania na 18. posiedzeniu Sejmu⁷⁶⁴, z uwagi na odrzucenie wniosków mniejszości, przystąpiono do głosowania nad przyjęciem w całości projektu ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego, w brzmieniu proponowanym przez Komisję Nadzwyczajną. Głosowało 423 posłów, „za” oddano 375 głosów, „przeciw” było 48 głosów, nikt nie wstrzymał się od głosu, nie głosowało zaś 37 osób⁷⁶⁵.

Z uwagi na odrzucenie wniosków mniejszości przystąpiono również do głosowania nad przyjęciem w całości projektu ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego w brzmieniu proponowanym przez Komisję Nadzwyczajną. Głosowało 423 posłów, „za” oddano 376 głosów, „przeciw” 47 głosów, nikt nie wstrzymał się, nie głosowało 37 osób⁷⁶⁶.

W przypadku projektu ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu

⁷⁶³ *Ibidem.*

⁷⁶⁴ *Ibidem.*

⁷⁶⁵ Pkt. 2. porządku dziennego. Głosowanie nad przyjęciem w całości projektu ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego, w brzmieniu proponowanym przez Komisję Nadzwyczajną:

PiS – Liczebność 156, głosowało 151, za 151, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

PO – Liczebność 131, głosowało 118, za 117, przeciw 1 (Bronisław Komorowski), wstrzymało się 0, nie głosowało 13.

SLD – Liczebność 55, głosowało 47, za 1, przeciw 46, wstrzymało się 0, nie głosowało 8.

Samoobrona – Liczebność 55, głosowało 51, za 51, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 4.

LPR – Liczebność 27, głosowało 26, za 25, przeciw 1, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

PSL – Liczebność 25, głosowało 21, za 21, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 4.

NKP – Liczebność 7, głosowało 6, za 6, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

Niezależni – Liczebność 4, głosowało 3, za 3, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 1, [online]

<http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/glosowania?OpenAgent&5&18&19> [dostęp: 19 marca 2019].

⁷⁶⁶ Pkt. 3. porządku dziennego. Głosowanie nad przyjęciem w całości projektu ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego, w brzmieniu proponowanym przez Komisję Nadzwyczajną:

PiS – Liczebność 156, głosowało 151, za 151, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

PO – Liczebność 131, głosowało 118, za 118, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 13.

SLD – Liczebność 55, głosowało 47, za 0, przeciw 47, wstrzymało się 0, nie głosowało 8.

Samoobrona – Liczebność 55, głosowało 51, za 51, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 4.

LPR – Liczebność 27, głosowało 26, za 26, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

PSL – Liczebność 25, głosowało 21, za 21, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 4.

NKP – Liczebność 7, głosowało 6, za 6, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

Niezależni – Liczebność 4, głosowało 3, za 3, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 1, [online]

<http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/glosowania?OpenAgent&5&18&19> [dostęp: 19 marca 2019].

Wojskowego” głosowano nad przyjęciem w całości projektu ustawy w brzmieniu proponowanym przez Komisję Nadzwyczajną, wraz z przyjętymi poprawkami. Głosowało 412 posłów, za oddano 367 głosów, przeciw było 45 głosów, nikt nie wstrzymał się, nie głosowało 48 osób⁷⁶⁷.

W wyniku powyższych głosowań Sejm uchwalił ustawy. W dniu 25 maja 2006 r., zgodnie z art. 121 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ustawy przekazano Marszałkowi Senatu⁷⁶⁸.

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 czerwca 2006 r., w zakresie ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego wprowadziła dziesięć poprawek. Większość z nich miała charakter doprecyzowujący lub porządkowy. Pozostałe poprawki miały charakter redakcyjny i zmierzały do poprawienia czytelności ustaw⁷⁶⁹.

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 czerwca 2006 r., w zakresie ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego wprowadzała siedem poprawek, z czego zdecydowana większość miała charakter redakcyjny i porządkowy, mający na celu przede wszystkim

⁷⁶⁷ Pkt. 4. porządku dziennego. Głosowanie nad przyjęciem w całości projektu ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”, w brzmieniu proponowanym przez Komisję Nadzwyczajną, wraz z przyjętymi poprawkami:

PiS – Liczebność 156, głosowało 151, za 151, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

PO – Liczebność 131, głosowało 112, za 111, przeciw 1 (Bronisław Komorowski), wstrzymało się 0, nie głosowało 19.

SLD – Liczebność 55, głosowało 44, za 0, przeciw 44, wstrzymało się 0, nie głosowało 11.

Samoobrona – Liczebność 55, głosowało 50, za 50, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

LPR – Liczebność 27, głosowało 25, za 25, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 2.

PSL – Liczebność 25, głosowało 20, za 20, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

NKP – Liczebność 7, głosowało 7, za 7, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 0.

Niezależni – Liczebność 4, głosowało 3, za 3, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 1, [online]

<http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/glosowania?OpenAgent&5&18&19> [dostęp: 19 marca 2019].

⁷⁶⁸ Zgodnie z art. 121 Konstytucji RP uchwaloną przez Sejm ustawę Marszałek Sejmu przekazał Senatowi, który w ciągu 30 dni może: przyjąć ją bez zmian, uchwalić poprawki lub uchwalić odrzucenie jej w całości. Jeżeli Senat w ciągu 30 dni od dnia przekazania ustawy nie podejmie stosownej uchwały, ustawę uznaje się za uchwaloną w brzmieniu przyjętym przez Sejm. Zgodnie z regulaminem, Marszałek Senatu kieruje przekazaną przez Sejm ustawę do właściwej komisji senackiej, do której należy – w terminie nie dłuższym niż 18 dni – przygotowanie projektu stanowiska Senatu. Uchwała Senatu w sprawie przekazanej ustawy podejmowana jest na posiedzeniu plenarnym zwykłą większością głosów, w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby senatorów. Jeżeli Senat ustawę przyjmie lub nie podejmie stosownej uchwały, postępowanie w parlamencie ulega zakończeniu i ustawa przekazywana jest do podpisu Prezydentowi. Jeżeli Senat odrzuci ustawę lub zaproponuje do niej poprawki, uchwała Senatu przekazywana jest do Prezydium Sejmu. W. Skrzydło, op. cit., s. 277.

⁷⁶⁹ Druk 655 – uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej dnia 8 czerwca 2006 r. w sprawie ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/BB41C71ED272E10BC1257187004C4D38/\\$file/655.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/BB41C71ED272E10BC1257187004C4D38/$file/655.pdf) [dostęp: 20 marca 2019].

prawidłowe oznaczenie organów właściwych do dokonywania określonych w ustawie czynności⁷⁷⁰.

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 czerwca 2006 r., w zakresie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby wywiadu Wojskowego”⁷⁷¹, z uwagi na potrzeby niniejszej dysertacji szerzej została omówiona w kolejnym rozdziale.

Komisja Nadzwyczajna po rozpatrzeniu powyższych uchwał na posiedzeniu w dniu 8 czerwca 2006 r., oraz po wysłuchaniu oświadczenia przedstawiciela Komitetu Integracji Europejskiej, mówiącego, że przedmiot regulacji zawarty w uchwałach nie jest objęty zakresem prawa Unii Europejskiej, skierowała do Sejmu odpowiednie sprawozdania.

8 czerwca 2006 r. na 19. posiedzeniu Sejmu odbyło się rozpatrzenie Sprawozdań Komisji Nadzwyczajnej⁷⁷². Poseł sprawozdawca Marek Opiola, rekomendował Wysokiej Izbie przyjęcie poprawek Senatu, które w wyniku głosowania zostały przyjęte.

⁷⁷⁰ Druk 656 – Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 czerwca 2006 r. w sprawie ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego, [online] <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0E975568CEF07FC3C1257FDB00258FA4/%24File/656.pdf> [dostęp: 20 marca 2019].

⁷⁷¹ Druk 657 – Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 czerwca 2006 r. w sprawie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C66FD47331180D1EC1257187004C4CE8/\\$file/657.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C66FD47331180D1EC1257187004C4CE8/$file/657.pdf) [dostęp: 20 marca 2019].

⁷⁷² Druk 659 – sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Służbie Wywiadu Wojskowego oraz przepisach wprowadzających te ustawy o stanowisku Senatu w sprawie ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego (druk 655), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/1CA1957F0DA4608DC1257187005D39FD/\\$file/659.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/1CA1957F0DA4608DC1257187005D39FD/$file/659.pdf) [dostęp: 20 marca 2019].

Druk 660 – sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Służbie Wywiadu Wojskowego oraz przepisach wprowadzających te ustawy o stanowisku Senatu w sprawie ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego (druk 656), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/9FFCDD18AE0BA60AC1257187005D39D0/\\$file/660.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/9FFCDD18AE0BA60AC1257187005D39D0/$file/660.pdf) [dostęp: 20 marca 2019].

Druk 661 – sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Służbie Wywiadu Wojskowego oraz przepisach wprowadzających te ustawy o stanowisku Senatu w sprawie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” (druk 657); [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/09212DC13F5636F5C1257187005D397D/\\$file/661.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/09212DC13F5636F5C1257187005D397D/$file/661.pdf) [dostęp: 20 marca 2019].

9 czerwca 2006 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej podpisał ustawy⁷⁷³:

- o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego⁷⁷⁴;
- o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego⁷⁷⁵;
- przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego⁷⁷⁶.

Do wyborów w 2005 r. zarówno PiS, jak i PO szły z programami odpolitycznienia i profesjonalizacji służb specjalnych. Proces przeobrażeń w tym przedmiocie charakteryzował się dążeniem do coraz większej specjalizacji tych służb oraz do funkcjonalnego rozdzielenia służb wywiadu i kontrwywiadu w sferze wojskowej. Jednak okres tworzenia przez Prawo i Sprawiedliwość, tzw. IV Rzeczypospolitej Polskiej, polegał głównie na realizacji jej sztandarowego hasła wyborczego, czyli walki z nie do końca określonym i zidentyfikowanym „układem”. W tej sytuacji można było przewidzieć, iż działania te będą charakteryzować się stanowczością i determinacją, wynikającą przede wszystkim z potrzeby daleko idącej rekonstrukcji sceny politycznej a tym samym ograniczenia różnych nękających go patologii.

Ustanowienie IV RP miało nastąpić poprzez nadanie państwu nowego ustroju – nowych praw i instytucji. Zwłaszcza, że w opinii PiS przeszłość była czymś niedomkniętym, komunizm w miękkiej wersji nadal istniał, a funkcjonariusze nomenklatury partyjnej dalej pozostawali bezkarni. Tak więc III Rzeczypospolita była przeciwwagą dla państwa wzorcowego, którym miała stać się IV Rzeczypospolita. W tym zestawieniu III Rzeczypospolita to państwo niszczone przez patologie, zawłaszczone przez „post-komunistów” oraz niezdolne do realizacji politycznej woli władzy. W programie IV Rzeczypospolitej nie chodziło jedynie o zmiany ustroju politycznego państwa, ale uznanie ostatnich szesnastu lat za okres „błędów i wypaczeń”. Tym samym Bracia Kaczyńscy zakładali, że jeśli w czasie ich rządów nie dojdzie do rozwiązania

⁷⁷³ Zgodnie z art. 122 ust. 1 i 2 Konstytucji RP Prezydent podpisał ustawę w ciągu 21 dni od dnia jej przedstawienia przez Marszałka Sejmu do podpisu i zarządził ogłoszenie w „Dzienniku Ustaw RP”. Podpisanie ustawy przez Prezydenta, nazywane „promulgacją”, miało określone znaczenie ustrojowe dla jego statusu, tradycyjnie uznawane w systemie parlamentarnym za element równoważenia legislatury przez egzekutywę. Zgodnie z art. 122 ust. 3 i 5 Konstytucji RP Prezydent mógł zakwestionować ustawę uchwaloną przez parlament w dwóch formach – wnioskować do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie zgodności ustawy z Konstytucją oraz do Sejmu o ponowne rozpatrzenie ustawy. W. Skrzydło, *op. cit.* s. 324.

⁷⁷⁴ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu..., *op. cit.*

⁷⁷⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu..., *op. cit.*

⁷⁷⁶ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego..., *op. cit.*

Wojskowych Służb Informacyjnych, żadna inna ekipa nie będzie miała determinacji do przeprowadzenia tego procesu. Byli przekonani, iż ze względu na uprzednią politykę, w dużej mierze nastawioną na kontynuację wadliwych mechanizmów i powiązań z okresu PRL będą musieli dążyć do wyposażenia organów państwa w skuteczne środki służące walce z patologiami społecznymi, między innymi właśnie poprzez likwidację Wojskowych Służb Informacyjnych i daleko idącą reformę służb specjalnych.

Uzasadniając konieczność uchwalenia ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego przyjęto stanowisko, iż dotychczasowa możliwość bezprawnej ingerencji służb specjalnych w sferę polityki i ekonomii zagrażała prawidłowemu funkcjonowaniu państwa, a ustawa z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych nie zapewniła realnej kontroli cywilnej nad służbami uprawnionymi do wkraczania w sferę elementarnych praw i wolności obywatelskich. Tak więc podstawowym założeniem reformy wojskowych służb specjalnych było skoncentrowanie zadań wywiadowczych i kontrwywiadowczych w dwóch odrębnych, wyspecjalizowanych służbach państwowych oraz zmiana ustrojowego usytuowania tych służb. W brzmieniu ustawy, służby uzyskały status urzędów administracji rządowej. Również nowym rozwiązaniem było także umożliwienie pełnienia służby w SKW i SWW zarówno funkcjonariuszom, którzy nie są żołnierzami zawodowymi, jak i żołnierzom zawodowym.

Rozdział V: Lustracja wojskowych służb informacyjnych

1. Weryfikacja kadr

W dniu 13 marca 2006 r. Prezydent Lech Kaczyński na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji RP⁷⁷⁷ przedstawił Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”⁷⁷⁸. Do reprezentowania swojego stanowiska w toku prac nad projektem ustawy upoważnił Andrzeja Urbańskiego, Szefa Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej⁷⁷⁹.

Cel weryfikacji żołnierzy i pracowników Wojskowych Służb Informacyjnych, a także byłych żołnierzy oraz pracowników WSI lub wojskowych jednostek organizacyjnych, realizujących zadania w zakresie wywiadu lub kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 8 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych⁷⁸⁰ określił Prezydent RP w uzasadnieniu do projektu ustawy.

Podstawowym założeniem reformy służb miało być utworzenie nowego zaplecza kadrowego, jednakże dopiero po przeprowadzeniu przewidzianej w ustawie weryfikacji. Miała ona opierać się na składaniu przez żołnierzy i pracowników WSI oświadczeń, mających na celu ujawnienie określonych działań, sprawdzenie pełnienia ustalonych funkcji oraz wykonywanie przydzielonych zajęć⁷⁸¹.

⁷⁷⁷ Art. 118 ust. 1 Konstytucji RP – Inicjatywa ustawodawcza przysługuje posłom, Senatowi, Prezydentowi Rzeczypospolitej i Radzie Ministrów - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483). Prawo inicjatywy ustawodawczej to prawo wskazanego w Konstytucji podmiotu wniesienia do parlamentu projektu ustawy z takim skutkiem prawnym, że parlament projekt ten powinien uczynić przedmiotem swych prac. W. Skrzydło, *op. cit.* s. 270.

⁷⁷⁸ Projekt ustawy Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu..., *op. cit.*

⁷⁷⁹ By projekt mógł stać się przedmiotem prac Sejmu i jego organów, inicjatywie ustawodawczej należy „na dać bieg” w trybie i formie przewidzianej regulaminem. Prawo to należy do Marszałka Sejmu, do niego też należy wstępna kontrola projektu, tj. ocena czy projekt odpowiada wymogom konstytucyjnym i regulaminowym. Regulamin Sejmu wymaga złożenia projektu na piśmie i wskazania przez wnioskodawcę przedstawiciela upoważnionego do reprezentowania go w pracach nad tym projektem oraz dołączenia do projektu uzasadnienia. Powinno ono zawierać, między innymi wskazanie potrzeby oraz cel wydania ustawy, przedstawienie rzeczywistego stanu rzeczy i różnicy pomiędzy dotychczasowym, a projektowanym stanem prawnym, wskazanie przewidywanych skutków społecznych, gospodarczych, finansowych i prawnych, pokazanie źródła finansowania, jeżeli projekt ustawy pociąga za sobą obciążenie budżetu państwa lub budżetów jednostek samorządu terytorialnego, powinno również zawierać oświadczenie o zgodności projektu ustawy z prawem Unii Europejskiej albo oświadczenie, że przedmiot regulacji nie jest objęty prawem Unii Europejskiej. W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 270.

⁷⁸⁰ *Ustawa z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach...*, *op. cit.*

⁷⁸¹ Uzasadnienie do projektu ustawy Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego..., *op. cit.*

W dniu 23 marca 2006 r. na 14. posiedzeniu Sejmu RP odbyło się I czytanie⁷⁸² projektu ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”. Tegoż samego dnia na forum Sejmu minister Andrzej Urbański, w imieniu prezydenta, oświadczył, iż istotne postanowienia projektu określały zasady i tryb dokonywania niezbędnych przekształceń organizacyjno – kadrowych. Uznał za konieczne zbudowanie od podstaw nowych pod względem organizacyjnym i kadrowym służb specjalnych, właściwych w sprawach ochrony bezpieczeństwa i potencjału obronnego Rzeczypospolitej Polskiej.

W jego ocenie zasadniczym elementem reformy Wojskowych Służb Specjalnych miało być stworzenie nowego zaplecza kadrowego tych służb⁷⁸³.

Po wystąpieniu ministra odbyła się dyskusja, podczas której przedstawiciele klubów parlamentarnych poświęcili dużo uwagi kwestii weryfikacji kadr.

Marek Biernacki, prezentując stanowisko klubu Platformy Obywatelskiej oświadczył, iż Wojskowym Służbom Informacyjnym przez wiele lat udawało się unikać zainteresowania opinii publicznej, przy czym jego zdaniem nie wynikało to z małego znaczenia tej formacji, ale ze sprawności postkomunistycznych oficerów oraz pozycji wypracowanej przez WSI w systemie państwowym przez jej poprzedniczki WSW i Zarząd Sztabu Generalnego LWP. Co więcej, WSI nigdy nie zostało zweryfikowane zarówno organizacyjnie, jak i kadrowo. Nadal było swoistym państwem w państwie. Poseł uważał, iż to nie kompetencje czy struktura organizacyjna WSI była problemem, ale osoby pełniące tam obowiązki, dlatego nowe ustawy będą o tyle dobre, o ile pozwolą na przeprowadzanie kompletnej weryfikacji kadr. Nadto, poseł odniósł się do kwestii Komisji Weryfikacyjnej uznając, iż powołanie przez

⁷⁸² Pierwsze czytanie projektu przeprowadza się na posiedzeniu Sejmu lub komisji. Do pierwszego czytania kieruje się projekty ustaw o zmianie konstytucji, ustaw budżetowych i podatkowych oraz projekty ustaw regulujących prawo wyborcze, ustrój i właściwość władz publicznych, a także projekty kodeksów. Marszałek Sejmu może skierować do pierwszego czytania również inne projekty ustaw, jeżeli przemawiają za tym ważne względy. Jeżeli pierwsze czytanie ma miejsce na plenum izby, debata toczy się nad ogólnymi zasadami projektów i obejmuje przedstawienie przez wnioskodawcę uzasadnienia projektu, pytania posłów oraz odpowiedzi wnioskodawcy. Publiczna debata nad ogólnymi zasadami najistotniejszych dla obywatela i państwa ustaw ma na celu umożliwienie całemu Sejmowi wstępnego wyrażenia stosunku do tych generalnych założeń i w jakimś stopniu określenie kierunku dalszych prac merytorycznych nad projektem. W. Skrzydło, *op. cit.* s. 275.

⁷⁸³ Stenogram z 14 posiedzenia Sejmu (obrad w dniu 23 marca 2006 r.), [online], [http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/514F0355F617C857C125713B0004BAAF/\\$file/14_b_książka.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/514F0355F617C857C125713B0004BAAF/$file/14_b_książka.pdf) str. 141-143 [dostęp: 22 listopada 2019].

Prezydenta i Premiera po dwunastu członków, wywodzących się z tej samej opcji politycznej może okazać się *polowaniem na czarownice i późniejszym wprowadzaniem tylko swoich ludzi*. W związku z tym uznał, iż w pracach powinien uczestniczyć również przedstawiciel Sejmu. Reasumując swoją wypowiedź, wystąpił z wnioskiem o powołanie komisji nadzwyczajnej celem dalszego rozpatrywania ustaw⁷⁸⁴.

Przedstawiciel klubu Samoobrony poseł Krzysztof Sikora, w swojej wypowiedzi nie odniósł się do kwestii weryfikacji kadr, jednakże również wnioskował za powołaniem komisji nadzwyczajnej⁷⁸⁵.

Przemysław Gosiewski, prezentując stanowisko klubu Prawo i Sprawiedliwość oświadczył, iż oficerowie, którzy nie uczestniczyli w „patologicznych powiązaniach WSI” mogą być spokojni o swoją przyszłość, gdyż ich doświadczenie i umiejętności na pewno zostaną wykorzystane w nowo tworzących się służbach⁷⁸⁶.

W imieniu klubu SLD poseł Jerzy Szmajdziński wyraził sprzeciw wobec sposobu doboru członków Komisji Weryfikacyjnej, określając ją mianem *specyficznego sądu kapturowego* i uznając, iż nie ma tam miejsca dla Ministra Obrony Narodowej. Stwierdził, iż Prezydent poprzez możliwość powoływania połowy członków komisji, jak również jej przewodniczącego będzie mógł bezpośrednio wpływać na pracę służb, a może to posłużyć *zaspokajaniu jakiś ambicji i ciekawości*. Odwołując się do kwestii weryfikacji kadr WSI uznał, iż: *szantaż, donos i samooskarżenie zostały podniesione do rangi cnoty, która może uratować karierę każdego pracownika, każdego żołnierza WSI*. Ponadto sprzeciw jego budził fakt, iż procedura weryfikacji nie przewidywała trybu odwoławczego, co było niespójne z zasadami stanowienia prawa oraz postępowania przed tego typu komisjami. Orzeczenia tej Komisji nie podlegały kontroli i trybowi odwoławczemu, co było oczywistym wymogiem praw obywatelskich. Jerzy Szmajdziński przywołał art. 32 Konstytucji RP, stanowiący o równości wobec prawa⁷⁸⁷ oraz art. 45 Konstytucji RP mówiący, iż każdy ma prawo do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy przez niezależny, bezstronny i niezawisły sąd⁷⁸⁸. Reasumując

⁷⁸⁴ *Ibidem*.

⁷⁸⁵ *Ibidem*.

⁷⁸⁶ *Ibidem*.

⁷⁸⁷ Art. 32 ust. 1 Konstytucji RP – *Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne*. Art. 32 ust. 2 Konstytucji RP – *Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny* (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483).

⁷⁸⁸ Art. 45 ust.1 Konstytucji RP – *Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd*. Art. 45 ust. 2 Konstytucji RP – *Wylączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie*. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483).

swoją wypowiedź, poseł wniósł o odrzucenie projektów ustaw w pierwszym czytaniu⁷⁸⁹.

W imieniu klubu Ligi Polskich Rodzin głos zabrał poseł Robert Strąk, wyrażając nadzieję, iż weryfikacja pracowników WSI będzie obiektywna, uczciwa i sumienna, a w Komisji zasiądą fachowcy, a nie politycy. Mówił: *mam nadzieję, że ta weryfikacja, która będzie teraz, będzie weryfikacją realną, prawdziwą, a nie, jak było w latach 90., że była farsą*. Podkreślając, iż należy pamiętać o tym, że *nie budujemy służb specjalnych dla partii lewicowych, prawicowych, tylko dla państwa polskiego* poseł w imieniu LPR wnioskował o powołanie komisji nadzwyczajnej⁷⁹⁰.

Przedstawiciel klubu PSL, poseł Zbigniew Sosnowski w swojej wypowiedzi nie odniósł się do kwestii weryfikacji kadr, ale również wnioskował za powołaniem komisji nadzwyczajnej⁷⁹¹.

Po wystąpieniu posłów prezentujących stanowisko klubów parlamentarnych nastąpiły wystąpienia indywidualne.

Poseł Andrzej Grzesik z Samoobrony poruszył kwestię doboru składu Komisji Weryfikacyjnej, zadając pytanie, dlaczego parlament pozbawiono udziału przedstawicieli tego organu w Komisji, a tym samym, dlaczego tylko przedstawiciele Prawa i Sprawiedliwości będą ją tworzyć. Zwrócił także uwagę na wysokość kosztów jakie spowoduje weryfikacja, jak również na falę ewentualnych procesów sądowych⁷⁹².

Poseł Jędrzej Jędrych z Prawa i Sprawiedliwości nadmienił, iż bez Komisji mającej na celu zbadanie zaangażowania WSI w przedsięwzięcia, które nie powinny być przedmiotem ich aktywności, niemożliwym było przeprowadzenie reformy służb. *Spółeczeństwo musi mieć pewność, że osoby uczestniczące w życiu gospodarczym, społecznym, publicznym są wolne od różnego rodzaju powiązań i nacisków, są w swojej działalności samodzielne i autentyczne*⁷⁹³.

Kolejny przedstawiciel Prawa i Sprawiedliwości, poseł Michał Jach stwierdził, iż: *Wojskowe Służby Informacyjne były i nadal są miejscem, gdzie przechowywano specjalistów jeszcze z czasów PRL-u. Pracowali i zapewne pracują tam funkcjonariusze, którzy zostali wyszkoleni w sowieckich szkołach dla służb specjalnych. Pracownicy ci nie dają żadnych gwarancji swojej lojalności wobec Polski*. Równocześnie

⁷⁸⁹ Stenogram z 14 posiedzenia Sejmu (obrady w dniu 23 marca 2006 r), op. cit..

⁷⁹⁰ Ibidem.

⁷⁹¹ Ibidem.

⁷⁹² Ibidem.

⁷⁹³ Ibidem.

podkreślił, iż przedłożony projekt ustawy jednoznacznie wskazuje, iż uczeni żołnierze i pracownicy WSI nie będą musieli obawiać się o swoją przyszłość, a zasadniczym warunkiem sukcesu jest utworzenie nowej jakościowo instytucji i pozyskanie kadr o oczekiwanych najwyższych kwalifikacjach⁷⁹⁴.

Janusz Zemke z SLD, odnosząc się natomiast do kwestii weryfikacji uznał, iż: *nie będzie to żadna weryfikacja, to po prostu będzie czystka*, a osoby zainteresowane nie będą mogły odnieść się do decyzji Komisji⁷⁹⁵.

Mirosława Masłowska, posłanka Prawa i Sprawiedliwości wyraziła zaniepokojenie faktem czy kryteria i tryb weryfikacji w pełni gwarantują, iż powstałe służby będą składać się z ludzi o czystych rękach, gdyż *przebiegłość i determinacja tych, którzy mieli w WSI zadania specjalne, może być niezwykle duża*⁷⁹⁶.

Sejm, z uwagi na zgłoszenie wniosku o odrzucenie projektu ustawy w pierwszym czytaniu, przystąpił do głosowania. Wzięło w nim udział 430 posłów. Za oddano 47 głosów, przeciw 383 głosy⁷⁹⁷. W związku z powyższym, Sejm na 27 posiedzeniu w dniu 27 października 2006 r. – zgodnie z art. 39 ust. 2 Regulaminu Sejmu⁷⁹⁸ skierował niniejszy projekt ustawy do Komisji Obrony Narodowej w celu rozpatrzenia⁷⁹⁹.

4 kwietnia 2006 r. rozpoczęły się obrady Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia prezydenckiego projektu ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Służbie Wywiadu Wojskowego oraz o przepisach wprowadzających te ustawy. Komisja obradująca pod przewodnictwem marszałka Sejmu Marka Jurka oraz posła Marka Surmacza (PiS) dokonała wyboru prezydium Komisji, w skład którego weszli posłowie Paweł Graś (PO), Robert Strąk (LPR), Krzysztof Sikora (Samoobrona) i Marek Opióła

⁷⁹⁴ *Ibidem*.

⁷⁹⁵ *Ibidem*.

⁷⁹⁶ *Ibidem*.

⁷⁹⁷ Pkt. 10. porządku dziennego, głosowanie nad przyjęciem wniosku o odrzucenie w pierwszym czytaniu przedstawionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projektu ustawy.

PiS – Liczebność 156, głosowało 150, za 0, przeciw 150, wstrzymało się 0, nie głosowało 6.

PO – Liczebność 131, głosowało 120, za 0, przeciw 120, wstrzymało się 0, nie głosowało 11.

SLD – Liczebność 55, głosowało 50, za 43, przeciw 3, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

Samoobrona – Liczebność 55, głosowało 51, za 0, przeciw 51, wstrzymało się 0, nie głosowało 4.

LPR – Liczebność 32, głosowało 30, za 0, przeciw 30, wstrzymało się 0, nie głosowało 2.

PSL – Liczebność 25, głosowało 24, za 0, przeciw 24, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

Niezależni – Liczebność 6, głosowało 5, za 0, przeciw 5, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

Stenogram z 14 posiedzenia Sejmu..., *op. cit.*

<http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/glosowania?OpenAgent&5&14&4> [dostęp 23 listopada 2019].

⁷⁹⁸ Art. 39 ust. 2 - Pierwsze czytanie na posiedzeniu Sejmu kończy się skierowaniem projektu do komisji, chyba że Sejm, w związku ze zgłoszonym wnioskiem odrzuci projekt w całości. *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej Regulamin Sejmu z dnia 30 lipca 1992 r.* (M. P. 1992, Nr 26, poz. 185).

⁷⁹⁹ Rezultatem prac komisji było sprawozdanie, określające jej stanowisko wobec projektu, w którym komisje wniosły o przyjęcie projektu z określonymi poprawkami w formie tekstu jednolitego lub odrzucenie projektu w całości. W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 275.

(PiS). Komisja obradowała w dniach 4,19,20,21,25,27 kwietnia oraz 10,17 i 22 maja⁸⁰⁰.

Podczas posiedzeń Komisji Nadzwyczajnej najwięcej uwagi poświęcono instancyjności procesu weryfikacji i trybu powoływania oraz czasu działania Komisji Weryfikacyjnej.

Poseł Marek Biernacki (PO) zaproponował, aby oprócz Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz Prezesa Rady Ministrów, członków Komisji Weryfikacyjnej powoływał także Sejm⁸⁰¹. Sekretarz stanu w MON, Aleksander Szczygło zwrócił uwagę, iż dzięki tej poprawce doszłoby do pomieszczenia władz wykonawczych i ustawodawczych. Uważał, że z punktu widzenia państwa nie byłoby to najlepsze rozwiązanie i właśnie dlatego Prezydent zaproponował, aby członków Komisji Weryfikacyjnej powoływał Prezydent oraz Prezes Rady Ministrów. Być może taka zmiana zwiększałaby rangę Komisji Weryfikacyjnej, rozwiązanie to nie byłoby jednak dobre⁸⁰². Jednakże poseł Marek Biernacki, podtrzymując swoje stanowisko uznał, że w ramach weryfikacji potrzebne były elementy obiektywizujące ten proces. Twierdził, że taka zmiana konieczna jest po to, żeby w uchwalanej przez Sejm ustawie nie było cienia podejrzenia, że w Wojskowych Służbach Informacyjnych dojdzie nie do weryfikacji merytorycznej, ale politycznej. Przepis mówił, że członków Komisji Weryfikacyjnej powoływać będzie Prezydent, który jest z tej samej opcji politycznej, co Premier. Był to sygnał o możliwości upolitycznienia procesu weryfikacji oficerów Wojskowych Służb Informacyjnych. Uważał, że jego propozycja stanowiła próbę znalezienia kompromisu, polegającą na prowadzeniu tego procesu przy udziale przedstawicieli Sejmu, gdyż nie można kontestować jego roli, jako organu kontroli cywilnej. Podkreślił, iż należy pamiętać o tym, że Sejm jest organem nadzorującym i kontrolującym służby specjalne, w tym także służby wojskowe⁸⁰³.

⁸⁰⁰ Pełen skład Komisji: Marek Biernacki („PO”), Paweł Graś („PO”), Michał Jach („PiS”), Konstanty Miodowicz („PO”), Marek Opiola („PiS”), Krzysztof Sikora („Samoobrona”) Z-ca Przewodniczącego, Robert Strąk („LPR”) Z-ca Przewodniczącego, Marek Surmacz („PiS”) Przewodniczący, Waldemar Wiązowski („PiS”), Jerzy Zawisza („Samoobrona”), Grzegorz Dolniak („PO”), Jędrzej Jędrzych („PiS”), Sławomir Rybicki („PO”), Dariusz Seliga („PiS”), Michał Tober („SLD”), Janusz Zemke („SLD”), Zbigniew Sosnowski („PSL”), [online] <http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/skladkom5?OpenAgent&NSW> [dostęp: 25 listopada 2019].

⁸⁰¹ *Biuletyn z posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Służbie Wywiadu Wojskowego oraz o przepisach wprowadzających te ustawy*. Nr 532/Vkad. 21.04.2006 r., s. 52.

⁸⁰² *Ibidem*, s. 52.

⁸⁰³ *Ibidem*, s. 52.

Posel Janusz Zemke (SLD) wniósł uwagę dotyczącą instancyjności procesu weryfikacji. Uznał, że każdy kto zostanie negatywnie zweryfikowany, powinien mieć szansę odwołania się do drugiej instancji. Zasugerował, że należałoby przewidzieć mechanizm odwoławczy. Procesem weryfikacji zajmować się miała komisja powołana przez Prezydenta i Premiera. Organem drugiej instancji byłaby komisja odwoławcza, w skład której wchodziłoby 9 członków, w tym 3 osoby wskazane przez Premiera, 3 przez Prezydenta oraz 3 przez Komisję do Spraw Służb Specjalnych⁸⁰⁴.

Odpowiedzią było stanowisko Szefa Kancelarii Prezydenta RP Andrzeja Urbańskiego, który zauważył, iż Komisja Weryfikacyjna to organ, który zgodnie z projektem ustawy zajmuje się weryfikacją pisemnych oświadczeń od żołnierzy Wojskowych Służb Informacyjnych. Dotychczas nie wiadomo, jaka część obecnych pracowników Wojskowych Służb Informacyjnych złoży takie oświadczenia. Ustalono, że osoby, które nie przekażą takiego dokumentu, nie będą miały kontaktu z członkami Komisji Weryfikacyjnej. Informacja taka będzie składana w formie pisemnej, ale w razie potrzeby, może mieć także formę ustną. W każdej sytuacji, w której pojawi się podejrzenie, że w wyniku złożenia oświadczenia doszło do popełnienia przestępstwa lub przekroczenia prawa, Komisja Weryfikacyjna będzie kierować sprawę do właściwego organu, czyli do prokuratury. Komisja nie będzie rozpatrywać, w jakim stopniu zostało naruszone prawo. Kluczową rolą Komisji Weryfikacyjnej nie będzie weryfikacja ludzi, lecz prawdziwości złożonych oświadczeń⁸⁰⁵.

Ponadto Andrzej Urbański odniósł się do wątpliwości zgłoszonych przez Biuro Legislacyjne, dotyczących aktu prawnego znoszącego Komisję Weryfikacyjną. Po konsultacjach stwierdził on, że nie było nikogo, kto mógłby przewidzieć, jak długo będzie pracowała Komisja Weryfikacyjna. Nie będzie to bowiem zależało od niej, lecz od liczby złożonych oświadczeń. Mówca zwrócił także uwagę na fakt, że czas pracy Komisji Weryfikacyjnej będzie zależał również od liczby i obszerności wyjaśnień składanych ustnie. Według niego Komisja mogłaby być zniesiona na mocy zarządzenia Prezesa Rady Ministrów⁸⁰⁶.

Stanowisko do powyższego przedstawił przedstawiciel Biura Legislacyjnego Kancelarii Sejmu Piotr Podczaski, który wyraził wątpliwość co do zasady, iż Komisja Weryfikacyjna powoływana jest wspólnie przez Prezesa Rady Ministrów i Prezydenta,

⁸⁰⁴ *Ibidem*, s. 53.

⁸⁰⁵ *Ibidem*, s. 54.

⁸⁰⁶ *Ibidem*, s. 60.

natomiast prezes Rady Ministrów samodzielnie decyduje o tym, do jakiego momentu Komisja Weryfikacyjna działa⁸⁰⁷. Adrian Dworzyński, dyrektor Biura Kancelarii Prezydenta RP odpowiedział, iż w tym przypadku wymagana jest kontrasygnata Prezesa Rady Ministrów. Zgodnie z art. 144 ust. 2 Konstytucji, odpowiedzialność za wszystkich członków Komisji przejął premier. Dlatego zniesienie Komisji Weryfikacyjnej przez Premiera nie będzie problemem⁸⁰⁸.

Posel Paweł Graś zaproponował poprawki polegające na rozszerzeniu kontroli Sejmu nad procesem likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych, wprowadzając do projektu ustawy przepis mówiący o tym, że Komisja Likwidacyjna wraz z pełnomocnikami do tworzenia Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego składać będą do Prezydium Sejmu, za pośrednictwem Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych sprawozdanie, przedstawiające bilans zamknięcia Wojskowych Służb Informacyjnych. Taka relacja powinna zostać przedstawiona w ciągu miesiąca od zakończenia likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych⁸⁰⁹.

W dniu 23 maja 2006 r. na 18 posiedzeniu Sejmu przedstawiono sprawozdanie⁸¹⁰ Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o SKW i SWW oraz o przepisach wprowadzających te ustawy. W sprawozdaniu⁸¹¹ znalazły się poprawki dotyczące powołania Komisji Odwoławczej. Prezydent RP, Prezes Rady Ministrów oraz Sejmowa Komisja do Spraw Służb Specjalnych powołują członków Komisji Odwoławczej, która składa się z 9 członków, w tym znalazły się 3 osoby wskazane przez Premiera, 3 proponowane przez Prezydenta oraz 3 wybrane przez Komisję do Spraw Służb Specjalnych. Przyjęto, że wyznaczenie żołnierzy i mianowanie funkcjonariuszy na stanowiska w SKW i SWW jest możliwe po przeprowadzeniu postępowania kwalifikacyjnego i odwoławczego.

⁸⁰⁷ *Ibidem*.

⁸⁰⁸ *Ibidem*.

⁸⁰⁹ *Biuletyn z posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej...*, *op. cit.*

⁸¹⁰ Przygotowanie sprawozdania przez komisję jest niezbędnym warunkiem przystąpienia do drugiego czytania, które obejmuje: przedstawienie przez sprawozdawcę komisji sprawozdania o projekcie ustawy, przy czym nie może on zgłosić innych wniosków niż zamieszczonych w sprawozdaniu, przeprowadzenie debaty oraz zgłaszanie poprawek i wniosków. W. Skrzydło, *op. cit.*, s. 276.

⁸¹¹ Sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Służbie Wywiadu Wojskowego oraz o przepisach wprowadzających te ustawy o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekcie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” (Druk 588), [online], [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/A28323088156C402C1257177002847C9/\\$file/588.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/A28323088156C402C1257177002847C9/$file/588.pdf) [dostęp: 26 listopada 2019].

Szczegółowe zasady i tryb działania Komisji Odwoławczej miałyby określić, w drodze rozporządzenia, Minister Obrony Narodowej⁸¹².

Powyższe poprawki nie uzyskały poparcia Komisji, wobec czego na żądanie posłów wnioskodawców, na podstawie art. 43 ust. 3 regulaminu Sejmu otrzymały one kwalifikacje wniosków mniejszości⁸¹³. Natomiast poprawki, które uzyskały poparcie komisji dotyczyły sprawozdań składanych przez Komisję Likwidacyjną i Komisję Weryfikacyjną, jak również przez pełnomocników służb kierowanych do Marszałka Sejmu poprzez sejmową Komisję do Spraw Służb Specjalnych.

W dniu 24 maja 2006 r. podczas trzeciego⁸¹⁴ czytania na 18 posiedzeniu Sejmu przystąpiono do głosowania nad przyjęciem w całości projektu ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”. Głosowało 412 posłów, za oddano 367 głosów, przeciw było 45 głosów⁸¹⁵. Warto w tym miejscu zauważyć, iż Bronisław Komorowski jako jedyny poseł Platformy Obywatelskiej głosował przeciw. W wyniku głosowania Sejm uchwalił ustawę. W dniu 25 maja 2006 r. zgodnie z art. 121 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ustawę przekazano Marszałkowi Senatu⁸¹⁶.

⁸¹² *Ibidem*.

⁸¹³ Art. 43 ust. 3 – wnioski i propozycje poprawek odrzucone przez komisje, po ich zgłoszeniu w formie pisemnej, na żądanie wnioskodawcy, zamieszcza się w sprawozdaniu jako wnioski mniejszości; wniosek mniejszości dotyczący konkretnego przepisu lub jego części powinien zawierać wynikające z tego wniosku konsekwencje dla tekstu projektu; wnioski mniejszości są traktowane w głosowaniu jak inne poprawki. *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r.* (M.P. 1992, Nr 26, poz., 185).

⁸¹⁴ Czytanie trzecie obejmuje: przedstawienie dodatkowego sprawozdania komisji lub – jeżeli projekt ustawy nie został ponownie do niej skierowany – przedstawienie przez posła – sprawozdawcę poprawek i wniosków, które zostały zgłoszone podczas drugiego czytania, oraz głosowanie – wedle ustalonego w regulaminie porządku – nad zgłoszonymi wnioskami i poprawkami, a także nad całością projektu. W. Skrzydło, *op. cit.* s. 276.

⁸¹⁵ Pkt. 4. porządku dziennego, głosowanie nad przyjęciem w całości projektu ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o Służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”, w brzmieniu proponowanym przez Komisję Nadzwyczajną, wraz z przyjętymi poprawkami.

PiS – Liczebność 156, głosowało 151, za 151, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

PO – Liczebność 131, głosowało 112, za 111, przeciw 1 (Bronisław Komorowski), wstrzymało się 0, nie głosowało 19.

SLD – Liczebność 55, głosowało 44, za 0, przeciw 44, wstrzymało się 0, nie głosowało 11.

Samoobrona – Liczebność 55, głosowało 44, za 0, przeciw 44, wstrzymało się 0, nie głosowało 11.

LPR – Liczebność 27, głosowało 25, za 25, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 2.

PSL – Liczebność 25, głosowało 20, za 20, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

NKP – Liczebność 7, głosowało 7, za 7, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 0.

Niezrzeszeni – Liczebność 4, głosowało 3, za 3, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 1, [online] <http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/glosowania?OpenAgent&5&18&19> [dostęp: 26 listopada 2019].

⁸¹⁶ Zgodnie z art. 121 Konstytucji RP uchwaloną przez Sejm ustawę Marszałek Sejmu przekazuje Senatowi, który w ciągu 30 dni może: przyjąć ją bez zmian, uchwalić poprawki lub uchwalić odrzucenie jej w całości. Jeżeli Senat w ciągu 30 dni od dnia przekazania ustawy nie podejmie stosownej uchwały, ustawę uznaje się za uchwaloną w brzmieniu przyjętym przez Sejm. Zgodnie z regulaminem, Marszałek Senatu kieruje przekazaną przez Sejm ustawę do właściwej komisji senackiej, do której należy –

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 czerwca 2006 r. (druk 657) w sprawie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”, w zakresie weryfikacji kadr, wprowadziła poprawki stanowiące o tym, że Komisja Weryfikacyjna zajmuje stanowisko w czteroosobowych zespołach, utworzonych przez Przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej spośród jej członków, po dwóch spośród powołanych przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i Prezesa Rady Ministrów⁸¹⁷.

W dniu 8 czerwca 2006 r. Komisja Nadzwyczajna rozpatrzyła uchwałę Senatu uznając, iż takie rozwiązanie umożliwi jednoczesną weryfikację większej liczby osób. Nastąpi także ograniczenie dostępu do tzw. „danych wrażliwych” oraz do informacji o źródłach osobowych. Jeśli nie będzie żadnych wątpliwości, to tylko 4 osoby wchodzące w skład zespołu zapoznają się z „danymi wrażliwymi”, dotyczącymi konkretnego żołnierza. Z tego powodu poprawka ta zasługuje na uwzględnienie. Tym samym Komisja rekomendowała Wysokiej Izbie przyjęcie poprawek Senatu.

Dnia 8 czerwca 2006 r. na 19. posiedzeniu Sejmu odbyło się rozpatrzenie Sprawozdania Komisji Nadzwyczajnej o stanowisku Senatu w sprawie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”. Punkt 20. porządku dziennego obejmował głosowanie nad propozycją przedstawioną przez Senat. Przeciwno odrzuceniu poprawki Senatu głosowało 400 posłów. Wobec powyższego Sejm jednogłośnie przyjął poprawkę Senatu⁸¹⁸.

W dniu 9 czerwca 2006 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej podpisał ustawę „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie

w terminie nie dłuższym niż 18 dni – przygotowanie projektu stanowiska Senatu. Uchwała Senatu w sprawie przekazanej ustawy podejmowana jest na posiedzeniu plenarnym zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby senatorów. Jeżeli Senat ustawę przyjmie lub nie podejmie stosownej uchwały, postępowanie w parlamencie ulega zakończeniu i ustawa przekazywana jest do podpisu Prezydentowi. Jeżeli Senat odrzuci ustawę lub zaproponuje do niej poprawki uchwała Senatu przekazywana jest do Prezydium Sejmu. W. Skrzydło, *op. cit.* s. 277.

⁸¹⁷Uchwała Senatu RP w sprawie ustawy – „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o Służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” (Druk 657 z dnia 8 czerwca 2006 r.) [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C66FD47331180D1EC1257187004C4CE8/\\$file/657.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C66FD47331180D1EC1257187004C4CE8/$file/657.pdf) [dostęp: 26 listopada 2019].

⁸¹⁸ Stenogram z 19. posiedzenia Sejmu... *op. cit.*

Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego⁸¹⁹.

Uchwalone zapisy ustawowe nie przewidywały automatycznego przyjęcia byłych żołnierzy i pracowników WSI do nowo tworzonych służb. Zakładały trzydziestodniowy termin, w trakcie którego obecni oraz byli żołnierze i pracownicy WSI mogli złożyć pełnomocnikom⁸²⁰ wniosek o wyznaczenie na stanowisko służbowe, mianowanie na funkcjonariusza albo zatrudnienie. Osoby, które nie złożyły wniosku lub nie zostały wyznaczone, mianowane lub zatrudnione w SKW albo SWW, zwalnia się z zajmowanych stanowisk służbowych i wyznacza na inne stanowisko służbowe lub przenosi do rezerwy kadrowej⁸²¹.

Ustawa nie mówiła o przymusie składania oświadczeń, jednakże zaznaczała, iż jest to konieczny warunek przyjęcia do nowo tworzonych służb. Wprowadzono również rozwiązanie przyjmowania oświadczeń od osób nie zainteresowanych zatrudnieniem w SKW i SWW, celem możliwości uzyskania szerszej wiedzy dotyczącej działalności WSI. Niezależnie od przypadku, termin złożenia oświadczeń wynosił 30 dni od dnia wejścia w życie ustawy.

W celu weryfikacji złożonych oświadczeń miała być powołana Komisja Weryfikacyjna, w skład której miało wejść dwunastu członków powoływanych przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz dwunastu wyznaczonych przez Prezesa Rady Ministrów. Prezydent RP spośród tego grona wybierał przewodniczącą Komisji⁸²².

Stanowisko w sprawie zgodności z prawdą oświadczeń Komisja przedstawiała Pełnomocnikom lub Szefowi SKW⁸²³. Przewidywana była również opcja składania wyjaśnień przez osobę, w przypadku której zaistniała wątpliwość zgłoszenia oświadczenia niezgodnego z prawdą.

⁸¹⁹ Zgodnie z art. 122 ust. 1 i 2 Prezydent podpisuje ustawę w ciągu 21 dni od dnia jej przedstawienia przez Marszałka Sejmu do podpisu i zarządza ogłoszenie w „Dzienniku Ustaw RP”. Podpisanie ustawy przez Prezydenta, nazywane „promulgacją” ma określone znaczenie ustrojowe dla jego statusu, tradycyjnie uznawane w systemie parlamentarnym za element równoważenia legislatywy przez egzekutywę. Zgodnie z art. 122 ust. 3 i 5 Prezydent może zakwestionować ustawę uchwaloną przez parlament w dwóch formach – wnioskować do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie zgodności ustawy z Konstytucją oraz do Sejmu o ponowne rozpatrzenie ustawy. W. Skrzydło, *op. cit.* s. 324.

⁸²⁰ Pełnomocnicy są powoływani przez Prezesa Rady Ministrów, na wniosek Ministra Obrony Narodowej, w drodze zarządzenia, po zaciągnięciu opinii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Nadzór nad ich działalnością będzie sprawował Minister Obrony Narodowej. Do zadań pełnomocników należeć będzie, między innymi zorganizowanie SKW oraz SWW poprzez opracowanie projektów statutów i etatów zbiorczych SKW i SWW oraz wyznaczenie żołnierzy, mianowanie funkcjonariuszy, a także zatrudnianie pracowników na stanowiska służbowe. *Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu..., op. cit.*

⁸²¹ *Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu..., op. cit.*

⁸²² *Ibidem.*

⁸²³ *Ibidem.*

Komisja Weryfikacyjna miała mieć możliwość dostępu do wszelkich dokumentów niezbędnych do weryfikacji oświadczeń. Obowiązek zapewnienia wglądu do materiałów archiwalnych i operacyjnych, łącznie z zawierającymi tajemnicę państwową spoczywała na Komisji do spraw Likwidacji WSI⁸²⁴, a po utworzeniu SKW i SWW – na Szefach Służb.

Zgodnie z ustawą Komisja Weryfikacyjna po zakończeniu swych prac zobowiązana była do podania do publicznej wiadomości komunikatu o wynikach swoich prac, przy czym w drodze rozporządzenia określony został zakres informacji podlegający podaniu do publicznej wiadomości. Termin zniesienia Komisji Weryfikacyjnej określał Prezes Rady Ministrów.

Pełnomocnikiem, członkiem Komisji Likwidacyjnej oraz członkiem Komisji Weryfikacyjnej mogła zostać osoba, która spełniała wymagania określone w przepisach ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych w zakresie dostępu do informacji stanowiących tajemnicę państwową, oznaczonych klauzulą „ściśle tajne”⁸²⁵.

Osoby składające oświadczenia oraz udzielające wyjaśnień przy ich przekazywaniu były natomiast zwolnione na mocy prawa z obowiązku zachowania tajemnicy państwowej i służbowej⁸²⁶.

Niemniej jednak opinia Komisji dotycząca zgodności złożonych oświadczeń z prawdą nie miała wpływu na decyzję w sprawie wyznaczenia, mianowania czy zatrudnienia osoby, gdyż należała ona do Pełnomocników, a następnie Szefów Służb.

Wraz z wnioskiem o przyjęcie do nowych służb osoba składała oświadczenie, czy w okresie pełnienia służby albo zatrudnienia w WSI lub wojskowych jednostkach organizacyjnych, realizujących zadania w zakresie wywiadu wojskowego lub

⁸²⁴ Komisja do spraw Likwidacji WSI w szczególności odpowiedzialna będzie za przygotowanie do przekazania SKW i SWW, odpowiednio do zakresu działania służb, nieruchomości, środków trwałych i obrotowych pozostających dotychczas w dyspozycji WSI, postępowań w toku prowadzonych przez WSI, materiałów archiwalnych zgromadzonych w wyodrębnionym archiwum WSI oraz pozostałych dokumentów będących w posiadaniu WSI. *Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające...*, op. cit.

⁸²⁵ *Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych*, op. cit.

⁸²⁶ Tajemnicą państwową jest informacja niejawna, której nieuprawnione ujawnienie może spowodować istotne zagrożenie dla podstawowych interesów Rzeczypospolitej Polskiej, dotyczących porządku publicznego obronności, bezpieczeństwa stosunków międzynarodowych lub gospodarczych państwa. Tajemnicą służbową jest informacja niejawna, niebędąca tajemnicą państwową, uzyskana w związku z czynnościami służbowymi albo wykonywaniem prac zleconych, której nieuprawnione ujawnienie mogłoby narazić na szkodę interes państwa, interes publiczny lub prawnie chroniony interes obywateli albo jednostki organizacyjnej. J. Lipski, *Udostępnienie do wiadomości publicznej informacji niejawnych zawartych w Raporcie dotyczącym likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2006, nr 4(12), s. 220 i 2007 nr 1(13), s. 220.

kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o
Wojskowych Służbach

Informacyjnych, sama lub wspólnie i w porozumieniu z inną osobą:

- 1) wbrew przepisom ustawy ujawniła lub wykorzystwała informacje stanowiące tajemnicę państwową lub służbową;
- 2) wbrew przepisom ustawy lub ciążącemu na sobie obowiązkowi ujawniła lub wykorzystwała informacje, uzyskane w wyniku wykonywanych przez WSI albo inne organy, służby lub instytucje państwowe, czynności operacyjno – rozpoznawczych;
- 3) nie zawiadomiła niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw, mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego;
- 4) utrudniała lub udaremniała postępowanie karne, pomagając sprawcy przestępstwa, w tym przestępstwa skarbowego, uniknąć odpowiedzialności karnej;
- 5) stosowała przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia;
- 6) wpływała w sposób bezprawny na rozstrzygnięcia, w tym decyzje administracyjne, oraz inne czynności urzędowe organów władzy publicznej, a także na zaniechanie ich podjęcia;
- 7) prowadziła tajną współpracę z przedsiębiorcą, nadawcą, redaktorem naczelnym, dziennikarzem lub podmiotem prowadzącym działalność wydawniczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- 8) tworzyła lub przekazywała fałszywe informacje lub podejmowała inne działania w celu:
 - a) skierowania przeciwko określonej osobie ścigania karnego o przestępstwo, przestępstwo skarbowe, wykroczenie skarbowe lub przewinienie dyscyplinarne;
 - b) pomówienia określonej osoby, grupy osób, instytucji, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej, niemającej osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą ją poniżyć w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności;
- 9) kierowania popełnieniem przez inną osobę czynu, o którym mowa w pkt 1-6 i 8, nakłaniania innej osoby do popełnienia takiego czynu, ułatwiania jego

popęłnienia lub wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, polecenia wykonania jej takiego czynu;

10) osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej z tytułu działań, o których mowa w pkt 1-9⁸²⁷.

Oświadczenie objęło również działania mające miejsce po zwolnieniu ze służby albo ustaniu zatrudnienia w WSI, jeżeli pozostawały one w związku z tą służbą albo zatrudnieniem⁸²⁸.

Tryb składania oświadczeń został określony w Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 lipca 2006 r. w sprawie trybu składania oświadczeń weryfikacyjnych w związku z likwidacją Wojskowych Służb Informacyjnych oraz sposobu ich ewidencjonowania, archiwizowania i udostępniania⁸²⁹.

Byli żołnierze i aktualnie pełniący służbę w WSI oraz byli i aktualni pracownicy zatrudnieni w WSI składali oświadczenia właściwemu Pełnomocnikowi, za pośrednictwem kancelarii niejawnej w Biurze tego pełnomocnika albo kancelarii niejawnej w wojewódzkim sztabie właściwym dla ich miejsca pobytu stałego lub pobytu czasowego trwającego ponad dwa miesiące⁸³⁰.

Kierownicy jednostek organizacyjnych Wojskowych Służb Informacyjnych, szefowie wojewódzkich sztabów wojskowych, kierownicy Biur Pełnomocników oraz Pełnomocnicy przekazywali oświadczenia Przewodniczącemu Komisji Weryfikacyjnej, nie mając prawa zapoznania się z treścią tych oświadczeń⁸³¹.

Po zakończeniu działalności Komisji Weryfikacyjnej, oświadczenia wraz z aktami postępowań weryfikacyjnych przekazywane były Szefowi Służby Kontrwywiadu Wojskowego lub Szefowi Służby Wywiadu Wojskowego w zależności od Służby, w której osoba została wyznaczona⁸³².

Wzór oświadczeń natomiast został zawarty w Rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej z dnia 26 lipca 2006 r. w sprawie określenia wzorów oświadczeń składanych przez osoby ubiegające się o wyznaczenie na stanowiska służbowe, mianowanie

⁸²⁷ Art. 67 ust. 1 Ustawy z dnia 6 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego..., *op. cit.*

⁸²⁸ *Ibidem*, art. 67 ust. 2.

⁸²⁹ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 lipca 2006 r. w sprawie trybu składania oświadczeń weryfikacyjnych w związku z likwidacją Wojskowych Służb Informacyjnych oraz sposobu ich ewidencjonowania, archiwizowania i udostępniania (Dz. U. 2006, Nr 135, poz. 954).

⁸³⁰ *Ibidem*.

⁸³¹ *Ibidem*.

⁸³² *Ibidem*.

na funkcjonariusza albo zatrudnienie w Służbie Kontrwywiadu Wojskowego lub Służbie Wywiadu Wojskowego⁸³³.

Tryb działania Komisji Weryfikacyjnej określało Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów i wskazywało poniższy zakres:

- Komisja Weryfikacyjna wykonuje swoje zadania na posiedzeniach plenarnych oraz przez zespoły robocze;
- Zespoły robocze powoływane są do rozpatrzenia oznaczonego oświadczenia albo oznaczonej kategorii oświadczeń;
- Przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej ustala terminy i miejsca posiedzeń plenarnych Komisji Weryfikacyjnej oraz posiedzeń zespołów roboczych;
- Postępowania weryfikacyjne ewidencjonuje się w kolejności wpływu oświadczeń do Przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej w ewidencji postępowań weryfikacyjnych;
- Ewidencja postępowań weryfikacyjnych jest prowadzona oddzielnie dla:
 - osób ubiegających się o wyznaczenie na stanowisko służbowe, mianowanie na funkcjonariusza albo zatrudnienie w Służbie Kontrwywiadu Wojskowego;
 - osób ubiegających się o wyznaczenie na stanowisko służbowe, mianowanie na funkcjonariusza albo zatrudnienie w Służbie Wywiadu Wojskowego;
 - osób składających tylko oświadczenia;
- Dla każdego postępowania weryfikacyjnego zakłada się i prowadzi akta postępowania weryfikacyjnego;
- W przypadku wpływu oświadczenia złożonego po terminie, zawiadamia się osobę, która złożyła oświadczenie, że nie będzie ono rozpatrywane i zostanie niezwłocznie zniszczone w trybie określonym dla informacji niejawnych w przepisach o ochronie informacji niejawnych;
- Zespół roboczy weryfikuje oświadczenie, porównuje jego treść z materiałami archiwalnymi i operacyjnymi oraz innymi dokumentami;
- Zespół roboczy wyjaśnia wątpliwości co do zgodności oświadczeń z prawdą w toku wysłuchania wyjaśnień osoby, która złożyła to oświadczenie, jeżeli osoba ta wyraziła wolę złożenia tych wyjaśnień;

⁸³³ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 26 lipca 2006 r. w sprawie określenia wzorów oświadczeń składanych przez osoby ubiegające się o wyznaczenie na stanowisko służbowe, mianowanie na funkcjonariusza albo zatrudnienie w Służbie Kontrwywiadu Wojskowego lub Służbie Wywiadu Wojskowego (Dz. U. 2006, Nr 137, poz. 982).

- Wątpliwości co do zgodności oświadczenia z prawdą, zespół roboczy może wyjaśniać także wysłuchując inne osoby;
- Przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej, na wniosek zespołu roboczego, występuje do Przewodniczącego Komisji Likwidacyjnej o udostępnienie materiałów archiwalnych i operacyjnych oraz innych dokumentów niezbędnych do weryfikacji oświadczenia, które po wykorzystaniu niezwłocznie są zwracane Komisji Likwidacyjnej;
- Udostępnienie materiałów archiwalnych i operacyjnych oraz innych dokumentów zawierających informacje niejawne następuje w trybie określonym w przepisach o ochronie informacji niejawnych;
- Przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej, na wniosek zespołu roboczego, występuje do Szefa Wojskowych Służb Informacyjnych, Szefa Służby Kontrwywiadu Wojskowego lub Szefa Służby Wywiadu Wojskowego o udostępnienie dokumentów lub udzielenie informacji, niezbędnych do weryfikacji oświadczenia;
- Przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej, na wniosek zespołu roboczego, pisemnie informuje osobę, która złożyła oświadczenie, o powstaniu wątpliwości co do zgodności oświadczenia z prawdą. W informacji podaje się ponadto termin i miejsce, w którym zainteresowana osoba może złożyć wyjaśnienia. Ze składania wyjaśnień sporządza się protokół. W protokole zamieszcza się pytania zadane przez członków zespołu roboczego oraz oświadczenia złożone przez zainteresowaną osobę;
- Po przeprowadzeniu postępowania weryfikacyjnego zespół roboczy zajmuje stanowisko co do zgodności oświadczenia z prawdą, w formie głosowania zwykłą większością głosów. Zespół uzasadnia zajęte stanowisko, które wraz z uzasadnieniem sporządza się w formie pisemnej;
- W przypadku stwierdzenia, że osoba, która złożyła oświadczenie, powiedziała nieprawdę, Przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej, na wniosek zespołu roboczego, pisemnie zawiadamia o tym prokuratora. Do zawiadomienia dołącza się akta postępowania weryfikacyjnego, a także wskazuje się dowody uzasadniające podejrzenie popełnienia przestępstwa;
- Po zakończeniu działalności Komisji Weryfikacyjnej akta postępowań weryfikacyjnych osoby składającej oświadczenie przekazuje się Szefowi Służby

Kontrwywiadu Wojskowego lub Szefowi Służby Wywiadu Wojskowego, w zależności od Służby, w której osoba została wyznaczona na stanowisko służbowe, której funkcjonariuszem została mianowana lub w której została zatrudniona;

- Ewidencję postępowań weryfikacyjnych oraz akta postępowań weryfikacyjnych dotyczących osób, które nie zostały wyznaczone na stanowisko służbowe, nie zostały mianowane funkcjonariuszem lub nie zostały zatrudnione w Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz w Służbie Wywiadu Wojskowego, przekazuje się Szefowi Służby Kontrwywiadu Wojskowego⁸³⁴.

Wejście ustawy w życie wyznaczyło trzydziestodniowy okres, od 8 lipca do 6 sierpnia 2006 r. przeznaczony na składanie oświadczeń weryfikacyjnych i wniosków o przyjęcie do nowych służb.

Uchwalona, w zakresie wyznaczającym zakres działań i uprawnienia komisji weryfikacyjnej ustawa⁸³⁵ określała, iż Komisja Weryfikacyjna składa się z 12 członków powoływanych przez Prezydenta RP oraz 12 członków powoływanych przez Prezesa Rady Ministrów. Przewodniczącym Komisji, spośród jej członków wyznaczał natomiast Prezydent. Komisja zajmowała stanowisko w czteroosobowych zespołach utworzonych przez Przewodniczącego, a swoje zdanie w sprawie zgodności z prawdą oświadczeń przedstawiała Pełnomocnikom, Szefowi SKW lub Szefowi SWW. W przypadku wątpliwości co do zgodności oświadczenia z prawdą, Komisja Weryfikacyjna informowała o możliwości złożenia wyjaśnień. Z czynności tych sporządzano protokoły⁸³⁶.

Dostęp do wszelkich materiałów archiwalnych i operacyjnych, łącznie z zawierającymi tajemnicę państwową, a także innych dokumentów niezbędnych do weryfikacji oświadczeń, członkom Komisji Weryfikacyjnej zapewniała Komisja Likwidacyjna. Po utworzeniu SKW i SWW dostęp do tego typu źródeł zapewniali Szefowie tych służb⁸³⁷.

Zgodnie z Zarządzeniem Nr 112 Prezesa Rady Ministrów⁸³⁸ z dnia 21 lipca 2006 r., pełnomocnikiem do spraw organizacji Służby Kontrwywiadu Wojskowego

⁸³⁴ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 lipca 2006 r. w sprawie trybu działania..., *op. cit.*

⁸³⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu..., *op. cit.*

⁸³⁶ *Ibidem.*

⁸³⁷ *Ibidem.*

⁸³⁸ Zarządzenie Nr 112 Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 lipca 2006 r. w sprawie powołania Pełnomocnika do spraw organizacji Służby Kontrwywiadu Wojskowego (M.P. 2006, Nr 50, poz. 542).

został Antoni Macierewicz, natomiast według Zarządzenia 113⁸³⁹, z tego samego dnia, pełnomocnikiem do spraw organizacji Służby Wywiadu Wojskowego został Jan Żukowski.

Już wcześniej pojawiały się spekulacje dotyczące powołania pełnomocnika oraz Przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej. Jarosław Kaczyński w wypowiedzi dla Rzeczypospolitej powiedział: *jeżeli ktoś myśli, że WSI zostały zlikwidowane, bo Sejm przyjął odpowiednią ustawę, to się myli. Zajmą się tym osoby, które będą się wam wydawały bardzo kontrowersyjne, ale znają się na rzeczy.* Już wówczas wśród polityków Prawa i Sprawiedliwości panowało przekonanie, iż chodzi o Antoniego Macierewicza⁸⁴⁰.

Nie było jasne, jaka będzie ostatecznie rola Antoniego Macierewicza. Precyzyjnie nie wypowiedział się nawet premier Jarosław Kaczyński, mówiąc o „likwidatorze WSI”. Ostatecznie, Macierewicz otrzymał nominację na Wiceministra Obrony Narodowej, Przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej, a także pełnomocnika ds. tworzenia Służby Kontrwywiadu Wojskowego⁸⁴¹. Antoni Macierewicz mówił, że „likwidator” to określenie medialne, a jego zdaniem jako przewodniczącego Komisji i pełnomocnika do spraw powołania SKW było dopilnowanie, by doszło do rozwiązania WSI i powołania nowej służby⁸⁴².

Podczas konferencji prasowej w dniu 22 lipca 2006 r. zarówno Jarosław Kaczyński, jak i koordynator ds. służb specjalnych Zbigniew Wassermann przekonywali, że likwidacja WSI i nominacja Antoniego Macierewicza nie zaszkodzą operacjom prowadzonym przez służby wojskowe. Jednakże opozycja wyraziła duże wątpliwości podkreślając, iż działalność służb opiera się na współpracy międzynarodowej i nie wiadomo – jak twierdził Paweł Graś (PO) – czy Antoni Macierewicz, który jeszcze niedawno był jej przeciwnikiem, wzbudzi zaufanie np. w krajach UE. Poseł dodał, iż nominacja Macierewicza spowoduje szeroki rozgłos w służbach, co na pewno im to nie będzie służyć⁸⁴³.

⁸³⁹ Zarządzenie Nr 113 Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 lipca 2006 r. w sprawie powołania Pełnomocnika do spraw organizacji Służby Wywiadu Wojskowego (M.P. 2006, Nr 50, poz. 543).

⁸⁴⁰ A. Majda, *Czy Macierewicz weźmie służby?* „Rzeczpospolita” 13 VII 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/626925-Czy-Macierewicz-wezmie-sluzby.html> [dostęp: 28 listopada 2019].

⁸⁴¹ J. Ordyński, P. Śmiłowicz P., *Mocne wejście likwidatora*, „Rzeczpospolita” 24 VII 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/628851-Mocne-wejscie-likwidatora.html> [dostęp: 28 listopada 2019].

⁸⁴² M. Subotić, *Będą się liczyć tylko fakty*, „Rzeczpospolita” 24 VII 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/628837-Beda-sie-liczyc-tylko-fakty.html> [dostęp: 28 listopada 2019].

⁸⁴³ J. Ordyński, P. Śmiłowicz, *Mocne wejście...*, op. cit.

Skład komisji, po zakończeniu jej pracy, zgodnie z przepisami, miał być podany do publicznej wiadomości. Macierewicz zapytany, dlaczego skład komisji nie może być ujawniony, odparł: *trzeba zdawać sobie sprawę, że członkowie komisji mają do czynienia ze środowiskiem, które jest bardzo zdecydowane w swoich zachowaniach. Odkrywanie spraw, które przez ostatnie 16 lat były w cieniu w naturalny sposób łączy się z zagrożeniem*. Ponadto oświadczył, iż jako przewodniczący komisji wyznaczał składom wysłuchującym zadania oraz wskazywał, na jakie kwestie trzeba zwrócić uwagę. Do każdego wysłuchania przygotowane były dokumenty personalne, materiały związane z przebiegiem służby oraz ze sprawami operacyjnymi poszczególnych żołnierzy. Według Macierewicza, kolejność rozmów wyznaczała waga spraw, o których można było opowiedzieć. Słuchano tylko tych osób, których pisemne oświadczenia wzbudzały wątpliwości, najczęściej dotyczyły one prób wprowadzania Komisji w błąd⁸⁴⁴.

Nazwiska weryfikatorów utrzymywane były w tajemnicy. Aleksander Szczygło - wiceminister obrony twierdził, iż miało to służyć temu, aby osoby nie poddawano naciskom. Zbigniew Wasserman – koordynator służb specjalnych komentował, iż członkowie komisji to ludzie, którzy muszą wiedzieć jak pracować z dokumentami, dlatego część Komisji stanowili pracownicy IPN i archiwiści. Byli też ludzie z umiejętnościami śledczymi, policjanci, oficerowie służb a także prawnicy, który zajmowali się orzekaniem w tego typu sprawach⁸⁴⁵.

W wyniku wyborów parlamentarnych Antoni Macierewicz, który został posłem z okręgu piotrkowskiego oświadczył, iż do 9 listopada 2007 r. musiał podjąć decyzję czy zrezygnować z mandatu, czy przewodniczenia komisji weryfikacyjnej. Według ekspertyz ówczesnego Marszałka Sejmu Bronisława Komorowskiego, funkcja przewodniczącego była traktowana jako praca w administracji rządowej. Tych dwóch funkcji nie można było łączyć⁸⁴⁶.

W wypowiedzi dla Rzeczypospolitej Macierewicz uznał, że ma zupełnie inne ekspertyzy w tej sprawie, dodając, iż decyzja marszałka podjęta w sposób jednoosobowy i bez możliwości zaskarżenia dążyła do uniemożliwienia pracy Komisji

⁸⁴⁴ M. Subotić, *Weryfikacja jeszcze się nie skończyła*, „Rzeczpospolita” 3 X 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/arttykul/641740-Weryfikacja-jeszcze-sie-nie-skonczyla.html> [dostęp: 29 listopada 2019].

⁸⁴⁵ P. Śpiewak, *Ludzie Macierewicza znów mogą wiele*, „Rzeczpospolita” 1 VIII 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/arttykul/630322-Ludzie-Macierewicza-znow-moga-wiele.html> [dostęp: 29 listopada 2019].

⁸⁴⁶ E. Żemła, *Antoni Macierewicz sam wskazał prezydentowi swojego następcę*, „Rzeczpospolita” 10 XI 2007, [online] <https://archiwum.rp.pl/arttykul/733089-Antoni-Macierewicz-sam-wskazal-prezydentowi-swojego-nastepce.html> [dostęp: 28 listopada 2019].

Weryfikacyjnej i była motywowana politycznie⁸⁴⁷. Macierewicz, rezygnując z przewodniczenia Komisji po 14 miesiącach działalności oświadczył: *oddaje komisję z ogromnym żalem. Popelnilem w tym czasie wiele błędów, nie da się ich uniknąć, ale najważniejsze, że udało się zlikwidować narośl na polskim życiu społecznym i gospodarczym, jaką były WSI*⁸⁴⁸.

Decyzją Prezydenta RP, funkcję przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej objął Jan Olszewski, były premier i doradca ds. politycznych prezydenta Lecha Kaczyńskiego.

W dniu 8 listopada 2007 r. Prezes Rady Ministrów Jarosław Kaczyński wydał Zarządzenie wskazujące termin zakończenia działalności Komisji Weryfikacyjnej na dzień 30 czerwca 2008 r.⁸⁴⁹ Przewodniczący Komisji Jan Olszewski, przyznał, iż nie jest możliwe dotrzymanie wyznaczonego terminu. Uznał, iż kierownictwo SKW paraliżuje prace Komisji, ponadto wobec części członków Komisji wszczęte zostały procedury sprawdzające, które uniemożliwiły im korzystanie z niejawnych materiałów. Nadto również odwołani zostali pracownicy archiwum, co także miało negatywny wpływ na prace Komisji. Zdaniem posła Pawła Grasia (PO) sytuacja ta dowodziła braku profesjonalizmu członków Komisji. W podobnym tonie wypowiedział się Janusz Zemke, Przewodniczący Sejmowej Komisji ds. Służb Specjalnych, który stwierdził, iż Komisja pod różnymi pretekstami nie prowadziła działań. Według Zemkego na weryfikację ciągle czekało 850 żołnierzy WSI⁸⁵⁰. Antoni Macierewicz komentował *Prace komisji zostały brutalnie zatrzymane przez ekipę Tuska, a te działania traktuję jako prowokację*⁸⁵¹.

Zgodnie z ustawą⁸⁵² Komisja Weryfikacyjna winna złożyć Marszałkowi Sejmu, za pośrednictwem Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych sprawozdanie ze swojej działalności oraz podać do publicznej wiadomości komunikat o wynikach prac. W dniu 29 kwietnia 2008 r. Prezes Rady Ministrów Donald Tusk wydał rozporządzenie w sprawie zakresu informacji o działalności Komisji Weryfikacyjnej

⁸⁴⁷ *Ibidem*.

⁸⁴⁸ *Ibidem*.

⁸⁴⁹ Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów nr 130 z dnia 8 listopada 2007 r. w sprawie terminu zakończenia działalności Komisji Weryfikacyjnej (M.P., Nr 83, poz. 880).

⁸⁵⁰ K. Manys, *Szef Komisji Weryfikacyjnej: oddam się do dyspozycji prezydenta*, „Rzeczpospolita” 14 III 2008, [online] <https://archiwum.rp.pl/artukul/759891-Szef-Komisji-Weryfikacyjnej:-oddam-sie-do-dyspozycji-prezydenta.html> [dostęp: 29 listopada 2019].

⁸⁵¹ M. Subotić, *Olszewski ma dość*, „Rzeczpospolita” 15 III 2008, [online] <https://archiwum.rp.pl/artukul/760167-Olszewski-ma-dosc.html> [dostęp: 29 listopada 2019].

⁸⁵² Ustawa z dnia 6 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające..., *op.cit.*

powołanej w związku z likwidacją Wojskowych Służb Informacyjnych, podlegających podaniu do publicznej wiadomości⁸⁵³.

Po zakończeniu prac Komisji podano do publicznej wiadomości informacje:

- 1) Imiona i nazwiska członków Komisji Weryfikacyjnej, w tym jej przewodniczącego, określenie organu, który powołał danego członka, oraz wyszczególnienie zmian osobowych przeprowadzanych w okresie jej działalności⁸⁵⁴.

W powyższym zakresie Komunikat o wynikach prac Komisji Weryfikacyjnej opracowany przez jej przewodniczącego Jana Olszewskiego stanowił:

Postanowieniem Prezydenta RP z dnia 21 lipca 2006 r. nr 113-34-06 o powołaniu członków Komisji Weryfikacyjnej w skład Komisji powołano:

- Antoniego Macierewicza – przewodniczącego
- Romana Kromera
- Beatę Modrzejewską
- Bogusława Nizieńskiego
- Marka Opiołę
- Jacka Przybysza
- Marcina Rosołowskiego
- Tadeusza Rutowskiego
- Leszka Sykulskiego
- Tomasza Szatkowskiego
- Krzysztofa Szwagrzyka
- Mariusza Ziają

W tym samym dniu Zarządzeniem nr 114 Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 lipca 2006 o powołaniu członków Komisji Weryfikacyjnej w skład Komisji powołano:

- Piotra Bączka
- Martina Bożka
- Michała Bichniewicza
- Wojciecha Frazika
- Artura Góreckiego
- Macieja Korkucia

⁸⁵³ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2008 r. w sprawie zakresu informacji o działalności Komisji Weryfikacyjnej powołanej w związku z likwidacją Wojskowych Służb Informacyjnych, podlegających podaniu do publicznej wiadomości (Dz. U. 2008, Nr 86, poz. 526).

⁸⁵⁴ *Ibidem*.

- Jarosława Karwowskiego
- Mariusza Maraska
- Leszka Pietrzaka
- Henryka Szulejewskiego
- Adama Tarachę
- Józefa Wierzbowskiego

Na skutek rezygnacji części członków z prac w Komisji Weryfikacyjnej, w listopadzie 2007 r. nastąpiła rekonstrukcja jej składu. Zarządzeniem nr 129 Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 listopada 2007 r. o powołaniu członków Komisji Weryfikacyjnej w skład Komisji powołano:

- Piotra Bączka
- Michała Bichniewicza
- Artura Góreckiego
- Jarosława Karwowskiego
- Bartosza Kownackiego
- Macieja Lew-Mirskiego
- Mariusza Maraska
- Piotra Naimskiego
- Leszka Pietrzaka
- Józefa Wierzbowskiego
- Tadeusza Witkowskiego
- Piotra Woyciechowskiego

Na skutek rezygnacji Antoniego Macierewicza z prac w Komisji Weryfikacyjnej Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 listopada 2007 r. nr 1131-46-07 o powołaniu członka Komisji Weryfikacyjnej, w skład Komisji powołano Jana Olszewskiego z równoczesnym wyznaczeniem go postanowieniem nr 1131-47-07 na przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej.

W dniu 15 listopada 2007 r. Postanowieniem Prezydenta RP nr 1131-52-07 o powołaniu członków Komisji Weryfikacyjnej w skład Komisji powołano:

- Joannę Celińską
- Anetę Gontczyk
- Marcina Gugulskiego
- Krzysztofa Łączyńskiego

- Artura Rojka
- Marka Utrackiego

Na skutek zmian dokonanych przez Prezydenta RP w dniach 9 i 15 listopada 2007 r. z dwunastu członków Komisji Weryfikacyjnej powołanych postanowieniem Prezydenta RP z dnia 21 lipca 2006 r., w składzie pozostały następujące osoby:

- Beata Modrzejewska
- Bogusław Nizieński
- Jacek Przybysz
- Tomasz Szatkowski
- Marcin Rosołowski

W okresie ostatniego półrocza prac Komisji Weryfikacyjnej miały miejsce przypadki wstrzymania członkom Komisji poświadczeń bezpieczeństwa, co uniemożliwiało im dostęp do informacji niejawnych, a tym samym wykluczało z prac w Komisji. Przywołana sytuacja dotyczyła:

- Joanny Celińskiej – w dniu 31 stycznia 2008 r. wstrzymano, a w dniu 25 kwietnia 2008 r. cofnięto poświadczenie bezpieczeństwa;
- Anety Gontarczyk – w dniu 31 stycznia 2008 r. wstrzymano, a w dniu 25 kwietnia 2008 r. cofnięto poświadczenie bezpieczeństwa;
- Krzysztofa Łączyńskiego – wstrzymano poświadczenie bezpieczeństwa w okresie od 4 lutego do 4 kwietnia 2008 r.;
- Tadeusza Witkowskiego – umorzono postępowanie sprawdzające i cofnięto dostęp do informacji niejawnych;
- Piotra Bączka – w dniu 4 czerwca 2008 r. wszczęto postępowanie kontrolne;
- Leszka Pietrzaka – w dniu 4 czerwca 2008 r. wszczęto postępowanie kontrolne⁸⁵⁵.

2) Okres działalności Komisji Weryfikacyjnej⁸⁵⁶.

Komunikat stanowił, iż Komisja Weryfikacyjna działała od 2 sierpnia 2006 r., aż do przerwania jej prac w dniu 30 czerwca 2008 r.⁸⁵⁷

⁸⁵⁵ *Komunikat o wynikach prac Komisji Weryfikacyjnej*, [online] http://serwer1770025.home.pl/stowarzyszenie-sowa/wp-content/uploads/2011/04/303_Komunikat-Komisji-Weryf.pdf [dostęp: 30 listopada 2019].

⁸⁵⁶ *Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2008 r. w sprawie zakresu informacji o działalności Komisji Weryfikacyjnej powołanej w związku z likwidacją Wojskowych Służb Informacyjnych, podlegających podaniu do publicznej wiadomości* (Dz.U. 2008, Nr 86, poz. 526).

⁸⁵⁷ *Komunikat o wynikach prac Komisji Weryfikacyjnej*, [online] http://serwer1770025.home.pl/stowarzyszenie-sowa/wp-content/uploads/2011/04/303_Komunikat-Komisji-Weryf.pdf [dostęp: 30 listopada 2019].

- 3) Liczbę i terminy posiedzeń plenarnych Komisji Weryfikacyjnej oraz liczbę i terminy posiedzeń poszczególnych zespołów Komisji.

W Komunikacie podano wszystkie terminy posiedzeń plenarnych Komisji, jak również liczbę i terminy posiedzeń poszczególnych zespołów Komisji.

- 4) Liczbę złożonych do Komisji Weryfikacyjnej oświadczeń.

W Komunikacie wskazano, iż do przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej wpłynęło 2508 oświadczeń weryfikacyjnych, od 2179 osób⁸⁵⁸.

- 5) Liczbę osób, które złożyły wyjaśnienia.

W Komunikacie wskazano, iż w okresie prac Komisji wyjaśnienia złożyły 554 osoby, w tym wyjaśnienia pisemne otrzymano od 55 osób.

- 6) Liczbę osób, które zostały wysłuchane.

Według Komunikatu Zespoły Robocze Komisji wysłuchało 30 osób.

- 7) Liczbę oświadczeń, które Komisja uznała za zgodne z prawdą oraz liczbę oświadczeń, które Komisja uznała za niezgodne z prawdą.

W powyższym zakresie Komunikat o wynikach prac Komisji Weryfikacyjnej stanowił:

Komisja Weryfikacyjna stwierdziła: zgodność z prawdą 1482 oświadczenia złożone przez 1270 żołnierzy i pracowników, niezgodność z prawdą 135 oświadczeń⁸⁵⁹.

- 8) Liczbę skierowanych do prokuratury zawiadomień o popełnieniu przestępstwa.

W powyższym zakresie Komunikat o wynikach prac Komisji Weryfikacyjnej stanowił:

Przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej skierował do Prokuratury 71 zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstwa⁸⁶⁰.

Ponadto, przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej oprócz sporządzenia komunikatu o wynikach prac Komisji Weryfikacyjnej zobowiązany był ustawowo do sporządzenia Sprawozdania i przesłania go Marszałkowi Sejmu RP za pośrednictwem Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych. Jednakże Sprawozdanie nie powstało, a Sejmowa Komisja do Spraw Służb Specjalnych poprzez głosowanie uznała, iż jest ono zbędnym dokumentem. Bierność w tej kwestii zachował również Marszałek Sejmu Bronisław Komorowski.

⁸⁵⁸ *Ibidem.*

⁸⁵⁹ *Ibidem.*

⁸⁶⁰ *Ibidem.*

2. Podstawy prawne sporządzenia oraz publikacji raportu

Cel podania do publicznej wiadomości przypadków działań wykraczających poza zakres ustawowych uprawnień WSI, określił Prezydent RP w uzasadnieniu do projektu ustawy - o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”. Uznał w nim, iż reforma służb nie będzie reformą pełną, jeśli obywatele RP nie będą mieli możliwości poznania sprzecznych z interesem Państwa działań likwidowanych Wojskowych Służb Informacyjnych, w tym działań osób, które współdziałając ze służbami wykonywały czynności pozaprawne. Ponadto podkreślił, iż celem nie jest wyłącznie rozliczenie przeszłości, ale: *zamiar powszechnego uświadomienia społeczeństwu zagrożenia jaki może spowodować dla prawidłowego funkcjonowania państwa odrzucenie elementarnych zasad etycznych przez osoby wykonujące zawody wymagające zaufania społecznego. Natomiast ujawnieniu podlegać będzie wyłącznie działalność sprzeczna z celem istnienia służb i wykraczająca poza zakres ustawowych uprawnień*⁸⁶¹.

Projektowana nowelizacja ustawy nałożyła na Komisję Weryfikacyjną i jej przewodniczącego obowiązek sporządzenia w terminie wyznaczonym przez Prezesa Rady Ministrów raportu⁸⁶² o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych, realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych, w zakresie określonym w art. 67 ust. 1 pkt 1 – 10 ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby

⁸⁶¹ Uzasadnienie do projektu ustawy - o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”, (Druk 1044 z dnia 10 października 2006 r.), [online] <http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/wgdruku/1044> [dostęp: 30 listopada 2019].

⁸⁶² Instytucja raportów sporządzanych przez określone osoby na zlecenie organów władzy publicznej lub przez organy tej władzy wyposażone w kompetencje kontrolne, raportów zawierających opis i ocenę funkcjonowania określonych instytucji publicznych może stanowić ważny instrument zapewniania praworządnego i skutecznego działania tych instytucji, a w szczególności ważny instrument urzeczywistniania prawa do dobrej administracji. W sytuacji, w której zachodzi uzasadnione podejrzenie, że określona służba państwowa nie realizuje prawidłowo swoich zadań, uzasadniony interes społeczny przemawia za posłużeniem się wymienionym instrumentem w celu ustalenia i ujawnienia stanu faktycznego. Uzasadnienie do Wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 czerwca 2008 r. sygn. akt K 51/07 (Dz. U. 2008, Nr 122, poz. 797).

Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”⁸⁶³. Objęte raportem miały zostać również informacje o osobach, które nakłaniały do popełniania powyższych czynów oraz zajmujące kierownicze stanowiska państwowe, które posiadały wiedzę o wyżej wymienionych działaniach i nie podjęły czynności zmierzających do zaprzestania takich działań.

Szefowie SKW i SWW byli obowiązani do współdziałania z Przewodniczącym Komisji Weryfikacyjnej w zakresie sporządzenia Raportu.

Nowelizacja przewidywała ponadto, iż Przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej przekazuje Raport Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej i Prezesowi Rady Ministrów. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej udostępnia Raport Marszałkowi Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Marszałkowi Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. Prezydent RP podaje Raport do publicznej wiadomości, po zasięgnięciu opinii Marszałka Sejmu RP i Marszałka Senatu RP⁸⁶⁴.

Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o podaniu Raportu do publicznej wiadomości było równoznaczne ze zniesieniem klauzuli tajności w rozumieniu art. 21 ust 1 i 3 ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych⁸⁶⁵.

⁸⁶³ Osoba składa oświadczenie czy w okresie pełnienia służby/zatrudnienia przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o WSI, sama lub wspólnie w porozumieniu z inną osobą: wbrew przepisom ustawy ujawniła lub wykorzystwała informacje stanowiące tajemnicę państwową lub służbową;

- 1) wbrew przepisom ustawy lub ciążącemu na sobie obowiązкови ujawniła lub wykorzystwała informacje, uzyskane w wyniku wykonywanych przez WSI albo inne organy, służby lub instytucje państwowe czynności operacyjno – rozpoznawczych;
- 2) mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego nie zawiadomiła niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw;
- 3) utrudniała lub udaremniała postępowanie karne, pomagając sprawcy przestępstwa, w tym przestępstwa skarbowego, uniknąć odpowiedzialności karnej;
- 4) stosowała przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia;
- 5) wpływała w sposób bezprawny na rozstrzygnięcia, w tym decyzje administracyjne oraz inne czynności urzędowe organów władzy publicznej, a także na zaniechanie ich podjęcia;
- 6) prowadziła tajną współpracę z przedsiębiorcą, nadawcą, redaktorem naczelnym, dziennikarzem lub podmiotem prowadzącym działalność wydawniczą na terytorium RP;
- 7) tworzyła lub przekazywała fałszywe informacje;
- 8) kierowała popełnianiem przez inną osobę czynu, o którym mowa w pkt 1-6 i 8, nakłaniała inną osobę do popełnienia takiego czynu, ułatwiła jej popełnienie lub, wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, poleciła wykonanie takiego czynu;
- 9) osiągnęła korzyść majątkową lub osobistą z tytułu działań, o których mowa w pkt 1- 9.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy Wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu..., *op. cit.*

⁸⁶⁴ *Projekt ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu..., op. cit.*

⁸⁶⁵ Art. 21 ust. 1 – klauzulę tajności przyznaje osoba, która jest upoważniona do podpisania dokumentu lub oznaczenia innego niż dokument materiału. Art. 21 ust. 3 – osoba o której mowa w ust. 1 ponosi odpowiedzialność za przyznanie klauzuli tajności i bez jej zgody albo bez zgody jej przełożonego klauzula nie może być zmieniona lub zniesiona. Dotyczy to również osoby, która przekazała dane do dokumentu zbiorczego. Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych..., *op. cit.*

W dniu 27 października 2006 r. podczas 27. posiedzenia Sejmu odbyło się pierwsze czytanie niniejszego projektu ustawy. Szef Kancelarii Prezydenta RP Aleksander Szczygło, w imieniu Lecha Kaczyńskiego zapowiedział, iż ujawnienie raportu to konsekwencja wykrycia w trakcie prac Komisji Weryfikacyjnej rażących naruszeń prawa w działaniach Wojskowych Służb Informacyjnych i jej poprzedników prawnych. Zakres tych naruszeń i wynikające z nich zagrożenia zarówno dla porządku prawnego państwa jak i demokratycznego systemu sprawowania władzy wręcz nakazują podjęcie czynności, które doprowadzą do publicznego wyjaśnienia szkodliwych oddziaływań wojskowych służb specjalnych na życie polityczne i gospodarcze. Jak wskazał *bierność w tym zakresie zasługuje na szczególnie negatywną ocenę, bowiem wprowadza ona poczucie bezkarności w sposób szczególnie dotkliwy zagrażając demokracji*⁸⁶⁶.

Sejm, po wysłuchaniu uzasadnienia projektu przystąpił do przeprowadzenia dyskusji.

Poseł Jędrzej Jędrzych, w imieniu Klubu PiS stwierdził, iż jedną z patologii, która jest najbardziej szkodliwa dla państwa i w sposób istotny wpływa na życie publiczne, jest niczym nie uzasadnione tajne ingerowanie służb specjalnych w życie publiczne, społeczne i gospodarcze kraju. Według posła, proponowana przez Prezydenta nowelizacja była tak istotna, ponieważ wprowadzała bardzo poważny wątek, a mianowicie do raportu z działalności komisji weryfikacyjnej dołączała informację dotyczącą opublikowania danych osób, które podejmowały działania niezgodne z prawem, jak twierdził, o charakterze przestępczym. Mówca w imieniu Prawa i Sprawiedliwości reprezentował pogląd, iż obowiązkiem Wysokiej Izby było doprowadzenie do tego, aby obywatele poznali prawdę o kulisach działań podejmowanych przez służby specjalne w Polsce. Reasumując swoją wypowiedź wniósł o przyjęcie propozycji i wspólną pracę nad prezydencką nowelizacją⁸⁶⁷.

Poseł Paweł Graś z Platformy Obywatelskiej stał na stanowisku, iż w kampanii wyborczej Lech Kaczyński zapowiadał aktywną prezydenturę, bliską ludzkim sprawom. Polacy oczekiwali bowiem silnego przywództwa, korzystnego dla rozwijającej się gospodarki, w której powstają nowe miejsca pracy. Chcieli walki ze społecznym wykluczeniem, z biurokracją, z ciągłym brakiem poczucia bezpieczeństwa. Według

⁸⁶⁶ *Stenogram z posiedzenia Sejmu w dniu 27.10.2006*, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/B03406CD394EE0D9C1257214006E71EB/\\$file/27_c_ksiazka.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/B03406CD394EE0D9C1257214006E71EB/$file/27_c_ksiazka.pdf), s. 233-234 [dostęp: 30 listopada 2019].

⁸⁶⁷ *Ibidem*.

posła, po 10 miesiącach mamy Prezydenta coraz bardziej zagubionego, który zamiast pilnować polskich spraw, woli zajmować się tropieniem agentów i polowaniem na duchy przeszłości. Mówił: „powiedzcie państwo, ludziom prosto w oczy, że nie po to zdobywaliście władzę, by Polakom żyło się lepiej, tylko po to, by realizować fantazje o tajemnicach, spiskach, agentach, by nieustannie szukać wytłumaczenia dla własnej niemożności, nieudolności, dla elementarnej braku kompetencji do rządzenia”. Ponadto uważał, iż w wyniku raportu Polska ma szansę stać się pierwszym w Europie krajem, który w majestacie prawa udostępnił międzynarodowej opinii publicznej najbardziej tajną wiedzę służb specjalnych. Reasumując swoją wypowiedź w imieniu Platformy Obywatelskiej wniósł o odrzucenie projektu w pierwszym czytaniu⁸⁶⁸.

Kolejny mówca, poseł Janusz Zemke, przedstawił stanowisko Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Wniósł, iż jest to wybiórczy raport, który w swoim założeniu ma się skupiać wyłącznie na wytropionych wynaturzeniach i ma być w rzeczywistości aktem oskarżenia WSI. W mniemaniu posła raport będzie do wykorzystania przez skrajną prawicę w celach polityczno – propagandowych. Podkreślał, iż, mówi o tym celowo, by nie mieć złudzeń, że opinia publiczna otrzyma dokument oceniający obiektywnie działalność i proces weryfikacji Wojskowych Służb Informacyjnych. Jeżeli raport miał obejmować informację o osobach współdziałających z WSI w realizacji pozaprawnych celów służby, to w jego mniemaniu oznacza to w praktyce, iż Przewodniczący komisji i inne osoby z rządu uzyskałyby uprawnienie quasi-sądu kwalifikującego, czy zostało popełnione przestępstwo, czy też nie. O tym, kto i jakie wykroczenie popełnił będzie decydować kapturowy sąd w postaci tajnej Komisji Weryfikacyjnej działającej z nadania politycznego. Sojusz Lewicy Demokratycznej wniósł o odrzucenie projektu w pierwszym czytaniu⁸⁶⁹.

Kolejny mówca, poseł Andrzej Grzesik z Samoobrony przytoczył, iż, nowelizacja ustawy wprowadzała, iż prezydent może ujawnić osoby pełniące służbę lub zatrudnione w likwidowanych WSI oraz te, które wspólnie i w porozumieniu z tymi osobami brały udział w działalności przestępczej. Mamy tutaj do czynienia z naruszeniem ustrojowej zasady domniemania niewinności, gdyż wyżej wymienione przepisy pozwalały, aby pozasądowe organy władzy publicznej, wprowadzając postępowanie niebędące postępowaniem karnym, samodzielnie ustalały fakt popełnienia przez

⁸⁶⁸ *Ibidem*.

⁸⁶⁹ *Ibidem*.

obywatela przestępstwa i wyciągnęły z tego negatywne konsekwencje prawne w postaci naruszenia dobrego imienia. Mając na względzie ustrojową zasadę domniemania niewinności, prezydent mógł ujawnić takie osoby tylko po uprawomocnieniu się skazującego wyroku sądowego. W związku z powyższym, Samoobrona wniosła o dodanie ustępu w brzmieniu, iż informacje o osobach, które dopuściły się przedmiotowych czynów, mogą być ujawnione dopiero wtedy, gdy ich wina zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu. Reasumując swą wypowiedź Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej wniosła o skierowanie projektu ustawy do dalszych prac w Sejmowej Komisji Obrony Narodowej, gdzie zgłosi swoje uwagi i propozycje⁸⁷⁰.

Poseł Witold Bałazak z Ligii Polskich Rodzin poparł potrzebę konsekwentnej i pełnej reformy służb, polegającej na konieczności uświadomienia opinii publicznej zakresu pozaprawnych przedsięwzięć. Uważał, iż reforma ta spełni swe zamierzenia oraz społeczne oczekiwania, jeżeli da obywatelom możliwość zapoznania się ze sprzecznymi dla interesów państwa działaniami służb, a także osób współdziałających w przeszłości ze służbami, które dobrowolnie wykonywały zadania i czynności mające charakter pozaprawny, a nawet przestępczy. Liga Polskich Rodzin opowiedziała się za skierowaniem przedłożenia prezydenckiego projektu do dalszych prac parlamentarnych⁸⁷¹.

Kolejny mówca Mieczysław Łuczak z Polskiego Stronnictwa Ludowego uznał, iż poruszamy się po bardzo cienkiej linii pomiędzy powszechnie głoszoną potrzebą ujawniania przestępców funkcjonujących w zawodach zaufania publicznego, a koniecznością zapewnienia efektywnego zabezpieczenia interesów państwa. Ponadto zauważył on, iż ujawnienie przez Prezydenta Raportu może wywołać poważne konsekwencje. Jego zdaniem uprawnienia Komisji Weryfikacyjnej powinny przysługiwać Premierowi, właściwemu ministrowi bądź szefowi służb, gdyż określałoby to bardzo jasno i czytelnie odpowiedzialność za te ujawnienia, a osoby te podlegają nadzorowi Sejmu. W imieniu Klubu Parlamentarnego Polskiego Stronnictwa Ludowego poseł wniósł o przekazanie projektu do komisji w celu dalszej pracy nad nim⁸⁷².

W imieniu Klubu Parlamentarnego Ruch Ludowo-Narodowy wystąpił poseł Henryk Młynarczyk. Przedstawił on stanowisko, iż WSI często podejmowały działania, które nie miały nic wspólnego z ochroną bezpieczeństwa, a nawet poprzez próby

⁸⁷⁰ *Ibidem.*

⁸⁷¹ *Ibidem.*

⁸⁷² *Ibidem.*

wpływania na sferę polityczno – medialną mogły takiemu bezpieczeństwu zagrozić. Uznał, iż reforma Wojskowych Służb Specjalnych tylko wówczas spełni pokładane w niej nadzieje, jeśli obywatele Rzeczypospolitej Polskiej uzyskają możliwość poznania, sprzecznych z interesem państwa działań likwidowanych służb, w tym także osób, które w przeszłości współdziałając ze służbami, dobrowolnie wykonywały czynności pozwalające na realizację pozaprawnych celów tych jednostek. Wyraził także opinię, iż prezydent jest uprawniony do przedstawienia raportu, gdyż został on wybrany w wyborach powszechnych i posiada największy w Polsce mandat społeczny. Resumując, zapowiedział, iż Klub Parlamentarny Ruch Ludowo-Narodowy poprze prezydencki projekt zmiany ustawy⁸⁷³.

Sejm, z uwagi na zgłoszenie wniosku o odrzucenie projektu ustawy, w pierwszym czytaniu przystąpił do głosowania. Głosowało 398 posłów. Za oddano 155 głosów, przeciw było 231 głosów, 12 posłów wstrzymało się od głosu⁸⁷⁴. W związku z powyższym Sejm na 27 posiedzeniu w dniu 27 października – zgodnie z art. 39 ust. 2 Regulaminu Sejmu skierował niniejszy projekt ustawy do Komisji Obrony Narodowej w celu rozpatrzenia.

Przewodniczący przedmiotowej Komisji, poseł Bogdan Zdrojewski (PO) z uwagi na szereg kontrowersji jakie wzbudzał przedmiotowy projekt, przed przystąpieniem do obrad Komisji Obrony Narodowej wystąpił do Biura Analiz Sejmowych z prośbą o opinię na jego temat.

W dniu 10 listopada 2006 r. Biuro Analiz Sejmowych przedstawiło uwagi do projektu ustawy nowelizującej dokument z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu

⁸⁷³ *Ibidem*.

⁸⁷⁴ Pkt. 24. porządku dziennego. Posiedzenie nr 27 dnia 27 października 2006 r. Głosowanie nad przyjęciem wniosku o odrzucenie w pierwszym czytaniu przedstawionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projektu ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu...”, *op. cit.*

PiS – Liczebność 153, głosowało 142, za 0, przeciw 142, wstrzymało się 0, nie głosowało 11.

PO – Liczebność 132, głosowało 111, za 111, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 21.

SLD – Liczebność 55, głosowało 43, za 43, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 12.

Samoobrona – Liczebność 47, głosowało 38, za 0, przeciw 38, wstrzymało się 0, nie głosowało 9.

LPR – Liczebność 29, głosowało 29, za 0, przeciw 29, wstrzymało się 0, nie głosowało 0.

PSL – Liczebność 25, głosowało 20, za 1, przeciw 7, wstrzymało się 12, nie głosowało 5.

RLN – Liczebność 15, głosowało 11, za 0, przeciw 11, wstrzymało się 0, nie głosowało 4.

Niezrzeszeni – Liczebność 4, głosowało 4, za 0, przeciw 4, wstrzymało się 0, nie głosowało 0, [online] <http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/glosowania?OpenAgent&5&27&110> [dostęp: 30 listopada 2019].

⁸⁷⁴ Art. 39 ust. 2 - Pierwsze czytanie na posiedzeniu Sejmu kończy się skierowaniem projektu do komisji, chyba że Sejm w związku ze zgłoszonym wnioskiem odrzuci projekt w całości. *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r.*, (M.P. 1992, Nr 26, poz. 185).

Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”. Biuro Analiz Sejmowych wnioskowało, iż w stosunku do uzasadnienia Ustawy można stwierdzić, że koncentrowało się ono na przedstawieniu celu proponowanej regulacji ustawowej, którym miało być głównie uświadomienie społeczeństwu zagrożenia płynącego z alienacji służb specjalnych i realizowania przez nie własnych, pozaprawnych zamierzeń. Stwierdzono, iż proponowane ujawnienie dotychczas niejawnych informacji mogło nastąpić tylko na podstawie szczególnej regulacji ustawowej, wyłączającej stosowanie, w przypadku spełnienia wymogów określonych przez ustawodawcę, dotychczas obowiązujących zakazów. Ponadto proponowane brzmienie projektu ustawy przewidywało, że wchodzi ona w życie z dniem ogłoszenia. Akty normatywne zawierające przepisy powszechnie obowiązujące wchodziły w życie po upływie czternastu dni od ich ogłoszenia.

W uzasadnionych przypadkach jednak, dniem wejścia w życie mógł być dzień ogłoszenia aktu, jeżeli ważny interes państwa wymagał natychmiastowego wprowadzenia aktu normatywnego, a zasady demokratycznego państwa nie stały na przeszkodzie. Nadto meritum wniesionego projektu ustawy sprowadzało się do idei sporządzenia i podania do publicznej wiadomości Raportu. Rolą eksperta prawnego nie było wdawanie się w oceny społeczno-politycznych potrzeb, jakie leżały u podstaw projektu ustawy. Proponowany przepis ustawy przewidywał natomiast, że Przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej w terminie wyznaczonym przez Prezesa Rady Ministrów sporządzał Raport, co wskazywało, że jego wykonanie było obligatoryjne, a nazwa sugerowała nie wybiórczy, lecz kompletny charakter mającego powstać dokumentu. Nie można było zignorować przepisów konstytucyjnych, przemawiających przeciw pomysłowi złożenia decyzji o podaniu Raportu do publicznej wiadomości, w ręce Prezydenta. Prezes Rady Ministrów był zwierzchnikiem służbowym pracowników administracji rządowej, a akty urzędowe Prezydenta wymagały – z określonymi konstytucyjnie wyjątkami – dla swej ważności, podpisu Prezesa Rady Ministrów, który podpisując akt ponosił odpowiedzialność przed Sejmem⁸⁷⁵. Tak wytyczona konstytucyjnie pozycja ustrojowa obu pionów władzy wykonawczej (Prezydenta i Prezesa Rady Ministrów) pozwalała jednoznacznie – z uwzględnieniem materii wniesionego

⁸⁷⁵ Art. 144 ust. 2 - Akty urzędowe Prezydenta Rzeczypospolitej wymagają dla swojej ważności podpisu Prezesa Rady Ministrów, który przez podpisanie aktu ponosi odpowiedzialność przed Sejmem, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r.*, (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483).

projektu ustawy – stwierdzić, iż właściwym organem winna być Rada Ministrów (premier, minister), nie zaś Prezydent. Ponadto Biuro Analiz Sejmowych uznało, iż zdecydowanie niejasne co do swego sensu wydaje się brzmienie przepisu zgodnie z którym „Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej podaje Raport do publicznej wiadomości, po zasięgnięciu opinii Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Marszałka Senatu Rzeczypospolitej Polskiej”. Jeśli tryb oznajmujący przepisu oznaczał obligatoryjność podania raportu do publicznej wiadomości w całej jego integralności, to niejasny stawał się sens procedury opiniodawczej ze strony Marszałków izb parlamentu⁸⁷⁶.

W dniu 15 listopada 2006 r. rozpoczęły się obrady Komisji Obrony Narodowej. Na jej forum Szef Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Aleksander Szczygło w imieniu Prezydenta Lecha Kaczyńskiego podkreślił, iż inicjatywa ustawodawcza była konsekwencją ujawnienia przez Komisję Weryfikacyjną oraz Komisję Likwidacyjną rażących naruszeń prawa w działaniach Wojskowych Służb Informacyjnych oraz ich poprzedników prawnych. Zakres tych naruszeń oraz wynikające z nich zagrożenia nakazywały podjęcie działań doprowadzających do pełnego, publicznego wyjaśnienia szkodliwego oddziaływania wojskowych służb specjalnych na życie polityczne i gospodarcze. Jak wskazywał Aleksander Szczygło za ujawnieniem treści raportu, gdyż taki ma być końcowy skutek uchwalenia projektu ustawy, przemawiało to, że państwo polskie będące dobrem wspólnym wszystkich obywateli musiało być państwem prawa.

W takim kraju gospodarka, media i inne środki społecznego przekazu musiały być wolne od nieformalnych wpływów. W jego opinii, rozpatrzenie projektu ustawy było bardzo istotne dla przyszłości kraju, nie byłoby to możliwe bez determinacji Prezydenta oraz rządu. Aleksander Szczygło precyzował, iż Raport obejmować będzie informacje o osobach, które współdziałały z żołnierzami i pracownikami służb wojskowych w prowadzeniu działań wykraczających poza sprawy obronności i bezpieczeństwa sił zbrojnych, a także o osobach, które nakłaniały do takich działań i godziły się na wykonywanie prac niemających związku z zadaniami Wojskowych Służb Informacyjnych. Chodziło tutaj o bezprawne ujawnianie tajemnicy państwowej oraz o jej wykorzystywanie, o zatajanie przestępstw, stosowanie przemocy oraz innych

⁸⁷⁶ *Opinia Biura Analiz Sejmowych - Uwagi do projektu ustawy nowelizującej ustawę z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu...”, op. cit. (Druk nr 1044). Dokument sporządził: Andrzej Szmyt – ekspert ds. legislacji Biura Analiz Sejmowych, [online] <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opwsdr?OpenForm&1044> [dostęp: 1 grudnia 2019].*

bezprawnych działań wobec osób i organów państwa, a także o pomawianie, w efekcie czego następowała utrata zaufania opinii publicznej. Dotyczyło to także tajnej współpracy w sferze gospodarki oraz środków masowego przekazu. Podanie do publicznej wiadomości Raportu wynikało nie tylko z potrzeby rozliczenia przeszłości, lecz przede wszystkim z konieczności uświadomienia niebezpieczeństw grożących demokratycznym instytucjom w przypadku alienacji służb specjalnych. Ujawnione zostaną wyłącznie takie działania, które wykaczały poza ustawowe zadania wojskowych służb specjalnych. Szef Kancelarii Prezydenta uściślił, iż powierzenie Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej obowiązku upublicznienia treści raportu w pełni odpowiadało jego konstytucyjnej roli, gdyż czuwał on nad przestrzeganiem konstytucji i stał na straży bezpieczeństwa państwa⁸⁷⁷. Właśnie takie konstytucyjne umocowanie powinno przesądzać o roli Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w procesie ujawnienia nieprawidłowości w działaniach Wojskowych Służb Informacyjnych⁸⁷⁸.

Wobec powyższego przedstawiciel Biura Legislacyjnego Kancelarii Sejmu Mirosław Wiśniewski, wniósł wątpliwości, czy przedstawione w projekcie ustawy rozwiązania są zgodne z treścią art. 30 Konstytucji, z treścią art. 42 ust. 3 Konstytucji, jak i treścią art. 45 Konstytucji⁸⁷⁹. W związku z tym procedura przewidziana w projekcie ustawy nie zakładała możliwości kontroli na drodze sądowej tego, czy ktoś popełnił przestępstwo, czy nie⁸⁸⁰.

W wyniku wątpliwości prawnych Komisja 13 głosami za, przy braku głosów przeciwnych i wstrzymujących się podjęła decyzję o powołaniu podkomisji nadzwyczajnej.

⁸⁷⁷ Art. 126 ust. 2 – Prezydent Rzeczypospolitej czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. op. cit.*

⁸⁷⁸ Biuletyn z posiedzenia Komisji Obrony Narodowej Nr 1285/Vkad. z dnia 15 listopada 2006 r., s. 5-7, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/F6C729A3DF486AC0C125723A004D7693/\\$file/0128505.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/F6C729A3DF486AC0C125723A004D7693/$file/0128505.pdf) [dostęp: 1 grudnia 2019].

⁸⁷⁹ Art. 30 – Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Art. 42 ust. 3 - Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu Art. 45 ust. 1 - Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r.*, (Dz. U. 1997, Nr 78, poz.483).

⁸⁸⁰ Biuletyn z posiedzenia Komisji Obrony Narodowej Nr 1285/Vkad. z dnia 15 listopada 2006 r., s.7 [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/F6C729A3DF486AC0C125723A004D7693/\\$file/0128505.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/F6C729A3DF486AC0C125723A004D7693/$file/0128505.pdf) [dostęp: 1 grudnia 2019].

Podkomisja nadzwyczajna⁸⁸¹ do rozpatrzenia przedstawionego przez Prezydenta RP projektu ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” ukonstytuowała się bezpośrednio po zakończeniu posiedzenia Komisji Obrony Narodowej.

Ponadto w dniu 23 listopada 2006 r. premier Jarosław Kaczyński przekazał Marszałkowi Sejmu Markowi Jurkowi stanowisko Rady Ministrów wobec przedłożonego przez Prezydenta RP projektu ustawy. Jednocześnie do reprezentowania Rządu w toku prac parlamentarnych upoważniony został Minister Obrony Narodowej. Projekt Prezydenta uzyskał poparcie Rady Ministrów, akceptując tym samym cel projektu, tj. uzyskanie przez obywateli Rzeczypospolitej Polskiej możliwości poznania sprzecznych z interesem państwa i bezprawnych działań zlikwidowanych Wojskowych Służb Informacyjnych⁸⁸².

W dniu 5 grudnia 2006 r. Komisja Obrony Narodowej obradująca pod przewodnictwem posła Bogdana Zdrojewskiego (PO), rozpatrzyła sprawozdanie Podkomisji Nadzwyczajnej o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekcie ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”.

Propozycje wniesione przez Podkomisję Nadzwyczajną można było sprowadzić do czterech zasadniczych elementów. Pierwszy dotyczył katalogu osób i instytucji, do których kierowany był raport⁸⁸³. Drugi przewidywał możliwość pojawiania się kolejnych raportów stanowiących uzupełnienie relacji będącej efektem pracy Pełnomocnika, przy czym nie było żadnych ograniczeń terminowych⁸⁸⁴. Trzeci wprowadza

⁸⁸¹ Do prac w Podkomisji Nadzwyczajnej zgłoszono kandydatury posłów: Janusza Zemle („SLD”), Jędrzeja Jędrzycha („PiS”), Marka Opióły („PiS”), Michała Jacha („PiS”), Mieczysława Łuczaka („PSL”), Pawła Grasia („PO”), Czesława Mroczyka („PO”) i Antoniego Sosnowskiego („LPR”).

⁸⁸² Stanowisko Rady Ministrów wobec przedłożonego przez Prezydenta RP projektu ustawy – o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/B321E50A2929D024C125723300491875/\\$file/1044-001.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/B321E50A2929D024C125723300491875/$file/1044-001.pdf) [dostęp: 1 grudnia 2019].

⁸⁸³ Do katalogu osób i instytucji, do których kierowany jest raport dołączono wiceprezesów Rady Ministrów.
⁸⁸⁴ „Jeżeli po przekazaniu Raportu przez Przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesowi Rady Ministrów i wiceprezesom Rady Ministrów ujawnią się nowe okoliczności, które powinny zostać objęte raportem lub wpływają na jego treść, Przewodniczący Komisji

także tryb ogłoszenia treści raportu⁸⁸⁵, a czwarty zmianę terminu wejścia ustawy w życie⁸⁸⁶.

Wniosek w brzmieniu przedstawionym przez Podkomisję nie uzyskał akceptacji Komisji⁸⁸⁷. Nie przyjęła ona sprawozdania Podkomisji, gdyż wniosek nie uzyskał większości. Równocześnie nie został zgłoszony wniosek o odrzucenie sprawozdania nadzwyczajnej podkomisji.

W dniu 7 grudnia 2006 r. Komisja Obrony Narodowej ponownie rozpatrzyła projekt w wersji skierowanej przez Wysoką Izbę. Jak zauważył Przedstawiciel Biura Legislacyjnego Kancelarii Sejmu Piotr Podczaski, art. 43 ust. 2 regulaminu Sejmu przewidywał trzy możliwości dotyczące sprawozdania Komisji. Pierwsza możliwość to przyjęcie projektu ustawy bez poprawek, druga – przyjęcie projektu z określonymi poprawkami w formie tekstu jednolitego, trzecia – odrzucenie projektu⁸⁸⁸.

Na poprzednim posiedzeniu Komisji sprawozdanie podkomisji nie zostało przyjęte, gdyż nie uzyskało większości. Jednak Komisja nie podjęła w głosowaniu decyzji o odrzuceniu projektu ustawy. W związku z tym projekt ustawy nadal pozostawał w Komisji i musiał być rozpatrzony.

Ponadto Piotr Podczaski dodał, iż posłowie będą mieli możliwość zgłaszania do tego projektu poprawek. Jeśli nie zostaną one przyjęte, mogą stać się wnioskami mniejszości. Komisja mogła kontynuować pracę nad projektem lub skierować go jeszcze raz do rozpatrzenia przez Podkomisję, jeśli uznała ona, że jest taka potrzeba. Można było powiedzieć, że prace Komisji nad tym projektem rozpoczynały się od początku⁸⁸⁹.

Weryfikacyjnej, niezwłocznie po ujawnieniu nowych okoliczności, sporządza odpowiednie uzupełnienie Raportu. Jeżeli nowe okoliczności, które powinny zostać objęte Raportem lub wpływają na jego treść, zostaną ujawnione w toku działalności SKW lub SWW po zakończeniu działalności Komisji Weryfikacyjnej, uzupełnienie Raportu sporządzane jest odpowiednio przez Szefa SKW lub Szefa SWW, niezwłocznie po ujawnieniu nowych okoliczności”. *Sprawozdanie Podkomisji nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionego przez Prezydenta RP projektu ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” z dnia 16 listopada 2006 r.*, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/opinie5.nsf/nazwa/spr_1044/\\$file/spr_1044.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie5.nsf/nazwa/spr_1044/$file/spr_1044.pdf) [dostęp: 1 grudnia 2019].

⁸⁸⁵ Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, po zasięgnięciu opinii Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Marszałka Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, podaje Raport do publicznej wiadomości w „Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej”.

⁸⁸⁶ Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

⁸⁸⁷ Za przyjęciem sprawozdania głosowało 7 posłów, za odrzuceniem również głosowało 7 posłów.

⁸⁸⁸ *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r...., op. cit.* (M.P. 1992, Nr 26, poz. 185).

⁸⁸⁹ *Biuletyn z posiedzenia Komisji Obrony Narodowej* Nr 1374/Vkad. z dnia 7 grudnia 2006 r., s.18, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/1C5E62819E110251C12572490036A9C7/\\$file/0137405.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/1C5E62819E110251C12572490036A9C7/$file/0137405.pdf) [dostęp: 2 grudnia 2019].

Uwzględniając powyższe stwierdzenia poseł Jędrzej Jędrych (PiS) zapowiedział zgłoszenie poprawki do projektu ustawy z druku nr 1044, polegającej na tym, aby treść projektu ustawy została zastąpiona pełną treścią przedstawioną w sprawozdaniu Podkomisji⁸⁹⁰. Tym samym dążył do tego by wprowadzić do projektu ustawy rozwiązania wypracowane przez Podkomisję.

Z uwagi na zaistniałe wątpliwości co do możliwości zgłoszenia powyższej poprawki, o wypowiedź w tej kwestii został poproszony przedstawiciel Biura Legislacyjnego Kancelarii Sejmu. Uznał on, iż w związku z rozstrzygnięciami podjętymi przez Komisję na poprzednim, a także na obecnym posiedzeniu Komisji, trwały prace nad projektem ustawy przedstawionej przez prezydenta z druku nr 1044. Był to projekt wyjściowy, który trafił do Sejmu. W związku z tym, wniosek zgłoszony przez posła Jędrzeja Jędrycha mógł być traktowany jako poprawka do tego projektu⁸⁹¹.

Elżbieta Radziszewska (PO) w ramach braku aprobaty wobec powyższego przypomniała, iż Komisja nie przyjęła sprawozdania Podkomisji. W związku z tym nastąpił powrót do pracy nad drukiem sejmowym, a tym samym zasadne byłoby prowadzenie prac w taki sposób, aby Komisja rozpatrywała po kolei wszystkie artykuły z projektu ustawy. Ponadto utrzymywała, iż tego typu poprawki, obejmujące cały projekt ustawy, były często zgłaszane w drugim czytaniu. Według poseł Elżbiety Radziszewskiej, zgłaszanie całościowego tekstu nowelizacji w formie poprawki na etapie prac Komisji było sprzeczne z praktyką legislacyjną⁸⁹². Poseł Cezary Grabarczyk (PO) w swojej wypowiedzi także nadmienił, iż sprawozdanie Podkomisji nie zostało przyjęte, a tym samym druk nr 1044⁸⁹³ wymagał omówienia poszczególnych jednostek redakcyjnych⁸⁹⁴.

Analizując powyższe zagadnienia przedstawiciel Biura Legislacyjnego Kancelarii Sejmu orzekł, że o sposobie procedowania nad projektem decyduje Komisja,

⁸⁹⁰ *Ibidem*, s. 18.

⁸⁹¹ *Ibidem*, s. 20.

⁸⁹² *Ibidem*, s. 21-22.

⁸⁹³ Przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”, (Druk 1044 z dnia 10 października 2006 r.), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/953678BCD0995179C12572090030A613/\\$file/1044.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/953678BCD0995179C12572090030A613/$file/1044.pdf) [dostęp: 2 grudnia 2019].

⁸⁹⁴ Biuletyn z posiedzenia Komisji Obrony Narodowej Nr 1374/Vkad. z dnia 7 grudnia 2006 r., s.22, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/1C5E62819E110251C12572490036A9C7/\\$file/0137405.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/1C5E62819E110251C12572490036A9C7/$file/0137405.pdf) [dostęp: 2 grudnia 2019].

która podejmuje decyzję o tym, czy rozpatrywać będzie kolejne przepisy po kolei, czy też rozpatrzy je en bloc⁸⁹⁵.

W związku z powyższym przewodniczący Komisji przystąpił do głosowania nad wnioskiem poseł Radziszewskiej (PO) i posła Grabarczyka (PO), aby Komisja rozpatrując projekt prezydencki podjęła decyzje o kolejnych artykułach.

Komisja odrzuciła ten wniosek przy 10 głosach za, 14 przeciwnych i braku wstrzymujących się, wobec tego przystąpiono do rozpatrzenia poprawki zgłoszonej przez posła Jędrycha (PiS). Poprawka ta została przyjęta 14 głosami, przy 10 głosach przeciwnych i braku wstrzymujących się⁸⁹⁶. Treść poprawki pokryła się z treścią sprawozdania Podkomisji Nadzwyczajnej.

W dniu 8 grudnia 2006 r., na 29. posiedzeniu Sejmu V kadencji, poseł sprawozdawca Marek Opioła przedstawił raport Komisji Obrony Narodowej o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekcie ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”⁸⁹⁷.

W swojej wypowiedzi przytoczył kolejność prac Komisji. Podkreślił, że procedowała ona nad projektem ustawy złożonej przez Prezydenta na posiedzeniach w dniach 15 listopada, 5 i 7 grudnia 2006 r. W dniu 15 listopada Komisja powołała Podkomisję Nadzwyczajną w celu wyjaśnienia wątpliwości, które pojawiły się na jej posiedzeniu. W dniu 7 grudnia 2006 r. Komisja nie przyjęła sprawozdania Podkomisji Nadzwyczajnej, nie został również zgłoszony wniosek o odrzucenie jej sprawozdania. W tym samym dniu Komisja Obrony Narodowej ponownie rozpatrzyła projekt w wersji skierowanej przez Wysoką Izbę. Posłowie odrzucili wniosek o nieprzyjęcie projektu, jak również o ponowne jego skierowanie do prac w nadzwyczajnej podkomisji. Przyjęto natomiast poprawki złożone przez posła Jędrycha (PiS), tożsame ze sprawozdaniem Podkomisji⁸⁹⁸.

⁸⁹⁵ *Ibidem*, s. 22.

⁸⁹⁶ *Ibidem*, s. 23.

⁸⁹⁷ Sprawozdanie Komisji Obrony Narodowej o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekcie ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”, Druk 1195, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/54C11624A1933703C125723E0029ACFE/\\$file/1195.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/54C11624A1933703C125723E0029ACFE/$file/1195.pdf) [dostęp: 2 grudnia 2019].

⁸⁹⁸ *Stenogram z 29 posiedzenia Sejmu w dniu 8 grudnia 2006 r.*, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/B59B23336D123725C125723E006082A3/\\$file/29_d_ksiazka.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/B59B23336D123725C125723E006082A3/$file/29_d_ksiazka.pdf), s. 373 [dostęp: 2 grudnia 2019].

Po wysłuchaniu sprawozdania Komisji Obrony Narodowej jako pierwszy głos zabrał Jędrzej Jędrych (PiS). Zgodnie z jego koncepcją nowelizacja dawała szefom nowych służb możliwość informowania obywateli o tym, jeżeli w trakcie ich działalności będą miały miejsce zdarzenia i okoliczności mające charakter przestępczy czy też patologiczny. Poseł ponadto dodał, iż żywi nadzieję, że Klub Parlamentarny Prawo i Sprawiedliwość przy wsparciu Wysokiej Izby będzie mógł zadośćuczynić oczekiwaniom społecznym⁸⁹⁹.

Kolejny mówca Paweł Graś (PO) podzielił się swoją refleksją, iż praca nad ustawą to kolejny odcinek serialu pod tytułem „Igrzyska zamiast chleba”. Fakt, że na prezydenta nakładano obowiązek ujawnienia informacji, na którą nie miał wpływu, przyniesie przejście odpowiedzialności za to, co dostarczy minister Antoni Macierewicz. Poseł uznał to za niebezpieczną praktykę. Paweł Graś pytał: *jaka jest prawdziwa rola i jakie są prawdziwe zadania ministra Macierewicza? Czy jest szefem Kontrwywiadu Wojskowego odpowiedzialnego za bezpieczeństwo żołnierzy, czy jest buszującym w archiwach, szukającym kolejnych haków, a brzmienie ustawy czyni z niego dodatkowo oskarżyciela, śledczego, prokuratora i sędziego jednocześnie?* Podsumowując swoją wypowiedź poseł przedstawił pogląd, iż Platforma Obywatelska jako gorący zwolennik likwidacji WSI nie przyłożył ręki do tworzenia złego prawa, które w mniemaniu PO szkodzi państwu, jego instytucjom i bezpieczeństwu obywateli. Ponadto poseł przewidywał, iż służby specjalne przez wiele najbliższych lat będą odczuwały złe konsekwencje ustawy⁹⁰⁰. Platforma Obywatelska wystąpiła przeciwko ustawie.

Kolejny mówca, poseł Janusz Zemke zabrał głos w imieniu Klubu Poselskiego Sojuszu Lewicy Demokratycznej uznając, iż sprzeciw budził tryb ustalania, czy nastąpiło naruszenie prawa, czy też nie. Sprzeciw wzbudzał również efekt pracy Antoniego Macierewicza, w którą nie mógł ingerować Prezydent. Poseł Zemke pytał: *jak mają się bronić ludzie, którzy w tym materiale zostaną pomówieni w nieuzasadniony sposób? Jak mają się bronić? Czy mają pozwać prezydenta, czy mają pozwać Sejm, czy mają pozwać ministra sprawiedliwości; jak ci ludzie mają się bronić?* W związku z powyższym, poseł Zemke zgłosił dwie poprawki. Pierwsza z nich sprowadzała się do propozycji, by w przypadkach uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa Przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej miał obowiązek powiadomić o tym fakcie wojskowego prokuratora okręgowego w Warszawie. Jeżeli prokurator podejrzenie

⁸⁹⁹ *Ibidem.*

⁹⁰⁰ *Ibidem.*

to potwierdzi, powinien skierować sprawę do rozpatrzenia do Wojskowego Sądu Okręgowego. Propozycja druga dotyczyła wykreślenia z projektu artykułu mówiącego, że proces weryfikacji i podawania nowych faktów może trwać wiecznie⁹⁰¹.

Posel Krzysztof Sikora, występując w imieniu Klubu Parlamentarnego Samobrona Rzeczypospolitej Polskiej wyraził poparcie dla poprawek, zaproponowanych przez Komisję. W tym samym brzmieniu wypowiedział się poseł Antoni Sosnowski, reprezentujący Klub Parlamentarny Ligii Polskich Rodzin, wyrażając akceptację projektu zawartego w sprawozdaniu Komisji wraz z poprawkami, które zgłaszał poseł PiS⁹⁰².

Kolejny mówca poseł Mieczysław Łuczak, przedstawiciel Klubu Parlamentarnego Polskiego Stronnictwa Ludowego podzielił się refleksją, iż nasuwa mu się powiedzenie: *Wolność bez prawa to nie demokracja, to niebezpieczna zabawa*. Fakt włączenia wicepremierów do katalogu osób i instytucji, do których kierowany był raport skomentował, iż świadczy to o *chęci poinformowania koalicjantów o raportowych smakolychach*. Ponadto utrzymywał, iż proponowane regulacje były sprzeczne z Konstytucją. Poseł pytał: *gdzie w projekcie zapewnia się godność i dobre imię, gdzie zapewnia się domniemanie niewinności do momentu wydania prawomocnego orzeczenia sądowego, gdzie wreszcie prawo do sądu?* Reasumując mniemał, iż trudno się zgodzić z tezą, że ujawnienie nie spowoduje żadnego zagrożenia dla służb. Kończył przestroga: *Nie rzucaj kamieniami, gdy w szklanym domu mieszkasz*⁹⁰³.

Swoją opinię wyraził również poseł niezależny Henryk Młynarczyk. Jego zdaniem nad projektem ustawy pracowała Podkomisja Nadzwyczajna, która przygotowała sprawozdanie, które na posiedzeniu komisji w wyniku sprytnego poddania pod głosowanie przewodniczącego komisji, ani nie zostało przyjęte, ani odrzucone. Zgłoszona została więc poprawka przyjęta przez Komisję Obrony Narodowej, pokrywająca się z treścią sprawozdania podkomisji. Poseł podkreślił, że projekt ustawy wymagał dopracowania i należy go skierować do dalszych prac w komisji⁹⁰⁴.

Wobec przedstawionych przez posłów stanowisk głos zabrał Szef Kancelarii Prezydenta. Aleksander Szczygło zwrócił uwagę na fakt, aby osobista niechęć do ministra Antoniego Macierewicza nie przysłała posłom racjonalnej oceny

⁹⁰¹ *Ibidem.*

⁹⁰² *Ibidem.*

⁹⁰³ *Ibidem.*

⁹⁰⁴ *Ibidem.*

rzeczywistości. Mniemał, że ta osobista niechęć powodowała, iż ocena aktu prawnego była dokonywana przez ten pryzmat, a nie przez racjonalność i celowość tego projektu ustawy. Odnosząc się do uwag dotyczących prawa do sądu stwierdził, iż jest ono określone

w Konstytucji i każda osoba, która stwierdzi, że informacje zawarte w tym raporcie nie powinny tam się znaleźć i nie są zgodne z rzeczywistością, ma prawo wystąpić do sądu w sprawie ochrony jej dóbr osobistych⁹⁰⁵.

Sejm, na 29 posiedzeniu w dniu 8 grudnia 2006, zgodnie z art. 47 ust. 1 Regulaminu Sejmu skierował ponownie projekt ustawy zawarty w druku 1195 do Komisji Obrony Narodowej w celu rozpatrzenia poprawek zgłoszonych w drugim czytaniu.

W dniu 12 grudnia Komisja Obrony Narodowej rozpatrzyła poprawki zgłoszone w drugim czytaniu do przedstawionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projektu ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”. Tematem obrad była między innymi poprawka, której autorami byli posłowie Jerzy Szmajdziński i Janusz Zemke. Została ona zgłoszona w imieniu Klubu Parlamentarnego Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Istota tej poprawki wskazywała, że o tym, czy ktoś łamał prawo lub wykraczał poza zakres działania Wojskowych Służb Informacyjnych nie będzie decydował przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej. Będzie o tym rozstrzygał Okręgowy Sąd Wojskowy w Warszawie. Jeśli przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej będzie podejrzewał, że doszło do złamania prawa, powinien zawiadomić o tym wojskowego prokuratora okręgowego w Warszawie, który powinien skierować taką sprawę do sądu. Byłaby ona rozstrzygana w drodze procedury sądowej. Po otrzymaniu decyzji sądu Prezydent mógłby ujawnić określone informacje. Jednakże przy siedmiu głosach za wnioskiem, trzynastu przeciwnych oraz braku głosów wstrzymujących, Komisja będzie rekomendować Sejmowi odrzucenie poprawek⁹⁰⁶.

Komisja Obrony Narodowej w dodatkowym sprawozdaniu o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projektu ustawy o zmianie ustawy

⁹⁰⁵ *Ibidem*.

⁹⁰⁶ *Biuletyn z posiedzenia Komisji Obrony Narodowej Nr 1404/Vkad. z dnia 12 grudnia 2006 r.*, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/28715367735471FEC125725300454AB4/\\$file/0140405.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/28715367735471FEC125725300454AB4/$file/0140405.pdf) [dostęp: 2 grudnia 2019].

„Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” rekomendowała Sejmowi przyjęcie wszystkich poprawek zgłoszonych przez PiS, natomiast odrzucenie wszystkich poprawek zgłoszonych przez SLD⁹⁰⁷.

Na 30. posiedzeniu Sejmu w dniu 14 grudnia 2006 r. przystąpiono do rozpatrzenia Sprawozdania Komisji Obrony Narodowej o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekcie ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o SKW oraz SWW oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy SKW oraz SWW”.

Za przyjęciem w całości przedstawionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projektu ustawy w brzmieniu proponowanym przez Komisję Obrony Narodowej, wraz z przyjętymi poprawkami głosowało 416 osób. Za oddano 228 głosów, przeciw było 186, 2 osoby wstrzymały się od głosu⁹⁰⁸. W związku z powyższym głosowaniem Sejm uchwalił ustawę. W dniu 14 grudnia 2006 r. przekazano ją Marszałkowi Senatu. Senat nie wniósł poprawek. 10 stycznia 2007 r. Prezydent podpisał ustawę.

Zgodnie z art. 70a. 1 ustawy⁹⁰⁹ Przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej, w terminie wyznaczonym przez Prezesa Rady Ministrów, sporządza Raport o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych

⁹⁰⁷ Dodatkowe sprawozdanie Komisji Obrony Narodowej o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekcie ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” (Druk nr 1195-A), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/1AE1B1AC8A72F174C1257242006BD36F/\\$file/1195-A.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/1AE1B1AC8A72F174C1257242006BD36F/$file/1195-A.pdf) [dostęp: 2 grudnia 2019].

⁹⁰⁸ Pkt 11. porządku dziennego. Posiedzenie nr 30 w dniu 14 grudnia 2006 r. Głosowanie nad przyjęciem w całości przedstawionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projektu ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” w brzmieniu proponowanym przez Komisję Obrony Narodowej wraz z przyjętymi poprawkami.

PiS – Liczebność 153, głosowało 144, za 144, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 9.

PO – Liczebność 130, głosowało 117, za 1, przeciw 116, wstrzymało się 0, nie głosowało 13.

SLD – Liczebność 55, głosowało 49, za 0, przeciw 49, wstrzymało się 0, nie głosowało 6.

Samoobrona – Liczebność 46, głosowało 40, za 40, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 6.

LPR – Liczebność 29, głosowało 28, za 28, przeciw 0, wstrzymało się 0, nie głosowało 1.

PSL – Liczebność 25, głosowało 20, za 0, przeciw 20, wstrzymało się 0, nie głosowało 5.

RLN – Liczebność 18, głosowało 16, za 13, przeciw 1, wstrzymało się 2, nie głosowało 2.

Niezrzeszeni – Liczebność 4, głosowało 4, za 0, przeciw 4, wstrzymało się 0, nie głosowało 0, [online] <http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/glosowania?OpenAgent&5&30&7> [dostęp: 2 grudnia 2019].

⁹⁰⁹ Ustawa z dnia 14 grudnia 2006 r. o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” (Dz. U. 2007, Nr 7, poz. 49).

realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych, w zakresie określonym w art. 67 ust. 1 pkt 1-10⁹¹⁰ oraz innych działaniach wykraczających poza sprawy obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 70a. 2 mówił, iż Raport obejmuje również informacje:

- 1) osobach współdziałających z żołnierzami i pracownikami WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych prowadzących działania, o których mowa w ust. 1,
- 2) o osobach, które, współdziałając z żołnierzami i pracownikami WSI oraz wojskowych jednostkach organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych, nakłaniały do popełnienia czynów w zakresie działań, o których mowa w ust. 1, ułatwiały ich popełnianie lub poprzez uzależnienie od siebie, polecały ich wykonanie.

Art. 70a. 3 mówił, iż w Raporcie ujawnia się ponadto informacje o osobach zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, które przyjęły wiadomość o

⁹¹⁰ Art. 67 ust. 1 pkt 1-10 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu...”, *op. cit.*,

Osoba składa oświadczenie czy:

- 1) wbrew przepisom ustawy ujawniła lub wykorzystwała informacje stanowiące tajemnicę państwową lub służbową,
- 2) wbrew przepisom ustawy lub ciążącemu na sobie obowiązkowi ujawniła lub wykorzystwała informacje, uzyskane w wyniku wykonywanych przez WSI albo inne organy, służby lub instytucje państwowe czynności operacyjno – rozpoznawczych,
- 3) mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego nie zawiadomiła niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw,
- 4) utrudniała lub udaremniała postępowanie karne, pomagając sprawcy przestępstwa, w tym przestępstwa skarbowego, uniknąć odpowiedzialności karnej,
- 5) stosowała przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia,
- 6) wpływała w sposób bezprawny na rozstrzygnięcia, w tym decyzje administracyjne oraz inne czynności urzędowe organów władzy publicznej, a także na zaniechanie ich podjęcia,
- 7) prowadziła tajną współpracę z przedsiębiorcą, nadawcą, redaktorem naczelnym, dziennikarzem lub podmiotem prowadzącym działalność wydawniczą na terytorium RP,
- 8) tworzyła lub przekazywała fałszywe informacje,
- 9) kierowała popełnianiem przez inną osobę czynu, o którym mowa w pkt 1-6 i 8, nakłaniała inną osobę do popełnienia takiego czynu, ułatwiła jej popełnienie lub wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie poleciła wykonanie takiego czynu,
- 10) osiągnęła korzyść majątkową lub osobistą z tytułu działań, o których mowa w pkt 1- 9.

działaniach, o których mowa w ust. 1 i 2, i nie podjęły czynności zmierzających do zaprzestania takich działań⁹¹¹.

Ustawodawca nałożył na Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej obowiązek podania Raportu do publicznej wiadomości. Przewodniczący Komisji Weryfikacyjnej Antoni Macierewicz w dniu 12 lutego 2007 r. przekazał Raport Prezydentowi Lechowi Kaczyńskiemu. Prezydent, po zasięgnięciu opinii Marszałka Sejmu i Marszałka Senatu RP, w dniu 16 lutego 2007 r. wykonał dyspozycję zawartą w ustawie.

3. Publikacja raportu

Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej opublikowano Raport, którego pełen tytuł brzmiał: „Raport o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych w zakresie określonym w art. 67. ust. 1 pkt 1-10 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” oraz o innych działaniach wykraczających poza zakres obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej”⁹¹².

Raport składał się ze wstępu, 12 rozdziałów, zakończenia oraz 24 aneksów dokumentalnych, szerzej omawiających referowane problemy zawarte w rozdziałach.

Wstęp obejmował następujące zagadnienia:

- Podstawa prawna;
- Zakres informacji objętych Raportem;
- Podstawy prawne działania WSI i ich poprzedników po 1989 r.;
- Przedmiot badań i podstawy prawne prac Komisji;
- Regulacje prawne dotyczące wysłuchań;
- Uwarunkowania prawne i wartość wysłuchań żołnierzy WSI;
- Uwarunkowania i wartość źródeł pochodzących z archiwów WSI;

⁹¹¹ Ustawa z dnia 14 grudnia 2006 r. o zmianie ustawy „Przepisy... op.cit.

⁹¹² Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 lutego 2007 r. w sprawie podania do publicznej wiadomości Raportu o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych wykraczających poza sprawy obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. 2007, Nr 11, poz. 110).

- Niszczenie akt i system ich ukrywania po 1989 r.

Nadto w przedmiotowym wstępie zawarty został zapis, iż Komisja Weryfikacyjna skierowała do Prokuratury doniesienia o popełnieniu przestępstw w następujących sprawach:

- penetracji rosyjskiej Wojskowych Służb Informacyjnych i zaniechania podjęcia stosowanych działań zmierzających do neutralizacji zagrożenia;
- przekroczenia uprawnień oraz przejęcia majątku państwowego w celu nielegalnego zdobycia środków na finansowanie służb specjalnych;
- nielegalnego handlu bronią, a także ukrywania dokumentów;
- działania na szkodę Skarbu Państwa oraz bezpieczeństwa państwa poprzez uprzywilejowanie firmy Siltec w przetargach organizowanych dla WP;
- stworzenia rezydentury, której funkcjonariusze podejmowali nielegalne działania przy współudziale byłych, niezwyfikowanych pracowników Służby Bezpieczeństwa;
- nieprawidłowości związanych z gospodarowaniem funduszem operacyjnym w krakowskim oddziale WSI oraz przywłaszczania lokali operacyjnych;
- wprowadzenia w błąd polskich organów państwowych przez udzielanie fałszywych wiadomości mających istotne znaczenie dla Rzeczypospolitej Polskiej oraz niedopełnienia obowiązków;
- nieprawidłowości związanych z przetargiem na Kołowy Transporter Opancerzony;
- nielegalnej inwigilacji partii politycznych;
- prowadzenia działalności szpiegowskiej przeciwko interesom obronności Rzeczypospolitej Polskiej i jej Siłom Zbrojnym;
- ujawniania, w zamian za korzyści majątkowe, poufnych informacji przez pracowników polskich ministerstw oraz nie przekazania przez WSI informacji o zagrożeniu energetycznym państwa właściwym organom;
- ujawnienia tajemnicy państwowej oraz stosowania bezprawnych gróźb⁹¹³.

Rozdział 1. Potencjał służb – mapa problemu opisuje rzeczywistość, według autorów, strukturę służb wojskowych obejmującą blisko 10 tys. współpracowników

⁹¹³ Raport o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych w zakresie określonym a art. 67. Ust 1 pkt 1 – 10 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu...”, *op. cit.* s. 10.

działających w 1990 r. w kraju i za granicą, z czego 2457 osób uplasowano w instytucjach administracyjnych i gospodarczych kraju. Według twórców Raportu samo wyliczenie tych instytucji oraz liczby działających w nich agentów określało rzeczywistą skalę problemu z jakim Polska musiała uporać się, odzyskując niepodległość po 1989 roku. Ponadto w niniejszym rozdziale umieszczono opis nielegalnego finansowania WSI, jak i opis Oddziału Y, któremu powierzono realizację zadania reorientacji wywiadu i stworzeniu sieci przedsiębiorstw mających stanowić tajne ekspozytury komunistycznych służb⁹¹⁴.

Rozdział 2. Finanse służb jest rozwinięciem problemu dotyczącego przekroczenia uprawnień oraz przejęcia majątku państwowego w celu nielegalnego zdobycia środków na finansowanie służb specjalnych. Kontynuuje analizę nielegalnego finansowania operacji WSI, w tym także Oddziału Y, przez szereg powiązanych ze sobą przedsiębiorstw założonych poza granicami Polski. Jak wskazuje Raport od listopada 1985 r. do kasy Oddziału Finansów Zarządu II wpływały kwoty pieniężne na tzw. depozyt operacyjny Oddziału Y, którego przeznaczeniem miało być finansowanie działalności operacyjnej w okresie zagrożenia i wojny. Pieniądze te pochodziły z wpływów pozabudżetowych wynikających z działalności operacyjnej Oddziału Y. Dochody były uzyskiwane z „dodatkowych prowizji, darowizn i dodatkowych zarobków uzyskiwanych przez oficerów pod przykryciem i współpracowników działających w firmach zagranicznych oraz z wpływów z operacji bankowych i nielegalnego przejęcia spadków zagranicznych”⁹¹⁵.

Rozdział 3. Penetracja rosyjska: zagrożenia dla wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa porusza zagadnienia penetracji rosyjskiej wobec Wojskowych Służb Informacyjnych, a także zaniechanie stosownych działań zmierzających do neutralizacji tego zagrożenia. W raporcie ujawnione zostały imiona i nazwiska nie tylko szefów służb informacyjnych oraz ich zastępców, ale także kilkuset oficerów pracujących w służbach nawet do 2006 r. W świetle przytoczonych w niniejszym rozdziale faktów, w ocenie Komisji Weryfikacyjnej, postępowanie następujących osób wypełnia dyspozycję w art. 70a ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy: gen. bryg. Jan Żukowski, gen. bryg. Marek Dukaczewski, płk Marek Słoń, płk Zenon Klamecki, płk Andrzej Ziętkiewicz, płk Stanisław Mańczyński, płk Marek Witkowski, płk Waldemar Dzięgielewski, płk Mieczysław Kulita, płk Kazimierz Kolasa, płk Grzegorz Sobecki, płk Stefan Janus,

⁹¹⁴ *Ibidem*, s. 11-21.

⁹¹⁵ *Ibidem*, s. 22-24.

płk Józef Wąsik, płk Marian Kastelik, płk Janusz Bogusz, ppłk Krzysztof Kłosiński, płk Jerzy Rzepecki, kmdr Piotr Gawliczek, ppłk Bogusław Świątek, ppłk Czesław Wojtkun, ppłk Ryszard Piwoński, ppłk Ryszard Niedziałkowski, ppłk Paweł Selwet, ppłk Krzysztof Gardian, ppłk Andrzej Goczał, ppłk Janusz Łuszcz, mjr Grzegorz Wilczewski, mjr Piotr Jaskólski, mjr Marek Kwasek, mjr Jacek Popławski, mjr Marek Orzeł, mjr Maciej Antczak, mjr Krzysztof Rola, kpt. Wojciech Resiak. W opisanym okresie Szefem WSI był gen. bryg. Marek Dukaczewski, natomiast urząd Ministra Obrony piastowali: Stanisław Dobrzański, Bronisław Komorowski i Jerzy Szmajdziński. Przytoczone w niniejszym rozdziale fakty powodują wątpliwość co do legalności postępowania żołnierzy WSI. W związku z powyższym Komisja Weryfikacyjna skierowała do Naczelnej Prokuratury Wojskowej zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa stosownie do art. 304 § 2⁹¹⁶ kodeksu postępowania karnego⁹¹⁷.

W Rozdziale 4 Wykorzystywanie przez WSI aparatu Służby Bezpieczeństwa – studium przypadku opisano sprawę stworzenia rezydentury, której funkcjonariusze podejmowali nielegalne działania przy współudziale byłych, nie zweryfikowanych pracowników Służby Bezpieczeństwa. W świetle przytoczonych w niniejszym rozdziale faktów, w ocenie Komisji Weryfikacyjnej, postępowanie następujących osób wypełniało dyspozycję w art. 70a ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy: kmdr Kazimierz Głowacki, płk Marek Wolny, ppłk Jan Węgierski. W opisanym okresie Szefem WSI był gen. bryg. Konstanty Malejczyk, natomiast urząd Ministra Obrony piastowali: Zbigniew Okoński i Stanisław Dobrzański. Ponadto przytoczone w niniejszym rozdziale fakty wywołały wątpliwość co do legalności postępowania żołnierzy WSI. W związku z powyższym Komisja Weryfikacyjna skierowała do Naczelnej Prokuratury Wojskowej zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa stosownie do art. 304 § 2 kodeksu postępowania karnego⁹¹⁸.

Rozdział 5 Inwigilacja przez WSI środowisk politycznych poruszył zagadnienia związane z penetrowaniem przez WSI życia politycznego i środowisk

⁹¹⁶ Art. 304 § 2 – Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są zobowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego* (Dz. U. 1997, Nr 89, poz. 555).

⁹¹⁷ Raport o działaniach żołnierzy..., *op. cit.* s. 25-58.

⁹¹⁸ *Ibidem*, s. 59-63.

politycznych, przede wszystkim polityków prawicy oraz z sprawy związane z inwigilacją mediów.

W świetle przytoczonych w niniejszym rozdziale faktów, w ocenie Komisji Weryfikacyjnej, postępowanie następujących osób wypełniało dyspozycję w art. 70a ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy: gen. bryg. Bolesław Izydorczyk, płk Zenon Klamecki, płk Lucjan Jaworski, płk Ryszard Lonca, płk Henryk Dunal, płk Zdzisław Żyłowski, płk Jerzy Zadora, płk Marek Czaplinski, płk Aleksander Lichocki, płk Marek Wolny, płk Krzysztof Kucharski, płk Andrzej Firewicz, płk Janusz Bogusz, płk Ryszard Bocianowski, kmdr Kazimierz Głowacki, ppłk Jerzy Klemba, ppłk Mieczysław Tryliński, mjr Krzysztof Niedziałkowski, por. Piotr Polaszczyk. W opisanym okresie Szefami WSI byli: kadm. Czesław Wawrzyniak, gen. bryg. Bolesław Izydorczyk, gen. bryg. Konstanty Malejczyk, natomiast urząd Ministra Obrony piastowali: Janusz Onyszkiewicz, Piotr Kołodziejczyk, Zbigniew Okoński, Stanisław Dobrzański. Przytoczone fakty powodują wątpliwość co do legalności postępowania żołnierzy WSI. W związku z powyższym Komisja Weryfikacyjna skierowała do Naczelnej Prokuratury Wojskowej zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa stosownie do art. 304 § 2 kodeksu postępowania karnego⁹¹⁹.

Rozdział 6 Wpływ WSI na kształtowanie opinii publicznej szczegółowo poruszył, zawarte w poprzednim rozdziale aspekty dotyczące inwigilacji mediów przez służby specjalne, w tym wymienił oficerów służb oraz ich współpracowników zaangażowanych w ten proceder. W świetle przytoczonych faktów, w ocenie Komisji Weryfikacyjnej, postępowanie następujących osób wypełniło dyspozycję w art. 70a ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy: gen. bryg. Konstanty Malejczyk, gen. bryg. Marek Dukaczewski, płk Zdzisław Żyłowski, płk Ryszard Sosnowski, płk Mirosław Kosierkiewicz, płk Ryszard Nieczypor, ppłk Zbigniew Demski, ppłk Jerzy Gajewski, kmdr Jerzy Żak, ppłk Gryz, ppłk Robert Łuczkiwicz, mjr Mieczysław Tryliński. W opisanym okresie Szefami WSI byli: kadm. Czesław Wawrzyniak, gen. bryg. Bolesław Izydorczyk, gen. bryg. Marek Dukaczewski, natomiast urząd Ministra Obrony piastowali: Janusz Onyszkiewicz, Piotr Kołodziejczyk, Zbigniew Okoński, Stanisław Dobrzański, Bronisław Komorowski i Jerzy Szmajdziński. Przytoczone w niniejszym rozdziale fakty budziły wątpliwość co do legalności postępowania żołnierzy WSI.

⁹¹⁹ *Ibidem*, s. 64-85.

W związku z powyższym Komisja Weryfikacyjna skierowała do Naczelnej Prokuratury Wojskowej zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa stosownie do art. 304 § 2 kodeksu postępowania karnego⁹²⁰.

Rozdział 7 Nielegalny handel bronią stanowił rozwinięcie problematyki udziału wojskowych służb specjalnych na rynku związanym z handlem bronią i kontroli nad nim. Zyski miały stanowić pozabudżetowe źródła finansowania działalności wojskowych służb specjalnych. Głównym oparciem miały być firmy stworzone specjalnie do tego celu.

W świetle przytoczonych w niniejszym rozdziale faktów, w ocenie Komisji Weryfikacyjnej, postępowanie następujących osób wypełniało dyspozycję w art. 70a ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy: gen. bryg. Konstanty Malejczyk, gen. Bolesław Izydorzycy, gen. Marek Dukaczewski, kmdr Kazimierz Głowacki, płk Jerzy Dembowski, płk Marek Słoń, płk Cezary Lipert, płk Jan Oczkowski, płk Witold Wąsikowski, ppłk Wiesław Kowalski, ppłk Leszek Fiertek, adm. Ryszard Łukasik, adm. Zbigniew Popek. Działanie Edwarda Ochnio, Jacka Merkla oraz Andrzeja Spisa wypełniało dyspozycję art. 70a ust. 2 pkt. 1 powołanej wyżej ustawy. W opisanym okresie Szefami WSI byli: gen. bryg. Bolesław Izydorzycy, gen. bryg. Konstanty Malejczyk, gen. Marek Dukaczewski, kadm. Kazimierz Głowacki, natomiast urząd Ministra Obrony piastowali: Janusz Onyszkiewicz, Piotr Kołodziejczyk, Zbigniew Okoński, Stanisław Dobrzański, Bronisław Komorowski i Jerzy Szmajdziński. W związku z powyższym Komisja Weryfikacyjna skierowała do Naczelnej Prokuratury Wojskowej zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa stosownie do art. 304 § 2 kodeksu postępowania karnego⁹²¹.

Rozdział 8 Nieprawidłowości związane z osłoną przetargu na Kołowy Transporter Opancerzony wskazał na nieprawidłowości przeprowadzanych przetargów na uzbrojenie armii. Przykładem tego była opisana w niniejszym rozdziale ochrona kontrwywiadowcza przetargu na kołowy transporter opancerzony. W świetle przytoczonych faktów, w ocenie Komisji Weryfikacyjnej, postępowanie następujących osób wypełniało dyspozycję w art. 70a ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy: gen. bryg. Marek Dukaczewski. W opisanym okresie Szefem WSI był gen. bryg Marek Dukaczewski, natomiast urząd Ministra Obrony piastowali: Bronisław Komorowski i Jerzy Szmajdziński.

⁹²⁰ *Ibidem*, s. 86-98.

⁹²¹ *Ibidem*, s. 100-114.

W związku z powyższym Komisja Weryfikacyjna skierowała do Naczelnej Prokuratury Wojskowej zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa stosownie do art. 304 § 2 kodeksu postępowania karnego⁹²².

Rozdział 9 Ingerencja WSI na rynku paliwowo – energetycznym omawia działalność WSI w ramach realizacji czynności operacyjno – rozpoznawczych w obszarze gospodarki paliwowej w jednostkach rodzajów sił zbrojnych skupiając się tym samym na strukturze pośrednictwa i korzystania z zysków płynących z handlu paliwami. W świetle przytoczonych w niniejszym rozdziale faktów, w ocenie Komisji Weryfikacyjnej, postępowanie następujących osób wypełnia dyspozycję w art. 70a ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy: gen. bryg. Marek Dukaczewski, płk Waldemar Żak, płk Roman Karaś, płk Krzysztof Łada, płk Krzysztof Surdyk, płk Marek Szlenk, płk Krzysztof Kłosiński, ppłk Tomasz Korpak, mjr Krzysztof Rengel, mjr Grzegorz Sobeci. Działanie Andrzeja Macenowicza, Krzysztofa Kluzka i Andrzeja Grzesika wypełnia dyspozycję art. 70a ust. 2 pkt. 1 powołanej wyżej ustawy. W opisanym okresie Szefem WSI był gen. bryg. Marek Dukaczewski, natomiast urząd Ministra Obrony piastowali: Bronisław Komorowski i Jerzy Szmajdziński⁹²³.

Rozdział 10 Działalność oficerów WSI w Wojskowej Akademii Technicznej porusza tematy związane z aktywnością oficerów WSI, przybierającej charakter przestępczości gospodarczej, wskutek której Skarb Państwa tracił wielomilionowe sumy. Opisanym w niniejszym rozdziale przykładem tego rodzaju aktywności oficerów WSI jest prowadzona przez nich działalność gospodarcza wokół Wojskowej Akademii Technicznej. W świetle przytoczonych w niniejszym rozdziale faktów, w ocenie Komisji Weryfikacyjnej, postępowanie następujących osób wypełnia dyspozycję w art. 70a ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy: płk Marek Wolny, płk Roman Miernik, płk Janusz Łada, płk Kazimierz Mochol, płk Eugeniusz Lendzion, kpt Piotr Polaszczyk. Działanie gen. bryg. Aleksandra Bortonowskiego, gen. dyw. Andrzeja Ameljańczyka, Antona Wolfganga Kasco, Patryka Manfreda Holletschek, Krzysztofa Werlicha, Beaty Werelich, Krzysztofa Kostrzewskiego, gen. Stanisława Świtalskiego, płk Józefa Łangowskiego, płk Krzysztof Bernata, Marka Olifierczuka oraz Mariusza Krawczyka wypełnia dyspozycję art. 70a ust. 2 pkt. 1 ustawy. W opisanym okresie Szefami WSI byli: gen. bryg. Konstanty Malejczyk oraz kadm. Kazimierz Głowacki, natomiast urząd Ministra

⁹²² *Ibidem*, s.115-123.

⁹²³ *Ibidem*, s. 124-132.

Obrony piastowali: Stanisław Dobrzański, Janusz Onyszkiewicz i Jerzy Szmajdziński⁹²⁴.

Rozdział 11 Inne nieprawidłowości w funkcjonowaniu WSI poruszył tematy błędów dotyczących zarówno podstawowych wymogów przy powoływaniu do służby, jak i realizacji procedur przetargowych, dotyczących zakupu sprzętu specjalistycznego.

W niniejszym rozdziale poruszane zostały także kwestie nieprawidłowości w zakresie ochrony kontrwywiadowczej instytucji i jednostek wojskowych. W świetle przytoczonych faktów, w ocenie Komisji Weryfikacyjnej, postępowanie następujących osób wypełniało dyspozycję w art. 70a ust. 1 i 2 pkt 2 ustawy: gen. bryg. Marek Dukaczewski, gen. bryg. Jan Żukowski, płk Dobrosław Mąka, płk Jerzy Cichosz, płk Andrzej Dańczak, płk Krzysztof Polkowski, ppłk Bogdan Grenich, ppłk Wojciech Wójcik, ppłk Janusz Adamkiewicz, ppłk Bogdan Świątek, mjr Paweł Grabon, mjr Andrzej Wydrych. Działanie gen. Wojciecha Wojciechowskiego, gen. broni Henryka Tacka, gen. dyw. Stanisława Krysińskiego, gen. broni Henryka Szumskiego, gen. bryg Juliana Maja, gen. dyw. Wojciecha Kubiaka oraz płk Marka Sobczka wypełniało dyspozycję art. 70a ust. 2 pkt. 1 ustawy. W opisanym okresie Szefem WSI był gen. bryg. Marek Dukaczewski, natomiast urząd Ministra Obrony piastowali: Stanisław Dobrzański, Janusz Onyszkiewicz, Bronisław Komorowski Jerzy Szmajdziński. Przytoczone w niniejszym rozdziale fakty były powodem wątpliwość co do legalności postępowania żołnierzy WSI, w związku z powyższym Komisja Weryfikacyjna skierowała do Naczelnej Prokuratury Wojskowej zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstw stosownie do art. 304 § 2 kodeksu postępowania karnego⁹²⁵.

Rozdział 12 Operacja ZEN opisał sytuację, w której służby działając na zlecenie biznesmena Aleksandra Makowskiego, okradały państwo polskie i były gotowe narazić polskich żołnierzy i zwierzchników sił zbrojnych na najwyższe niebezpieczeństwo i międzynarodową kompromitację. Według autorów Raportu, Makowski wyłudził od WSI olbrzymie sumy pieniędzy, przy czym władze państwowe, a przede wszystkim Prezydent i odpowiednie instytucje sojusznicze świadomie wprowadzano w błąd. W świetle przytoczonych faktów, w ocenie Komisji Weryfikacyjnej, postępowanie następujących osób wypełniało dyspozycję w art. 70a ust. 1 i 2 pkt 2

⁹²⁴ *Ibidem*, s. 133-140.

⁹²⁵ *Ibidem*, s. 141-151.

ustawy: płk Jerzy Surdyk, płk Dariusz Sobala i płk Waldemar Żak. Działanie Andrzeja Makowskiego wypełniało dyspozycję art. 70a ust. 2 pkt. 1 ustawy. W opisanym okresie Szefami WSI byli: gen. bryg. Marek Dukaczewski oraz gen. bryg. Jan Żukowski, natomiast urząd Ministra Obrony piastował Jerzy Szmajdziński. Przytoczone w niniejszym rozdziale fakty powodowały wątpliwość co do legalności postępowania żołnierzy WSI, w związku z powyższym Komisja Weryfikacyjna skierowała do Naczelnej Prokuratury Wojskowej zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstw stosownie do art. 304 § 2 kodeksu postępowania karnego⁹²⁶.

Następstwem przedstawionych powyżej rozdziałów jest zakończenie, w którym autorzy wskazali, iż za nieprawidłowości i zaniechania wskazane w raporcie szczególną odpowiedzialność ponoszą:

- Prezydent RP Lech Wałęsa;
- Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski;
- Szef Sztabu Generalnego WP gen. broni Tadeusz Wilecki (w okresie podległości WSI pod SG WP);
- Minister ON Piotr Kołodziejczyk;
- Minister ON Janusz Onyszkiewicz;
- Minister ON Zbigniew Okoński;
- Minister ON Stanisław Dobrzański;
- Minister ON Bronisław Komorowski;
- Minister ON Jerzy Szmajdziński.

Także następujący Szefowie WSI:

- kadm. Czesław Wawrzyniak;
- gen. bryg. Bolesław Izydorczyk;
- gen. bryg. Konstanty Malejczyk;
- gen. bryg. Kazimierz Głowacki;
- gen. bryg. Marek Dukaczewski⁹²⁷.

Ostatnią część Raportu stanowiły 24 aneksy dokumentalne, szerzej omawiające referowane problemy zawarte w rozdziałach.

Publikacja Raportu wywołała wiele kontrowersyjnych opinii. Przewodniczący Komisji do Spraw Służb Specjalnych uznał, iż jest to publikacja bez precedensu

⁹²⁶ *Ibidem*, s. 152-161.

⁹²⁷ *Ibidem*, s. 163.

w historii służb specjalnych, a Raport poważnie naruszył interesy Polski. Według Platformy Obywatelskiej odpowiedzialnymi za naruszenie autorytetu Prezydenta byli premier Jarosław Kaczyński i Antoni Macierewicz. Premier Kaczyński stawiał sprawę jasno: *albo jest się za likwidacją WSI, albo przeciw. W ten sposób PO przeszła na pozycje obrońców III RP. Dlatego, że jest jej częścią i boi się upadku tego systemu*⁹²⁸.

Ponadto w odpowiedzi na informacje zawarte w Raporcie, w dniu 27 marca 2007 r. została podana do publicznej wiadomości opinia zespołu ekspertów Platformy Obywatelskiej pod redakcją posła Marka Biernackiego odnosząca się do publikacji Raportu, w którym autorzy wyrazili opinię, iż proces weryfikacji został podporządkowany radykalnym celom politycznym i powierzony osobom o radykalnych poglądach. Ponadto o upolitycznieniu Raportu świadczył fakt, iż odmiennie oceniano kontakty oficerów WSI z prawicowymi i lewicowymi politykami. Co więcej, eksperci z PO z upolitycznieniem wiązali też brak profesjonalnego doświadczenia w dziedzinie służb specjalnych i wojska wśród członków Komisji Weryfikacyjnej, co mogło mieć wpływ na błędną interpretację faktów oraz podatność na prowokacje⁹²⁹.

Jako uchybienia prawno – formalne Platforma Obywatelska wskazała między innymi na:

1. Ujawnione fakty stanowiące naruszenie przepisów o ochronie informacji niejawnych;
2. Ujawnione fakty mogące spowodować międzynarodowe konsekwencje lub narazić Polskę na odpowiedzialność za naruszanie międzynarodowych reżimów kontrolnych;
3. Brak przekonywujących faktów o sposobie naruszenia prawa przez pracowników i współpracowników WSI, tym samym brak podstaw do ujawnienia ich tożsamości;
4. Informacje posiadane w wyniku wysłuchań zamieszczono przy braku weryfikacji w zakresie zgodności z powszechnie znanymi faktami oraz wiedzą ogólną;

⁹²⁸ G. Praczyk, *Platforma nie zostawiła suchej nitki na raporcie Macierewicza*, „Rzeczpospolita” 12 IV 2007, [online] <https://archiwum.rp.pl/artukul/676105-Platforma-nie-zostawila-suchej-nitki-na-raporcie-Macierewicza.html> [dostęp: 2 grudnia 2019].

⁹²⁹ Opinia zespołu ekspertów „Platformy Obywatelskiej” do publikacji Raportu o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych w zakresie określonym w art. 67. ust. 1 pkt 1 -10 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu...”, *op. cit.*

5. Zarzuty dotyczące fałszowania lub niszczenia teczek wynikające z niezrozumienia dokumentacji spraw operacyjnych⁹³⁰.

Jako uchybienia merytoryczno – metodologiczne wskazano na:

1. Opublikowane fakty mogły stanowić materiał dla analityków obcych służb specjalnych, jak i stwarzać zagrożenie dla opisywanych osób, jak również mogły podważać zaufanie sojuszników do naszego państwa;
2. Błędem było powoływanie się na opinie służb partnerskich co do określonych osób i zdarzeń, gdyż informacje przekazywane w ramach współpracy międzynarodowej chronione są przez ustawę o ochronie informacji niejawnych;
3. Brak rzetelności w trakcie sporządzania dokumentów sprawozdawczych co przejawiało się głównie w braku właściwego udokumentowania;
4. Raport zawierał wiele pomyłek faktograficznych, a w przypadku zasadniczych też użyto dużo sformułowań „prawdopodobnie”, „wydaje się” itp. Autorzy Raportu ze względu na brak zrozumienia specyfiki materiałów operacyjnych traktowali je na równi z materiałami procesowymi. Przytaczane dokumenty były ogólnie niedostępne, a tym samym nieweryfikowalne;
5. Ze względu na brak informacji dotyczących ogólnej liczby prowadzonych przez WSI procedur i ilości zakończonych postępowań brak było skali odniesienia;
6. Raport nie udowadniał tezy o ryzyku jakie za sobą niesie pozostawienie w służbie absolwentów szkół radzieckich i ich negatywnej roli w kształtowaniu WSI;
7. W Raporcie znalazło się wiele wewnętrznych sprzeczności⁹³¹.

Ponadto eksperci Platformy Obywatelskiej w swej opinii zaprezentowali pogląd, iż Raport został opracowany tendencyjnie. Widoczny był brak dbałości o obiektywizm i pominięcie procedur obowiązujących przy opracowaniu materiałów analitycznych.

Nadto przewidywano, iż upubliczniona zawartość Raportu spowoduje:

- osłabienie konstytucyjnej zasady praworządności poprzez naruszenie obowiązujących w RP przepisów prawa w związku z przygotowaniem i publikacją Raportu;
- naruszenie autorytetu Prezydenta RP poprzez włączenie go w sytuacje, które związane są z naruszaniem przepisów prawa;

⁹³⁰ *Ibidem.*

⁹³¹ *Ibidem.*

- naruszenie zasady zaufania obywateli wobec organów państwa poprzez ujawnienie współpracowników WSI realizujących zadania na rzecz RP;
- zakłócenie prowadzenia ustawowych działań służby poprzez ujawnianie form i metod pracy obowiązujących w służbach;
- zachwianie zaufania zagranicznych służb partnerskich poprzez ujawnienie informacji otrzymanych od tych służb;
- osłabienie bezpieczeństwa państwa;
- w wyniku wskazania Polski jako kraju „kontrolowanego” przez rosyjskie służby specjalne nastąpiło osłabienie pozycji RP w relacjach międzynarodowych;
- w wyniku zawartych informacji dotyczących braku przestrzegania przez RP reżimów kontrolnych w zakresie handlu bronią doszło do osłabienia międzynarodowej pozycji Polski;
- narażenie RP na skargi oraz procesy w wyniku szkalujących dobre imię krajowych i zagranicznych podmiotów oraz osób⁹³².

Z uwagi na powyższe sformułowania oraz fakt, iż dotyczą one działań instytucji państwowych według zespołu ekspertów Platformy Obywatelskiej zasadnym było powołanie w tej sprawie sejmowej komisji śledczej.

Ponadto Marek Biernacki (PO) przewodniczący Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych w swojej wypowiedzi stwierdził: *to publikacja bez precedensu w historii służb specjalnych. Raport o WSI poważnie naruszył interesy Polski, podważył zaufanie sojuszników Polski oraz na dziesięciolecia sparaliżuje pozyskiwanie współpracowników dla polskich służb*⁹³³.

Opublikowanie Raportu spowodowało również inicjatywę posłów SLD, którzy wystąpili z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie konstytucyjności⁹³⁴ ustawy z dnia 14 grudnia 2006 r. o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby

⁹³² Opinia zespołu ekspertów „Platformy Obywatelskiej” do publikacji Raportu o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych w zakresie określonym w art. 67. ust. 1 pkt 1 -10 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu...”, *op. cit.*

⁹³³ G. Praczyk, *Platforma...*, *op. cit.*

⁹³⁴ Instytucja kontroli konstytucyjności prawa polega na ocenie zgodności z ustawą zasadniczą norm prawnych oraz ewentualnie innych działań podejmowanych przez organy państwowe. W. Skrzydło, *op. cit.* s. 26.

Wywiadu Wojskowego” oraz niektórych przepisów ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”.

Kontrola taka była pojmowana w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego albo jako kontrola wszystkich jej przepisów, co raczej należy do sfery teorii niż praktyki orzeczniczej, albo jako kontrola przepisów najważniejszych, fundamentalnych, których niekonstytucyjność powoduje, że reszta przepisów ustawy staje się niestosowalna, bezprzedmiotowa albo wynikowo niezgodna z konstytucją⁹³⁵.

Wniosek dotyczył zbadania zgodności całości ustawy z:

- art. 45 ust. 1⁹³⁶ w związku z art. 10⁹³⁷, art. 78⁹³⁸, art. 175⁹³⁹ i art. 2 Konstytucji RP⁹⁴⁰ oraz w związku z art. 6⁹⁴¹ Konwencji o ochronie praw człowieka

⁹³⁵ A. Kustra, *Kontrola konstytucyjności całej ustawy*, „Przegląd Sejmowy” 2012 nr 2 (109), s. 26.

⁹³⁶ Art. 45 ust. 1 Konstytucji RP – Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

⁹³⁷ Art. 10 ust. 1 – Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej, art. 10 ust. 2 – Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały.

⁹³⁸ Art. 78 Konstytucji RP – Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarżenia określa ustawa.

⁹³⁹ Art. 175 ust. 1 Konstytucji RP – Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe, art. 175 ust. 2 – Sąd wyjątkowy lub tryb doraźny może być ustanowiony tylko na czas wojny.

⁹⁴⁰ Art. 2 Konstytucji RP – Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

⁹⁴¹ Art. 6.1 Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości.

Art. 6.2 Każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą. Art. 6.3 Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

- a) niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowania przeciwko niemu oskarżenia,
- b) posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony,
- c) bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości,
- d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia,
- e) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie.

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. 1993, Nr 61, poz. 284).

i podstawowych wolnościach oraz art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁹⁴².

W ocenie wnioskodawcy Ustawa naruszała prawo do sądu zagwarantowane w Konstytucji, gdyż to Komisja Weryfikacyjna orzekała jakiego rodzaju działalność osób weryfikowanych stanowi przestępstwo, ponadto informacje te podawane były do publicznej wiadomości. Ustawa nie przewidywała poddania działalności Komisji Weryfikacyjnej wymogom proceduralnym wynikającym z konstytucji oraz z kodeksu postępowania karnego, a tym samym osoby przedstawione w Raporcie nie posiadały

⁹⁴² Art. 14.1 – Wszyscy ludzie są równi przed sądami i trybunałami. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd, ustanowiony przez ustawę, przy orzekaniu co do zasadności oskarżenia przeciw niemu w sprawach karnych bądź co do jego praw i obowiązków w sprawach cywilnych. Prasa i publiczność mogą być wykluczone z całości lub części rozprawy sądowej ze względu na moralność, porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w demokratycznym społeczeństwie albo jeżeli interes życia prywatnego stron tego wymaga, albo w stopniu, w jakim sąd uzna to za bezwzględnie konieczne w szczególnych okolicznościach, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom sprawiedliwości; jednakże każde orzeczenie sądu wydane w jakiegokolwiek sprawie karnej lub cywilnej będzie publicznie ogłoszone, z wyjątkiem przypadków, gdy wymaga tego interes młodocianych lub gdy sprawa dotyczy sporów małżeńskich albo opieki nad dziećmi.

Art. 14.2. Każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo być uważana za niewinną aż do udowodnienia jej winy zgodnie z ustawą.

Art. 14.3. Każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo, na zasadach pełnej równości, co najmniej do następujących gwarancji:

- a) otrzymania niezwłocznie szczegółowej informacji w języku dla niej zrozumiałym o rodzaju i przyczynie oskarżenia,
- b) dysponowania odpowiednim czasem i możliwościami w celu przygotowania obrony i porozumienia się z obrońcą przez siebie wybranym,
- c) rozprawy bez nieuzasadnionej zwłoki,
- d) obecności na rozprawie, bronięcia się osobiście lub przez obrońcę przez siebie wybranego; do otrzymania informacji, jeżeli nie posiada obrońcy, o istnieniu powyższego prawa oraz posiadania obrońcy wyznaczonego dla niej w każdym przypadku, kiedy interesy sprawiedliwości tego wymagają, bez ponoszenia kosztów obrony w przypadkach, kiedy oskarżony nie posiada dostatecznych środków na ich pokrycie,
- e) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia i zapewnienia obecności i przesłuchania świadków obrony na tych samych warunkach, co świadków oskarżenia,
- f) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli oskarżony nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie,
- g) nieprzymuszania do zeznawania przeciwko sobie lub do przyznania się do winy.

Art. 14.4. W stosunku do młodocianych postępowanie powinno brać pod uwagę ich wiek oraz potrzebę wpływania na ich reedukację.

Art. 14.5. Każda osoba skazana za przestępstwo ma prawo odwołania się do sądu wyższej instancji w celu ponownego rozpatrzenia orzeczenia o winie i karze zgodnie z ustawą.

Art. 14.6. Jeżeli prawomocne orzeczenie skazujące zostało następnie uchylone lub nastąpiło ulaskawienie na podstawie nowych lub nowo ujawnionych faktów, które niezbicie wykazały, że zaszła omyłka sądowa, wówczas osobie, która poniosła karę w wyniku takiego skazania, będzie przyznane odszkodowanie zgodnie z ustawą, chyba że zostanie udowodnione, iż osoba ta ponosi całkowicie lub częściowo winę za nieujawnienie w porę nieznanego faktu.

Art. 14.7. Nikt nie może być ponownie ścigany lub karany za przestępstwo, za które już raz został prawomocnie skazany lub uniewinniony zgodnie z ustawą i procedurą karną danego kraju.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku w dniu 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. 1977, Nr 38, poz. 167).

gwarancji rozważenia ich argumentów. Ustawa nie przewidywała również możliwości odwołania się od sformułowań zawartych w Raporcie⁹⁴³.

- Art. 42 ust. 3⁹⁴⁴ konstytucji RP w związku z art. 6 ust. 2 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz art. 14 ust. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

W ocenie wnioskodawcy Ustawa naruszała zasadę domniemania niewinności oraz zasadę, że nikt nie może zostać zmuszony do oskarżenia samego siebie. Odpowiedzialność osoby za któryś ze stanów opisanych była równoznaczna z przypisaniem jej winy za przestępstwo, a było to niemożliwe bez stwierdzenia winy prawomocnym wyrokiem sądu⁹⁴⁵.

- Art. 30 Konstytucji RP⁹⁴⁶,

Zdaniem wnioskodawcy ustawa bezpośrednio ingeruje w godność człowieka. W raporcie ujawnieniu podlegał zakres popełnianych nadużyć, przy czym informacje mogły być uzupełniane przez materiały archiwalne i zeznania innych osób, natomiast osoba zainteresowana miała na nie ograniczony wpływ⁹⁴⁷.

- Art. 32 ust. 2 Konstytucji RP⁹⁴⁸,

W ocenie wnioskodawcy ustawa naruszała zakaz dyskryminacji. Według wnioskodawcy sytuacja osób, których dane zostały opublikowane była gorsza od sprawców innych przestępstw, gdyż mogły one bronić się tylko poprzez wytoczenie powództwa o ochronę dóbr osobistych, co wymagało ponoszenia kosztów sądowych. Co gorsza osoby te nie miały możliwości dostępu do dokumentów, które były w posiadaniu Komisji⁹⁴⁹.

Ponadto wnioskodawca sformułował zarzuty:

- W zakresie niezgodności z art. 2⁹⁵⁰ oraz art. 7 Konstytucji⁹⁵¹ w jakim:

⁹⁴³ *Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 VI 2008 r. K 51/07*, [online] <https://trybun.org.pl/wp-content/uploads/2017/10/k-51-07-wyrok-trybunalu-konstytucyjnego-lex.pdf> [dostęp: 7 grudnia 2019].

⁹⁴⁴ Art. 42 ust. 3 – Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu.

⁹⁴⁵ *Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 VI 2008 r. K 51/07. Teza aktualna*, [online] <https://trybun.org.pl/wp-content/uploads/2017/10/k-51-07-wyrok-trybunalu-konstytucyjnego-lex.pdf> [dostęp: 7 grudnia 2019].

⁹⁴⁶ Art. 30 Konstytucji – Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

⁹⁴⁷ *Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 VI 2008 r. K 51/07...*, *op. cit.*

⁹⁴⁸ Art. 32 ust. 2 – Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

⁹⁴⁹ *Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 VI 2008 r. K 51/07...*, *op. cit.*

⁹⁵⁰ Art. 2 Konstytucji – Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

⁹⁵¹ Art. 7 Konstytucji – Orany władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.

- nastąpiło odstąpienie od zasady ochrony danych identyfikujących osoby;
- brak było precyzyjnej definicji zakresu przedmiotowego Raportu co wpłynęło na zbyt duży zakres swobodnego uznania organu pozasądowego. W tym przypadku wnioskodawca ma wątpliwości czy precyzyjnie można określić, jaki był zakres kompetencji WSI przed 2003 r., skoro dopiero w 2003 r. została uchwalona ustawa o WSI;
- pozwolono na sporządzenie uzupełnień raportów Komisji Weryfikacyjnej, a tym samym stworzono możliwość nieograniczonego w czasie działania Komisji Weryfikacyjnej;
- pozwolono na sporządzenie uzupełnień Szefowi SKW oraz Szefowi SWW, co dało możliwość nieograniczonej w czasie weryfikacji żołnierzy, pracowników WSI oraz osób z nimi współpracujących;
- przewidywano możliwość przekazania przez Marszałka Sejmu sprawozdania Komisji Likwidacyjnej bliżej nieokreślonym „innym organom państwowym realizującym zadania w zakresie bezpieczeństwa lub obronności państwa”.
 - W zakresie niezgodności z art. 51 ust. 3 i 4 Konstytucji w jakim:
 - nie pozwalało się osobom objętym badaniem Komisji Weryfikacyjnej na dostęp do informacji ich dotyczących jak też nie miano możliwości sprostowania lub usunięcia nieprawdziwych danych.
 - W zakresie niezgodności z art. 31 ust. 3 Konstytucji w jakim:
 - ograniczono prawa jednostki.

Zdaniem wnioskodawcy ustawa miała przede wszystkim na celu rozliczenie z przeszłością, a cele te nie uzasadniały ingerencji w sferę konstytucyjnych praw i wolności⁹⁵².

- W zakresie niezgodności z art. 30 Konstytucji w jakim:
 - zbyt obszernie określony zakres podmiotowy Raportu bezprawnie naruszał prawa jednostek.
- W zakresie niezgodności z art. 67 ust. 1 i 3, z art. 2, art. 7 i art. 31 ust. 3 Konstytucji

w jakim:

- członkom Komisji Weryfikacyjnej zapewniano dostęp do wszelkich dokumentów niezbędnych do weryfikacji oświadczeń.

⁹⁵² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 czerwca 2008 r. K 51/07..., *op. cit.*

- W zakresie niezgodności z art. 2 oraz 7 Konstytucji w związku z art. 126 ust. 2 i 3 oraz art. 134 Konstytucji w jakim:
 - pozwolono Prezydentowi RP na upublicznienie Raportu Komisji Weryfikacyjnej.
- W zakresie niezgodności z art. 10 oraz art. 7 Konstytucji w jakim:
 - naruszono równowagę władz w Rzeczypospolitej Polskiej.
- W zakresie niezgodności z art. 10 oraz art. 2 Konstytucji w jakim:
 - przewidziano zasięgnięcie przez Prezydenta RP opinii Marszałka Sejmu oraz Marszałka Senatu, jednakże nie wiązano z tym żadnych konsekwencji w razie opinii negatywnej co do publikacji raportu Komisji Weryfikacyjnej.

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

- Marian Grzybowski – przewodniczący;
- Zbigniew Cieślak;
- Wojciech Hermeliński;
- Marek Mazurkiewicz,
- Janusz Niemcewicz – sprawozdawca.

Po rozpoznaniu, z udziałem wnioskodawcy oraz Sejmu i Prokuratora Generalnego na rozprawie w dniu 27 czerwca 2008 r., wniosku grupy posłów o zbadanie zgodności Ustawy z dnia 14 grudnia 2006 r. orzekł:

- a) w zakresie, w jakim nie gwarantował zainteresowanym osobom dostępu do akt sprawy był niezgodny art. 51 ust. 3 Konstytucji;
- b) w zakresie, w jakim nie gwarantował stronom prawa do wysłuchania w przedmiocie zebranych informacji, będących podstawą sporządzenia raportu Przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej był niezgodny z art. 51 ust. 4 Konstytucji;
- c) w zakresie, w jakim nie przewidywał środków prawnych umożliwiających uruchomienie sądowej kontroli decyzji o podaniu do publicznej wiadomości danych osobowych objętych raportem Przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej, był niezgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji;
- d) w zakresie objęcia raportem informacji dotyczących osób współdziałających był niezgodny z art. 32 Konstytucji⁹⁵³.

⁹⁵³ Wyrok z dnia 27 czerwca 2008 r. Sygn. akt K 51/07..., *op. cit.*

Ponadto Helsińska Fundacja Praw Człowieka wyraziła pogląd, iż przepisy niniejszej Ustawy, umożliwiające sporządzenie i publikację Raportu nie dawały się pogodzić z zasadą demokratycznego państwa prawnego, z prawem do sądu i zasadą domniemania niewinności⁹⁵⁴. Zdaniem prof. Zbigniewa Hołdy z Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, żołnierzom WSI odebrano możliwość prezentowania własnych racji w trakcie procesu likwidacji służb, a tak nie działała administracja w praworządym państwie⁹⁵⁵. Nadto Fundacja, uznała, że: *Raport Przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej stanowi akt władzy publicznej piętnujący jednostki za zachowania bezprawne lub wręcz przestępcze, dotyczy zatem interesów i dobrego imienia osób*⁹⁵⁶.

Natomiast Prokurator Generalny odnosząc się do wniosku grupy posłów stanął na stanowisku, iż dane zawarte w Raporcie ze swej istoty prezentowały uczestników wydarzeń w wymiarze negatywnym. Jeżeli Raport nie tylko ujawniał zjawiska uznawane za negatywne, wiążąc konkretne osoby z tymi zjawiskami, to w odbiorze społecznym mogła dominować funkcja oskarżycielska Raportu. A skutek publikacji Raportu *godzi w konstytucyjne wzorce dotyczące wolności i praw obywatelskich*⁹⁵⁷.

Rzecznik Praw Obywatelskich Janusz Kochanowski uznał, że osoby ujawnione w Raporcie nie mogą bronić swojego dobrego imienia, gdyż pojawił się problem braku odpowiedniego środka prawnego, który pozwalałby na kwestionowanie informacji zawartych w Raporcie. Jak stwierdził: *żadna z osób wymienionych w raporcie - niezależnie, czy składała oświadczenie, czy też nie - nie dysponuje jakimkolwiek środkiem prawnym pozwalającym na kwestionowanie treści raportu*. Zdaniem rzecznika należało rozważyć wprowadzenie środka prawnego, który pozwalałby wszystkim osobom wymienionym w raporcie na kwestionowanie ustaleń komisji weryfikacyjnej⁹⁵⁸.

W dniu 21 stycznia 2010 r. powstało Stowarzyszenie „Sowa” skupiające żołnierzy rezerwy i w stanie spoczynku oraz pracowników byłych Wojskowych Służb Informacyjnych, a także innych wojskowych i cywilnych służb specjalnych, członków ich rodzin i osób identyfikujących się z tym środowiskiem⁹⁵⁹.

⁹⁵⁴ *Ibidem*.

⁹⁵⁵ E. Żemła *Fundacja przeciw ustawie o WSI*, „Rzeczpospolita” 2 IV 2008 r., [online] <https://archiwum.rp.pl/artypk/764842-Fundacja-przeciw-ustawie-o-WSI.html> [dostęp: 7 grudnia 2019].

⁹⁵⁶ *Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 VI 2008 r. K 51.07...*, *op. cit.*

⁹⁵⁷ *Ibidem*.

⁹⁵⁸ Wroński P., *Rzecznik w obronie skrzywdzonych przez raport o WSI*, „Gazeta Wyborcza” 23 VI 2007, [online] <https://wyborcza.pl/1,75398,4246123.html>.

⁹⁵⁹ Stowarzyszenie prowadzi działalność na podstawie przepisów Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. 2001, Nr 79, poz. 855, z późn. zm.) oraz statutu stowarzyszenia.

Celem Stowarzyszenia była między innymi integracja środowiska oraz ochrona jego dobrego imienia wraz z obroną przysługujących z tytułu poprzedniej służby lub pracy nabytych praw. Stowarzyszenie chce pomagać żołnierzom i pracownikom byłych WSI w sprawach sądowych związanych z raportem z likwidacji WSI i oskarżeniami wobec nich, które pojawiały się w wystąpieniach publicznych. Ponadto prawnicy Stowarzyszenia będą m.in. występować z pozwami cywilnymi przeciwko osobom, które wysuwają nieprawdziwe oskarżenia przeciwko WSI⁹⁶⁰.

Marek Dukaczewski – Prezes Zarządu Głównego Stowarzyszenia, w wypowiedzi dla „Rzeczpospolitej” stwierdził: *powstało stowarzyszenie, które ma walczyć o przywrócenie dobrego imienia zlikwidowanym Wojskowym Służbom Informacyjnym, chcemy też przywrócić tej instytucji właściwe miejsce w historii polskich służb specjalnych*⁹⁶¹.

Stowarzyszenie „Sowa” również na swojej stronie internetowej odniosło się do opublikowanego Raportu uznając, iż przedstawione uwagi wskazywały na to, iż informacje zawarte w Raporcie były niewiarygodne, nieprofesjonalne i nieuczciwe:

- 1) Przyjęta konstrukcja Raportu to przedstawienie w formie opisowej kilku konkretnych wybranych przykładów zjawisk patologicznych WSI, które miały przekonać czytelników, iż zjawiska te były powszechne, a Raport nie dawał odpowiedzi na pytanie, jak te nieprawidłowości wyglądały na tle cywilnych służb specjalnych oraz innych instytucji w państwie;
- 2) Raport jednoznacznie wskazywał na to, iż intencją Komisji Weryfikacyjnej było przedstawienie WSI jako instytucji przestępczej;
- 3) Raport nie podawał informacji dotyczącej liczby zweryfikowanych osób. Według Stowarzyszenia w dniu zakończenia pisania Raportu, Komisja zweryfikowała ok. 16 % osób, w związku z tym uzyskane informacje nie były reprezentatywne;
- 4) Autorzy Raportu, pomimo dostępu do aktualnych i archiwalnych danych wykazali się nieznaną strukturą WSI, ZII SG WP i WSW, a tym samym brakiem profesjonalizmu;

⁹⁶⁰ Statut Stowarzyszenia Sowa, [online] <http://stowarzyszeniesowa.pl/index.php/stowarzyszenie/statut-stowarzyszenia> [dostęp: 8 grudnia 2019].

⁹⁶¹ P. Nisztor, *Sowa będzie bronić WSI*, „Rzeczpospolita” 6 II 2010, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/922992-Sowa-bedzie-bronic-WSI.html> [dostęp: 9 grudnia 2019].

- 5) W kilku przypadkach miało miejsce przytaczanie inicjałów osób i wydarzeń z ich udziałem, co według Stowarzyszenia dla analityków obcych wywiadów było równoznaczne z ujawnieniem danych osobowych;
- 6) Raport nie był podparty żadną analizą o ewentualnym zagrożeniu ze strony oficerów szkolonych w Państwach Układu Warszawskiego, a tym samym świadczył o tendencyjności jego autorów⁹⁶².

Ponadto członkowie Stowarzyszenia wysunęli poniższe tezy:

Teza 1 – Raport zawiera w znacznej części nieprawdziwe dane.

Pomimo tego, iż przewodniczący Komisji posiadał dostęp do wszelkich jawnych i niejawnych materiałów archiwalnych, wydawało się, że w dużej mierze przedstawił nieprawdziwe dane. Tak więc dostęp ten pozwalał wysunąć wniosek, iż formułowanie danych nie wynikało z niewiedzy, lecz było świadomym działaniem, celem ukazania WSI jako instytucji tolerującej przestępcze działania swoich kadr.

Teza 2 – Wnioskować można, że w wielu przypadkach treść Raportu wykraczała poza ustawowy zakres, a jego autor jako funkcjonariusz publiczny mógł przekroczyć ustawowe uprawnienia pokazując żołnierzy WSI w negatywnym świetle, mogącym je poniżyć w opinii publicznej i narazić na utratę zaufania.

Teza 3 – Raport, pomimo tego, że był dokumentem urzędowym zawierał treści, które w znacznej części zakłamywały rzeczywistość. Obarczony tymi wadami mógł stać się dowodem w oparciu o który opinia publiczna, historycy i instytucje państwowe, mogły wydawać krzywdzące opinie i oceny.

Teza 4 – Autor Raportu skierował przeciwko wielu osobom zawiadomienia o popełnieniu przestępstw. Nie miał jednak wiarygodnej wiedzy, miał tylko wątpliwości i domniemywał o popełnieniu przestępstwa, a tym samym zachodziło podejrzenie, iż skierowanie kilkuset powiadomień wynikało z celów politycznych i chęci nadania rozgłosu medialnego, a nie z wiarygodnej wiedzy o ich popełnieniu⁹⁶³.

Również szereg polityków odniosło się do kwestii publikacji Raportu. Były prezydent Aleksander Kwaśniewski uznał, iż Raport to dokument niewygodny, nieobiektywny i tak chaotyczny, że nie można wyciągnąć z niego poważnych wniosków. Na pytanie czy Raport jest niebezpieczny i stanowi „prezent” dla wszystkich

⁹⁶² *Stowarzyszenie Sowa*, [online] <http://stowarzyszeniesowa.pl/weryfikacja-i-raport/raport-2/sowa-o-raporcie-antoniego-macierewicza> [dostęp: 9 grudnia 2019].

⁹⁶³ *Nasze zdanie o raporcie z likwidacji WSI*, [online] http://serwer1770025.home.pl/stowarzyszenie-sowa/wp-content/uploads/2011/04/21_SOWA-o-Raporcie_Cz-1.pdf [dostęp: 9 grudnia 2019].

wywiadów, odparł, że myślenie, iż obce wywiady nie będą analizować treści tego dokumentu byłoby naiwnością⁹⁶⁴.

Premier Jarosław Kaczyński uważał, że krytyczne reakcje wobec publikacji Raportu były bardzo niepokojące. Według niego Raport dowodził, że wszelkie standardy państwa demokratycznego były przez WSI łamane, a atak na Raport pokazał, że *znaczna część polskiej klasy politycznej i dziennikarzy żyje ciągle standardami państwa niedemokratycznego, żaden polityk bez zagrożenia kompletną kompromitacją nie mógłby mówić tego, co mówi dziś opozycja i żaden dziennikarz bez zagrożenia kompromitacją i wyeliminowaniem nie mógłby mówić tego, co dziś w Polsce mówią dziennikarze*⁹⁶⁵.

Roman Giertych uważał, że raport zawierał wiele informacji o nieprawidłowościach w funkcjonowaniu WSI, które jego zdaniem były potrzebne opinii publicznej. Jednakże jako były przewodniczący Komisji do Spraw Służb Specjalnych wyraził wątpliwość czy należało je ujawniać⁹⁶⁶.

W ocenie Zbigniewa Siemiątkowskiego, byłego ministra koordynatora ds. służb specjalnych konsekwencje publikacji Raportu mogą być niewyobrażalne, gdyż opisana została *cała kuchnia operacyjna*. Ponadto jego zdaniem Raport ujawnił informacje, które w żaden sposób nie miały związku z aktywnością WSI i ewentualnymi działaniami niezgodnymi z prawdą. Zaznaczył, iż: *jeszcze się nigdy w historii żadnej służby nie zdarzyło, żeby własne państwo na własne życzenie, nie przymuszone przez nikogo, jak na talerzu wyłożyło swoje wszystkie aktywa wywiadu funkcjonującego za granicą*⁹⁶⁷.

Jacek Piechota, były minister gospodarki w rządach Marka Belki i Leszka Millera uważał, że Raport zawiera *stek bzdur* na temat gospodarki. Uznał, iż w Raporcie nie ma żadnych dowodów pozwalających sformułować tezę, że służby specjalne miały wpływ na gospodarkę⁹⁶⁸.

⁹⁶⁴ S.S., *Kwaśniewski: raport o WSI niewiarygodny i nieobiektywny*, „Wprost” 20 II 2007, [online] <https://www.wprost.pl/kraj/101514/raport-o-wsi-jawny.html> [dostęp: 10 grudnia 2019].

⁹⁶⁵ S.S., *Premier: krytyka Raportu świadczy o braku demokracji*, „Wprost” 20 II 2007, [online] <https://www.wprost.pl/kraj/101728/Premier-krytyka-raportu-swiadczy-o-braku-demokracji.html> [dostęp: 10 grudnia 2019].

⁹⁶⁶ A. B., *Giertych: były dwie wersje Raportu o WSI*, „Wprost” 19 II 2007, [online] <https://www.wprost.pl/kraj/101695/Giertych-byly-dwie-wersje-raportu-o-WSI.html> [dostęp: 10 grudnia 2019].

⁹⁶⁷ *Ibidem*.

⁹⁶⁸ A. B., *Politycy o raporcie o WSI*, „Wprost” 17 II 2007, [online] <https://www.wprost.pl/kraj/101574/Politycy-o-raporcie-o-WSI.html> [dostęp: 10 grudnia 2019].

Były premier Leszek Miller stwierdził, że nie będzie komentował Raportu z weryfikacji, podobnie jak wszystkiego co robi Antoni Macierewicz. Uznał, iż jest to *materiał dla psychiatry, a nie dla wartościowych analiz*⁹⁶⁹.

Były minister obrony narodowej Bronisław Komorowski uznał, iż Raport jest „rozpaczliwą” próbą uzasadnienia post factum rozwiązania WSI oraz zawiera mnóstwo „bzdur” świadczących o nieznajomości wywiadu i kontrwywiadu. Twierdził, że Raport miał zrobić wrażenie, a nie ma w nim nic, co potwierdzałoby tezę, że Polska jest opleciona agentami wywiadu i kontrwywiadu wojskowego. *Są tam różne mniejsze, większe grzeszki, ale jest też cała ogromna fala kompletnych bzdur zahaczających o kabaret i o kompletną nieznajomość tego czym jest wywiad i kontrwywiad wojskowy*⁹⁷⁰.

Zdaniem ówczesnego szefa SLD Wojciecha Olejniczaka Raport dowodził jak niedorzeczne były tezy, głoszone przez środowisko Antoniego Macierewicza, że Polska jest rządzona przez WSI. Po przeczytaniu Raportu można było uznać, że były to nieuprawnione tezy, kierowane do opinii publicznej⁹⁷¹.

Minister koordynator służb specjalnych Zbigniew Wasserman uznał, iż Raport nie był porażający, ale ukazał prawdę o patologicznym działaniu instytucji, która miała strzec bezpieczeństwa państwa, a tak naprawdę w dużym stopniu naruszyła prawo i działała wbrew interesom Polski⁹⁷².

Zdaniem wicepremiera, przewodniczącego Samoobrony Andrzeja Leppera, w Raporcie przedstawione zostały nazwiska, fakty i nielegalne działania, ale Raport nie zawierał większych rewelacji, ani tym bardziej nic wstrząsającego⁹⁷³.

Socjolog Andrzej Zybortowicz uznał natomiast, iż dzięki Raportowi potrafi wytłumaczyć, dlaczego III RP miała bardzo ograniczone zdolności do samonaprawy, gdyż w organizmie państwowym istniała instytucja nieprzejrzyista dla podmiotów zewnętrznych, niepoddająca się żadnej demokratycznej kontroli i będąca zarodkiem licznych patologii⁹⁷⁴.

⁹⁶⁹ *Ibidem.*

⁹⁷⁰ *Ibidem.*

⁹⁷¹ *Ibidem.*

⁹⁷² *Ibidem.*

⁹⁷³ *Ibidem.*

⁹⁷⁴ M. Biernacki, *Weryfikacja permanentna*, „Gazeta Wyborcza” 11 IV 2007, [online] <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/4851193/WERYFIKACJA-PERMANENTNA> [dostęp: 12 grudnia 2019].

Natomiast Antoni Macierewicz wyraził nadzieję, iż wszyscy odpowiedzialni za nieprawidłowości w WSI zostali rozliczeni zgodnie z prawem. Było to oczekiwanie, które wprost wynikało z działań komisji i polskiego prawodawstwa. Stwierdził jednak, iż akcja polityczna wymierzona przeciwko rozliczeniom przestępczych działań byłych WSI zahamowała skuteczność tych rozliczeń, a tym samym dzisiaj nastąpił powrót w glorię WSI, a zwłaszcza rosyjskich związków tej struktury⁹⁷⁵.

Obecny model służb specjalnych został ostatecznie ukształtowany w 2006 roku, kiedy do cywilnych służb AW i ABW powołanych w 2002 roku, dołączyły SKW i SWW. Natomiast proces likwidacji ich poprzednika – WSI i konstituowania się nowych służb, przeciągnął się do 2007 roku, kiedy opublikowany został raport o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych, realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych.

Jednym z podstawowych założeń reformy służb była reorganizacja kadr, jednakże dopiero po przeprowadzeniu przewidzianej w ustawie weryfikacji. Uznano za konieczne zbudowanie od podstaw nowych pod względem organizacyjnym i kadrowym służb specjalnych, właściwych w sprawach ochrony bezpieczeństwa i potencjału obronnego Rzeczypospolitej Polskiej. Tym samym zasadniczym elementem kontynuacji reformy było stworzenie nowego zaplecza kadrowego tych służb.

Jednakże sprzeciw budził fakt, iż procedura weryfikacji nie przewidywała trybu odwoławczego, co było niespójne z zasadami stanowienia prawa, a orzeczenia Komisji Weryfikacyjnej (lustrującej złożone oświadczenia) nie podlegały kontroli i trybowi odwoławczemu, co było oczywistym wymogiem praw obywatelskich. Ponadto za proces weryfikacji odpowiedzialna była komisja powołana przez Prezydenta i Premiera. Fakt, iż wywodzili się z tej samej opcji politycznej mógł być sygnałem o możliwości upolitycznienia procesu weryfikacji oficerów Wojskowych Służb Informacyjnych.

Kontrowersyjny był także cel podania do publicznej wiadomości przypadków działań wykraczających poza zakres ustawowych uprawnień WSI, którym oprócz rozliczenia przeszłości było zapoznanie opinii publicznej z zakresem pozaprawnych przedsięwzięć. Uznano bowiem, iż reforma służb spełni swe zamierzenia oraz społeczne oczekiwania, jeżeli da obywatelom możliwość zapoznania się ze sprzecznymi

⁹⁷⁵ E. Żemła, *Macierewicz: to wszystko plotki*, „Rzeczpospolita” 10 IV 2008, [online] <https://archiwum.rp.pl/arttykul/767105-Macierewicz:-to-wszystko-plotki.html>

dla interesów państwa działaniami służb, a także osób współdziałających w przeszłości ze służbami, które dobrowolnie wykonywały zadania i czynności mające charakter pozaprawny, a nawet przestępczy. To właśnie zakres tych naruszeń oraz wynikające z nich zagrożenia nakazywały podjęcie działań doprowadzających do pełnego, publicznego wyjaśnienia.

Wydarzenie to stanowiło z jednej strony zakończenie transformacji służb wywiadu i kontrwywiadu, natomiast z drugiej generowało poważne problemy stwarzając zagrożenie dla działalności samych służb głównie poprzez osłabienie ich wiarygodności. Była to najpoważniejsza polityczna ingerencja w sferę funkcjonowania służb specjalnych w Polsce po 1989 roku stanowiąca jednocześnie początek wzajemnych oskarżeń, procesów sądowych oraz głębokich konfliktów w kolejnych latach.

Zakończenie

Rozważania nad zagadnieniem rozwoju i reform wojskowych służb specjalnych w czasie zmian systemu politycznego państwa, doprowadziły do szeregu konkluzji. W toku pogłębionych badań nad literaturą przedmiotu, aktami prawnymi, materiałami IPN a przede wszystkim dokumentami źródłowymi obrazującymi sam proces zapadania decyzji politycznych, należy potwierdzić przyjętą na początku pracy tezę o ścisłym związku pomiędzy bieżącą sytuacją polityczną a kierunkami zmian w wojskowych służbach specjalnych. Szczególnie cenna dla procesu badawczego była analiza stenogramów posiedzeń Sejmu RP. Ukazały one w sposób jednoznaczny, jak kwestia wojskowych służb może zostać włączona w konflikt pomiędzy głównymi aktorami sceny politycznej. Ujawniały one także, jak stosunek do reformy tych służb stał się jednym z głównych, jeśli nie głównym, przynajmniej w pewnym okresie, elementem kreowania wizerunku partii politycznych, zarówno w kwestii poglądów na przeszłość jak i wizji przyszłości.

Przeanalizowane i ukazane zostały w pracy kluczowe czynniki jakie prowadziły do reform wojskowych służb specjalnych. Przedstawiono jednocześnie genezę wydarzeń i różnego rodzaju okoliczności, które ostatecznie doprowadziły do takiego finału. Kluczowe przy tym jest, iż same zmiany w służbach przeanalizowano na tle dynamicznej sytuacji politycznej okresu transformacji ustrojowej w Polsce lat dziewięćdziesiątych XX wieku. W pracy opisano, jak koncepcja reform wojskowych służb specjalnych może zdominować ówczesny dyskurs polityczny, stając się osią konfliktów, lub też przeciwnie, spoiwem jednoczącym różne środowiska czy partie polityczne. Ważna jest przy tym kwestia związana z postrzeganiem służb specjalnych w Polsce en bloc. Porównując bowiem ich pozycję i postrzeganie w stosunku do państw zachodnich wskazać trzeba, że dziedzictwo PRL w tym zakresie, jest wciąż silne. Z pewnością zaś było żywe w czasie, w którym zapadały kluczowe decyzje co do formuły ich funkcjonowania w ramach III RP. Służby, w tym wojskowe, często traktowane były nie jako część sprawnie funkcjonującego aparatu demokratycznego państwa, lecz jak element niezależny, o niedookreślonych kompetencjach, niemalże pozbawiony nadzoru a przez to stojący ponad prawem i realizujący własne, niejasne interesy. Wizja służb specjalnych jaką mieli główni gracze polityczni przebadanego i opisanego w pracy okresu, niewątpliwie wywodziła się z okresu przeddemokratycznego i zaważyła zarówno na sposobie zmian w nich przeprowadzonych zaraz po przełomie 1989 roku jak i latach kolejnych, aż do 2006 roku.

Pierwsze z pytań badawczych zapisanych w pracy brzmiało następująco: Czy instytucjonalny model nadzoru nad wojskowymi służbami specjalnymi zapewnia wystarczającą dla demokratycznego państwa prawa kontrolę nad ich działalnością? Odnosząc się do zawartości analizowanych aktów prawnych będących podstawą kompetencji i uprawnień różnego rodzaju instytucji, gremiów czy stanowisk odpowiedź na postawione pytanie jest zdecydowanie twierdząca. System zapewnia stosownym organom państwa wgląd w zdecydowaną większość obszarów bieżącej działalności służb, poczynając od ich finansów na różnych poziomach, poprzez kwestie ochrony informacji niejawnych a na aspektach operacyjnych skończywszy. Ten ostatni jest zresztą najistotniejszy z punktu widzenia interesów i bezpieczeństwa państwa. Niesie jednak za sobą największe ryzyko dla zachowania zasad praworządności i legalizmu. Dotyczy to szczególnie potencjalnego naruszania praw obywatelskich, na straży których postawiono niezwykle szeroki wachlarz procedur i instytucji z Prezydentem, Premierem, Sejmem i Sądem Najwyższym na czele. Na szali bowiem postawione są dobra konstytucyjne obywateli, których naruszanie jest ograniczeniem zasad demokracji.

Przedstawiona w pracy analiza sytuacji prawnej pokazuje, iż w trakcie procesu transformacji ustrojowej w Polsce, poddawanie służb specjalnych nadzorowi instytucji zewnętrznych odbywało się „skokowo” i w różnym okresie czasowym dla służb cywilnych i wojskowych. Te ostatnie przez stosunkowo długi okres wyłączone były poza działania nadzorcze organów i instytucji, szczególnie spoza MON. Biorąc jednocześnie pod uwagę funkcjonowanie wojskowych służb specjalnych pod nadzorem prokuratur wojskowych oraz sądów wojskowych, mogły one wydawać się organizacją w praktyce poza kontrolą. Nie można przy tym zapominać, iż armia jako całość, była chyba jedyną z podstawowych instytucji państwa, której zmiany po roku 1989 dotknęły, przynajmniej strukturalnie i personalnie, w stosunkowo niewielkim stopniu.

Jak wskazano w pracy, ostatnim „kamieniem milowym” w zakresie podporządkowania służb wojskowych cywilnemu nadzorowi było nadanie nowopowstałej Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego statusu urzędów administracji rządowej a ich szefom centralnych organów administracji rządowej. Tym samym, poprzez rozwiązania ustawowe, bardzo osłabiono, jeśli wręcz nie zniwelowano, wpływu sił zbrojnych na wojskowe służby specjalne. Zrównano przy tym w praktyce pozycję wojskowych służb specjalnych z cywilnymi co do uprawnień i możliwości poddania ich kontroli. Zapewniono jednocześnie pełen nadzór

i władztwo polityczne, realizując tym samym jeden z wyznaczników demokratycznego państwa prawnego.

Zadania nadzoru i kontroli służb specjalnych, w tym wojskowych, umieszczono w licznych instytucjach i przejawiają się w wielu aspektach. Szczególną jednak rolę zarezerwowano dla Sejmu wraz z Komisją do Spraw Służb Specjalnych, Prezesa Rady Ministrów wraz z urzędem Ministra Koordynatora Służb Specjalnych i Kolegium do Spraw Służb Specjalnych oraz dla sądów. Poprzez nadane im uprawnienia mogą kontrolować pracę służb w zasadzie na każdej fazie pozyskiwania i przetwarzania przez nie informacji. Nie do przecenienia są tutaj szczególnie kompetencje władzy sądowniczej, która choćby w trakcie rozpatrywania materiałów procesowych ma pełen wgląd w zastosowane przez służby metody pozyskania informacji, a tym samym ocenia, czy nie zostały naruszone w tym zakresie przepisy prawa materialnego. Także sądy zaangażowane są w dopuszczenie do stosowania szczególnie wrażliwych instrumentów w arsenale służb jakimi są środki techniki specjalnej. Podglądy czy podsłuchy w polskim systemie nie mogą być w praktyce zastosowane o ile nie wyrazi na to zgody właściwy sąd okręgowy.

Do zadań z zakresu kontroli i nadzoru równolegle zaangażowano inne podmioty życia publicznego, takie jak np. Najwyższa Izba Kontroli czy Rzecznik Praw Obywatelskich. Było to skutkiem realizacji idei służb specjalnych jako elementu funkcjonalnego systemu administrowania państwem, na podobieństwo innych urzędów czy instytucji. Tym samym poddano je rygorom obowiązującym inne organy administracji rządowej, realizujących swoje zadania wyłącznie na podstawie i w granicach wytyczonych przez przepisy prawa. Pełnego obrazu wieloaspektowości tego systemu dopełniają kompetencje wielorakich organów na ogół nie kojarzonych ze służbami specjalnymi. Mowa tu o takich obszarach jak przestrzeganie prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, prawa budowlanego czy BHP. Wszystkie te, często drobne elementy, tworzą rozbudowany system, który nadzoruje i kontroluje działania służb w praktyce w każdym aspekcie ich aktywności.

Kolejnym pytaniem, jakie zostało postawione w pracy, było: Czy istniejące podziały polityczne w okresie transformacji ustrojowej państwa miały znaczący wpływ na trudności w realizacji stabilnej kontroli nad wojskowymi służbami specjalnymi?

Odnosząc się do powyższego pytania należy stwierdzić, iż zróżnicowanie ideologiczne w obszarze organów władzy ustawodawczej i wykonawczej, od samego momentu przełamania monopolu władzy PZPR w Polsce, skutkowało trudnymi do

przewyciężenia różnicami w poglądach na rolę, strukturę i pozycję wojskowych służb specjalnych. Polska klasa polityczna, o jakże różnych korzeniach, doświadczeniach i wizjach Rzeczypospolitej, prezentowała częstokroć wykluczające się postawy wobec militarnych czy też innych związanych z aparatem przymusu elementów systemu bezpieczeństwa państwa. Nieustanny konflikt pomiędzy różnymi ośrodkami władzy prowadził nierzadko do pozostawienia tych sfer samym sobie. Powszechna była bowiem obawa, iż resorty siłowe, po części zakorzenione personalnie i strukturalnie w poprzednim systemie, są obszarem na tyle wrażliwym, iż próba dokonania w tym zakresie jakiegokolwiek radykalnej zmiany może doprowadzić do niekontrolowanego konfliktu politycznego.

Zdawano sobie przy tym sprawę, iż utworzenie w pełni demokratycznego państwa wymaga demontażu struktur PRL-owskich i przebudowy całego aparatu władzy. Nie udało się jednak dokonać tego w ramach jednego powszechnie realizowanego programu, dokonując zmian wybiórczo i odkładając kolejne na bliżej nieokreśloną przyszłość.

Przeprowadzona na pierwszej fali zmian ustrojowych reforma cywilnych służb specjalnych nie dotknęła jednak sfery sił zbrojnych. Postawienie przez Tadeusza Mazowieckiego na czele MON i MSW byłych funkcjonariuszy państwa totalitarnego, przy nieoczywistej reakcji służb mundurowych na zachodzące zmiany, w sposób oczywisty konserwowało poprzedni system, szczególnie w zakresie kadrowym. Cywilne służby specjalne, obciążone ciężarem win za inwigilowanie, stosowanie przemocy fizycznej i zastraszanie społeczeństwa, były odzwierciedleniem nieprawości poprzedniego systemu i jako takie musiały ulec likwidacji choćby dla uwiarygodnienia i społecznej akceptacji nowej władzy. Tymczasem wojskowe służby specjalne pozostawały w cieniu, często nie będąc w sposób jednoznaczny kojarzone z aparatem przymusu i represji. Tym samym mogły przez dość długi czas funkcjonować w warunkach zbliżonych do poprzedniej epoki, nawet pomimo wprowadzonych zmian strukturalnych i organizacyjnych.

Istotnym faktem było to, iż wojskowe służby specjalne stanowiły integralny element sił zbrojnych. Zatem konflikt o kontrolę nad wojskiem był jednocześnie sporem o kontrolę nad nimi. Mając na uwadze szczególnie pierwsze lata transformacji, gdzie sprawy obrony narodowej, wobec zapaści gospodarczej i społecznej, zeszły na plan dalszy, nie dziwi fakt pozostawienia armii i wojskowych służb samym sobie. Ale formalna kontrola nad nimi była już przedmiotem zacieklej zmagania pomiędzy

organami władzy wykonawczej. Jak pokazał konflikt na linii Prezydent Wałęsa – Minister ON z 1992 roku Parys, taka sytuacja pozostawiała wojsku, w tym jego służbom specjalnym, swobodę działania i możliwość jej wykorzystania do realizacji własnych celów.

Próby uregulowania sytuacji formalnego zwierzchnictwa nad wojskiem, podjęte chociażby w Małej Konstytucji, spowodowały jedynie zaostrzenie sporów. Stąd też – szczególnie w publicystyce – przyjęło się pojęcie „resortów prezydenckich”.

Kolejnym przejawem sporu politycznego o wpływy nad WSI było odebranie w 1994 roku jakiegokolwiek kontroli nad nimi ówczesnemu Ministrowi ON Piotrowi Kołodziejczykowi i oddanie ich w nadzór Szefa Sztabu Generalnego.

Przeciąganie politycznej liny o władzę nad armią prowokowało też jej kierownictwo do zaangażowania się po którejs z stron sporu. Najbardziej jaskrawym tego przykładem był tzw. „obiad drawski”, który w sposób najbardziej chyba jaskrawy obnażył słabość kontroli organów władzy wykonawczej nad armią. Potwierdziły to w sposób jednoznaczny wyniki pracy specjalnej komisji sejmowej, która stwierdziła złamanie zasad cywilnej i demokratycznej kontroli nad wojskiem.

Dopiero uchwalenie ustawy o urzędzie ministra obrony narodowej oraz objęcie urzędu prezydenta przez Aleksandra Kwaśniewskiego unormowało na pewien czas sytuację w kwestii nadzoru nad armią.

W praktyce jednak, aż do uchwalenia ustawy o SKW oraz SWW, skutkującej włączeniem tych służb w system nadzorowany bezpośrednio przez rząd, spór o dominację nad siłami zbrojnymi, w tym i stanowiącymi ich część wojskowymi służbami specjalnymi, tlił się aż do roku 2006, wybuchając co raz to z różną intensywnością.

Trzecie pytanie badawcze postawione na początku pracy brzmiało: W jakim stopniu współpraca polityczna naczelných ośrodków władzy wykonawczej wpłynęła na funkcjonowanie i największą reformę wojskowych służb specjalnych?

Zakres badań nad powyższym tematem obejmuje nie tylko okres równoległego funkcjonowania Prezydenta i Rządu wywodzących się z postsolidarnościowych środowisk reprezentowanych w Sejmie przez Prawo i Sprawiedliwość, ale też sam proces uchwalania ustaw o SKW oraz SWW. Zakreśla również obszar tworzenia koncepcji, programów i planów oraz następujący po nich cykl wdrażania w życie zapisów ustawowych i wynikających z nich konsekwencji.

Równoległe wybory parlamentarne i prezydenckie powodowały, iż kandydat na prezydenta Lech Kaczyński popierany przez Prawo i Sprawiedliwość jak i sama partia

sze do wyborów z tym samym hasłem odnowy i przebudowy państwa. Propagowana idea sanacji życia publicznego miała doprowadzić do realizacji głównego postulatu, czyli budowy IV Rzeczypospolitej.

Już w trakcie obu kampanii temat reformy wojskowych służb specjalnych był jedną z osi programowych braci Kaczyńskich. Odnosząc się do idei budowy IV Rzeczypospolitej, przedstawiano funkcjonujące Wojskowe Służby Informacyjne jako zaplecze postkomunistycznego „układu” wiążącego siecią niejasnych i nie do końca sprecyzowanych interesów oficerów służb specjalnych ze środowiskiem biznesu i polityki.

Tożsamość ideologiczna nowo powołanych ośrodków władzy ustawodawczej i wykonawczej sprawiła, iż koncepcja odnowy państwa, w tym szczególnie wykluczenia z życia publicznego osób o komunistycznej genezie, miała szansę nabrać realnego kształtu. We wspólnej opinii ośrodków prezydenckich i głównej partii rządzącej, istniejąca III RP, jako twór nie nadający się do naprawy, musiała odejść. Musiała ustąpić nowej, odrodzonej, opartej o wartości patriotyczne wspólnocie, której nadrzędnym celem będzie dobro państwa.

Nowoczesne państwo miało się zaś opierać o aparat urzędniczy o wysokich kwalifikacjach moralnych a przede wszystkim niepowiązanych z minionym systemem totalitarnym i jego postkomunistycznym pokłosiem. Wskazywano przy tym właśnie na Wojskowe Służby Informacyjne jako tę organizację, która nigdy nie została w żaden formalny sposób oczyszczona z rosyjskich wpływów, zakonserwowała komunistyczne układy i personel, a poprzez swoją działalność de facto szkodziła interesom narodowym.

Przedwyborcze zapowiedzi zaczęły się wkrótce materializować. Zarówno premier Kazimierz Marcinkiewicz w wygłoszonym exposé jak i Prezydent Lech Kaczyński występując przed Zgromadzeniem Narodowym złożyli jasne deklaracje co do konieczności głębokiej reformy wojskowych służb specjalnych. Z mównicy sejmowej padły wówczas oskarżenia o ich udział w patologicznych powiązaniach z gospodarką cywilną, funkcjonowanie bez nadzoru i faktyczny brak lojalności wobec Polski.

Ponadto Liga Polskich Rodzin oraz Samoobrona przystępując do paktu stabilizacyjnego, jednoznacznie poparły zaproponowany przez Prawo i Sprawiedliwość planu rozwiązania Wojskowych Służb Informacyjnych. Istotny zapis tego paktu stanowił przy tym, iż umawiające się strony porozumienia postanawiają popierać projekty ustaw przedkładane zarówno przez Rząd jak i Prezydenta.

Tożsamość wykreowanego przez oba ośrodki decyzyjne przekazu dotyczącego Wojskowych Służb Informacyjnych niewątpliwie sprawiła, iż nabrał on w przestrzeni publicznej istotnego znaczenia. Podnoszące się, szczególnie, ze strony ugrupowań lewicowych, głosy krytyczne były natychmiast uciszane oskarżeniami o bronienie „układu”. Jednobrzmiące deklaracje rządu i prezydenta powodowały, iż nie istniała żadna siła polityczna mogąca stanąć na drodze prowadzącej do radykalnej zmiany.

Wspólny cel obu ośrodków zwierzchnictwa nad siłami zbrojnymi jakim była likwidacja WSI i stworzenie od podstaw wojskowych służb specjalnych sprawiły, iż przeciągające się rządowe prace legislacyjne spowodowały przejęcie inicjatywy ustawodawczej przez Prezydenta RP. Taka sytuacja mogła mieć miejsce jedynie w wypadku, gdy polityka realizowana przez rząd i stanowiącą jego zaplecze główna siła sejmowa była w pełni tożsama z poglądami Prezydenta. Przeanalizowane materiały wskazują przy tym, iż środowisko skupione wokół Lecha Kaczyńskiego brało aktywny udział w tworzeniu koncepcji nowych służb i w sytuacji pojawiających się przeszkód w ich wdrożeniu w życie, natychmiast podejmowano działania mające ten proces usprawnić.

Zależność sił zbrojnych od dwóch ośrodków władzy, które w badanym okresie miały wspólny cel i bazowały na tej samej podstawie ideologicznej, nie dawała tym razem możliwości wykorzystania zwyczajowego współzawodnictwa pomiędzy nimi. Współpraca Prezydenta i koalicji rządzącej gwarantowała skuteczne wprowadzenie ustaw, które w innym układzie politycznym, poddane by były zapewne krytyce z niemożliwymi obecnie do stwierdzenia skutkami dla samej reformy, a tym samym kształtu i pozycji nowych służb, o ile w ogóle by one powstały.

Ostatnie z pytań zadanych w pracy brzmiało: Jakimi motywami kierowali się decydenci polityczni dopuszczając się znaczących ingerencji w sferę funkcjonowania wywiadu i kontrwywiadu?

Następujące po 1989 roku zmiany w służbach wojskowych były logiczną konsekwencją reorientacji politycznej i strategicznej Polski oraz całości sił zbrojnych. Ta rewolucja, niejako samoistnie, wymusiła na decydentach dokonanie niezbędnych reorganizacji wojskowych służb specjalnych. Likwidacja choćby pionów politycznych czy zmiana treści przysięgi wojskowej były jednymi z wielu drobnych symptomów świadczących o tym, iż dotychczasowi wrogowie Polski są teraz przyjaciółmi a niedawni przyjaciele potencjalnymi przeciwnikami. Sytuacja wewnętrzna kraju nie pozwalała jednak na radykalną reorganizację resortów siłowych. Pamiętać trzeba, iż na

terenie Polski do 1993 roku stacjonowało około 50 tys. żołnierzy radzieckich, a lojalność kadry kierowniczej wojska w stosunku dla nowo powołanych władz poddawana była pod wątpliwość. W takiej sytuacji zdecydowano, iż przeobrażenia w wywiadzie i kontrwywiadzie wojskowym pozostaną wewnętrzną sprawą armii. Ograniczono się więc w praktyce do zmian nazw, formalnego podporządkowania oraz wymiany najwyższej kadry kierowniczej. Przeprowadzona reforma nie naruszyła jednak w sposób zasadniczy struktur służb. Nie dokonano też, wzorem cywilnych służb specjalnych, weryfikacji kadr.

Takie działania niewątpliwie w ówczesnym okresie miały zapewnić uspokojenie nastrojów armii (szczególnie w okresie zmniejszania jej stanów liczebnych) i zapobiec kwestionowaniu nowego porządku społeczno-politycznego.

Dokonująca się jednak reorientacja polityczna miała dla służb charakter zasadniczy. Wpływała bowiem na bieżącą pracę wywiadu i kontrwywiadu poprzez konieczność uruchamiania nowych kierunków pracy operacyjnej. Inne z kolei najpierw znacząco ograniczono a później likwidowano. Związek Radziecki a później Rosja i jej służby stały się znaczącym obszarem pracy polskich oficerów. Ingerencje w działania kontrwywiadu i wywiadu następowały więc poniekąd samorzutnie, a wprowadzający je decydenci wpisywali się w szeroki nurt przebudowy państwa oraz jego sojuszy.

Kolejne zmiany w wojskowych służbach specjalnych nie naruszały już ich podstawowych struktur i funkcji. Pomimo pojawiających się postulatów o konieczności weryfikacji kadr, a także wybuchających co jakiś czas politycznych konfliktach o kontrolę nad armią i jej służbami, kolejne rządy pozostawiały to zagadnienie na uboczu bieżących kłopotów gospodarczych i społecznych.

Przeprowadzona reforma służb specjalnych, która miała miejsce w 2002 roku objęła tylko służby cywilne omijając po raz kolejny służby wojskowe. Podnoszono przy tej okazji argumenty, iż te ostatnie w dalszym ciągu pozostaną jedyną służbą, która nigdy nie została poddana weryfikacji i jedyną, która działa nie mając stosownych podstaw prawnych. Wskazywano przy tym na jej działalność związaną z wkroczeniem w sferę praw i wolności obywatelskich, a te mogą być ograniczane tylko w zakresie ustalonym w ustawie. Ponadto postanowienia dotyczące działalności WSI znajdowały się w wielu resortowych aktach prawnych, co wymagało ich usystematyzowania i zsynchronizowania w akcie rangi ustawowej.

Sytuację rozwiązano poprzez wprowadzenie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych. Jednak nie ingerowała ona zasadniczo w ich działalność i formalną

podległość. Jak podkreślali politycy obozu prawicowego ustawa jedynie „konserwowała układ” a motywem jej wprowadzenia była konieczność wskazania formalnych podstaw do działania WSI jako służby specjalnej, szczególnie w zakresie prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych, oraz dostosowania systemu prawnego do wymogów Unii Europejskiej i NATO.

Sytuacja wydawała się ustabilizowana aż do wyborów w 2005 roku. Prowadzona przez PiS kampania wyborcza w sposób jednoznaczny wskazywała, iż w przypadku zwycięstwa, wojskowe służby specjalne czeka rewolucja. Miała ona być częścią radykalnej reorganizacji struktur państwa, elementem zerwania z dziedzictwem PRL i symbolicznym aktem dopełniającym oczyszczenie systemu z kadr o komunistycznych korzeniach.

Założenia ideologiczne stojące za koncepcją IV RP ukazywały Wojskowe Służby Informacyjne jako kwintesencję postkomunistycznego układu. Jako służby, które nigdy nie zostały poddane realnej weryfikacji, wyjęte poza nawias jakiegokolwiek kontroli, które miały służyć nie państwu, ale samym sobie. Motywacja nowo wybranych Prezydenta i Parlamentu była więc jasna. Musi być stworzone nowe państwo z nowymi instytucjami i kadrami, odrodzone moralnie i działające wyłącznie w interesie narodowym. W opinii nowej elity rządzącej przebudowa państwa bez likwidacji WSI byłaby niepełna.

Podparty rozbudowaną warstwą ideologiczną program reform miał doprowadzić do przerwania wszelkich powiązań instytucji państwowych i społecznych z byłymi strukturami PRL, naprawy państwa i zerwania przez niepodległą Polskę z dziedzictwem komunistycznej zależności politycznej. Przeprowadzony proces miał uwolnić społeczeństwo od drążących je patologii, których III RP i jej instytucje, były źródłem i ostoją.

Wprowadzony w 2006 roku pakiet ustaw likwidował więc Wojskowe Służby Informacyjne powołując w ich miejsce Służbę Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbę Wywiadu Wojskowego. Natomiast powołanie komisji weryfikacyjnej zajmującej się oceną byłych żołnierzy WSI pod kątem spełniania kryteriów umożliwiających ponowne ich zatrudnienie stanowiło dopełnienie reformy.

Jednak najbardziej spektakularną ingerencją w działania wojskowych służb specjalnych było opublikowanie Raportu z likwidacji WSI. Przesłanką do powyższego było przekonanie, iż reforma służb nie będzie reformą pełną, jeśli obywatele RP nie będą mieli możliwości poznania sprzecznych z interesem Państwa działań

likwidowanych Wojskowych Służb Informacyjnych. Celem miało być nie tylko rozliczenie przeszłości, ale uzmysłowienie niebezpieczeństw, jakie mogą grozić społeczeństwu poprzez działania osób nieetycznych, łamiących prawo i jednocześnie zajmujących stanowiska wymagające szczególnego zaufania publicznego.

Publikacja raportu wpisywała się jednoznacznie w założenia zrywania z dziedzictwem PRL. Proces ten miał bowiem doprowadzić nie tylko do powstania nowych struktur państwa, ale co równie istotne, wyrzucić poza nawias życia publicznego osoby powiązane z postkomunistycznym „układem”.

Podsumowując należy stwierdzić, iż wyniki badań prowadzonych w obszarze funkcjonowania wojskowych służb specjalnych w systemie politycznym Polski po 1989 roku jednoznacznie potwierdzają założoną w dysertacji tezę o ścisłym związku pomiędzy kierunkiem rozwoju wojskowych służb specjalnych a realizacją aktualnego kursu politycznego.

Analizowane wydarzenia z zakresu reformowania wojskowych służb specjalnych z całą pewnością były konsekwencją zmian zachodzących wewnątrz systemu politycznego. Opisane procesy natomiast ukazały, iż bieżąca sytuacja polityczna kształtowała nie tylko kierunki działalności tych służb, ale ważyła na fundamentach ich działania.

Podkreślić przy tym należy, że analizowane istotne zmiany w zakresie działania wywiadu i kontrwywiadu w III RP towarzyszyły zazwyczaj rewolucyjnym zmianom ideologii prezentowanej przez elity dochodzące do władzy. Argumenty merytoryczne zaś, związane z faktycznym zakresem działań tych służb, choć artykułowane, nie były jednak główną przesłanką do wprowadzanych reform.

Bibliografia

Konstytucje

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483).

Ustawa konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz. U. 1992, Nr. 84, poz. 426).

Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1921, Nr 44, poz. 267).

Ustawy

Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą podpisany w Rydze dnia 18 marca 1921 roku (Dz. U. 1921, Nr 49, poz. 300).

Ustawa z dnia 21 lipca 1944 r. o przejęciu zwierzchnictwa nad Armią Polską w ZSRR i o scaleniu Armii Ludowej i Armii Polskiej w ZSRR, w jednolite Wojsko Polskie (Dz. U. 1944, Nr 1, poz. 2).

Ustawa z dnia 11 września 1944 r. o kompetencji Przewodniczącego Krajowej Rady Narodowej (Dz. U. 1944, Nr 5, poz. 23).

Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1967, Nr 44, poz. 220).

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. 1989, Nr 19, poz. 101).

Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. 1989, Nr 75, poz. 444).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz. U. 1990, Nr 30, poz. 180).

Ustawa z dnia 27 września 1990 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1990, Nr 67, poz. 397).

Ustawa z dnia 27 września 1990 r. o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1990, Nr 67, poz. 398).

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 1991, Nr 113, poz. 491).

Załącznik do obwieszczenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 grudnia 1991 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1992, Nr 4, poz. 16).

Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej (Dz. U. 1996, Nr 10, poz. 56)

Ustawa z dnia 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora (Dz. U. 1996, Nr 73, poz. 350).

Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 roku o organizacji i trybie pracy Rady Ministrów oraz zakresie działania ministrów (Dz. U. 1996, Nr 106, poz. 492).

Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej (Dz. U. 1996, Nr 106, poz. 496).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. 1997, Nr 88, poz. 553).

Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. 1997, Nr 141, poz. 943).

Ustawa dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. 1998, Nr 155, poz. 1016).

Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. 1999, Nr 11, poz. 95).

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. 2001, Nr 123, poz. 1353).

Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. 2002, Nr 74, poz. 676).

Ustawa z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych (Dz. U. 2003, Nr 139, poz. 1326).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Wywiadu Wojskowego (Dz. U. 2006, Nr 104, poz. 708).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. 2006, Nr 104, poz. 709).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego (Dz. U. 2006, Nr 104, poz. 710).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” (Dz. U. 2006, Nr 104, poz. 711).

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. 2010, Nr 182, poz. 1228).

Dekret z dnia 27 października 1918 r. o przystąpieniu do formowania narodowej armii regularnej (Dz. U. 1918, Nr 13, poz. 27).

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 września 1944 r. – Kodeks Karny Wojska Polskiego (Dz. U. 1944, Nr 6, poz. 27).

Rozporządzenia

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 1997 r. w sprawie ustalenia szczegółowego zakresu działania Ministra – członka Rady Ministrów Zbigniewa Siemiątkowskiego (Dz. U. 1997, Nr 5, poz. 27).

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 sierpnia 2006 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra – członka Rady Ministrów – Koordynatora Służb Specjalnych Zbigniewa Wassermana (Dz. U. 2006, Nr 141, poz. 998).

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 lipca 2006 r. w sprawie trybu działania Komisji Weryfikacyjnej powołanej w związku z likwidacją Wojskowych Służb Informacyjnych (Dz. U. 2006, Nr 135, poz. 953).

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 lipca 2006 r. w sprawie trybu składania oświadczeń weryfikacyjnych w związku z likwidacją Wojskowych Służb Informacyjnych oraz sposobu ich ewidencjonowania, archiwizowania i udostępniania (Dz. U. 2006, Nr 135, poz. 954).

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 26 lipca 2006 r. w sprawie określenia wzorów oświadczeń składanych przez osoby ubiegające się o wyznaczenie na stanowisko służbowe, mianowanie na funkcjonariusza albo zatrudnienie w Służbie Kontrwywiadu Wojskowego lub Służbie Wywiadu Wojskowego (Dz. U. 2006, Nr 137, poz. 982).

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2008 r. w sprawie zakresu informacji o działalności Komisji Weryfikacyjnej powołanej w związku z likwidacją Wojskowych Służb Informacyjnych, podlegających podaniu do publicznej wiadomości (Dz. U. 2008, Nr 86, poz. 526).

Zarządzenia

Zarządzenie Nr 112 Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 lipca 2006 r. w sprawie powołania Pełnomocnika do spraw organizacji Służby Kontrwywiadu Wojskowego (M.P. 2006, Nr 50, poz. 542).

Zarządzenie Nr 113 Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 lipca 2006 r. w sprawie powołania Pełnomocnika do spraw organizacji Służby Wywiadu Wojskowego (M.P. 2006, Nr 50, poz. 543).

Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów nr 130 z dnia 8 listopada 2007 r. w sprawie terminu zakończenia działalności Komisji Weryfikacyjnej (M.P., Nr 83, poz. 880).

Pozostałe

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2. (Dz. U. 1993, Nr 61, poz. 284).

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku w dniu 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. 1977, Nr 38, poz. 167).

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r., Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. 1992, Nr 26, poz. 185).

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 kwietnia 1995 r. w sprawie zmiany Regulaminu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. 1995, Nr 23, poz. 271).

Raport o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych w zakresie określonym w art. 67. Ust. 1 pkt 1-10 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Wywiadu Wojskowego” oraz innych działaniach wykraczających poza sprawy obronności i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 lutego 2007 r. w sprawie podania do publicznej wiadomości Raportu o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych wykraczających poza sprawy obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. 2007, Nr 11, poz. 110).

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 października 2004 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, (Dz. U. 2004, Nr 229, poz. 2315).

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 września 2005 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ochronie informacji niejawnych. (Dz. U. 2005, Nr 196, poz. 1631).

Orędzie Rady Regencyjnej z dnia 11 listopada 1918 r. w przedmiocie przekazania naczelnego dowództwa wojsk polskich brygadjerowi Józefowi Piłsudskiemu (Dz. U., 1918, Nr 17, poz. 38).

Apel Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 października 1994 r. (M.P. 1994, Nr 56, poz. 471).

Uzasadnienie do Wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 czerwca 2008 r. sygn. akt K 51/07, (Dz. U. 2008, nr 122, poz. 797)

Opinia prawna na temat zgodności z Konstytucją RP przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz o Służbie Wywiadu Wojskowego (Druk nr 404), o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego (Druk nr 405) oraz o przepisach wprowadzających te ustawy (Druk nr 406), [online] <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opwsdr?OpenForm&404>

Opinia w przedmiocie zgodności z konstytucją RP projektów ustaw dotyczących Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego, [online] <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opwsdr?OpenForm&404>

Opinia Biura Analiz Sejmowych - Uwagi do projektu ustawy nowelizującej ustawę z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego...” (Druk nr 1044). Dokument sporządził: Andrzej Szmyt – ekspert ds. legislacji Biura Analiz Sejmowych, [online] <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opwsdr?OpenForm&1044>

Opinia prawna do rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych (druk 897) [online]. <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk4.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=897>

Kaczyński L., Służba Ojczyźnie (list z 6.10.2007 roku na inaugurację roku akademickiego 2007/2008 w Centrum Studiów Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego Uniwersytetu Warszawskiego), Warszawa 2007.

Stenogramy z posiedzeń Sejmu

Stenogram z 4 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 04 i 05.07.1989 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/A2373D2CE43C23B8C1257D20002CC6F8/\\$file/001_000012280.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/A2373D2CE43C23B8C1257D20002CC6F8/$file/001_000012280.pdf)

Stenogram z uroczystego posiedzenia Sejmu i Senatu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 10.07.1989 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/D5F1970B1BE6A932C1257D20002CC6F9/\\$file/002_000006727.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/D5F1970B1BE6A932C1257D20002CC6F9/$file/002_000006727.pdf)

Stenogram z posiedzenia Zgromadzenia Narodowego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 19.07.1989 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/BCD01A8C6D84D65FC1257D20002CC747/\\$file/ZN1_000006831.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/BCD01A8C6D84D65FC1257D20002CC747/$file/ZN1_000006831.pdf)

Stenogram z 4 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 02.08.1989 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/B9EED07E0CA347FDC1257D20002CC6FB/\\$file/004_000006763.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/B9EED07E0CA347FDC1257D20002CC6FB/$file/004_000006763.pdf)

Stenogram z 6 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Sejmu z dnia 24.08.1989 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/259278CD28DE3BBDC1257D20002CC6FD/\\$file/006_000006771.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/259278CD28DE3BBDC1257D20002CC6FD/$file/006_000006771.pdf)

Stenogram z 48 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 04 i 05.01.1991 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/96603522649FDE87C1257D20002CC727/\\$file/048_000007009.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/96603522649FDE87C1257D20002CC727/$file/048_000007009.pdf)

Stenogram z 3 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21.12.1991 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DA388B07A3FA-FCA3C125894B004EEE83/\\$file/003.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/DA388B07A3FA-FCA3C125894B004EEE83/$file/003.pdf)

Stenogram z 16 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28.05.1992 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/E7FE3C69B4C20FF9C125894B004EEE92/\\$file/016.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/E7FE3C69B4C20FF9C125894B004EEE92/$file/016.pdf)

Stenogram z 17 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 04.06.1992 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/D960978F3A3CC644C125894B004EEE94/\\$file/017.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy1.nsf/0/D960978F3A3CC644C125894B004EEE94/$file/017.pdf)

Stenogram z 35 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18.11.1994 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/3573EA9AED248164C1258959004A27B9/\\$file/035.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/3573EA9AED248164C1258959004A27B9/$file/035.pdf)

Stenogram z 41 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20.01.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/0DC49D21FF6C66EAC1258959004A27C4/\\$file/041.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/0DC49D21FF6C66EAC1258959004A27C4/$file/041.pdf)

Stenogram z 44 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 03.03.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/BEA38B607CDC1FC1258959004A27CA/\\$file/044.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/BEA38B607CDC1FC1258959004A27CA/$file/044.pdf)

Stenogram z 47 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20.04.1995 r., [online]

[https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/B916AC652D5920A0C1258959004A27D2/\\$file/047.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/B916AC652D5920A0C1258959004A27D2/$file/047.pdf)

Stenogram z 48 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27.04.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/7AB9302F5636AF-CCC1258959004A27D4/\\$file/048.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/7AB9302F5636AF-CCC1258959004A27D4/$file/048.pdf)

Stenogram z 53 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29.06.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/87EE796F728FE5C3C1258959004A27DD/\\$file/053.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/87EE796F728FE5C3C1258959004A27DD/$file/053.pdf)

Stenogram z 67 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14.12.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/ED809C68550D633AC1258959004A27EB/\\$file/067.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/ED809C68550D633AC1258959004A27EB/$file/067.pdf)

Stenogram z 68 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21.12.1995 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/6B69737D995A6915C1258959004A27EC/\\$file/068.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/6B69737D995A6915C1258959004A27EC/$file/068.pdf)

Stenogram z 73 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14.02.1996 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/F974139DA8E1E29DC1258959004A27F2/\\$file/073.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy2.nsf/0/F974139DA8E1E29DC1258959004A27F2/$file/073.pdf)

Stenogram z 30 posiedzenia Sejmu z dnia 27.09.2002 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/04AD807800714147C1258967004549BC/\\$file/030.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/04AD807800714147C1258967004549BC/$file/030.pdf)

Stenogram z 47 posiedzenia Sejmu z dnia 24.04.2003 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/D206254C944695C7C1258967004549EB/\\$file/047.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/D206254C944695C7C1258967004549EB/$file/047.pdf)

Stenogram z 49 posiedzenia Sejmu z dnia 20.05.2003 r., [online] [https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/D779486276069E07C1258967004549F0/\\$file/049.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/Stenogramy4.nsf/0/D779486276069E07C1258967004549F0/$file/049.pdf)

Stenogram z 2 Posiedzenia Sejmu z dnia 10.11.2005 r., [online] [https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/D9015DC1EFCA07CDC12570BB003483D0/\\$file/02-](https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/D9015DC1EFCA07CDC12570BB003483D0/$file/02-)

Stenogram z 14 Posiedzenia Sejmu z dnia 23.03.2006 r., [online] [http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/514F0355F617C857C125713B0004BAAF/\\$file/14_b_ksiazka.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/514F0355F617C857C125713B0004BAAF/$file/14_b_ksiazka.pdf)

Stenogram z 18 Posiedzenia Sejmu z dnia 23.05.2006 r., [online] [https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/8AA2D6B76DB56F87C12571840040302A/\\$file/18_a_ksiazka.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/8AA2D6B76DB56F87C12571840040302A/$file/18_a_ksiazka.pdf)

Stenogram z 18 Posiedzenia Sejmu z dnia 24.05.2006 r., [online] [https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/A4DE3C466B9F9E51C125717800747E97/\\$file/18_b_ksiazka.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/A4DE3C466B9F9E51C125717800747E97/$file/18_b_ksiazka.pdf)

Stenogram z 19 posiedzenia Sejmu z dnia 8.06.2006 r., [online] [http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/216D166658740E49C1257188003C6329/\\$file/19_b_ksiazka.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/216D166658740E49C1257188003C6329/$file/19_b_ksiazka.pdf)

Stenogram 27 posiedzenia Sejmu z dnia 27.10.2006, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/B03406CD394EE0D9C1257214006E71EB/\\$file/27_c_ksiazka.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/B03406CD394EE0D9C1257214006E71EB/$file/27_c_ksiazka.pdf), s. 233-234.

Stenogram z 29 posiedzenia Sejmu z dnia 8.12.2006 r., [online] [http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/B59B23336D123725C125723E006082A3/\\$file/29_d_ksiazka.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/B59B23336D123725C125723E006082A3/$file/29_d_ksiazka.pdf), s. 373.

Druki sejmowe

Druk nr 897 - *Projekt ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych* [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/0/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/\\$file/897.PD](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/0/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/$file/897.PD)

Druk nr 897 - *Uzasadnienie do Projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych* [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/\(\\$vAllByU-nid\)/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/\\$file/897.PDF](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/($vAllByU-nid)/40A037C47193362EC1256C3D004575A3/$file/897.PDF)

Druk 1342 – *Sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych o rządowym projekcie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych (druk 897)* [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1342/\\$file/1342.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1342/$file/1342.pdf)

Druk 1686 – *uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych*, [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1686/\\$file/1686.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1686/$file/1686.pdf)

Druk 1689 – *sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych służbach Informacyjnych o stanowisku Senatu w sprawie ustawy o rządowym projekcie ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych (druk nr 1686)* [online] [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1689/\\$file/1689.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/1689/$file/1689.pdf)

Druk nr 404 - *Projekt ustawy o służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego* [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/233347BF7AE3019FC12571320044974E/\\$file/404.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/233347BF7AE3019FC12571320044974E/$file/404.pdf)

Druk nr 404 - *Uzasadnienie do projektu ustawy o służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego* [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/233347BF7AE3019FC12571320044974E/\\$file/404.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/233347BF7AE3019FC12571320044974E/$file/404.pdf)

Druk nr 405 - *Projekt ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego* [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/8034F13103FC436FC1257132004497AE/\\$file/405.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/8034F13103FC436FC1257132004497AE/$file/405.pdf)

Druk nr 405 - *Uzasadnienie do projektu ustawy o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego* [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/8034F13103FC436FC1257132004497AE/\\$file/405.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/8034F13103FC436FC1257132004497AE/$file/405.pdf)

Druk nr 406 - *Projekt ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego* [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/3C13F705C96CE9E2C12571320044971E/\\$file/druk%20nr%20406.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/3C13F705C96CE9E2C12571320044971E/$file/druk%20nr%20406.pdf)

Druk nr 406 - *Uzasadnienie do projektu ustawy Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy*

Śłużby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Śłużby Wywiadu Wojskowego [online]
[http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/3C13F705C96CE9E2C12571320044971E/\\$file/druk%20nr%20406.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/3C13F705C96CE9E2C12571320044971E/$file/druk%20nr%20406.pdf)

Druk nr 586 – *sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Śłużbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Śłużbie Wywiadu Wojskowego oraz o przepisach wprowadzających te ustawy – o przedstawionym przez Prezydenta RP projekcie ustawy o Śłużbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz o Śłużbie Wywiadu Wojskowego* (druk nr 404), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/BEE55955818AFDC125717700284757/\\$file/586.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/BEE55955818AFDC125717700284757/$file/586.pdf)

Druk nr 587 – *sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Śłużbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Śłużbie Wywiadu Wojskowego oraz o przepisach wprowadzających te ustawy – o przedstawionym przez Prezydenta RP projekcie ustawy o służbie funkcjonariuszy Śłużby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Śłużby Wywiadu Wojskowego* (druk nr 405), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/90EB3D6C6185E647C125717700284793/\\$file/587.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/90EB3D6C6185E647C125717700284793/$file/587.pdf)

Druk nr 588 – *sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Śłużbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Śłużbie Wywiadu Wojskowego oraz o przepisach wprowadzających te ustawy – o przedstawionym przez Prezydenta RP projekcie ustawy Przepisy wprowadzające ustawę o Śłużbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Śłużbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Śłużby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Śłużby Wywiadu Wojskowego* (druk nr 406), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/A28323088156C402C1257177002847C9/\\$file/588.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/A28323088156C402C1257177002847C9/$file/588.pdf)

Druk nr 655 – *uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej dnia 8 czerwca 2006 r. w sprawie ustawy o Śłużbie Kontrwywiadu Wojskowego i Śłużbie Wywiadu Wojskowego*, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/BB41C71ED272E10BC1257187004C4D38/\\$file/655.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/BB41C71ED272E10BC1257187004C4D38/$file/655.pdf)

Druk nr 656 – *Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 czerwca 2006 r. w sprawie ustawy o służbie funkcjonariuszy Śłużby Kontrwywiadu Wojskowego i Śłużby Wywiadu Wojskowego*, [online] <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0E975568CEF07FC3C1257FDB00258FA4/%24File/656.pdf>

Druk nr 657 – *Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej dnia 8 czerwca 2006 r. w sprawie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Śłużbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Śłużbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Śłużby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Śłużby Wywiadu Wojskowego”*, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C66FD47331180D1EC1257187004C4CE8/\\$file/657.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/C66FD47331180D1EC1257187004C4CE8/$file/657.pdf)

Druk nr 659 – *sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Śłużbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Śłużbie Wywiadu Wojskowego oraz przepisach wprowadzających te ustawy o stanowisku Senatu w sprawie ustawy o Śłużbie Kontrwywiadu Wojskowego i Śłużbie Wywiadu Wojskowego* (druk 655), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/1CA1957F0DA4608DC1257187005D39FD/\\$file/659.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/1CA1957F0DA4608DC1257187005D39FD/$file/659.pdf)

Druk nr 660 – *sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Śłużbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Śłużbie Wywiadu Wojskowego oraz przepisach wprowadzających te ustawy o stanowisku Senatu w sprawie ustawy o służbie*

funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego (druk 656), [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/9FFCDD18AE0BA60AC1257187005D39D0/\\$file/660.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/9FFCDD18AE0BA60AC1257187005D39D0/$file/660.pdf)

Druk nr 661 – *sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Służbie Wywiadu Wojskowego oraz przepisach wprowadzających te ustawy o stanowisku Senatu w sprawie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”* (druk 657); [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/09212DC13F5636F5C1257187005D397D/\\$file/661.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/09212DC13F5636F5C1257187005D397D/$file/661.pdf)

Druk nr 1044 - *Uzasadnienie do projektu ustawy - o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”*, [online] <http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/wgdruku/1044>

Druk nr 1044 - *Projekt ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego* [online] <http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/wgdruku/1044>

Druk nr 1195-A - *Dodatkowe sprawozdanie Komisji Obrony Narodowej o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekcie ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”* [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/1AE1B1AC8A72F174C1257242006BD36F/\\$file/1195-A.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/1AE1B1AC8A72F174C1257242006BD36F/$file/1195-A.pdf)

Druk nr 1195 - *sprawozdanie Komisji Obrony Narodowej o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekcie ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”*, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/54C11624A1933703C125723E0029ACFE/\\$file/1195.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/54C11624A1933703C125723E0029ACFE/$file/1195.pdf)

Biuletyny posiedzeń Komisji Nadzwyczajnej i Komisji Obrony Narodowej

Biuletyn z Posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 13.11.2002 r., [online] <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgskrn/NWI-2>

Biuletyn z Posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 02.12.2002 r., [online] <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgskrn/NWI-3>

Biuletyn z Posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 16.12.2002 r., [online] <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgskrn/NWI-4>

Posiedzenie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 08.05.2003 r., [online] <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgskrn/NWI-12>

Biuletyn z Posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o Wojskowych Służbach Informacyjnych z dnia 25.06.2003 r., [online]
<https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgskrn/NWI-13>

Biuletyn z posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Służbie Wywiadu Wojskowego oraz o przepisach wprowadzających te ustawy. Nr 532/Vkad. 21.04.2006 r. <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/A1DB4C53C55F5887C125716F0039A64A?OpenDocument>

Biuletyn z posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektu ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Służbie Wywiadu Wojskowego oraz o przepisach wprowadzających te ustawy. Nr 651/V kad. 17.05.2006 r. [http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/DBFB423AE87405E2C12571990037C83D/\\$file/0065105.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/DBFB423AE87405E2C12571990037C83D/$file/0065105.pdf)

*Sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionych przez Prezydenta RP projektów ustaw o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i o Służbie Wywiadu Wojskowego oraz o przepisach wprowadzających te ustawy o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekcie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” (Druk 588), [online],
[http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/A28323088156C402C1257177002847C9/\\$file/588.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/A28323088156C402C1257177002847C9/$file/588.pdf)*

Biuletyn z posiedzenia Komisji Obrony Narodowej Nr 1285/Vkad. z dnia 15 listopada 2006 r. [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/F6C729A3DF486AC0C125723A004D7693/\\$file/0128505.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/F6C729A3DF486AC0C125723A004D7693/$file/0128505.pdf)

Biuletyn z posiedzenia Komisji Obrony Narodowej Nr 1374/Vkad. z dnia 7 grudnia 2006 r. [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/1C5E62819E110251C12572490036A9C7/\\$file/0137405.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/1C5E62819E110251C12572490036A9C7/$file/0137405.pdf)

Biuletyn z posiedzenia Komisji Obrony Narodowej Nr 1404/Vkad. z dnia 12 grudnia 2006 r., [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/28715367735471FEC125725300454AB4/\\$file/0140405.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/28715367735471FEC125725300454AB4/$file/0140405.pdf)

Monografie

Andrew Ch., Gordijewski O., *KGB*, Warszawa 1997.

Bagiński Z., *Wszystko o... Wywiad*, Warszawa 1975.

Bazyłow L., Wieczorkiewicz P., *Historia Rosji*, Wrocław 2006.

Bączek P., *Zagrożenia informacyjne a bezpieczeństwo państwa polskiego*, Toruń 2006.

Bereś W., Skoczylas J., *General Kiszczak mówi...prawie wszystko*, Warszawa 1991.

Binkowski H., *Wojsko i obronność w działalności Sejmu RP (1989-2001)*, Warszawa 2003.

Blum I., *Z dziejów aparatu politycznego Wojska Polskiego*, Warszawa 1957.

Borejza T., *PO-PiS. Pozorna opozycja*, Warszawa 2009.

Borowiec J., *Aparat bezpieczeństwa a wojskowy wymiar sprawiedliwości. Rzeszowszczyzna 1944-1954*, Warszawa 2004.

- Brzeziecki A., *Tadeusz Mazowiecki. Biografia naszego premiera*, Kraków 2002.
- Bury J., *Rola służb specjalnych w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego. Wyzwania i problemy*, [w:] *Problemy bezpieczeństwa wewnętrznego i bezpieczeństwa międzynarodowego*, red. K. Księżopolski, Warszawa 2009.
- Cenckiewicz S., *Długie ramię Moskwy. Wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943 – 1991*, Poznań 2011.
- Cenckiewicz S., Kowalski J., A Chmielecki., Piekarska A., *Lech Kaczyński. Biografia polityczna 1949-2005*, Poznań 2013.
- Czyżewski I., *Trzęsienie ziemi w MON*, Warszawa 1993.
- Ćwiąg H., *Rotmistrz Sosnowski. As wywiadu Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2010.
- Ćwiąg H., *Obrona Śląska przed wpływami wywiadu niemieckiego w latach 1933-1939*, Katowice 1999.
- Ćwiąg H., *W tajnej służbie II Rzeczypospolitej. Wywiad polski wobec Niemiec w latach 1918-1939*, Częstochowa 2009.
- Ćwiąg H., *Zagrożenie bezpieczeństwa Polski ze strony Republiki Weimarskiej. Na podstawie materiałów Oddziału II Sztabu Generalnego (Głównego) Wojska Polskiego*, Częstochowa 2006.
- Davis N., *Europa*, Kraków 2008.
- Dominiczak H., *Granica polsko-niemiecka 1919-1939*, Warszawa 1975.
- Dominiczak H., *Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*.
- Dudek A., *Historia polityczna Polski 1989 – 2015*, Kraków 2016.
- Dudek A., *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988 -1990*, Kraków 2004.
- Dudziuk I., *Wywiad i kontrwywiad w aspekcie walki informacyjnej XXI wieku* [w:] *Wywiad i kontrwywiad w polityce międzynarodowej na przełomie XX i XXI wieku*, red. M. Górka, Warszawa 2016.
- Duraczyński E., *Polska 1939-1945, Dzieje polityczne*, Warszawa 1999.
- Dworecki S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2002.
- Faligot R., Kaufer, R. *Służby specjalne. Historia wywiadu i kontrwywiadu na świecie*, Warszawa 1999.
- Gajownik T., *Tajny front niewypowiedzianej wojny. Działalność polskiego wywiadu wojskowego na Litwie w latach 1921 – 1939*, Warszawa 2010.
- Garlicki L., *Parlament a rząd. Powoływanie – kontrola – odpowiedzialność*, [w:] *Założenia ustrojowe, struktura i funkcjonowanie parlamentu*, red. A. Gwiżdż, Warszawa 1997.
- Gelles K., *Niemiecko-niemiecka wojna wywiadów*, [w:] *Służby specjalne. Przeszłość i teraźniejszość*, red. G. Rdzanek, G. Tokarz, Wrocław 2009.
- Gondek L., *Wywiad polski w Trzeciej Rzeszy 1934-1939. Zarys struktury, taktyki i efektów obronnego działania wywiadu polskiego w Niemczech hitlerowskich*, Gdańsk 1975.

- Górski G., *Wokół genezy PRL*, Lublin 2004.
- Grabarczyk T., *Struktura organizacyjna i metody działania bydgoskiej Ekspozytury polskiego wywiadu w latach 1930-1939*, Toruń 2002.
- Grzegorowski Z., *Służby specjalne a bezpieczeństwo państwa polskiego*, Toruń 2017.
- Grzybowski M., Żebrowski A., *Kontrola władzy ustawodawczej i wykonawczej nad służbami specjalnymi. Zagadnienia podstawowe*, Kraków 1999.
- Herc G., *Kontrola wewnętrzna administracji oraz kontrola zewnętrzna sprawowana przez parlament, organy kontroli państwowej i ochrony prawa*, [w:] *Prawo administracyjne. Część ogólna*, red. M. Chmaj, Warszawa 2007.
- Ilnicki M., Piotrowski., *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa. Praktyczne aspekty bezpieczeństwa*, Poznań 2012.
- Jarmoszko S., *Wojsko Polskie pierwszej dekady transformacji (w poszukiwaniu teorii przemian)*, Toruń 2003.
- Jarosławska J., *Braterstwo IV Rzeczypospolitej. Odpowiedzialność polityków czy obywateli?* [w:] *IV Rzeczpospolita?*, red. M. Hartliński, A. Hołub, K. Tybuchowska-Hartlińska, Olsztyn 2007.
- Jaskiernia J., *Bezpieczeństwo państwa a ochrona praw i wolności jednostki*, [w:] *Świat wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń*, red. J. Simonides, Warszawa 2010.
- Jezierski M., *Wybory parlamentarne: pomiędzy uniwersalizmem a partykularyzmem*, [w:] *Wybory parlamentarne 2005 analiza marketingowa*, red. M. Jezierski, Toruń 2006.
- Józwiak K., *Takich dwóch, co zdobyło elektorat*, [w:] *Wybory parlamentarne 2005 analiza marketingowa*, red. M. Jezierski, Toruń 2006.
- Kapuściak B., *Instrukcje pracy kontrwywiadowczej Wojskowej Służby Wewnętrznej wraz z instrukcjami prowadzenia dokumentacji i ewidencji 1957-1990*, Kraków 2010.
- Kładoczny P., *Ograniczenia wolności wypowiedzi na tle polityki karnej czasów stalinowskich*, [w:] *Aparat represji wobec inteligencji w latach 1945-1956*, red. R. Habielski, D. Rafalska, Warszawa 2010.
- Kmiecik T., *Sztab Generalny (Główny) Wojska Polskiego w latach 1918-1939*, Słupsk 2005.
- Koch E., Sperber J., *Infomania. Szpiegostwo komputerowe handel informacją, tajne służby*, Gdynia 1999.
- Komorowski E., *Podstawowe pojęcia w nauce prawa administracyjnego*, [w:] *Prawo administracyjne. Część ogólna*, red. M. Chmaj, Warszawa 2007.
- Koniec PiS-u. Z Michałem Kamińskim rozmawia Andrzej Morozowski*, Warszawa 2012.
- Kornowski M., P. Zaremba, *O dwóch takich...: alfabet braci Kaczyńskich*, Kraków 2006.
- Korzeniowski L., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Warszawa 2012.
- Kowalski L., *Krótsze ramię Moskwy. Historia kontrwywiadu wojskowego PRL*, Warszawa 2017.

Kozaczuk W., *Bitwa o tajemnice. Służby wywiadowcze Polski i Rzeszy Niemieckiej 1922-1939*, Warszawa 1977.

Krogulski M., *Armia Radziecka w Polsce 1944-1956. Dokumenty i materiały*, Warszawa 2003.

Król A., *Podstawy prawne działalności kontrwywiadu cywilnego i wojskowego oraz kształtowanie cywilnego systemu nadzoru nad działalnością służb specjalnych w Polsce po 1990 r.* [w:] *Cichy Front. Służby Wywiadu i Kontrwywiadu w systemie bezpieczeństwa państwa. Materiały i analizy*, red. M. Awadziun, S. Kochanowicz, 2012.

Krzak A., *Kontrwywiad wojskowy II Rzeczypospolitej przeciwko radzieckim służbom specjalnym 1921-1939*, Toruń 2007.

Krzak A., *Metody i formy działań kontrwywiadowczych Wydziału II b stosowane w zwalczaniu radzieckich służb specjalnych*, [w:] *Polski wywiad wojskowy*, red. P. Kołakowski, A. Peplowski, Toruń 2006.

Krzymowski M., *Jarosław. Tajemnice Kaczyńskiego*, Warszawa 2015.

Kurski J., Semka P., *Lewy czerwcowy. Mówią: Kaczyński, Macierewicz, Parys, Glapiński, Kostrzewa-Zorbas*, Warszawa 1992.

Larecki J., *Wielki leksykon służb specjalnych świata*, Warszawa 2007.

Leczyk M., *Druga Rzeczpospolita 1918-1939. Społeczeństwo, gospodarka, kultura, polityka*, Warszawa 2006.

Legutko R., *Antykacyzm*, Kraków 2013.

Lenkiewicz A., *Typy i typki postkomunizmu*, Wrocław 1997.

Liedel K., *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Toruń 2005.

Lipiński A., *Prawica na polskiej scenie politycznej w latach 1989-2011. Historia, organizacja, tożsamość*, Warszawa 2016.

Lis T., *PIS-neyland*, Warszawa 2007.

Litwiński R., *Druga Rzeczypospolita wobec zagrożenia szpiegostwem ze strony państw ościennych na przykładzie ZSRR*, [w:] *Szpiegostwo, wywiad, państwo*, red. C. Taracha, Lublin 2009.

Łepkowski W., *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2013.

Łuczak A., *Dekada polskich przemian. Studium władzy i opozycji*, Warszawa 2010.

Majzner R., *Polski wywiad wojskowy wobec polityki III Rzeszy 1933-1939. Militarne aspekty polityki III Rzeszy w świetle analiz Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego*, Toruń 2009.

Mazowiecki T., *Rok 1989 i lata następne. Teksty wybrane i nowe*, Warszawa 2012.

Minkina M., *Problemy badań nad wywiadem*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo polityczne*, red. S. Jaczyński, M. Kubiak, M. Minkina, Warszawa – Siedlce 2012.

Minkina M., *Służby specjalne a (i) prawa obywatelskie*, [w:] *Bezpieczeństwo i prawa człowieka w teoriach i praktyce społecznej początków XXI wieku*, red. R. Rosa, R. Matysiuk, Siedlce 2009.

Minkina M., *Sztuka wywiadu w państwie współczesnym*, Warszawa 2014.

- Misiuk A., *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego*. Zagadnienia prawno – ustrojowe, Warszawa 2008.
- Misiuk A., *Służby specjalne II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1998.
- Olejniczak – Szałowska E., *Prawo ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego*, [w:] *Materiałne prawo administracyjne – pojęcia, instytucje, zasady*, red. M. Stahl, Warszawa 2005.
- Olstowski P., *Oddział II Sztabu Generalnego. Stan badań i potrzeby dalszych prac badawczych nad dziejami służby informacyjno – wywiadowczej Wojska Polskiego w latach 1918-1945*, [w:] *Polski wywiad wojskowy*, red. P. Kołakowski, A. Peplowski, Toruń 2006.
- Paczkowski A., *Polacy pod obcą i własną przemocą*, [w:] *Czarna księga komunizmu. Zbrodnie, terror, prześladowania*, red. S. Courtois, N. Werth, J. Panne, A. Paczkowski, K. Bartosek, J. Margolin, Warszawa 1999.
- Paduszek K., *Propaganda i dezinformacja jako narzędzie działania „dwójki”*. Spostrzeżenia dotyczące wojny polsko-bolszewickiej, [w:] *Polski wywiad wojskowy*, red. P. Kołakowski, A. Peplowski, Toruń 2006.
- Palski Z., *Agentura Informacji Wojskowej w latach 1945-1956*, Warszawa 1992.
- Pawlikowicz L., *Tajny front zimnej wojny. Uciekinierzy z polskich służb specjalnych 1956-1964*, Warszawa 2004.
- Peplowski A., *Kontrwywiad II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002.
- Peplowski A., *Wojna o tajemnice. W tajnej służbie Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1944*, Kraków 2011.
- Peplowski A., *Wywiad a dyplomacja II Rzeczypospolitej*, Toruń 2004.
- Peplowski A., *Wywiad polski na ZSRR 1921-1939*, Warszawa 1996.
- Peplowski A., *Wywiad w wojnie polsko – bolszewickiej 1919-1920*, Warszawa 1999.
- Piekałkiewicz J., *Dzieje szpiegostwa*, Warszawa 1999.
- Pietrak K., *Cywilne służby specjalne w kontekście walki z zagrożeniami dotyczącymi bezpieczeństwa publicznego*, [w:] *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa. Praktyczne aspekty bezpieczeństwa*, red. M. Ilnicki A. Piotrowski, Poznań 2012.
- Pleskot P., *Tarcza partii i narodu. Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945-1956. Zarys struktur i wybór źródeł*, Warszawa 2010.
- Poksiński J., Kochański A., Persak K., *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944-1956*, Warszawa 2003.
- Poksiński J., *„TUN” Tatar-Utnik-Nowicki: Represje wobec oficerów Wojska Polskiego w latach 1949-1956*, Warszawa 1992.
- Poksiński J., *My, sędziowie, nie od Boga...*, Warszawa 1996.
- Raczek M., Zyskowska E., *Wizerunek IV RP po wyborach w 2005 roku*, Warszawa 2007.
- Raina P., *General Wilecki. Nie dzielić polskiej krwi*, Warszawa 2000.

- Roman Ł., Winogradzki G., *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa*, Józefów 2016.
- Roszkowski W., *Historia Polski 1914 – 2004*, Warszawa 2004.
- Rubisz L., *Prawo i Sprawiedliwość – konserwatyzm tu i teraz*, [w:] *Prawo i Sprawiedliwość*, red. M. Migalski, Toruń 2010.
- Rydlewski G., *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa 2009.
- Ryszkowski M., Zybala T., *Rys historyczny działań z zakresu ochrony informacji niejawnych w Polsce do roku 1939*, [w:] *X lat ustawy o ochronie informacji niejawnych 1999-2009. Materiały konferencyjne*, Katowice 2009.
- Semka P., *Lech Kaczyński. Opowieść arcy polska*, Warszawa 2010.
- Siemiątkowski Z., *Wywiad a władza. Wywiad cywilny w systemie sprawowania władzy politycznej PRL*, Warszawa 2009.
- Skóra W., *Placówki wywiadu polskiego w Chojnicach*, Poznań 2011.
- Skórnicki P., *Wybrane aspekty prawne funkcjonowania polskich służb specjalnych*, [w:] *Cichy Front. Służby Wywiadu i Kontrwywiadu w systemie bezpieczeństwa państwa. Materiały i analizy*, red. M. Awadziun, S. Kochanowicz, Szczecin 2012 r.
- Skrzeczowski H., *Współdziałanie wojskowych służb informacyjnych z Policją Państwową w II Rzeczypospolitej*, Toruń 2003.
- Skrzydło W., *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2005.
- Skubisz P., *Wojska Pograniczne ZSRS na odcinku z Polską w świetle materiałów wywiadu II Rzeczypospolitej (1921-1939)*, Szczecin 2010.
- Sobieszewski P., *Instytucja nadzoru w świetle doktryny i norm polskiego prawa administracyjnego*, [w:] *Polska lat dziewięćdziesiątych. Przemiany państwa i prawa*, red. M. Mozgawa, M. Nazar, J. Stelmasiak, T. Bojarski, Lublin 1997.
- Somka T., *Prezydent Rzeczypospolitej po 1989 roku. Ujęcie porównawcze*, Warszawa 2005.
- Stach (red.) *Bezpieczeństwo współczesnego świata. Polskie aspekty i uwarunkowania*, Poznań 2011.
- Staniszewski K., *Byłem oficerem Informacji Wojska Polskiego. Droga do kontrwywiadu*, Warszawa 1999.
- Swoboda P., *Wywiad i kontrwywiad w Polsce w procesie przemian systemowych 1989-2007*, Kraków 2016.
- Szałamacha P., *IV Rzeczpospolita. Pierwsza odsłona*, Poznań 2009.
- Szałowski R., *Prawna ochrona informacji niejawnych i danych osobowych*, Warszawa 2000.
- Szymonik A., *Organizacja i funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Warszawa 2011.
- Śpiewak P., *Elektorat PiS w dwa lata po wyborczej klęsce*, [w:] *Prawo i Sprawiedliwość*, red. M. Migalski, Toruń 2010.

- Świetlik W., *Pierwsza niezależna biografia. Bronisław Komorowski*, Warszawa 2010
- Tkaczew W., *Powstanie i działalność organów Informacji Wojska Polskiego w latach 1943-1948. Kontrwywiad wojskowy*, Warszawa 1994.
- Topolewski Z., *Ochrona informacji w systemach informatycznych*, Wrocław 2008.
- Trejnis Z., *Siły Zbrojne w państwie demokratycznym i autorytarnym*, Warszawa 1997.
- Ulfkotte U., *Pod osłoną mroku: wielkie wywiady bez tajemnic*, Warszawa 2008.
- Wałęsa L., *Moja III RP*, Warszawa 2007.
- Warzecha Ł., *Lech Kaczyński. Ostatni wywiad*, Warszawa 2010.
- Wawrzyński P., *Prezydent Lech Kaczyński. Narracje niedokończone*, Toruń 2012.
- Wieczorkiewicz P., *Uwagi o działalności agentury sowieckiej na odcinku polskim po roku 1921*, [w:] *Polski wywiad wojskowy*, red. P. Kołakowski, Toruń 2006.
- Wierzbowski M., *Prawo administracyjne*, wyd. 4, Warszawa 2001.
- Witkowski M., Jęda D., *Ochrona informacji niejawnych. Nowe wyzwania*, Warszawa 2007.
- Włodarkiewicz W., *Przed 17 września 1939 roku. Radzieckie zagrożenie Rzeczypospolitej w ocenach polskich naczelnych władz wojskowych 1921-1939*, Warszawa 2002.
- Wojtaszek A., *Generalicja Wojska Polskiego 1921-1926*, Szczecin 2005.
- Wrona J., *System polityczny w Polsce w latach 1944-1948*, Warszawa 2004.
- Zalewski J., *Apolityczność sił zbrojnych Drugiej i Trzeciej Rzeczypospolitej Polskiej. Teoria i praktyka*. Warszawa 2009.
- Zalewski J., *Wojsko Polskie w przemianach ustrojowych 1989 – 2001*, Warszawa 2002.
- Zalewski S., *Bezpieczeństwo polityczne państwa. Studium funkcjonalności instytucji*, Siedlce 2010.
- Zalewski S., *Służby specjalne w państwie demokratycznym*, Warszawa 2005.
- Zalewski S., *Służby specjalne wobec władzy politycznej. Charakterystyka wzajemnych relacji w ujęciu historycznym i współczesnym*, [w:] *Wymiary bezpieczeństwa na progu XXI wieku. Między teorią a praktyką*, red. A. Zaremba, B. Zapała, Toruń 2010.
- Zaremba P., *Historia dwudziestolecia. 1918-1939*, Tom I, Warszawa 1981.
- Zaremba P., Karnowski M., *Alfabet Rokity*, Warszawa 2004.
- Zaremba P., *O jednym takim....Biografia Jarosława Kaczyńskiego*, Warszawa 2010.
- Zataj-Ross J., *Na tajnym froncie. Walka służb wywiadowczych podczas II wojny światowej*, Bydgoszcz 2009.
- Zięba R., *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Toruń 2005.
- Zięba-Załużka H., *Organy kontroli państwowej i ochrony prawa w Konstytucji RP*, Rzeszów 2000.
- Żebrowski A., *Bezpieczeństwo państwa a funkcja informacyjna służb specjalnych*, [w:] *Bezpieczeństwo współczesnego świata. Polskie aspekty i uwarunkowania*, red. W. Stach, Poznań 2011.

Żebrowski A., *Ewolucja polskich służb specjalnych. Wybrane obszary walki informacyjnej (Wywiad i kontrwywiad w latach 1989 – 2003)*, Kraków 2005.

Żebrowski A., *Kontrola cywilna nad służbami specjalnymi III Rzeczypospolitej (1989-1990). Zagadnienia politologiczno – prawne*, Kraków 2001.

Żebrowski A., Żmigrodzki M., Babula J., *Rola służb specjalnych w siłach zbrojnych. Wywiad i kontrwywiad*, Kraków 1999.

Artykuły naukowe

Białek P., *Zarys pracy analityczno – informacyjnej realizowanej dla odbiorców zewnętrznych przez Urząd Ochrony Państwa i Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Wydział Specjalne z okazji 80. rocznicy urodzin Krzysztofa Kozłowskiego, pierwszego Szefa Urzędu Ochrony Państwa” Warszawa 2011.

Bożek M., *Nadzór Prezesa Rady Ministrów nad służbami specjalnymi i sposoby jego realizacji w świetle obowiązującego ustawodawstwa*, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 3(98).

Bożek M., *Funkcje i zadania służb specjalnych we współczesnym świecie. Zarys problemu na tle uwarunkowań normatywnych*, „Wiedza Obronna”, 2012 nr 3 (242).

Bożek M., *Kontrola parlamentarna służb specjalnych w Polsce*, „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 1(108).

Bożek M., *Sejmowa kontrola działalności służb specjalnych i jej ograniczenia wynikające z ustaw kompetencyjnych. Zarys problemu na tle uwarunkowań normatywnych*, „Studia Iuridica Lublimesia” 2013, nr 20.

Brzostek B., Zaremba M., *Polska 1956-1976. W poszukiwaniu paradygmatu*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2(10)/2006.

Charczuk W., *Działalność radzieckiego aparatu bezpieczeństwa i kontrwywiadu (NKWD i Smiersz) przeciwko podziemiu niepodległościowemu na Podlasiu i wschodnim Mazowszu lipiec 1944 – grudzień 1945*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” Tom, III /2006.

Czarnecka R., *Organizacja Sztabu Generalnego WP (Naczelnego Dowództwa WP) w latach 1918-1921*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 26/ 2003.

Czarny P., *Opinia prawna w sprawie zakresu działania Komisji do Spraw Służb Specjalnych*, „Zeszyty Prawnicze” 2011, nr 1(29).

Czarny P., *Sejmowa Komisja do Spraw Służb Specjalnych na tle ogólnych dylematów parlamentarnej kontroli tych służb*, „Przegląd Sejmowy” 2008, nr 3(86).

Eisler J., *Jakim państwem była PRL w latach 1956-1976*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2(10)/2006.

Galicki Z., *Kontrola parlamentarna nad działalnością służb specjalnych (na przykładzie wybranych państw obcych)*, „Biuletyn Ekspertyzy i Opinie Prawne” 1991.

Janowski K., *Legislacyjne konsekwencje obrad „okrągłego stołu”*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 1(30).

Klecel M., *Świadczenia skazanych na śmierć w czasach stalinizmu*, „Nasz Dziennik” 31 X – 2 XI 2008 dodatek historyczny IPN 10/2008 (17).

Koj E., *Zarząd II Sztabu Generalnego WP*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” nr 12(83)/2007.

Koziej S., *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr 2.

Krzak A., *Terrorystyczna i wywrotowa działalność organizacji komunistycznych w Polsce w latach 1921-1939*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” nr 2(2)2010, s. 60.

Kuć T., *Analiza funkcjonalności systemu kontroli nad służbami specjalnymi w Polsce*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” nr 16(9)2017.

Kuć, T., *Funkcje służb specjalnych RP w świetle regulacji prawnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo – Humanistycznego w Siedlcach” 2016, nr 110.

Kustra A., *Kontrola konstytucyjności całej ustawy*, „Przegląd Sejmowy” 2012 nr 2(109).

Lipski J., *Udostępnienie do wiadomości publicznej informacji niejawnych zawartych w Raporcie dotyczącym likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2006, nr 4(12), s. 220 i 2007 nr 1(13).

Mróz A., Pajdała H., *Komisja do Spraw Służb Specjalnych – uwagi na tle dotychczasowego funkcjonowania*, „Przegląd Sejmowy” 2004, nr 5 (64).

Mysiakowska J., *Wrogowie „władzy ludowej” po Październiku 56*, „Glaukopis” nr 13-14/2009.

Nowak A., *Mogło być inaczej...rozmowa z Lechem Kaczyńskim*, „Arcana” nr 3 (33) 2000.

Odrowąż-Sypniewski W., *Podział kompetencji między przewodniczącą a prezydium Komisji do Spraw Służb Specjalnych*, „Zeszyty Prawnicze” 2009, nr 1(21).

Odrowąż-Sypniewski W., *Zakres kompetencji Komisji do Spraw Służb Specjalnych. Problem dostępu do akt prokuratorskich*, „Zeszyty Prawnicze Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu” 2006, nr 2(10).

Opaliński B., *Kompetencje Rady Ministrów w zakresie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Przyczynek do rozważań*, „Polityka i Społeczeństwo” 2013, nr 2 (11).

Orzechowska A., *Polskie ustawodawstwo wojskowe w świetle akt Grupy Zespołów Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych z lat 1926 – 1939*, „Rocznik Archiwalno – Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego” 3(32)/2010.

Orzechowska A., *Wojna polsko – bolszewicka 1919-1920 na forum sejmu ustawodawczego Drugiej Rzeczypospolitej i jej wpływ na ustawodawstwo wojskowe*, „Rocznik Archiwalno – Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego” nr 3(32)/2010.

Piotrowski P., *Żołnierze, oficerowie, generalowie*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” nr 6/2001.

Piotrowski P., *Kufel i jego kompania. Tajni współpracownicy wojskowych służb specjalnych*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 1-2 (72-73) /2007.

Piotrowski P., *Sprawa współpracy Wojciecha Jaruzelskiego z Informacją Wojskową*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 1-2(72-73)/2007.

Piotrowski P., *Wojskowa Służba Wewnętrzna 1957-1989*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” nr 6(17)/ 2002.

Piotrowski P., *Jak Wojsko Polskie budowało socjalizm*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 2(13) /2002.

Radzewicz P., *W sprawie możliwości skierowania projektu ustawy do Komisji do Spraw Służb Specjalnych, w celu przeprowadzenia przez nią pierwszego czytania lub szczegółowego rozpatrzenia projektu*, „Zeszyty Prawnicze Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu” 2006, nr 2(10).

Radzewicz P., *W sprawie zasad zwoływania posiedzeń Komisji do Spraw Służb Specjalnych*, „Zeszyty Prawnicze Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu” 2006, nr 2(10).

Radzewicz P., *Uprawnienia, środki działania oraz prawne podstawy funkcjonowania sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych*, „Przegląd Legislacyjny” 2006, nr 2.

Roman W., *Archiwalia Głównego Zarządu Informacji MON*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, nr 19/1996.

Romanowski W., *Organizacja i działalność aparatu mobilizacyjnego LWP w latach 1943—1945 w świetle źródeł archiwalnych*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 1/1969.

Skoneczny Ł., *Rola Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w systemie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 1(1)2009.

Stębel M., *Opinia na temat kontroli sejmowej wobec służb specjalnych*, „Zeszyty Prawnicze” 2011, nr 1(29).

Szwagrzyk K., Żaryn J., *O karach śmierci w latach 1944-1956*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” nr 11(22)/ 2002.

Wawrzyński T., *Materiały źródłowe do działalności Komunistycznej Partii Polski w wojsku 1918-1938 przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 1/1969.

Wawrzyński T., *Materiały źródłowe do dziejów mniejszości niemieckiej w Polsce 1921-1939 przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 2/1970.

Wojciszko M., *Kompetencje naczelnych organów państwa w obszarze obronności*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni” nr 4 (187)2011.

Żebrowski A., *Sejmowa kontrola działalności służb specjalnych – rzeczywistość czy fikcja*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2008, nr 5.

Prasa

A.B., *Giertych: były dwie wersje Raportu o WSI*, „Wprost” 19 II 2007, [online] <https://www.wprost.pl/kraj/101695/Giertych-byly-dwie-wersje-raportu-o-WSI.html>

A.B., *Politycy o raporcie o WSI*, „Wprost” 17 II 2007, [online] <https://www.wprost.pl/kraj/101574/Politycy-o-raporcie-o-WSI.html>

- Baczyński J., Paradowska J., *Rewolucja małych kroków. Rozmowa Polityki z prezesem Rady Ministrów Donaldem Tuskiem* „Polityka” 09.II.2008, [online] <https://www.polityka.pl/archiwumpolityki/1817270,1,rewolucja-malych-krokow.read>
- Biernacki M., *Weryfikacja permanentna*, „Gazeta Wyborcza” 11 IV 2007, [online] <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/4851193/WERYFIKACJA-PERMANENTNA>
- Figurski M., *POPiS przed kamerami*, „Rzeczpospolita”, 30 IX 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/572872-POPiS-przed-kamerami.html>
- Gottesman K., *Ani socjalna, ani liberalna*, „Rzeczpospolita”, 25 X 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/577546-Ani-socjalna--ani-liberalna.html>
- Kamiński A., *Układy dla Rzeczypospolitej*, „Rzeczpospolita”, 18 X 2006, [online] - <https://archiwum.rp.pl/artykul/644429-Uklady-dla-Rzeczypospolitej.html>
- Kowalczyk P., *Kres marzeń o wspólnej władzy*, „Rzeczpospolita”, 27 X 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/577986-Kres-marzen-o-wspolnej-wladzy.html>
- Luft B., *Koszenie murawy*, „Rzeczpospolita” 17 II 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/531240-Koszenie-murawy.html>
- Majda A., *Chcieli zgarnąć wszystko*, „Rzeczpospolita”, 27 X 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/577991-Chcieli-zagarnac-wszystko.html>
- Majda A., *Czy Macierewicz weźmie służby?* „Rzeczpospolita” 13 VII 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/626925-Czy-Macierewicz-wezmie-sluzby.html>
- Makowski J., *Rzeczpospolita III i pół*, „Rzeczpospolita” 27 IX 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/572137-Rzeczpospolita-III-i-pol.html>
- Manys K., *Szef Komisji Weryfikacyjnej: oddam się do dyspozycji prezydenta*, „Rzeczpospolita” 14 III 2008, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/759891-Szef-Komisji-Weryfikacyjnej:-oddam-sie-do-dyspozycji-prezydenta.html>
- Marszałek A., *Będzie cywilna kontrola*, „Rzeczpospolita”, 27 II 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/601517-Bedzie-cywilna-kontrola.html>
- Marszałek A., *Likwidacja przyjdzie z pałacu*, „Rzeczpospolita”, 22 II 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/600575-Likwidacja-przyjdzie-z-palacu.html>
- Marszałek A., *Nie będzie grubej kreski*, „Rzeczpospolita”, 24 III 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/606509-Nie-bedzie-grubej-kreski.html>
- Marszałek A., *Powoli, ale nieuchronnie*, „Rzeczpospolita” 8 II 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/597753-Powoli-ale-nieuchronnie.html>
- Marszałek A., *Służby jak bumerang*, „Rzeczpospolita”, 15 II 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/599191-Sluzby-jak-bumerang.html>
- Marszałek A., *Zagranica broni WSI*, „Rzeczpospolita”, 23 II 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/600838-Zagranica-broni-WSI.html>

Nisztor P., *Sowa będzie bronić WSI*, „Rzeczpospolita” 6 II 2010, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/922992-Sowa-bedzie-bronic-WSI.html>

Olczyk E., *Koalicja przeciw liberalom*, „Rzeczpospolita” 12 XI 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/580758-Koalicja-przeciw-liberalom.html>

Ordyński J., *Rozdzielenie wywiadu i kontrwywiadu*, „Rzeczpospolita”, 21 II 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/600320-Rozdzielenie-wywiadu-i-kontrwywiadu.html>

Ordyński J., Śmiłowicz P., *Mocne wejście likwidatora*, „Rzeczpospolita” 24 VII 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/628851-Mocne-wejscie-likwidatora.html>

Owczarek M., *IV Rzeczypospolitej raczej nie będzie*, „Rzeczpospolita” 27 X 2005, [online] - <https://archiwum.rp.pl/artykul/578026-IV-Rzeczypospolitej-raczej-nie-bedzie.html>

Praczyk G., *Platforma nie zostawiła suchej nitki na raporcie Macierewicza*, „Rzeczpospolita” 12 IV 2007, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/676105-Platforma-nie-zostawila-suchej-nitki-na-raporcie-Macierewicza.html>

Rosiak D., *Oczy szeroko zamknięte*, „Rzeczpospolita” 17 IX 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/570183-Oczy-szeroko-zamkniete.html>

Rybiński M., *Wywłaszczenie służbowe*, „Rzeczpospolita”, 23 II 2006. [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/600838-Zagranica-broni-WSI.html>

Subotić M., *Będziemy dla władzy kłopotem*, „Rzeczpospolita”, 30 XII 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/590254-Bedziemy-dla-wladzy-klopotem.html>

Subotić M., *Będą się liczyć tylko fakty*, „Rzeczpospolita” 24 VII 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/628837-Beda-sie-liczyc-tylko-fakty.html>

Subotić M., Majda A., *Pod dyktando kampanii*, „Rzeczpospolita” 30 IX 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/572876-Pod-dyktando-kampanii.html>

Subotić M., *Olszewski ma dość*, „Rzeczpospolita” 15 III 2008, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/760167-Olszewski-ma-dosc.html>

Subotić M., *Weryfikacja jeszcze się nie skończyła*, „Rzeczpospolita” 3 X 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/641740-Weryfikacja-jeszcze-sie-nie-skonczyła.html>

Śmiłowicz P., *Podzielmy rząd równo*, „Rzeczpospolita” 26 IX 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/571759-Podzielmy-rzad-rowno.html>

Śmiłowicz P., *Premier Kaczyński – już, czy trochę później*, „Rzeczpospolita” 27 IX 2005 [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/571981-Premier-Kaczynski---juz-czy-troche-pozniej.html>

Śmiłowicz P., *Zabrakło wspólnego interesu*, „Rzeczpospolita” 27 X 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/577989-Zabraklo-wspolnego-interesu.html>

Śpiewak P., *Koniec złudzeń*, „Rzeczpospolita” 23 I 2003, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/419180-Koniec-zludzen.html>

Śpiewak P., *Ludzie Macierewicza znów mogą wiele*, „Rzeczpospolita” 1 VIII 2006, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/630322-Ludzie-Macierewicza-znow-moga-wiele.html>

Śpiewak P., *Platforma nie do zmielenia*, „Rzeczpospolita” 1 XII 2005, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/584713-Platforma-nie-do-zmielenia.html>

S. S., *Kwaśniewski: raport o WSI niewiarygodny i nieobiektywny*, „Wprost” 20 II 2007, [online] <https://www.wprost.pl/kraj/101514/raport-o-wsi-jawny.html>

S. S., *Premier: krytyka Raportu świadczy o braku demokracji*, „Wprost” 20 II 2007, [online] <https://www.wprost.pl/kraj/101728/Premier-krytyka-raportu-swiadczy-o-braku-demokracji.html>

Wroński P., *Rzecznik w obronie skrzywdzonych przez raport o WSI*, „Gazeta Wyborcza” 23 VI 2007, [online] <https://wyborcza.pl/1,75398,4246123.html>

Żemła E., *Fundacja przeciw ustawie o WSI*, „Rzeczpospolita” 2 IV 2008 r., [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/764842-Fundacja-przeciw-ustawie-o-WSI.html>

Żemła E., *Antoni Macierewicz sam wskazał prezydentowi swojego następcę*, „Rzeczpospolita” 10 XI 2007, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/733089-Antoni-Macierewicz-sam-wskazał-prezydentowi-swojego-nastepce.html>

Żemła E., *Macierewicz: to wszystko plotki*, „Rzeczpospolita” 10 IV 2008, [online] <https://archiwum.rp.pl/artykul/767105-Macierewicz-to-wszystko-plotki.html>

Internet

Projekt konstytucji IV RP, [online] <http://pis.org.pl> [dostęp: 20 lutego 2019].

IV Rzeczpospolita - Sprawiedliwość dla wszystkich. Program Prawa i Sprawiedliwości, [online] <http://old.pis.org.pl/dokumenty.php?s=partia&iddoc=3> [dostęp: 15 lutego 2019].

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 VI 2008 r. K 51/07, [online] <https://trybun.org.pl/wp-content/uploads/2017/10/k-51-07-wyrok-trybunalu-konstytucyjnego-lex.pdf>

Komunikat o wynikach prac Komisji Weryfikacyjnej, [online] http://serwer1770025.home.pl/stowarzyszeniesowa/wp-content/uploads/2011/04/303_Komunikat-Komisji-Weryf.pdf

Koalicyjna Deklaracja Programowa „Solidarne Państwo” z 27 kwietnia 2006, [online] <http://old.pis.org.pl/article.php?id=4007&p=materiały> [dostęp: 22 lutego 2019].

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej [online], www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf

Statut Stowarzyszenia Sowa, [online] <http://stowarzyszeniesowa.pl/index.php/stowarzyszenie/statut-stowarzyszenia>

Opinia zespołu ekspertów „Platformy Obywatelskiej” do publikacji Raportu o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych w zakresie określonym w art. 67. ust. 1 pkt 1 -10 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” oraz o innych działaniach wykraczających poza

zakres obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. [online] http://promexsk.pl/sowawp/wp-content/uploads/2011/04/04_AntyRaport-PO.pdf. [dostęp: 2 grudnia 2019].

Stanowisko Rady Ministrów wobec przedłożonego przez Prezydenta RP projektu ustawy – o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego”, [online] [http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/B321E50A2929D024C125723300491875/\\$file/1044-001.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/B321E50A2929D024C125723300491875/$file/1044-001.pdf)

Sprawozdanie Podkomisji nadzwyczajnej do rozpatrzenia przedstawionego przez Prezydenta RP projektu ustawy o zmianie ustawy „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego” z dnia 16 listopada 2006 r., [online] [http://orka.sejm.gov.pl/opinie5.nsf/nazwa/spr_1044/\\$file/spr_1044.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie5.nsf/nazwa/spr_1044/$file/spr_1044.pdf)